GÜNDELİK HAYATTA IRKÇILIK: KADIKÖY VE BAĞCILAR ÜZERİNE NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA

Osman AYDIN
181154105

DOKTORA TEZİ
Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Doktora Programı
Danışman: Doç. Dr. Mehmet BOZOK

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül, 2022

GÜNDELİK HAYATTA IRKÇILIK: KADIKÖY VE BAĞCILAR ÜZERİNE NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA

Osman AYDIN
181154105
Orcid: 0000-0002-6100-1926

DOKTORA TEZİ
Sosyoloji Anabilim Dalı
Sosyoloji Doktora Programı
Danışman: Doç. Dr. Mehmet BOZOK

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül, 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Doktora tezimin saha araştırması sürecinde ve yazımında, yöntemsel ve kuramsal alandaki birikimleriyle desteğini esirgemeyen, bir sorun olduğunda her vakit ulaşabildiğim tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet Bozok'a, tezimin izleme komitesinde bulunmak suretiyle yaptıkları eleştiri ve değerli katkılarıyla Prof. Dr. Bahattin Akşit ve Dr. Öğr. Üyesi Pınar Karababa ve derslerindeki kuramsal ve yöntemsel katkılarından dolayı Prof. Dr. Nurgün Oktik ve Prof. Dr. Belma Akşit hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Osman AYDIN

Eylül, 2022

ÖZ

GÜNDELİK HAYATTA IRKÇILIK: KADIKÖY VE BAĞCILAR ÜZERİNE NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA

Osman Aydın
Doktora Tezi
Sosyoloji Anabilim Dalı
Doktora Programı
Danışman: Doç. Dr. Mehmet Bozok
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2022

Türkiye'de son yıllarda yaşanılan siyasi ve ekonomik krizler, yerel halkın özellikle Suriye'den ve Afganistan'dan gelen göçmenlere ırkçılık kapsamında değerlendirilebilecek tepkiler göstermesine neden olmuştur. Bu tepkilerin, ileriki yıllarda Türkiye'de kalıcı olabilecek göçmenlere yönelik, toplumsal katılım süreçlerine katılamamaktan kaynaklı toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebileceği düşünülmüştür. Bu sorunsaldan hareketle gündelik hayatta ırkçılık bağlamında, göçmenlerin ırkçılığı ne şekilde deneyimlediklerini ve diğer taraftan ev sahibi toplumdan insanların ırkçı pratikleri hangi kültürel arka plana dayanarak meşrulaştırmaya çalıştığını anlamak amacıyla, Aralık 2020'den Kasım 2021'e kadar süren ve niteliksel araştırma kapsamında etnografik ve netnografik araştırma tekniklerinden ve Miles ve Terkedesis'in kuramsal yaklaşımından faydalanılmak suretiyle gerçekleştirilen saha çalışmasında, İstanbul genelinde en fazla Suriyeli göçmenin yaşadığı ve yaşam kalitesi indeksine göre İstanbul'un en geri kalmış bölgelerinden biri olan Bağcılar ilçesinde 22'si göçmen ve 21'i yerli olmak üzere 43, İstanbul'un en gelişmiş ve modernite ile özdeşleştirilen Kadıköy ilçesinde ise 11'i göçmen 26'si yerli olmak üzere toplamda 80 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmış ve Kadıköy ilçesinin Moda semtinde yerli ve Bağcılar ilçesinde göçmen katılımcıların kullandığı sosyal medya grupları netnografik olarak takip edilmiştir. Saha çalışması sürecinde elde edilen etnografik ve netnografik bulgular, temellendirilmiş kuram bağlamındaki kodlama paradigması çerçevesinde analiz edilmiş ve bunun sonucunda "Gündelik Hayat", "İçerleme ve Dışlama" ve "Aygıt" başlıkları altında olmak üzere üç ana kategoriye ulaşılmıştır. Üç ana kategorinin birbirleriyle ilişkili olacak şekilde yorumlanmasından sonra, özellikle Suriye'den ve Afganistan'dan gelen göçmenlerin, yerli halk tarafından, ideolojik aygıtla bağlantılı olarak, toplumsal etkileşimler bağlamında pekiştirilen, içerleme ve dışlama süreçleri dahilindeki vicdan, emek, saygı, korku kavramları üzerinden gündelik hayattaki ırkçılık kapsamında sorunsallaştırıldıkları ve görme biçimi kavramında ırksallaştırıldıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda toplumsal etkileşim düzleminde gerçekleşen bu ırksallaştırmanın, ırkçı nedenler yaratmak suretiyle zaman, zaman göçmenlere yönelik olarak baskı aygıtını harekete geçirdiği görülmüştür. Baskı aygıtının harekete geçirilmesini sağlayan ırkçı nedenlerin ise, belirli bir zaman sonra, göçmenlerle ilgili kanun veya yönetmelikler temelinde kurumsallaşabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kültürel ırkçılık, Gündelik hayatta ırkçılık, Göç, Suriyeli göçmenler, İstanbul

ABSTRACT

EVERYDAY RACISM: A QUALITATIVE STUDY ON KADIKÖY AND BAĞCILAR

Osman Aydın
PhD Thesis
Department of Sociology
Sociology Programme
Thesis Advisor: Assoc. Prof. Mehmet Bozok
Maltepe University Graduate School, 2022

The political and economic crises occurring in Turkey during the recent years have caused the local inhabitants to react especially against the immigrants from Syria and Afghanistan, to such an extent that their reactions can be evaluated in scope of racism. It is thought that such reactions could deepen the social inequalities based on the non-participation of the immigrants, who might stay in Turkey permanently in the future, in scope of the social participation processes. In the light of this problematique and within the context of everyday racism, a field study was carried out in order to understand how the immigrants experienced the racism and how the host society legitimized the racist practices based on which cultural backgrounds, between December 2020 until November 2021, through qualitative study methods as well as ethnographic and nethnographic study techniques in addition to the theoretical approach of Miles & Terkedesis; in-depth interviews were carried out throughout Istanbul, with 43 participants (21 local people & 22 immigrants) in Bagcilar, which is one of the most underdeveloped areas of Istanbul based on life quality index and where the highest number of Syrian immigrants live, in addition to 80 participants (26 local people & 11 immigrants) in Kadıkoy, which is the most developed district of Istanbul that is identified with modernity; moreover, the social media groups used by the local people from Moda sub-district of Kadıkoy and those used by the immigrant participants from Bagcilar were observed netnographically. The ethnographic and nethnographic findings obtained during the field study were analyzed in scope of the coding paradigm within the context of the grounded theory and as a result, three main categories were obtained under the titles of "Everyday Life", "Inclusion & Exclusion" and "Instrument". After the mutual interpretation of the three main categories, it is found that the immigrants, especially those coming from the Syria and Afghanistan, were problematized by the local people in scope of the everyday racism through the notions of conscience, labor, respect, fear within the processes of inclusion & exclusion, reinforced within the context of social interactions in relation to the ideological instrument, and racialized in scope of the notion of the form of perception. In this scope, it was observed that this racialization, which occurs in the plane of social interaction, activated the pressure instrument towards the immigrants from time to time, by creating racist reasons. Consequently, it was concluded that the racist reasons, which caused the pressure instrument to become activated, might become institutionalized after a while based on the laws or regulations on the immigrants.

Keywords: Cultural racism, Everyday racism, Immigration, Syrian immigrants, Istanbul

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
EKLER LİSTESİ ix
ŞEKİLLER LİSTESİ x
KISALTMALAR xi
BÖLÜM 1. GİRİŞ 12
1.1 Araştırmanın Sorunsalı 12
1.2 Araştırmanın Amacı 6
1.3 Araştırmanın Soruları 9
1.4 Araştırmanın Önemi 10
BÖLÜM 2. KURAMSAL ÇERÇEVE 12
2.1 Göç ve Küreselleşme 13
2.1.1 Türkiye'de son dönemde göçler 15
2.1.2 Ekonomik göç 18
2.1.3 Zorunlu göç 21
2.1.4 Küresel değer entegrasyonu 22
2.1.5 Sosyal ağlar 24
2.1.6 Göçmenlerin statüsü 25
2.1.7 Göç ve mekânsal ayrışma 29
2.2 Gündelik Hayat 31
2.2.1 Göç ve ırkçılık 32
2.2.2 Irkçılık 35
2.2.3 Gündelik hayatta ırkçılık 38
2.3 İçerleme ve Dışlama 45
2.4 Aygıt 47
BÖLÜM 3. YÖNTEM 53
3.1 Araştırmanın Arka Planı 53
3.2 Araştırmanın Yapıldığı Yer 67
3.3 Katılımcılar 71
3.3.1 Bağcılar 72
3.3.2 Kadıköy 77
3.4 Veri Toplama Araçları 82
3.5 Verilerin Analizi ve Yorumlanması 83
3.6 Araştırmadaki Güçlükler ve Etik Sorunlar 84
BÖLÜM 4. BULGULAR VE TARTIŞMA 86

4.1 Gündelik Hayat 87
4.1.1 Bağcılar 89
4.1.1.1 Yenigün 90
4.1.1.2 Çınar 108
4.1.2 Kadıköy 121
4.1.2.1 Fikirtepe 122
4.1.2.2 Yeldeğirmeni 141
4.1.2.3 Moda 153
4.2 İçerleme ve Dışlama 169
4.2.1 Vicdan 169
4.2.2 Emek 178
4.2.3 Saygı 192
4.2.4 Korku 197
4.2.5 Görme 206
4.3 Aygıt 218
4.3.1 İdeolojik aygıt 219
4.3.2 Baskı aygıtı 227
BÖLÜM 5. SONUÇ 240
KAYNAKÇA 255
EKLER 269
ÖZGEÇMİŞ 276

EKLER LİSTESİ

Ek 1: İstanbul'un Bağcılar İlçesinde Derinlemesine Görüşme Yapılan Katılımcılar ..269

Ek 2: İstanbul'un Kadıköy İlçesinde Derinlemesine Görüşme Yapılan Katılımcılar ..270

Ek 3: Bağcılar'daki Netnografik Çalışma 271

Ek 4: Kadıköy'deki Netnografik Çalışma.....271

Ek 5: Görüşme Formu.....272

Ek 6: Etik Kurul Kararı.....275

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İstanbul Bağcılar İlçesinde Saha Araştırması Yapılan Bölümler 88

Şekil 2: İstanbul Kadıköy İlçesinde Saha Araştırması Yapılan Bölümler 89

Şekil 3: Suriye Menşeili Ürünlerin Bulunduğu Dükkân 115

Şekil 4: Suriyeli, Özbek ve Siyahi Göçmenlerin Açtıkları Tezgahlar 116

Şekil 5: Göçmen Çöp Toplayıcısı 116

Şekil 6: Fikirtepe Mahallesi'ndeki Kentsel Dönüşüm Sürecine İlişkin Bir Kesit 122

Şekil 7: Metruk Yapı Olan Nitelendirilen ve Genelde Göçmenlerin Yaşadığı Yerler 1 123

Şekil 8: Metruk Yapı Olan Nitelendirilen ve Genelde Göçmenlerin Yaşadığı Yerler 2 123

Şekil 9: Mandıra Caddesi üzerinde Göçmenlerin İşlettiği dükkanlar 139

Şekil 10: Rasimpaşa Mahallesinde Özbekler Tarafından İşletilen Lokanta 142

Şekil 11: Özbekliler Tarafından İşletilen Dükkânda Satılan Ürünler 143

Şekil 12: Moda Bülteni Adlı Facebook Grubunda Yapılan Irkçı Paylaşım 168

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

GK : Geçici Koruma

İ.B.B. : İstanbul Büyükşehir Belediyesi

TOKİ : Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Çalışma, yerli halktan insanların görüşlerini de almak suretiyle göçmenlerin gündelik hayat kapsamında deneyimledikleri ırkçılık konusunda yapılmıştır. Bu kapsamda, tezin birinci bölümünde, araştırmanın sorunsalı, soruları amacı ve önemi hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümünde ise, göç süreçleriyle bağlantılı olarak oluşturulan kuramsal çerçeve ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde, çalışma kapsamında kullanılan yöntem, araştırmanın arka planı, yeri ve katılımcıları ve bununla birlikte veri toplama, verilerin analizi ve yorumlanması ve araştırmadaki güçlükler ve etik sorunlar hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde, niteliksel araştırma kapsamında etnografik ve netnografik tekniklerle elde edilen bulgular ortaya konularak tartışılmıştır. Beşinci bölümde ise, çalışma kapsamında elde edilen sonuç ortaya konulmuştur.

1.1 Araştırmanın Sorunsalı

Soğuk Savaş döneminin bitmesi ve bununa birlikte küreselleşmenin de ivme kazanmasıyla uluslararası göç, toplumsal dönüşümün bir belirleyeni olarak ortaya çıkmıştır (Castles & Miller, 2008). Küreselleşme kapsamında insan hareketlerinde yaşanılan ivmeden Türkiye de etkilenmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılması, Orta Doğu'daki politik kargaşalar ve ülkenin coğrafi konumu Türkiye'yi birçok grup için çekici bir transit ve göç alan ülke konumuna getirmiştir (Pusch & Wilkoszewski, 2010, s. 8). Günümüzde, çatışma, şiddet ve zulüm nedeniyle dünya çapında zorla yerinden edilen insan sayısı giderek artmakta ve rekor seviyelere ulaşmaktadır. Bu süreçte Türkiye, dünya çapında en fazla sayıda mülteciye ev sahipliği yapmaya devam edegelmektedir (UNHCR, 2020).

28.04.2022 tarihi itibariyle Türkiye'de, 3.762,686 Geçici Koruma kapsamında Suriyeli göçmen ikamet etmektedir. Ayrıca Türkiye'de "Öğrenci", "Aile İkamet", "Uzun Dönem", "İnsani İkamet", "İnsan Ticareti Mağduru" ve "Kısa Dönem" olarak sınıflandırılan 'İkamet İzni' kapsamında 1.417.997 yabancı kalmaktadır. 2021 yılı sonu itibariyle ise ülkesini terk etmek zorunda kalan sığınmacılar tarafından 29.256 Uluslararası Koruma başvurusunda bulunulmuş ve 28.04.2022 tarihi itibariyle 65.569 düzensiz göçmen yakalanmıştır (Göç İdaresi, 2022). İstanbul Valiliği 04.05.2022 tarihli basın açıklamasıyla, İstanbul'da 1.305.307 yabancının yasal olarak ikamet ettiğini, yabancıların 542.045'inin geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerden, 763.262'sinin ise ülkeye yasal olarak giriş yapmış ve ikamet izni almış düzenli göçmenlerden oluştuğunu belirtilmiştir. Bununla birlikte aynı basın açıklaması metninde 1 Ocak- 3 Mayıs 2022 tarihleri arasında, 11.936'sı Afganistan, 2.853'ü Pakistan uyruklu olmak üzere toplam 25.644 düzensiz göçmen hakkında işlem yapıldığı ve bu yabancıların 8.773'ü İstanbul'dan ülkelerine sınır dışı edildiği ve 12.684'ü sınır dışı işlemleri için diğer illerdeki geri gönderme merkezlerine sevk edildiği bildirilmiştir (İstanbul Valiliği, 2022).

Günden güne artan bu göç akımlarıyla birlikte, ev sahibi toplumla göçmenler arasında toplumsal katılım süreçleri kapsamında etkileşimler de meydana gelmektedir. Egemen bir grup olarak ev sahibi toplum sürecin kurallarını kendi toprakları üzerindeki egemenlik gücü ve "çoğunluk kültürü" ile belirlemekle birlikte bir arada yaşamayı şekillendirmek için uluslararası kurallara uymak ve göçmenlerle uzlaşmak zorunda kalmaktadır. Göçmen gruplarının sayısı arttığı ölçüde ev sahibi toplumun insanları kimliklerine yönelik bir tehdit hissedebilmekte ve ırkçılık boyutuna varan tepkiler gösterebilmekte veya gizli bir ırkçılığı harekete geçirebilmektedir (Nuscheler, 2004, s. 169).

2011 yılından itibaren Suriye'den Türkiye'ye yönelen kitlesel göç, ev sahibi toplum tarafından ilk başlarda olumlu karşılanmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda, özellikle 2018 ile 2020 yılları arasında yaşanan ekonomik krizler, Suriyelilere yönelik tepkileri artırmıştır (Leghtas, 2019). Toplumsal kabul ve uyum kapsamında 2014 ve 2019 yıllarında yapılan araştırmaların bulgularına bakıldığında bu değişim görülebilmektedir.

2014 yılında Suriyelilerin Türkiye'deki toplumsal kabul ve uyumu konusunda *"Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi-HUGO"* tarafından yapılan araştırmaya göre *"Türkiye'de Suriyeliler konusunda zaman zaman ırkçılığa, yabancı düşmanlığına, nefrete varacak olumsuz tavırlara rağmen genelde toplumsal kabul düzeyinin olağanüstü yüksek olduğu"* belirtilmiştir (Erdoğan, 2014, s. 5). Yine benzer araştırma yöntemi ve modellemelerle 2019 yapılan araştırmada ise, kırılgan olmakla birlikte toplumsal kabul düzeyinin hala oldukça yüksek olduğu belirtilmiş, *"Türk toplumunda toplumsal kabul ve dayanışmada belirgin bir azalma, endişelerde ise artış"*, dolaysıyla Türk toplumunun kabulü, büyük ölçüde *"tahammüle"* dönüştüğü ifade edilmiştir (Erdoğan, 2019, s.115).

Söz konusu araştırmaları yürüten Erdoğan (2020), 2020 yılı Kasım ayında gazeteye verdiği bir demeçte *"Türkiye toplumunun büyük kısmının Suriyelileri reddetme eğiliminde olduğunu işaret"* etmiş ve *"Bu durumun iki toplum arasında ileriye dönük sosyal bir kırılmaya neden olabileceğine"* dönük uyarıda bulunmuştur (Gazeteduvar, 2020). İnsani Gelişme Vakfı tarafından 2019 yılının mayıs ayında yapılan son araştırmaya göre de *"toplumun % 48'i Türk-Suriyeli ilişkisini en gergin sosyal ilişkiler arasında"* gördüğü ifade edilmiştir (İNGEV, 2019).

Literatüre bakıldığında, yapılan çalışmalarda Suriyelilere yönelik karşıtlık, nefret söylemi bağlamında da ele alınmaktadır. Suriyeli göçmenlere yönelik ayrımcılığa ve nefret suçuna dönüşen tepkiler bağlamında yerel medyanın etkisini konu edinen *"Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Ayrımcı ve Ötekileştirici Söylemin Yerel Medyada Yeniden Üretilmesi"* adlı araştırmada, Suriyeli göçmenlerin ev sahibi toplum tarafından çoğu da defa belirli suçlarla ilişkilendirdikleri ve bir tehdit unsuru olarak görüldükleri belirtilmektedir (Alp, 2018). Oğuz (2019) tarafından *"Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tepkinin Sosyal Medyadaki Temsili: Hashtaglerde Nefret Söylemi"* başlığıyla yapılan çalışmada ise, ev sahibi toplumdan birçok kişinin resmi kurumların Suriyeli göçmenleri öncelediği, Suriyelilerin her yeri kuşattığı, ucuz emek gücü olmaları nedeniyle işsizliği körükledikleri ve ortaya konulan bu tepkilerin kendini, zaman, zaman sokaklarda meydana gelen kavgalarda gösterdiği ve bu durumun sosyal medyada oldukça yaygın olduğu belirtilmektedir (Oğuz, 2019).

"Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma" adıyla 30 Suriyeli göçmenle nitel araştırma yöntemiyle yapılan çalışmada, ev sahibi toplumun Suriyeli göçmenlere yönelik olumsuz tepkilerin giderek arttığı ve işsizlik, boşanma ve suç gibi birçok sorunun sorumlusu olarak görüldükleri belirtilmektedir (Yıldırımalp, İslamoğlu ve İyem, 2017). Yazıcı tarafından *"Yeni Medyanın Nefret Dili: Suriyeli Mültecilerle İlgili Ekşi Sözlük Örneği"* adıyla yapılan çalışmada, yeni medyada önemli kullanıcı profiline ve etkileşim alanına sahip *"Ekşi Sözlük"* ortamında Suriyeli mültecilere ilişkin nefret söylemleri incelenmiştir. Buna göre *"Düşmanlık/Savaş Söylemi"* kategorisinde yer alan yorumlarda, Suriyeli mültecileri genelde *"Suçlu olarak görmek ve onlardan kurtulmak*" düşüncesinin ön plana çıktığı ifade edilmektedir (Yazıcı, 2016).

Suriyelilere yönelik toplumsal kabulün giderek azaldığı, idari birimler tarafından 2019 yılında kayıt dışı Suriyelilerin kaydoldukları illere gönderileceği ve 2020 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliğine dönük sınır kapıların açılacağı duyurulduktan sonra görülmeye başlanmıştır. Örneğin, Güven'in (2019) belirttiğine göre İstanbul Valiliği kayıtları farklı illerde olan Suriyeli göçmenlerin kayıtlı oldukları illere gönderileceği duyurulduktan sonra, Twitter'de "#SuriyelilerDefoluyor" hastagı açılmış ve bu hastag altında *"MHP'lisinden CHP'lisine, kendini solcu zannedenden, mezhebi ya da cinsel yönelimi nedeniyle türlü ayrımcılığa uğramış bireyler"* Suriyeli göçmenlere karşı nefret söylemlerinde bulunulmuştur (Güven, 2019). 2020 yılında Avrupa Birliğine yönelik sınır kapılarının açılacağı açıklandıktan sonra bazı yurttaşlar gönüllü olarak Suriyelileri İstanbul'dan (Örneğin Bağcılar ilçesinden) sınır kapılarına taşımaya başlamıştır (Gül, 2020).

Taliban'ın 2021 yılının temmuz ayının sonlarından itibaren Afganistan yönetimini ele geçirmeye başladığı süreçten itibaren Türkiye'ye Afganistan'dan yeni bir kitlesel göç akımı başlamasıyla birlikte tepkilerin sadece Suriyeli göçmenlerle sınırlı kalmadığı görülmüştür. Afganistan'dan gelen göçmenlerin genel itibariyle sadece erkeklerden oluşması, Türkiye'de yaşayan birçok kişi tarafından bir iç tehdit olarak algılanmış ve bu mesele *"Vatan Elden Gidiyor"*, *"Afganlıları İstemiyoruz"*, *"Sığınmacılar Sınırdışı Edilecek"* taglarıyla sosyal medya mecralarında günlerce tartışma konusu yapılmıştır.

Toplumda giderek artan bu tepkilerin bir sonucu olsa gerek 14 Ağustos 2021 tarihi itibariyle İstanbul İl Göç İdaresi tarafından 13 bini Afgan olmak üzere 37 bin düzensiz göçmenin sınır dışı edildiği açıklanmıştır[1].

16 Temmuz 2021 tarihinde ise Cumhuriyet Halk Partisi Lideri Kılıçdaroğlu *"Suriyeli Kardeşlerimizi, Huzur İçinde Kendi Ülkelerine Göndereceğiz"*[2] (CHP, 2021), 18 Ağustos 2021 tarihli habere göre *ise "Türkiye'de göçmenlerle ilgili tartışmalar sürerken, CHP Genel Merkez binasına "Sınır namustur"* [3] yazılı pankartın asıldığı ifade edilmiştir. Duvar adlı haber sitesinin 17 Şubat 2022 tarihli haberine göre ise İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun 31 Aralık 2021'e kadar 84 bin 152'si çocuk, 193 bin 293 Suriyeliye vatandaşlık verildiğini söylediğini ve Şam civarından gelenlere geçici koruma verilmeyeceğini ifade ettiği belirtilmiştir[4]. 12 Şubat 2022 tarihinde "Dünya" adlı internet haber sitesinin yayınladığı habere göre İçişleri Bakan Yardımcısı Çataklı'nın yabancıların gettolaşmaya başladıklarının tespit edildiğini söyleyerek *"Düzenleme kapsamında, yabancı nüfusun toplam nüfusun yüzde 25'ini geçtiği mahallelere yeni yabancı kaydı ikametine izin verilmeyeceğini"* ifade ettiği belirtilmiştir (Gökçe, 2022).

Türkiye'de Suriye ve Afganistan'dan kitlesel ve düzensiz göç kapsamında gelen göçmenlerinin yanı sıra "İkamet İzni" ile ikamet eden Irak, Türkmenistan, İran, Rusya Federasyonu, Özbekistan, Azerbaycan, Kazakistan, Libya ve Mısır'dan gelen göçmenler de bulunmaktadır (Göç İdaresi, 2022). Bu itibarla 'Geçici Koruma', 'Düzensiz Göç' ve 'İkamet İzni' kapsamında Türkiye'de bulunan göçmenler, uzun yıllardan beri emek piyasasında, kültürel ve toplumsal alanlarda yerel halktan insanlarla etkileşime

---

[1] https://www.trthaber.com/haber/turkiye/13-bini-afgan-37-bin-duzensiz-gocmen-sinir-disi-edildi-601913.html

[2] https://chp.org.tr/haberler/chp-lideri-kilicdaroglu-suriyeli-kardeslerimizi-huzur-icinde-kendi-ulkelerine-gonderecegiz

[3] https://tr.sputniknews.com/20210818/chp-genel-merkezine-sinir-namustur-pankarti-asildi-1048126334.html

[4] https://www.gazeteduvar.com.tr/suleyman-soylu-sam-civarindan-gelenlere-gecici-koruma-vermeyecegiz-haber-1553568

geçmektedir. Gündelik hayatlarında göçmenlerin ilişkide oldukları toplumdan giderek daha az kabul görmesi ve bu ilişki temelindeki gerginliğin yüksek olması, toplumsal bütünleşme ve katılım süreçlerini engeller bir durum arz etmektedir. Özellikle Geçici Koruma kapsamında bulunan Suriyeli göçmenlere ilişkin toplumsal uyum bağlamında yapılan (Erdoğan, 2015), (Kaya ve Kıraç, 2016), (Karasu, 2016), (Atasoy ve Demir, 2015) ve Afgan göçmenlere yönelik sosyal dışlanma ve ayrımcılık (Akkaş ve Aksakal, 2021) konusunda yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde de göçmenlere yönelik giderek artan tepkiler düzleminde gelişen dışlayıcı pratiklerin toplumsal uyumu engelleyen önemli bir sorun olduğu görülmektedir.

1.2 Araştırmanın Amacı

18'inci yüzyıldan başlayarak insanlara yönelik hiyerarşik imgelerin günümüze kadar süre gelen etkisi bulunmaktadır. Bu bakış açısı, ırkçılıkla ilgili güncel tartışmanın merkezinde yer almaktadır. Bu demokratikleşmenin de ırkçı dünya görüşlerinin ve yapılarının aşılmasına yol açmadığını da açıkça ortaya koymaktadır. Irkçılığın önceki biçimlerinin aksine, bugün artık "ırk" terimi kullanılmamaktadır. Kavramın çok olumsuz bir çağrışım yapması ve yasal ve sosyal sonuçlarına yönelik riskin çok büyük olması doğrudan bir "ırk" teriminin kullanılmasını engellemektedir. Değer biçme ve atıflar artık "kültür" kavramı etrafında ilerlemektedir. Kültürel olarak yabancı olarak algılananlar, kişilerin nerede doğmuş olmalarından bağımsız olarak, modern olmayan veya gerici kişiler olarak sayılmaktadır. Bu nedenle bugün kültürel ırkçılıktan da söz edilmektedir (Messerschmidt , Espahangizi , & Pugatsch, 2017, s. 2).

Suriyeli göçmenlere yönelik kültürel ırkçılık kapsamında değerlendirilebilecek dışsallaştırmaların ve ırkçı pratiklerin sürekliliği de önemli görünmektedir. Örneğin, Bulgaristan'dan 1989 yılında Türkiye'ye yönelen kitlesel göçün ilk yıllarında başta yaşam tarzı olmak üzere kültürel farklar bakımından göçmenler sorunlar yaşamışsa da (Hergüvenç, 2020), ileriki yıllarla birlikte bu sorunlar büyük ölçüde aşılmış ve Bulgar göçmenleri bugün itibariyle Türk toplumuna entegre olabilmiştir (İnanç & Yazıcı, 2018). Bulgar göçmenlerinin entegrasyon süreçlerinde hiç kuşkusuz ortak kültürel köken önemli bir rol oynamış gözükmektedir. Benzer bir sürecin, Suriyeli göçmenler bağlamında yaşanılıp yaşanılmayacağı, bir anlamda kültürel olarak kabul edilip edilmemelerine bağlı görünmektedir. Yapılan çalışmalar dikkate alındığında ise,

Suriyelilere yönelik toplumsal kabul düzeyinin giderek düştüğü ve tepkilerin ve dışsallaştırma süreçlerinin süreklilik kazandığı anlaşılmaktadır.

Örneğin, *"Suriyeliler Baramotresi 2017"* adlı çalışmada, ev sahibi toplumdan insanlar, "Türkiye'deki Suriyelilerin kültürel açıdan bize ne kadar benzediklerini düşünüyorsunuz?" sorusuna, %40,8 ile "hiç benzemiyorlar", %39,4 ile "benzemiyorlar" şeklinde cevap vermişlerdir. Toplamda "Benziyorlar", "çok benziyorlar" diyenlerin oranı ise sadece %7,8'e tekabül etmiştir (Erdoğan 2017, s.19). Suriyelilerin ev sahibi toplum tarafından kültürel olarak kabul edilmeme nedenlerinden biri, Türkiye'de Cumhuriyet dönemiyle birlikte inşa edilen bir "Arap" imgesiyle de ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, Xypolia, Cumhuriyet'in ilk yirmi yılında Kemalist reformlarla gerçekleştirilen modernizasyon projesinin, tamamen Avrupa merkezli bir modernite ve ilerleme varsayımıyla oluşturulduğunu söylerken (Xypolia, 2016, s. 112-113), benzer şekilde Aktürk, 1930'ların okutulan tarih kitaplarında ve Türk tarih tezine dayanan akademik yazılarında, Türk tarihi tezine atıfta bulunmak suretiyle Arapların kültürlerine, dillerine ve tarihlerine ilişkin yapılan tasvirler, bir ötekinin inşasında önemli örnekler olduğunu ifade etmektedir. Aslında burada Arapların ve İslam'ın tasvirinin sadece Araplarla ilgili değil, aynı zamanda Türklerle ilgili olduğunu ve yeni Türk cumhuriyetinin seküler modernleşme reformlarını yansıttığını ve haklılaştırmaya çalıştığını söylemektedir (Akturk, 2010).

Diğer taraftan, Suriyelileri, "ümmet kardeşliği" kapsamında toplumun parçası olarak gören geniş kitlelerin desteklediği bir siyasal yaklaşım da bulunmaktadır. Örneğin bu bağlamda Cumhurbaşkanı Erdoğan: "Hani birileri diyor ya 'Suriyeliler gitsin.' Asla biz bunlara eyvallah edemeyiz. Cihanşümul İslam kardeşliğinin sınırı yoktur. Hiç kimse bizim aramıza ayrılık tohumları ekemez", demektedir (Sputniknews, 2019). Gürsel ise, iktidarın, ümmetçi ideoloji bağlamında 'din kardeşliği" söylemi üzerinden ortak bir payda inşa etmeye çalışa da, bunun Suriyelilere yönelik bakış açısını değiştirmeye yetmediğini söylemektedir. Aksine, İstanbul'un Bağcılar gibi kenar mahallelerinde Suriyeli göçmenlerle ev sahibi toplum arasında bir "sürtüşme" ihtimalinin arttığını belirtmektedir (Gürsel, 2019). Bu bağlamda iki farklı ideolojik perspektif kapsamında bulunanların peşinen Suriyelileri kabul ettikleri veya reddettikleri de söylenemez. Esasen her iki siyasal yaklaşımda, teorik olarak ırkçılığı reddeder gibi görünmektedir.

Bunun bir nedeni de ırkçılığın, siyah karşıtlığı olarak anlaşılmasından ve yukarıda açıklandığı gibi kavramın çok olumsuz bir çağrışım yapması ve yasal ve sosyal sonuçlarına yönelik riskin çok büyük olmasından (Messerschmidt, Espahangizi, & Pugatsch, 2017) kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Örneğin 2020 yılının mayıs ayında ABD'de siyah Amerikalı George Floyd'un polis şiddeti nedeniyle yaşamını yitirmesinden ardından, Hürriyet gazetesinden Ece Çelik, İstanbul'da yaşayan siyahi göçmenlere, "Türkiye'de ırkçılık var mı?" sorusunu yöneltmiş ve aldığı cevaplardan "Türkiye'de ırkçılık yoktur" kanaatine ulaşmıştır (Çelik, 2020). Oran ise, kültürel ırkçılığa atıfta bulunmak suretiyle bu yazıya tepki göstererek, "Bizde de ırkçılığı Siyah deriye tepki olarak anlayıp, "Bizde ırkçılık yok" diyenler var", demiştir. (Oran, 2020). Ancak Çelik haberinde, Oran'ın da gözden kaçırır gibi göründüğü, gündelik ırkçılık kapsamında değerlendirilebilecek birçok bulgu bulunmaktadır. Örneğin, Ati adlı katılımcı: "Türkiye'de ırkçılık yaşamıyoruz. Bazen insanlar bizden korkuyor o zaman biraz üzülüyoruz.", Teta adlı katılımcı: ".... Mesela süpermarkete gittiğimde bazıları koktuğumu düşünüyor ve el hareketi yapıyor. O zaman çok üzülüyorum kendimi insan değilmişim gibi hissediyorum." derken, Tilson adlı katılımcı ise "Suriyeli arkadaşlarım bazen sorunlar yaşıyor. Ama Türk insanının siyahlara pozitif yaklaştığını söyleyebilirim.", demektedir (Çelik, 2020).

Söz konusu örnekte, siyahi katılımcılar genel itibariyle "ırkçılık yoktur" derken, ırkçılık kapsamında bulunan ev sahibi toplum tarafından ortaya konulan bazı yaklaşımları "olağan" karşılayabilmektedir. Diğer bir nokta ise yazıya eleştirel yaklaşan Oran'ın bu "olağan olanı" gözden kaçırmasıdır. Gündelik ve sıradan olana ve "biz" ve "onlar" şeklinde ayrımlar doğuran yapılara dikkat çeken gündelik ırkçılık kavramı, tam da bu "olağan olanın" gözden kaçırılmamasını sağlamaktadır. Gündelik ırkçılık kavramı, hâkim toplumun hiçbir şekilde sadece aşırı veya açık bir şekilde ortaya çıkmayan, aynı zamanda ince, göze çarpmayan, gizli ve örtük de olabilen gündelik ve hâkim ırkçılık biçimlerini ifade etmektedir. Burada her zaman bilinçli ve kasıtlı süreçler söz konusu olmamaktadır ve genellikle ve muhtemelen kasıtsız olarak ırkçı etkilere yol açabilen belirli yapılar içindeki bir eylem söz konusu olmaktadır.

Irkçılıkla bağlantılı olarak gündelik hayat kavramı, 'her gün' meydana gelen ve görece yaygın olan ve çoğunluk toplumunun üyeleri tarafından genellikle ırkçılık olarak

tanımlanmayan, ancak doğal bir mesele olarak görünen ve sorgusuz sualsiz kabul edilen eklemlenmeleri ifade etmektedir (Leiprecht, 2001, s.2).

Irkçılık kapsamına girecek şekilde yerli halktan kaynaklı göçmenlere yönelik olarak giderek artan tepkilerin, Suriye veya Afganistan'dan gelen veya gelecekte Türkiye'de kalıcı olabilecek "Oturum İzni" veya "Düzensiz Göçmen" statüsündeki göçmenlerin, ileriki yıllarda sosyal, ekonomik ve kültürel olarak ayrıştırılmış, sadece kentlerin periferisinde yer alan, getto veya mekânsal ayrışma alanlarında yaşamalarına ve toplumsal katılım süreçlerinin kesilmesine neden olabileceği düşünülmüştür. Bu sorunsaldan hareketle, çalışma, niteliksel araştırma kapsamındaki etnografik ve netnografik araştırma tekniklerinden hareketle, gündelik hayatta ırkçılık bağlamında Suriye'den gelen veya ileride Türkiye'de kalıcı olabilecekleri düşünülen göçmenlerin ırkçılığı ne şekilde deneyimlediklerini ve bu doğrultuda ırkçılığın yapısal ve etkileşimsel olarak nasıl inşa edildiğini, bunun yanında göçmenlerin gündelik hayatlarında kendilerine yönelen ırkçı söylemleri ne şekilde içselleştirdiklerini, neyi ırkçılık olarak görüp görmediklerini ve hangi durumlarda ırkçılığa karşı direnç gösterdiklerini, diğer taraftan ev sahibi toplum tarafından ırkçı pratiklerin hangi kültürel arka plandan hareketle ortaya konulup meşrulaştırılmaya çalışıldığını ve söz konusu pratikleri ırkçılık olarak görüp görmediklerini anlamak amacıyla, İstanbul'da en fazla Suriye'den gelen göçmenlerin yaşadığı ilçelerden biri olan Bağcılar'daki yerel ve göçmen ve İstanbul'un en gelişmiş ve "modernite" ile özdeşleştirilen Kadıköy ilçesindeki yerel ve göçmen katılımcılarla, Miles (2000) ve Terkedesis'in (2004) kuramsal yaklaşımından faydalanılmak suretiyle hazırlanan yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme formu ve temellendirilmiş kuram çerçevesindeki analiz tekniği yardımıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

1.3 Araştırmanın Soruları

Çalışmada, gündelik hayatta göçmenlere yönelik ırkçı pratiklerin nasıl üretildiğini ve yeniden üretildiğini, bu pratiklerin göçmenler tarafından nasıl deneyimlendiğini ve içselleştirildiğini ve ev sahibi toplumun bu pratikler hakkında ne düşündüğünü dikkate almak suretiyle, Türkiye'de göçmenlere yönelik ırkçılık var mıdır? sorusuna cevap bulunmaya çalışılmıştır. Bu ana soruya bağlı olarak, yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan "Biyografik Bilgiler", "Gündelik Hayat", "Sosyal Medya" ve

“Yabancılar Hakkında Düşünceler” başlıkları altında toplanan sorularla, ana soru cevaplandırılmaya çalışılmıştır. “Biyografik Bilgiler” başlığı altında katılımcılara, doğup büyüdükleri büyük oranda sosyalizasyon süreçlerini geçirdikleri yere, “Gündelik Hayat” başlığı altında olağan günlerini nasıl geçirdikleri ve hangi güçlüklerle karşılaştıkları, “Sosyal Medya” başlığı altında forum ve sosyal paylaşım sitelerine katılım ve yorumda bulunma anlamında sosyal medyayı kullanım biçimlerine, “Yabancılık ve Yabancılar Hakkındaki Görüşler” başlığı altında ise katılımcıların yabancılık deneyimleri ve yabancılar hakkındaki görüşlerine ilişkin sorulalar sorulmuştur. Diğer taraftan temel soruya cevap bulmak amacıyla temellendirilmiş kuram çerçevesindeki analiz tekniğinden de faydalanmıştır. Bu bağlamda, katılımcılara, yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan soruların dışında, yapılan derinlemesine görüşmelerden ortaya çıkan yeni sorular yöneltilerek kuramsal çerçeve geliştirilmiştir.

1.4 Araştırmanın Önemi

Türkiye, son yıllarda, dünya çapında ve özellikle kendi coğrafyasına yakın bölgelerde yaşanılan ekonomik ve siyasi krizler ve iç çatışmalar nedeniyle göç alan ülke konumuna gelmiştir. Bu bağlamda, 2011 yılında Suriye'de ve 2021 yılında Afganistan'da yaşanılan ekonomik ve siyasi krizler ve iç çatışmalar nedeniyle dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi haline gelmiştir (UNHCR, 2020).

Türkiye'de 2011 yılından itibaren meydana gelen siyasi ve ekonomik krizler, toplumun büyük bir bölümünün özellikle Suriyeli göçmenlere yönelik tepki göstermesine neden olmuştur. Özellikle sosyal medya mecralarında (Oğuz, 2019) dile getirilen ve genelde ırkçılık kapsamında olan bu tepkiler, genelde yerli halk tarafından ırkçılık olarak görülmemekte ve fiyat artışı, güvenlik, işsizlik gibi sorunlar bağlamında haklı görülebilecek gerekçelere dayalı masum bir tepki olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda yerel halktan insanların genelde Batı'da olduğu gibi Türkiye'de bir ırkçılığın söz konusu olmadığını düşündüğü görülmüştür (Gül, 2020)

Bu kapsamda Türkiye'de kalıcı olmaya karar veren göçmenlere yönelik olarak, gündelik hayatları bağlamında sürekli maruz kalabilecekleri, ırkçılık olarak değerlendirilmeyen ve belirli toplumsal etkileşim biçimleriyle ortaya çıkan ırkçı pratiklerin var olabileceği

düşünülmüştür. Bu bağlamda, İstanbul ilinin Bağcılar ve Kadıköy ilçesinde, göçmenlerin yaşadığı mekanlara gidilmiş, katılımcı gözlem kapsamında derinlemesine görüşmeler yapılmış ve çay ocağı, tekstil atölyesi, bakkal gibi mekanlarda yerel halktan insanlarla girdikleri etkileşimler gözlemlenmiştir. Bu sayede, çalışmanın yapıldığı ve tarihsel arka planının da dikkate alındığı alanlarda, olağan kabul edilen, fark edilmeyen, gündelik hayatta ırkçılık kapsamına giren ırkçı pratikleri görmek mümkün olmuştur.

Çalışmanın, İstanbul ilinin Bağcılar ve Kadıköy ilçesinde olmak üzere, göç geçmişleri de dikkate alınmak suretiyle ekonomik ve kültürel olarak iki farklı sahada yapılmış olması, hem oturum hakkı bakımından farklı statüde olan göçmen katılımcılar arasında hem de farklı kültürel özelliklere sahip yerli katılımcılar arasında bir karşılaştırma yapma imkânı vermiş ve bu sayede ırkçı pratiklerin dayanabileceği kültürel arka planı çözümleme imkânı da olmuştur. Diğer taraftan çalışma kapsamında elde edilen bulguların, Türkiye'deki göçmenlere yönelik gündelik hayat kapsamında fark edilmeyen ve olağan kabul edilen ırkçılık konusunda önem arz eden bir perspektif sunabileceği düşünülmektedir.

BÖLÜM 2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, günümüzdeki göç akımlarının küreselleşmeyle bağlantısı "Göç ve Küreselleşme" (2.1), küreselleşmenin dış göç bakımından Türkiye'ye etkisinin iç göç süreçleriyle birlikte tarihsel olarak değerlendirilmesi "Türkiye'de Son Dönemde Göçler" (2.1.1), çalışma kapsamında Türkiye'ye yönelen göçün nedenleri "Ekonomik Göç" (2.1.2), "Zorunlu Göç" (2.1.3), "Küresel Değer Entegrasyonu" (2.1.4), göç nedenleri bağlamında dış ve iç göç kapsamında etkili olan bağlantılar "Sosyal Ağlar" (2.1.5), göçmenlere yerleşme sürecinde tahsis edilen statü "Göçmenlerin Statüsü" (2.1.6), göçmenlerin belirli göç akımları çerçevesinde yerleştikleri mekanlar "Göç ve Mekansal Ayrışma" (2.1.7), bu yerleşim sürecinden sonra ev sahibi toplumdan insanlarla göçmenler arasındaki meydana gelen günlük etkileşimler "Gündelik Hayat" (2.2), göç ve yerleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan göç ve ırkçılık ilişkisi "Göç ve Irkçılık" (2.2.1), tarihsel olarak biyolojik ırkçılığın kültürel ırkçılığa dönüşümü "Irkçılık" (2.2.2), çalışmada kapsamında faydalanılan ırkçılık kuramları "Gündelik Hayatta Irkçılık" (2.2.3), gündelik hayatta ırkçılık bağlamında önem arz eden göçmenlerin toplumsal katılımlarını sınırlayan veya mümkün kılan süreçler "İçerleme ve Dışlama" (2.2.4), içerleme ve dışlama pratiğiyle bağlantı olarak, çalışma bağlamında, "Vicdan", "Emek" "Saygı", "Korku"' olarak kategorize edilen kavramların, tanımlayıcı kavram niteliği kazandırdığı "Görme" kavramının, eylem düzleminde, yapıyı nasıl şekillendirdiği "Aygıt" (2.4) başlığı altında ortaya konularak değerlendirilmiştir.

2.1 Göç ve Küreselleşme

Göç, esasen var olan ekonomik, politik, yasal ve sosyal bir mekâna girmek amacıyla bir mekândan ayrılmak anlamına gelmektedir. Göçmen ise bu mekanlar arasında bağlantı kurabilmekte veya yeni mekanların oluşumuna katkıda bulunabilmektedir (Luedtke, 2007, s. 42). Bu nedenle göç kavramı, göçmenlerin, bir ülkede, göçmen işçi, sığınmacı veya mülteci olarak yaşayıp yaşamadıklarından bağımsız olarak, tüm göç hareketleri için bir üst kavram olarak kullanılabilmektedir (Jäggi, 2016). Göç hareketlerini genelde siyasi olaylar, iç çatışmalar, ekonomik krizler veya bir ülkenin ekonomik durumunun diğer ülkeye göre daha zayıf olması tetikleyebilmektedir (Klokatova, 2010). Bu anlamda göç, itme veya çekme nedenleri kapsamında, zincirleme, kitlesel, bireysel, iç veya uluslararası göç ve zaman, zaman kıtalararası göç olarak gerçekleşebilmektedir (Jäggi, 2016).

Göç süreçlerine tarihsel perspektiften bakıldığında, 19. ve 20. yüzyıllar, iyileştirilmiş ulaşım ve trafik koşulları nedeniyle genellikle nüfusun geniş kesimleri arasında yoğun hareketliliğin olduğu yüzyıllar olarak adlandırılmaktadır. Sanayileşme ve fabrika ve endüstriyel üretim tesislerinin ortaya çıkması ve hizmet sektörünün genişlemesiyle hem kadınlar hem de erkekler için yeni iş piyasaları açılmıştır. Bu dönemlerde kırsal kesimden en yakın küçük kasabaya ve hatta büyük şehre emek göçü gerçekleşmiştir. Diğer taraftan bu dönemde transatlantik göç de azımsanmayacak kadar yoğun olmuştur. Örneğin 19. yüzyıl boyunca Avrupa'dan otuz beş milyon insan Kuzey Amerika'ya, sekiz milyon kişi Güney Amerika'ya göç etmiştir. 20. yüzyıl ise iki büyük dünya savaşı ve muazzam siyasi değişiklikler nedeniyle, öncelikle birkaç milyon insanın sınır dışı edilmesi ve yerinden yurdundan edilmesiyle karakterize edilmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında, gelişmiş trafik ve ulaşım seçenekleri nedeniyle küresel hareketlilikte muazzam bir artış olmuştur. Dünya ekonomisinin dinamikleri ve muazzam ekonomik dengesizlikler, gönüllü veya gönülsüz olarak doğdukları veya geldikleri yerden çok uzakta kazançlı bir iş aramak zorunda kalan milyonlarca kadın ve erkek emekçiyi harekete geçirmiştir. Aynı şekilde, Avrupa, Asya, Afrika ve Arap ülkelerindeki sayısız siyasi çalkantı ve savaş, sınır dışı etme ve yerinden yurdundan etme dalgalarına yol açmıştır (Hahn, 2012, s. 22-23).

20. yüzyılın ikinci yarısı, küreselleşme temelinde önemli bir yeni döneme işaret etmiştir. Seyahat kolaylığı ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte göç artmaya devam etmiş ve yeni bir boyuta ulaşmıştır (Hollifield, 2003, s. 42). Diğer bir ifadeyle küreselleşme çağında, artan sermaye hareketliliği, mal hareketindeki büyüme, yeni medya, bilgi ve iletişim, ulaşım araçlarının ucuzlaşması gibi faktörler, göç süreçlerini hızlandırmış ve teşvik etmiştir (Castles ve Miller, 2008). Bu doğrultuda, uluslararası göç hareketlerinde katlanarak artan bir büyüme gözlemlendiğinden, göç küresel ekonominin kalıcı bir özelliği gibi durmaktadır. Dünya göçmen nüfusunun yarısından fazlasının gelişmekte olan ülkelerden gelmesi nedeniyle, özellikle aşırı nüfuslu ve az gelişmiş ülkelerle sınır komşusu olan Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler büyük zorluklarla ve büyük bir düzenleme ihtiyacıyla karşı karşıya kalmaktadır. Göç bağlamında itici nedenler güçlü kalırken, iletişim ve seyahat kolaylığı göçmen ağlarını güçlendirerek, göçmen adaylarını göç edip etmeme konusunda karar vermek için ihtiyaç duydukları bilgileri edinmelerini her zamankinden daha kolay hale getirmiştir (Hollifield, 2003, s. 42).

Bu tarihsel arka planda, küreselleşme ve göç süreçleri, üç düzeyde doğrudan birbirleriyle ilişkili olduğu görülmektedir. İlk olarak, küreselleşme dinamikleri, periferide yaşayan insanların yerinden edilme sürecini hızlandırmaktadır. Üçüncü dünya ülkelerindeki tarım sektörü, ister üretim yeri isterse dünya pazarındaki rekabetin lokasyonu olarak giderek daha kapsamlı bir şekilde uluslararası işbölümü kapsamına dahil edilmektedir. Sonuç olarak, küçük çiftliklerin artık kâr etmeyecekleri düşüncesiyle nüfusun kırsal kesiminde yaşayan insanlar kendi arazilerinden kopartılmakta ve bu da tarım alanındaki işsizliği tetiklemektedir. Ancak sermayenin ve piyasaların küreselleşmesi sadece tarım alanında istikrarsızlaştırıcı sonuçları bulunmamaktadır (Parnreiter, 2000, s. 34). Parnreiter'e göre Sassen (1988), yabancı yatırımlar nedeniyle ihracata dayalı sanayileşmenin, genellikle göçü engellediği düşünülen çevre ülkelerdeki yüksek iç ve dış göç oranlarına yol açtığını belirtmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların yönlendirdiği ihracata dayalı sanayileşme, nüfusun yeni katmanlarını, özellikle de genç kadınları ücretli emeğe sevk etmekte ve geleneksel iş biçimlerini baltalamaktadır. Bu ise süreklilik kazandıran bir göç sürecini başlatmaktadır (Sassen'den aktaran Parnreiter, 2000, s. 34).

İkincisi, küresel sermaye hareketleri, mallar, hizmetler, enformasyon gibi unsurlar tarafından yaratılan ulusötesi bir alanın oluşumu hareketlilik engellerini ortadan kaldırdığından, küreselleşme ve göç birbirleriyle bağlantılı hale gelmektedir. İlkesel olarak, yerinden ve yurdundan edilen kişilerin göçmen olabilmesi için, Sassen'e göre gönderici ve alıcı bölge arasında "nesnel ve ideolojik bağlantılar" gibi ek faktörlere ihtiyaç bulunmaktadır (Sassen'den aktaran Parnreiter, 2000, s. 35). Bu tür bağlantılar veya "köprüler" küreselleşme çağında hızla genişlemektedir. Dolayısıyla, yerinden yurdundan etme süreçleriyle göç potansiyeli yaratan ve aynı zamanda merkez ile çevre arasında, sermayenin menşei ülkeleri ile asıl göçün temelini oluşturan göçmenlerin menşe ülkeleri arasında ideolojik, kültürel ve maddi bağlantılar sağlayan küreselleşme süreci olmaktadır. Başka bir deyişle, gittikçe yoğunlaşan ekonomik, kültürel ve politik bağlar, göçmenlerin göç edebilecekleri "köprüler" meydana getirmektedir (Parnreiter, 2000, s. 35).

Üçüncüsü, küreselleşme aynı zamanda merkezlerde marjinal emek için yeni bir ihtiyaç yaratmakta ve böylece uluslararası göçü desteklemektedir. 1970'lerden bu yana küresel ekonomideki dönüşümler veya kırılmalar arasında, eski merkezlerdeki iş örgütlenmesinde, gelir dağılımında ve emek talebinde değişikliklere yol açan sosyo-ekonomik yeniden yapılanmalar yer almaktadır. Ekonomik ve sosyal yeniden yapılanma, özellikle büyük metropollerde, ekonomi ve toplum arasında bir kutuplaşmaya neden olmaktadır.İşgücü piyasası için, bu, işgücü talebinin düşük ücretli, dengesiz ve sosyal açıdan vasıfsız veya düşük güvenlikli işler için artmakta olduğu anlamına gelmektedir. ABD ve Batı Avrupa'da işgücü piyasalarının artan kutuplaşması ve parçalanması, işgücü piyasasının oldukça dezavantajlı ve hassas bir kesiminin büyümesi, göçmenler için artan bir ihtiyaç yaratmıştır. Bu bağlamda yasal ve sosyal ayrımcılık nedeniyle düşük maaş alan, güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalan göçmenler bu iş piyasası için uygun görülmektedir (Parnreiter, 2000, s. 35).

2.1.1 Türkiye'de son dönemde göçler

Türkiye tarihinde, zorunlu göç kapsamındaki kitlesel göçlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Türkiye'nin kapitalist bir dünya sisteminin periferisinde bağımlı bir konuma sahip olmaya nasıl başladığını açıklamak için Wallerstein'in bağımlılık kuramı yorumunu destekleyen ve uygulamaya koyan akademisyenlerin çalışmalarından

faydalanan Zürcher (2017), Fransız ihtilalinin etkisiyle yayılan milliyetçilik akımları ve savaşlarda yaşanılan yenilgiler sonucunda Osman İmparatorluğu coğrafyasında ciddi kitlesel göçlerin meydana geldiğini belirtmektedir. Anadolu'ya Kırım'dan, Balkanlardan ve Kafkasya'dan önemli sayıda göçler olmuştur. 1878'deki ve 1912-1913 Balkan Savaşı'nın ülkeye yüz binlerce Müslümanın (ekseriyetle Türklerin) göçüne neden olmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında ve ertesinde Anadolu'dan birkaç yüz bin Ermeni çoğunlukla Sovyetler Birliği, Fransa ve ABD'ye göç etmiştir. Buna müteakip çok sayıdaki Rum Batı Anadolu'dan Yunanistan'a göç etmiştir. En nihayetinde, Lozan Antlaşması hükümleri gereğince, Anadolu'nun (İstanbul hariç) kalan 900 bin civarındaki Rum Ortodoks halkı, Yunanistan'daki (Batı Trakya'da hariç) 400.000 civarındaki Müslümanla mübadele edilmiştir. Göç hareketleri Anadolu nüfusunda yüzde 10 civarında net bir kayba neden olmuştur (Zürcher, 2017).

Bu bağlamda, Karpat'a (2015) göre, söz konusu savaşlar neticesinde, gayrimüslimlerin Anadolu'dan göç etmek zorunda kalıp yerlerine Osmanlının eski topraklarından göç ederek gelen Müslüman halkının yerleşmesi sonucunda, Anadolu Müslümanlaşmış ve Türkleşmiştir. Bu kapsamda ona göre Türkiye Cumhuriyeti Balkanlardan, Kafkasya'dan, Kırım'dan Anadolu'ya yönelen göçle kurulmuş ve bugünkü milli devlet halini almıştır (Karpat, 2015).

İç göç süreçleri bakımından ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1950'li yıllara kadar durağan bir dönem söz konusuyken, 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle, başta ekonomik olmak üzere Marshall yardımlarıyla tarım alanında makineleşmenin artmasının bir sonucu olarak kırdan kente göç akımları ivme kazanmış, 1980 yılında Turgut Özal'ın iktidara geldiği döneminde ise, kentlerin sunduğu eğitim, ulaşım ve sağlık hizmetlerindeki kalitenin artması iç göç süreçlerini tetiklemeye devam etmiş ve bu dönemde yaşanan terör olayları nedeniyle Doğu Anadolu ve Güney Anadolu'dan önceleri güvenli kabul edilen Diyarbakır, Van, Batman gibi il merkezlerine yerleştirilen zorunlu göçmenler, daha sonraki süreçte Batı ve Orta Anadolu'ya göç etmişlerdir. 1980 ile 2000'li yıllar arasında iç göç süreçleri artmaya devam ederken, göçmenlerin bir kentten diğerine veya kent içinde farklı ilçeler arasında göç etmesi iç göç süreçlerinin yapısını değiştirmiştir (Adıgüzel, 2016, s. 35-38).

Dış göç açısından bakıldığında ise Cumhuriyet devrinden günümüze kadar Türkiye hem göç veren hem de göç alan bir ülke konumunda olduğu görülmektedir. 1961 Anayasasının kabulüyle birlikte Türk vatandaşlarının farklı ülkelere seyahat etme hakkı anayasal hak olarak teminat altına alındıktan sonra özellikle gelişmiş Batı ülkelerine yönelik emek göçü artmış, buna müteakip olarak 1 Eylül 1961 yılında Almanya ile Türkiye arasında ikili işgücü mübadele anlaşması akdedilmiştir. Bu süreçten sonra Türkiye buna benzer anlaşmaları sırasıyla Avusturya, Belçika, Hollanda, Fransa ve İsveç ile yapmıştır. 1973 yılından itibaren de, Türkiye'den petrol ihraç eden ülkelere emek göçü gerçekleşmiştir. Bu dönem boyunca Türk emekçilerinin döviz tasarrufları Türk ekonomisine büyük katkıda bulunmuştur (Abadan-Unat, 2017, s. s.80-126).

Diğer taraftan Cumhuriyet'in kuruluş aşamasından günümüze kadar olan süreçte, kitlesel göç akımları devam edegelmiştir. Türkiye'ye zorunlu göç kapsamında 1922'den 1938'e kadar Yunanistan, 1923'ten 1945'e kadar Balkanlar, 1933'ten 1945'e kadar Almanya, 1998'de Irak, 1989'da Bulgaristan, 1991 yılında I. Körfez Savaşı kapsamında Irak, 1992 ila 1998 yılları arasında Bosna, 1999 yılında Kosova ve 2011 yılı ile itibariyle Suriye'den kitlesel göç akımları yönelmiştir (Göç İdaresi, Göç Tarihi, 2022).

Cumhuriyet'in kuruluş sürecinden itibaren Balkanlardan Türkiye'ye kitlesel göçlerle gelen göçmenler, iskân kanunu kapsamında Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı kişiler olarak değerlendirildiğinden, toplumsal yapılara dahil edilme süreçleri genelde sorunsuz şekilde gerçekleşmiştir. Ancak Türkiye ilk kez 1980'lerde köken bakımından Türk ve Müslüman olmayanların Türkiye'ye göç etmesine şahitlik etmiştir (İçduygu, 2010, s. 30). Örneğin 1979 yılında meydana gelen İran Devrimi sonrasında, daha sonra Avrupa veya Kuzey Amerika'ya göç etmek üzere, transit göç kapsamında, Türkiye'ye İranlı göçmenler göç etmek zorunda kalmıştır (İçduygu, 2015, s.281). Daha sonraki yıllarda ise, ülkenin coğrafi konumu ve Avrupa göre nispetten liberal bir giriş mevzuatı olan Türkiye, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Orta Doğu'daki meydana gelen politik kargaşalarla birlikte birçok grup için çekici bir transit ülke konumuna gelmiştir (Pusch & Wilkoszewski, 2010). Düzenli göç kapsamında ise, 1990 ile 2000'li yıllarda, çoğu Avrupa Birliği ülkelerinden olmak üzere Türk ve Müslüman kökenli

olmayan, profesyonel mesleklerde çalışan, emekli veya öğrenci statüsünde olan göçmenler de Türkiye'ye göç etmiştir (İçduygu, 2015, s.287).

2011 yılında Arap Bahar'ının tetiklediği olaylarla Türkiye'ye Suriye'den yönelen kitlesel göç hareketinden sonra ve 15 Ağustos 2021 yılında Taliban'ın Afganistan yönetimini ele almaya başlamasıyla, Türkiye yeni bir göç dalgasıyla karşı, karşıya kalmıştır. Diğer taraftan Sovyet Rusya'dan dağılan ülkelerden emek göçü kapsamında Türkiye'ye yönelen göç devam edegelmektedir. Bugün itibariyle, düzenli ve düzensiz göçmenlerin yanında Türkiye 3,8 milyon olmak üzere, dünyada en fazla "mülteciye" ev sahipliği yapan ülke konumundadır[5].

2.1.2 Ekonomik göç

Bilim adamları, 19. yüzyıldan beri göç akımlarına ilişkin kuramları formüle etmeye çalışmışlardır. 19. Yüzyıldan günümüze kadar gelinen noktada göç akımları, işgücü piyasası, işçilerin arz ve talebi, ücret farklılıkları ile bağlantılı olarak, mikro, makro ve mezo olmak üzere üç düzlemde açıklanmaya çalışılmıştır. Mikro düzlemde, bir bireyin hangi koşullar altında göçe karar verdiği değerlendirilmekte ve bu bağlamda potansiyel göçmenin istekleri ve beklentileri dikkate alınmaktadır. Bu düzeyde araştırma birimi birey olmaktadır. Siyasal, ekonomik ve kültürel yapılar, çıkış ve hedef ülkesi ayrıca dünya sistemi, makro düzeye karşılık gelmektedir. Bu düzeyde ulus devletler arasındaki ilişkiler ve uluslararası ve ulus ötesi yapılar ele alınmaktadır.

Mezo düzeyde ise, makro ve mikro düzey arasında yer almakta ve sosyal grup ve ağlar dahilinde ve arasındaki ilişkileri kapsamaktadır (Klokatova, 2010, s. 12).

Öncelikle emek göçü veya işçi göçü ile ilgilenen ekonomik yönelimli kuramlara baktığımızda, istatistikçiler, 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'daki farklı işgücü piyasası bölgelerini analiz ettikleri görülmektedir. Örneğin bu kapsamda, kırsal nüfus için

[5] https://www.unhcr.org/tr/35627-forced-displacement-hit-record-high-in-2021-with-too-few-able-to-go-home.html

sanayileşmiş bölgelerin çekiciliğinin kırdan kente göçün bir nedeni olduğu tespit edilebilmektedir. Bu açıklayıcı yaklaşım, daha sonra itme ve çekme modeli olarak bilinen ve bugün hala kullanılan, göçe ilişkin açıklayıcı yaklaşımın erken bir biçimi olmuştur. Bu model kapsamında, itici faktörler, ekonomik kriz, işsizlik, siyasi çatışmalar veya ekolojik felaketler (Hahn, 2020), çekici faktörler ise emeğe yönelik talep, boş araziler, uygun ekonomik imkanlar ve siyasi özgürlükler olmaktadır (Castles ve Miller, 2008).

İlk göç kuramları, göç nedenlerini, ekonomik düzlemde açıklamaya çalışmışlardır. 1880'lerde ve 1890'larda E. G. Ravenstein, göçün mesafe, zamansal boyutlar ve cinsiyete göre yeniden sınıflandırıldığı "Göç Yasaları" konseptini geliştirmiştir. Ravenstein'ın göç yasaları, göç teorilerinin "klasikleri" arasında sayılmış ve 20. yüzyıla kadar göç araştırmalarını şekillendirmiş ve etkilemiştir. Ravenstein, 19. yüzyıldaki göçün en önemli nedenlerinden birinin, Avrupa içindeki ve dışındaki sanayi ve ticaret merkezlerindeki sürekli işçi talebi olduğunu düşünmüştür. Ona göre, göçmenlerin çoğunluğu, çoğunlukla kırsal kesimden yakındaki (küçük) kasabalara göç eden kısa mesafeli göçmenler olmuştur. Öte yandan, uzun mesafeli göçmenlerin büyük şehirlerde bulunma olasılığının daha yüksek olduğunu düşünmüştür (Hahn, 2012, s.22-23).

Neoklasik göç teorileri, 1871 ve 1881 nüfus sayımı verilerine dayanarak Ernest George Ravenstein tarafından formüle edilen "Göç Yasaları"'ndan sonra, göçü açıklayan en eski kuramlardan sayılmaktadır. Bu kuramlar iç ve dış göçleri, makro düzeyde, arz ve talep dengesizliği olarak değerlendirmişlerdir. Söz konusu kurama göre, işgücü potansiyeli yüksek olan bölgeler veya ülkelerde düşük ücretler söz konusu olurken, işgücü havuzu sınırlı olan bölgelerde veya ülkelerde bunun tersi geçerli olmakta ve nihayetinde ortaya çıkan ücret farklılıkları, işçilerin daha yüksek ücretlere sahip yerlere göç etmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle göç hem ücretlerin hem de emek arz ve talebinin dengelenmesine katkıda bulunabilmektedir. Neoklasik modellerin düşünürlerine göre, mikro düzeyde olmak üzere birey iki bölgeyi veya ülkeyi karşılaştırarak, kendisi açısından en net fayda sağlayan ülkeye göç etmektedir (Parnreiter, 2000, s. 27). İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı ise uluslararası göç hareketinin modern sanayi toplumlarının işgücü talebinden ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu kuramın ana savunucularından biri olan Michael J.Piore'ye göre göç hareketleri, çıkış ülkesinde

yaşanan işsizlik veya düşük ücret gibi itici nedenlerden değil, hedef ülkelerin kaçınılmaz ve kronik olarak düşük ücretli işgücüne ihtiyaç duymasından kaynaklandığını ifade etmektedir (Abadan-Unat, 2016).

Bu kapsamda, diğer önemli bir göç kuramı, Immanuel Wallerstein'in "Dünya Sistemi Kuramı" temelinde geliştirilen sistem kuramıdır. Bu kurama göre, dünyadaki tüm bölgeler ve ülkeler ortak kapitalist bir dünya sisteminde hareket etmektedir. Dünya Sistemi Kuramına göre, dünya üç ekonomik bölgeden oluşmakta ve gelişmiş ülkeler merkezde, gelişmekte olan ülkeler yarı-çevrede ve gelişmemiş ülkelerde çevrede bulunmaktadır. Makro düzeyde olmak üzere, Dünya Sistemi Kuramı çerçevesinde, tüm alanları kapsayacak şekilde, eski sömürgeci güçler ile koloniler arasındaki özel ilişkiler (özellikle ekonomi, idare ve kültür) ele alınmaktadır. Wallerstein'e göre emek göçü, mal ve sermaye akışı bağlamında açıklanmaktadır. Diğer taraftan, tarihsel yapısalcı yaklaşım olarak da adlandırılan "Dünya Sistemi" kuramının temsilcileri, uluslararası göçün, piyasaların küreselleşmesinden kaynaklandığını vurgulamakta ve genişleyen bir küresel pazarın politik ve ekonomik yapısını takip etmektedir (Klokatova, 2010). Ancak, hem göçlerin tarihsel nedenlerini ihmal ederek devletin rolünü göz ardı eden neoklasik hem de genellikle sermayenin çıkarlarını her şeyin belirleyicisi olarak gören tarihsel-yapısalcı kuram, çağdaş göçlerin büyük karmaşıklığını yeterince analiz edemeyecek kadar tek boyutlu olmakla ve göç süreçlerine katılan bireylerin ve grupların motivasyonlarını ve eylemlerini yeterince dikkate almamakla eleştirilmiştir (Castles ve Miller, 2008, s.35).

Ekonomik göç bağlamında, eski Sovyetler Birliği ve Romanya, Bulgaristan gibi Doğu Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye yönelen göçlere bakıldığında ise, bunların genelde çalışma amaçlı gerçekleştiği görülmektedir. Bu ülkeden gelen göçmenler, genelde ekonomik imkân arayışı içinde olduklarından çoğu defa kendilerine düzenli göç kapsamında verilen vize sürelerini aşmakta ve bu nedenle düzensiz göçmen konumuna düşmektedirler. İçduygu ve Yükseker'e göre, bu göç hareketi bir tarafta bavul ticareti olmak üzere ticaret, diğer taraftan tekstil, inşaat, tarım ve hizmet sektörlerinde olmak üzere emek kapsamında gerçekleşmektedir (İçduygu, 2015, s. 285). Bununla birlikte doğrudan düzensiz göç kapsamında Türkiye'ye yönelen göç akımlarında da düzensiz göçmenler, genelde tekstil, inşaat ve hizmet sektöründe çalışmaktadırlar.

2.1.3 Zorunlu göç

Zorunlu göç, insanların, savaş, iç çatışma, siyasi baskı, etnik çatışma ve doğal afetler nedeniyle ülkelerini terk etmesi anlamına gelmektedir. Göç kuramları zorunlu göç hareketlerinin öncelikle itici faktörler tarafından tetiklenen göç süreçleri olduğunu varsaymaktadır. Buna göre "mülteci" bir şeyden kaçıyor olması gerekmektedir. Bu durum, savaşlara veya doğal afetlere yol açan ani tehditler için geçerli sayılmaktadır. Burada insanlar, Cenevre Mülteci Sözleşmesi'nin mülteci tanımının temelini oluşturduğu koşullardan değil, toplu halde ve panik içinde ülkelerini terk etmektedir. Diğer taraftan bilinen aksine zorunlu göçmenler, onlara daha iyi bir yaşam vaat edildiği için komşu ülkelere göç etmemektedir. Göç etme kararı kapsamında, zorunlu göçmenler, bir ülkeye sığınma seçenekleri arasında bir karar vermekte ve bir hedef ülke seçmekte ve kendi şahsi kayıp ve kazançlarını bu bağlamda hesap etmektedir. Vatanla aile veya sosyo-kültürel bağlar ya da öznel bağlılıklar ne kadar güçlüyse, bu karar verme süreci o kadar zor ve sancılı olmaktadır (Nuscheler , 2004, s. 107)

"Planlı bir mültecinin" güdüleri ve karar verme süreci, göçmen bir işçininkinden çok farklı olmaktadır. Geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere göç ederek ulaşan göçmenlerin, orta ve eğitimli sınıflara ait olması dikkat çekmektedir. Onlar siyasi eklemlenme ve örgütlenme yeteneğine sahip bir grup olarak, küçük çiftçiler, zanaatkarlar veya tüccarlara göre daha fazla siyasi zulme maruz kalabilmektedirler. Pek çoğu, yerel veya yabancı üniversitelerde Batı uygarlığı ile kaynaşmış olup, kendi kültür ve toplumlarına yabancılaşmışlardır. Bu nedenle, kural olarak en yakın komşu ülkenin sınır bölgesinde bekleyen ve mümkün olan en kısa sürede geri dönmek isteyen "akut mülteciler" ile karşılaştırıldığında, itici ve çekici faktörlerin bu göçmen gruplarında etkili olması daha olası görünmektedir. Diğer taraftan, zorunlu göç kapsamında tek bir neden değil, daha çok göçe ilişkin nedenlerin bir karışımı söz konusu olabilmektedir. Zaman, zaman savaşlar kıtlıklarla (Sudan'da, Etiyopya'da veya Mozambik'te olduğu gibi) bir araya gelebilmektedir (Nuscheler , 2004, s. 108-109).

2.1.4 Küresel değer entegrasyonu

Müller-Schneider'in (2000) modernleşme ve küreselleşme ile ilintili olarak geliştirdiği "Değer Entegrasyonu Kuramı"' dikkate alındığında, göçün sadece ekonomik değil aynı zamanda değer odaklı olarak gerçekleşebileceği de görülebilmektedir. Çalışma açısından ise bu kuramsal yaklaşımın, Türkiye'de yaşanan çift yönlü göç süreçlerine "değer" üzerinden bir açıklama getirebileceği düşünülmüştür. Bu kapsamda, Bahçeşehir Üniversitesi Göç ve Kent Çalışmaları Merkezi'nin kurucu direktörü Doç. Dr. Sunata'nın Cumhuriyet gazetesinde verdiği röportajda da, Türkiye'de son yıllarda gerçekleşen göç süreçlerine dikkat çekmiş ve bu bağlamda, özellikle 2010'lu yıllardan itibaren çoğunluğu kadın olmak üzere, daha seküler olan çok sayıda eğitimli insanın çıkış ülkesine göre daha zorlu koşullarla karşı karşıya kalabilecekleri gelişmiş Batı ülkelerine göç ettiklerini ve söz konusu bu göç süreçlerinin göç etme motivasyonu bakımından önceki yıllardaki göç süreçlerinden farklı olduğunu ve bununla birlikte Türkiye'de *"Arap domine"* bir nüfusun oluştuğunu ifade etmiştir (Esen, 2021).

Söz konusu Küresel Değer Entegrasyonu kuramına bakıldığında ise, mikro düzeyin bireyleri, mezo düzeyin organizasyonları ve ağları, makro düzeyin ise bir bütün olarak toplumun makro yapılarını ve süreçlerini temsil ettiği görülmektedir. Yeni göç, nihai olarak bu makro düzeyde açıklanmakta ve modernleşme ve küreselleşmenin sonucu olarak görülmektedir. Modern iletişim, ortak değerler, 'iyi bir yaşam' hakkında beklentiler yaratan ve göç arzularını bu şekilde üreten makro düzeyin, küreselleşme ve modernleşmenin bireyler üzerinde doğrudan etkisi olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan makro düzeyden mikro düzeye geçerken, mezo düzeydeki ağlar etkili olabilmektedir. Bu kapsamda, mezo düzeyde, ağlar ve yasadışı kaçakçılık örgütleri de dahil olmak üzere farklı yapılanmalar, göç için yeni arzular yaratmakta ve aynı zamanda, makro ile mikro düzey arasındaki bağıntıda temsil edilen istekleri uygulama fırsatları da yaratmaktadır. Massey'in de vurguladığı gibi, bu yeni göç yeni ağlar, yeni göç istekleri ve yeni göç fırsatları yaratmakta, böylece kendi kendini güçlendiren bir süreç gelişmekte ve göç daha fazla göçe neden olmaktadır (Müller-Schneider'den aktaran Heckmann, 2012, s. 56-57).

Kuram bağlamında, makro düzeyde, göç isteği yarattığı belirtilen modernleşme ve küreselleşme kavramlarına bakıldığında, Müller (2020), modernleşmeyi, insan potansiyelinde amaçlanan artış olarak görmekte ve bilginin sürekli genişlemesinden, teknik dünya egemenliğinden, maddi refahtan ve özgürlük ve eşitlik haklarının genişlemesinden oluştuğunu ve modernleşme sürecinin, modern insan gelişiminde baskın ve en belirgin olaylardan biri olduğunu, söz konusu sürecin, doğal kaynakları kullanmak için daha iyi teknikleri, yeni tıbbi tedavi seçeneklerini, daha verimli silah sistemlerini, daha hızlı ve daha uzun mesafeli ulaşım araçlarını, bilgi elde etmek, işlemek, depolamak ve yaymak amacıyla yeni teknolojileri, devlet idaresinin iyileştirilmesini, siyasal katılımın sağlanmasını ve genişletilmesini, insan haklarını, iş süreçlerinin verimliliğini artırmayı, günlük görevlerle başa çıkmayı ve deneyim olanaklarını artırmak için mal ve hizmetlerin arttırılmasını ve iyileştirilmesini içerdiğini belirtmektedir (Müller-Schneider, 2000)

Modernleşme kavramının, küreselleşmeyi de içerdiğini ve küreselleşmenin, modernleşme süreçlerinin ulusötesi genişlemesini etkileyen süreçleri ifade ettiğini ve bu anlamda modernleşmenin bir sonucu olarak görülmesi gerektiği söylemektedir. Küreselleşmenin sadece ekonomik süreçlerin dünya çapında genişlemesi olarak anlaşılmasının doğru olmayacağını, kuramı kapsamında küreselleşmeyi insan olanaklarının tüm yelpazesinin ulusötesi genişlemesi anlamına da geldiğini ifade etmektedir (Müller-Schneider, 2000).

Bununla birlikte, makro ve mikro düzey arasındaki bağlantı kapsamında, modern Batılı zengin dünyanın ortaya çıkışı, dünya çapında artan göç isteğini açıklama konusunda yeterli olmadığını ifade etmektedir. Ona göre, özellikle kültürlerarası anlam bağlamlarından hareket edildiğinde, “değerler” önem arz etmektedir. Batılı yaşam tarzına "diğer" kültürlerde değer verilmeseydi, fırsatlar ne kadar büyük olursa olsun, Batı’nın bu denli göç akımlarıyla karşı karşıya gelmesi olanaklı olmayacaktı diyerek, Batı değerler kanonunun dünyanın hemen her yerine yayıldığını ve Batı yaşam tarzının diğer kültürlerde bir karşılık bulduğunu düşünmektedir. Söz konusu edilen Batı değerlerin sabit olmadığını, zamanla değişebildiğini, kuramsal çerçevesinden yararlandığı Hoffmann-Nowotny’nin bahsettiği refah, sosyal adalet ve insan onuru gibi arzu edilen yaşam koşullarına atıfta bulunan "klasik" değerlere ek olarak, son yıllarda

başka bir değerler dizisinin ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu değerlerin tamamen yeni olmadığını, 1980'lerden bu yana incelenen bu değer değişiminin genel yönünün oldukça açık bir şekilde, "Özgür İrade", "Kişisel Gelişim", "Çeşitlilik" ve "Hayattan Zevk Alma" olmak üzere "Kendini Geliştirme Değerlerine" doğru geliştiğin, Touraine'e dayanarak, en dolaysız insan mutluluğunun, yaşamın merkezi değeri haline geldiğini söylemektedir (Müller-Schneider, 2000).

2.1.5 Sosyal ağlar

Göçmenler zorunlu ve ekonomik nedenlerin yanında belirli değerleri de ölçü alarak çıkış ülkesinden hedef ülkesine göç ederken, sosyal sermayeleri olarak değerlendirilen sosyal ağlardan faydalanabilmektedirler. Bu anlamda, yukarıda belirtildiği gibi belirli bir hedef ülkeye göç etme noktasında verilen karar, çok sayıda faktör tarafından belirlenebilmektedir. Hedef ülkedeki gelir beklentileri veya güvenlik durumuna ek olarak, en önemli faktörlerden biri de hedef ülkede bir desteğin gerekli olup olmadığı sorusudur. Çünkü göç aynı zamanda başarısızlık riskleri de içermekte ve eğer dayanışma, güven, bilgi, yardım ve diğer faydalı bağlantıları sağlayabilecek yerel insanlar ve topluluklar varsa bunlar en aza indirilebilmektedir. Dolaysıyla, akraba, arkadaş, hatta uzaktan bir tanıdık bile olmayan bir ülkeye göç etmek, bağlantıların var olabileceği bir ülkeye göç etmekten daha zor olmaktadır (Hoesch, 2018, S. 59).

Potansiyel bir göçmen için en yakın referans noktası, daha önce hedef ülkeye göç etmiş olan aile üyeleri veya arkadaşları olmaktadır. Zaten idari prosedürlere ve muhtemelen iş piyasasına aşina ve daha iyi dil becerilerine sahip olan bu sosyal ağlar, göçmenler için önemli bilgiler ve ilk konaklama ve hatta doğrudan çalışma imkanlarını da sağlayabilmektedir. Diğer taraftan zincirleme göçler, sosyal ağların aksine, aile üyeleri veya arkadaşlar gibi birbirleriyle daha güçlü bağları olan daha dar bir insan grubuyla sınırlı kalmaktadır. Sosyal ağlar ise daha yatay ve daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Çoğunlukla etnik olarak şekillendirilmiş ağlarda hem yakın hem de gevşek bağlantılar bir arada bulunmaktadır. Bu bağlamda, konaklama veya mali destek gibi güçlü destek hizmetlerinden yararlanmak istenildiğinde, bir aile üyesiyle yakın bağlantılar kurmak önemlidir, ancak gevşek, daha yaygın bağlantılar örneğin iş piyasasına erişimi kolaylaştırabilmektedir. Bu kapsamda, etnik topluluklar, sosyal ağlarla, yani birbirleriyle temasları belirli grup üyelikleri aracılığıyla önceden yapılandırılmış

topluluklarla da ilişkilendirebilmektedir. Örneğin, etnik ekonomiler de bu kapsamda bulunmaktadır. Bu ekonomiler bir yandan yeni göçmenlere işgücü piyasası erişimini sağlamakta, ancak aynı zamanda bu etnik topluluğun oluşturduğu ekonomik yapıda kalma riskini de beraberinde getirmektedir (Hoesch, 2018, S. 60).

2.1.6 Göçmenlerin statüsü

Günümüzde göçmenler, yasada kendilerine tanınan haklar temelinde belirli bir kategoriye göre sınıflandırılmakta ve bu çoğu zaman, toplumsal katılım süreçlerinin önceden belirlenmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle, kabul eden devlet perspektifinden nasıl kayıt altına alındıkları onlar için varoluşsal bir öneme sahip olabilmektedir. Örneğin, çoğu ülkede sığınmacı veya mülteci statüsü, göçmenlerin belirli bir alanda ikamet etmesini zorunlu kılmakta ve bir süreliğine ulusal işgücü piyasasına girmesini engelleyebilmektedir (Hoesch, 2018, s.21). Çalışma kapsamında, günümüzdeki göçmenlerin statülerine ilişkin bilgi vermeden önce, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında gerçekleşen zorunlu göçler kapsamında yapılan idari ve hukuki düzenlemelere bakmak, "Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı" göçmenlerle, günümüz göçmenler arasındaki farkı ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin göç politikasındaki temel çıkış noktalarını görmek açısından önem arz etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında, Osmanlı bakiyesi olan bölgelerden mübadelede dahil olmak üzere zorunlu göç kapsamında ülkesine gelen göçmenlerin durumunu, ekonomik, güvenlik ve ideolojik olarak düzenleme gereksinimi duymuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gerçekleşen savaşlardan ve bununla ilişkili olarak gayrimüslim azınlığın ülkeyi terk etmesinden dolayı özellikle tarım alanında çalışabilecek nüfusa ihtiyaç duyulmuştur. Diğer taraftan, özellikle Balkan coğrafyasından gelen Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı göçmenlerle, Osmanlının son döneminde azınlıklardan kaynaklandığı düşünülen güvenlik sorunlarının bertaraf edilmesi ve kurulan yeni Cumhuriyetin ulus inşasının tamamlanması düşünülmüştür. Bu bağlamda, zorunlu göç kapsamındaki ana hususları belirlemek üzere söz konusu ekonomik, güvenlik ve ideolojik bağlamı içerecek şekilde ayrıca ülke genelinde düzeni tesis etmek amacıyla, 2510 sayılı "1934 İskân Kanunu" 14 Haziran 1934'te Türkiye'de yürürlüğe girmiştir (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, s.102).

2510 sayılı İskan Kanunu'nda yer alan "Muhacirlerin ve mültecilerin kabulü" başlığı altındaki üçüncü, dördüncü ve yedinci maddeler, Cumhuriyet kuruluşunda var olan, yukarıda kapsamı belirtilen güvenlik, ekonomik ve düzensizlik sorunlarıyla birlikte ulus inşa etme sürecinin bir sonucu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, üçüncü madde, Türkiye'ye göç eden kimselerin hangi koşullar altında "Muhacir" ve "Mülteci" olarak sınıflandırılacağı belirtilmektedir. Buna göre "Muhacir", *"Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler"*, "Mülteci" ise, *"Türkiye'de yerleşmek maksadıyle olmayıp bir zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlara"* denilmektedir. Buna ilave olarak, 4'üncü maddede *"Yazılı sebepler bulunmayan mülteciler, Türkiye'de yerleşmek isterler ve bunu yazı ile bulundukları yerin Hükümetine bildirirler ise muhacir muamelesi görürler"* denilmektedir. 4'ncü maddeye bakıldığında ise, *"Türk kültürüne bağlı olmayanlar, Anarşistler, Casuslar, Göçebe çingeneler, Memleket dışına çıkarılmış olanlar, Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar"* denilmektedir (İskan Kanunu, 1934).

Birinci Dünya Savaşı akabinde meydana gelen İkinci Dünya Savaşı göç ve mülteci hareketlerini tetikleyecek şekilde neredeyse tüm ülkeleri etkilemiş ve bunun sonucunda uluslararası düzenleme yapma ihtiyacı duyulmuştur. Bu doğrultuda "*Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"*, Türkiye'de dahil olmak üzere, taraf olan ülkeler tarafından 28 Temmuz 1951'de tarihinde imzalamış ve 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu sözleşme, zaman ve yer sınırlamasına dayalı olarak, mültecilik statüsünü, 1951 öncesi gerçekleşen ve Avrupa'da meydana gelmiş olaylar nedeniyle ülkesini terk edenlere verilmesini öngörmüştür. Ancak 1951 yılından sonraki süreçte de sadece Avrupa'da değil dünyanın çeşitli yerlerinde zorunlu göç süreçlerini tetikleyebilecek olayların yaşanmasından ötürü, *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Millet Sözleşmesi'ne Ek Protokol (1967 Protokolü ya da New York Protokolü)* ilave edilerek sözleşmede var olan yer ve zaman sınırlaması kaldırılmıştır. Türkiye zaman sınırlamasının kaldırılmasını kabul ederken, coğrafi sınırlamasının kaldırılmasını kabul etmemiştir. Dolaysıyla bugün itibariyle Türkiye sadece Avrupa'dan göç etmek zorunda kalanları mülteci statüsünde kabul etmektedir (Karacay , 2022, s. 10-19).

Türkiye tarafından son dönemlerde ülkeye yönelen göç hareketlerini kapsamlı olarak yasal bir çerçevede düzenlemek amacıyla "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" hukuki temelde 2013 yılında kabul edilmiş ve 2014 yılında yürürlüğe sokulmuştur (Karaçay, 2021, s. 19). Yürürlüğe konulan bu yasaya göre ise göçmenler, *"Türkiye Cumhuriyeti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiler"* denilerek "Yabancı" olarak tanımlanmış ve statüleri, düzenli, düzensiz ve zorunlu göç kapsamında düzenlenmiştir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013).

Düzenli göç kapsamında, Türkiye'ye seyahat amaçlı olarak gelmek isteyen yabancılar geçerli bir pasaport veya pasaport yerine geçebilecek bir kimlik kartıyla, vizeyle veya ilgili ülkelerle yapılan anlaşmalar kapsamında vizesiz olarak ülkeye giriş yapabilmektedir. Vizeyle ülkeye giriş yapıp, vize süresini geçirecek şekilde ülkede örneğin çalışma amaçlı olarak kalmaya devam eden yabancılar ise, düzensiz göç kapsamında değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, düzenli göç kapsamında, geçerli vize süresinin dışındaki ikametler için *"Kısa Dönem İkamet", "Uzun Dönem İkamet*", "Aile İkamet İzni", *"Öğrenci İkamet İzni"*, *"İnsani İkamet İzni"* ve *"İnsan Ticareti Mağduru İkamet İzni"* öngörülmüştür. Eğer belirli bir süreliğine ikamet izni alan yabancılar verilen ikamet izin sürelerini aşıp, uzatımı için müracaat etmeden ikamet etmeye devam ettiğinde, yine düzensiz göç kapsamında değerlendirilmektedirler[6]. 2022 yılı itibariyle, ikamet türlerine göre ülkemizde, başta Irak, Türkmenistan, İran, Suriye, Rusya Federasyonu, Özbekistan, Azerbaycan, Afganistan, Kazakistan ve Ukrayna ülkelerinden olmak üzere "Kısa Dönem İkamet İzni" ile 1.039.661, "Öğrenci İkamet İzni" ile 130.426, "Aile İkamet İzni" ile 95.613 ve diğer ikamet izinleri kapsamında 160.089 olmak üzere toplamda 1.425,789 göçmen ikamet etmektedir[7].

[6] https://www.goc.gov.tr/ikamet-izni-cesitleri

[7] https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri

Düzensiz göç kapsamında, insanlar, geçerli bir oturma izni olmadan kendi ülkeleri olmayan bir ülkede ikamet etmekte ve her zaman olmasa da çoğu zaman geçimlerini sağlamak için kayıt dışı olarak emek piyasasında çalışmaktadırlar (Hoesch, 2018, s.39). Düzensiz göç kapsamında, Türkiye'de 2019 yılında 454.662, 2022 itibariyle 126.038 düzensiz göçmen yakalanmıştır. Uyruklarına göre dağılıma bakıldığında, düzensiz göçmenlerin Irak, Afganistan, Pakistan, Suriye, Moldova, Filistin, Gürcistan ve İran'dan geldiği görülmektedir[8].

Zorunlu göç ise, Türkiye'de "Uluslararası Koruma" ve "Geçici Koruma" başlıkları altında düzenlenmektedir. Ülkesini zorunlu göç şartları nedeniyle terk edip, sığınma talebinde bulunmuş olmakla birlikte, talebi henüz işleme alınmamış, yani statüsü henüz belirlenmemiş kişiler sığınmacı olarak değerlendirilmektedir (UNCHR, 2022). Yine Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu bağlamında belirlenen "Uluslararası Koruma" kapsamında zorunlu göçmenlere "Mülteci", "Şartlı Mülteci" ve "İkincil Koruma" verilmektedir. Yukarıda söz konusu edilen "*Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"* kapsamında, zorunlu göçe neden olacak şekilde, Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylardan ötürü ülkesini terk etmek zorunda olan zorunlu göçmenlere "Mülteci" statüsü verilmektedir. Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylardan ötürü göç etmek zorunda kalanlara ise "Şartlı Mülteci" statüsü verilmekte ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'de kalmalarına müsaade edilmektedir. İkincil Koruma ise, Mülteci ve Şartlı Mülteci kapsamında olmayıp, çıkış ülkesine veya ikamet ettiği ülkeye gönderildiği takdirde, idam cezası alabilecek veya idam cezası infaz edilecek, işkence, insanlık dışı, onur kırıcı ceza ve muameleye maruz kalabilecek, "*uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşabilecek olması nedeniyle çıkış ülkesinin korumasından yararlanmayan" ve* belirtilen tehdit

[8] https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler

bağlamında da korumadan yararlanmak istemeyenlere verilmektedir[9]. 2021 yılı sonu itibariyle toplamda 29.256 kişi "Uluslararası Koruma" başvurusunda bulunmuştur[10]

Zorunlu göç kapsamında, diğer bir koruma türü olan "Geçici Koruma", *4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91'inci maddesine dayanılarak hazırlanan Geçici Koruma Yönetmeliği*'ne bağlı olarak, Suriye Arap Cumhuriyet'inde meydana gelen olaylar nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalan zorunlu göçmenler için düzenlenmiştir. Dolaysıyla Türkiye'ye Suriye'deki iç çatışmalar kapsamında göç edenlere "Geçici Koruma" statüsü verilmiştir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014). 23.06.2022 itibariyle Türkiye'de, 3.664,488 Suriyeli göçmen "Geçici Koruma" kapsamında bulunmaktadır[11].

2.1.7 Göç ve mekânsal ayrışma

Kentler en başından beri çok farklı göç hareketleriyle şekillenmiştir. Kentlerin oluşumu ve gelişimleri, onların imajına doğrudan yansıyan ve görünür hale gelen göç tarihi ile yakından ilişkili olmaktadır. Bu nedenle kentlerin tarihi her zaman birinci nesil ve ardından gelen göçmen kuşakların çeşitli şekillerde görünür hale geldiği, aktif olarak şekillendirdiği göç tarihleriyle bağlantılı hale gelmektedir. Kentlerin göç tarihleri, güç ve egemenlik ilişkilerinin içine karmaşık bir şekilde yerleştirilmiştir. Bu nedenle, çeşitli sosyal güç ve eşitsizlik ilişkilerine bağlı etkileşimlerin belirginleştiği kentsel mekânda çeşitli içerme ve dışlama süreçleri görünür olmaktadır. Mekânlar, politik ve kentsel planlama önlemlerinin yanı sıra ekonomik çıkarlar tarafından da düzenlenir, böylece sosyal ve mekânsal ayrışma ve marjinalleşme süreçleri de birbirleriyle örtüşmektedir. Bu gelişmeler bağlamında, örneğin, göç nedeniyle yeni mahalleler ortaya çıkmış ve bu yerler şehir tarihinin ilerleyen aşamalarında defalarca ve farklı şekillerde yeni göçmenlerin şehre göç ettiği yerler haline gelmiştir. Kentsel duruma bağlı olarak ve

[9] https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma

[10] https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler

[11] https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638

ilgili ulusal veya bölgesel bağlamda çok farklı olabilen göç politikası ve kentsel gelişim kavramına bağlı olarak, söz konusu mahallelerle ilgili sınırlar daha keskin veya bulanık hale gelmektedir. Bu bağlamda soylulaştırma süreçleri de, yeni dışlama ve yerinden yurdundan etme süreçlerini tetikleyebilmektedir (Geisen , Riegel, & Yildiz, 2017, s. 3-5).

Yeni gelen ve kentteki yoksulluktan etkilenen insanlar için yaşam alanlarının sağlandığı yerler, genellikle şehrin sadece belirli, sosyal ve mekânsal olarak marjinalleştirilmiş kısımları olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, göçmenler, zorunlu veya ekonomik nedenlere bağlı olarak, sosyal ağların yardımıyla, ev sahibi toplumun genelde gelişmemiş, marjinalleştirilmiş kentsel yaşam alanlarına yerleşmektedir. Bu bağlamda, göç ister çıkış noktasından hedef noktasına uzanan bir hareketlilik olarak veya çoğul yerel ağlar, kimlikler ve sosyal alanlar olarak düşünülsün, mekân ve yer ayrımı olmaksızın düşünülememektedir. Bu kapsamda, göçle ilgili gözlemler veya buna uygun açıklamalar yapmak için mekânsal ayrımlar her zaman gerekli olmaktadır (Glasze & Pott, 2014, s. 48).

Modern kentlerin yapısının önemli bir özelliği de kuşkusuz yaşam alanlarındaki farklı sosyal grupların yanı sıra çalışma ve yaşama işlevlerinin mekânsal olarak ayrılması olmaktadır. Bu nedenle "burjuva mahallesi" veya "gecekondu mahallesi" gibi ayrımlar, kentsel yaşama yönelik gündelik deneyiminin bir parçası olarak görülmektedir. Kentsel nüfusların belirli özelliklere göre eşit şekilde dağılmadığına yönelik olgu, 20. yüzyılın başlarında Chicago Sosyoloji Okulu'nun çalışmalarından bu yana ayrışma kavramıyla tanımlanmaktadır. Dinamik bir bakış açısına göre ayrışma kavramı, mekânsal farklılaşmayı, sınıflandırmayı ve ayırma süreçlerini kapsamaktadır. Statik bir bakış açısına göre, ayrışma, nüfus gruplarının mekân temelinde eşitsiz bir dağılımının modeli olarak anlaşılmaktadır (Farwick, 2012, s. 381). Mekânsal ayrışmanın söz konusu olduğu mahallerde ise, çok sayıda göçmen hane, düşük eğitim düzeyi ve yüksek oranda işsizlik söz konusu olmaktadır (Heckmann, 2005, s. 4).

Türkiye'de ise mekânsal ayrışma alanları bilhassa 1950'li yıllardan itibaren kırdan kente gerçekleşen iç göç süreçleriyle gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerin bir özelliği olarak sanayileşmenin kentleşmeyle paralel olarak gerçekleşmemesinden dolayı, Anadolu'dan göç ederek gelen insanlar kendi olanaklarıyla, geçerli olan imar

yasalarına ve yönetmeliklerine aykırı şekilde hazine arazisi olan alanlarda, genelde sanayi ve ticari tesislerin yakınlarında gecekondu olarak tabir edilen mekanlar inşa etmişlerdir. 1970'lı yıllarda, gecekondulaşma süreci hemşerilik ağlarının etkisiyle ivme kazanmış, gecekondular kırdan kente göç edenler için sadece barınma değil aynı zamanda önemli bir yatırım aracı da olmuştur. Neoliberal politikaların uygulamaya sokulmaya başlandığı 1980'li yıllarda, ekonomik krizlere bağlı olarak yoksulluk daha da derinleşmiş ve bu nedenle gecekonduların olduğu bölgelere yönelen göç artmıştır. 1990'lı yıllarda ise ülkede yaşanan zorunlu göç süreçleri bağlamında etno-kültürel kimliklerle anılan mekânsal yapılar oluşmaya başlamıştır (Tümtaş, 2020, s. 48-52).

2.2 Gündelik Hayat

Giddens (2016), gündelik hayat kapsamında toplumsal etkileşimlerin görünüşte önemsiz gibi görünen biçimlerinin araştırılmasının sosyoloji açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çalışma açısından ise, göçmenler ve ev sahibi toplumdan insanlar arasındaki etkileşimler temelinde ortaya çıkabilecek "Gündelik alışagelmiş tutumlar insanlar tarafından nasıl benimsenir?", "Bunlar toplumsal etkileşimler yoluyla nasıl inşa edilir?" ve "Gündelik olarak ortaya koyduğumuz etkileşimler, büyük yapıları şekillendirmekte midir?" (Giddens, 2016, s. 310-311) sorularını ele almak önem arz etmiştir.

Gündelik hayat, eylemlerin bilinçli yansımasının her zaman açık bir olgu olmadığı ve çoğu zaman çok az anlam ifade eden bir eylem alanıdır. Yine de bu toplumsal pratik, son derece tekrarlayıcı karakteri de dahil olmak üzere, yaşanılan dünyanın bir şekilde benimsenmesi anlamına gelebilmektedir. Gündelik hayat sosyolojisinde bu, bilimsel araştırmanın merkezine yerleşebilmektedir. Gündelik hayat kapsamında, özneler eyleyiciler olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, özneler tarafından eylemler gönüllü olarak değil, toplumsal üretim ve yeniden üretim süreçlerinin dinamik ve çelişkili doğası çerçevesinde ortaya konulmaktadır. Bunlar büyük ölçüde başkaları tarafından belirlenmekte ve çoğu zaman koşulların sıkıcı bir zorlaması olarak görünmektedir. Bu şekilde bakıldığında, gündelik hayat, hiçbir şekilde öngörülebilir bağlamlarda bireylerin kendiliğinden ortaya koydukları bir performans olmamaktadır. Gündelik hayatta, katılımcılar hem özne hem de nesne durumunda olmaktadır. Esasen "Gündelik hayatı" tanımlayan bu çelişkili kimliktir. Sürekli gerçekleşen eylemler bağlamında özneler,

toplumsal ilişkileri üretmekte ve yeniden üretmektedir. Bu toplumsal ilişkiler ise karşılarına "nesnel" gerçeklik ve düzen olarak çıkmaktadır (Mörth & Ziegler, 1990, s. 88) Elias (1978) sosyolojide gündelik hayat kavramının farklı şekillerde tanımlandığını, bu bakımdan ne olduğunu ve ne olmadığını açıkça ortaya koymanın önemli olacağını söylemektedir (Elias, 1978, s. 25). Çalışma açısından da Elias'ın tanımladığı bu çerçeve dikkate alınmıştır. Bu kapsamda Elias, anlam karışıklığını da gidermek amacıyla, gündelik hayatın ne olduğunu ve olmadığını, karşıt kavramlarını içeren bir listeyle göstermeye çalışmıştır. Buna göre, gündelik hayatın karşıt anlamı olarak bayram günlerini göstermektedir. Rutinleri gündelik hayat, rutin oluşturmayan toplumsal alanları ve burjuva yaşam alanlarını gündelik hayat kavramının dışında değerlendirmektedir. Halk kitlelerinin yaşamını gündelik hayat kapsamında görürken, geleneksel siyasi tarih yazımının tek doğru olarak gördüğü ve "büyük" olaylar olarak anladığı her şey, yani tarihteki ana ve devlet eylemlerini gündelik hayat kavramının dışında görmektedir. Aile, aşk, çocuk kavramlarını içeren özel hayatı gündelik hayat çerçevesinde ele alırken, kamusal ve mesleki hayatı gündelik hayat kapsamına almamaktadır. Ona göre, gündelik hayat, doğal, üzerinde düşünülmeyen, spontane bir gerçek deneyim ve düşünme alanıyken, bunun karşıtı olarak gündelik olmayan hayat ise üzerinde düşünülen, yapay ve spontane ve özellikle bilimsel deneyim ve düşünce alanı olmaktadır. En nihayetinde ona göre gündelik yaşam kapsamında gündelik bilinç, ideolojik, üzerinde düşünülmeyen ve yanlış deneyim ve düşüncenin özüyken, gündelik olmayan hayattaki bilinç doğru, hakiki ve gerçek olmaktadır (Elias, 1978, s. 26).

2.2.1 Göç ve ırkçılık

Küresel çağın kitlesel nüfus hareketleri ele alındığında, uluslararası göçün düzenlenmesi ve giderek artan etnik farklılığın göç alan ülkelere ilişkin etkisi, en önemli hususlar olarak gündeme gelmektedir. Genelde göçmenlerin kültürleri, dilleri ve dinleri yerleşik halktan farklı olmaktadır. Bazı göçmen grupları, belirli iş kollarına odaklanmakta ve yerleşik halktan düşük gelirli insanların yaşadıkları yerde ayrı bir yaşam sürmektedir. Göçmenlerle yerli halk arasındaki farklılıklar genellikle etnik köken ve ırk kavramlarıyla ifade edilmektedir. Göç çoğu durumda, etnik azınlıkların uzun zamandan beri var olduğu toplumlardaki ayrımları ve çatışmaları daha da komplike hale getirmektedir. Günümüzde, öngörülemez bir biçimde değişen yaşam koşulları nedeniyle

ev sahibi toplum yeni gelen göçmenleri güvensizlik nedeni olarak görmektedir. Gelişmiş ülkelerde yaygın olan algılardan birisi, fakir güneyden ve istikrarsız doğudan göç eden kitlelerin kendi mesleklerini ellerinden aldıkları, kira ve ev fiyatlarının artışına neden oldukları, sosyal hizmetleri olağanüstü yük getirdikleri yönünde olmaktadır. Bununla paralel olarak aşırı sağ partiler göçmen karşıtlığı söylemleriyle gelişip, büyümektedir. Irkçılık sadece göçmenlere değil aynı zamanda demokratik kurumlara ve toplumsal düzene yönelik de bir tehdit meydana getirmektedir. Bu kapsamda *"herhangi bir uluslararası göç ve bunun toplum üzerindeki etkisi tartışmasında ırkçılığın sebep ve sonuçlarının analizi merkezi bir rol oynamaktadır"* (Castles ve Miller, 2008, s. 20-21). Bu bağlamda Hall (1998) da küreselleşmeyle milli devlet çağı geri plana itildikçe, "ulusal kimliğin saldırgan ırkçılık tarafından yönlendirilen çok savunmacı ve çok tehlikeli biçimine dönüştüğünü" söylemektedir (Hall, 1998, s. 47).

2000'li yıllarda küresel çapta meydana gelen ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar ve "11 Eylül" ve Arap Baharının bir sonucu olarak gerçekleştirilen uluslararası askeri operasyonlar, özellikle Irak, Afganistan, Suriye ve Afrika'da yaşayan insanların yerlerinden yurtlarından edilerek göç etmelerine neden olmuştur. Bauman (2018) gelişmiş ülkelere yönelen bu yeni kitlesel göçlerin temelde iki özelliğinin olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, birincisi söz konusu bu kitlesel göçler kapsamında, göçmenler veya mülteciler, iş dünyası tarafından ucuz emek ve nitelikli çalışan bulmak açısından olumlu karşılanmaktadır. İkincisi toplumsal konum ve beklentilerin düşüklüğü ve kırılganlığı nedeniyle, göçmenler ve mülteciler zaten dezavantajlı durumda olan nüfusun büyük çoğunluğu tarafından tepkiyle karşılanmaktadır (Bauman, 2018, s. 11).

Yabancılara veya göçmenlere yönelik, yeni karşılaşmalar temelinde ortaya çıkan, *toplumsal grupların diğer grupları görünür veya kültürel işaretler temelinde farklı veya aşağı statüde sınıflandırma işlemi olarak* tanımlanabilen ve ekonomik, toplumsal ve siyasal gücü içeren söz konusu bu işlem kapsamında *tanımlanan grubun dışlanmasını ya da sömürülmesini meşrulaştırma amacı* güden ırkçılığın tarihsel kökleri bulunmaktadır (Castles & Miller, 2008, s. 48). Batı merkezli olarak, kapitalist yayılmayı, sömürüyü ve köleliği ideolojik olarak meşrulaştırmaya hizmet eden modern ırkçılık tarihsel olarak 18. ve 19. yüzyıl sömürgeciliği ile ilgili olmuştur. "Irk"

sınıflandırmalarıyla, insanlara eşit olmayan muamele ve beyaz Avrupalıların kendilerini en tepesine yerleştirdiği katı bir hiyerarşik sosyal düzenin kurulması "belirli delillerle" meşrulaştırılmaya çalışılmıştır (Mühe, 2017, s. 11). Arndt, her şeyden önce, "Irkçılığı kim icat etti?" diye sorarak, insanların 'ırklara' ayrılabileceğine dair bir inanç olarak ırkçılığın Avrupa'da ortaya çıkan bir ideoloji olduğunu belirtmektedir. 'Irklar' kavramı ilk olarak hayvanlar ve bitkiler dünyasından, insanlara 16. yüzyılın sonlarında ve 17. yüzyılın başlarında geçtiğini söylemektedir (Arndt, 2017, s. 30). Bernasconi'ye ise Kant'ın, *"Irk kavramına daha önce sahip olmadığı entelektüel tutarlılığı veren ilk düşünür"* olduğunu söylemektedir (Bernasconi, 2018, s. 56).

Bu tarihsel arka plandan Türkiye'deki ırkçılığın tarihsel gelişimine bakıldığında, Maksudyan (2016) 1920'lerden 1930'lara kadar, milli kimliğin inşa edilmesi ve milli birliğin sağlanması bakımından "ırk" kavramının kilit bir rol oynadığını ve muasır medeniyet seviyesinde ulaşmayı kendine hedef olarak belirlemiş, yeni kurulmuş bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin de, birinci ve ikinci dünya savaşları arasında ırkçı ideolojilerden esinlenerek, bilimsel bir açıklama getirmek suretiyle Avrupalılarla aynı kökten geldiğini iddia etmeye çalıştığını ifade etmektedir (Maksudyan, 2016, s. 9). Arslan (2017) ise, ırkçılığın Kemalist rejimin resmî ideolojisi olmadığını, yeni Türk kimliğinin "vatandaşlık ve hukuki bağı" vurguladığını, ancak Kemalist siyasetin "otuzlu ve kırklı yıllarda ırkçı bir milliyetçilikten tamamen muaf" olduğunu söylemenin mümkün olmayacağını belirtmektedir (Arslan, 2017, s. 411). Bu değerlendirmelere bakıldığında, esasen ırkçılığın Türkiye'ye modernleşme süreçleri kapsamında Batı'dan geldiği görülmektedir.

Türkiye'de ırkçılık bağlamında yapılan çalışmalar, genelde Türkiye'de yaşayan farklı etnik kökenlere ve kimliklere (Keneş, 2015) veya Türkiye'nin modernleşme süreciyle bağlantı olarak ulus inşa sürecindeki etkisi (Maksudyan, 2016) bakımından ele alınmıştır. Yapılan çalışmada ise, özellikle 2011 yılından itibaren Türkiye'ye yönelen kitlesel göçlerle şekillenmeye başlayan ırkçılık dikkate alınmıştır. 2011 yılından itibaren artan göç akımları bağlamında, Türkiye'de göçmen karşıtlığı konusunda, ayrımcılığın veya doğrudan ırkçılığın muhatabı olmuş farklı aidiyetlikler veya etnik kimlikler de dahil olmak üzere, neredeyse tüm toplumsal kesimler benzer fikirleri paylaşabilmektedir. Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV) tarafından yaptırılan

araştırmada bu olgu gözlemlenebilmektedir. Telefonda anket yöntemiyle 1067 kişiyle yapılan söz konusu araştırmada, halkın çoğunluğunun Suriyeli göçmenlere karşı olumsuz duygular beslediği ortaya çıkmıştır (Cumhuriyet, 2022). Türkiye'de göçmenlere yönelik olarak, ekonomik ve siyasi krizlerden kaynaklı çoğu defa ırkçılık boyutuna varacak şekilde gelişen tepkilerin, özellikle Batı Avrupa olmak üzere, Brezilya gibi dünyanın diğer gelişmekte olan (Başaran, 2018) ülkelerinde ortaya konulan göçmen karşıtı söylemlerle çoğu zaman örtüştüğü de görülmektedir. Dolaysıyla, çalışmada Türkiye'de göçmenlere yönelik şekillenmeye başlayan ırkçılık, küresel bir boyut kazanan modernleşmenin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.

2.2.2 Irkçılık

Kökü Arapça'dan gelmekte olup etimolojik olarak *"bitkinin kökü", "damar", "köken, soy, asıl"*[12] anlamına gelen ırk kavramı, Türk Dil Kurumu *tarafından "Kalıtımsal olarak ortak fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip insanlar topluluğu"* (Türk Dil Kurumu, 2022) olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan İngilizce'de "race" ve Almanca'da "rasse" kavramlarına karşılık gelen ırk kavramı etimolojik olarak, Arapça'dan "raz" (baş, lider, kök) ve Latince'den "radix" (kök) sözcüklerinden türetilmiş ve 15. yüzyılda ilk ortaya çıktığında güçlü asil ailelerin veya hanedanların tanımlanması ve at yetiştiriciliği bağlamında kullanılmıştır. Her iki durumda da ırk kavramı, ilgili hanedanın veya at yetiştiriciliği anlamında damızlığın asaletini, büyüklüğünü ve asil soyunu oluşturan özellikler için geçerli olan genel bir kavram olarak kullanılmıştır (Geulen, 2007, s. 9).

Irk kavramının tarihi, toplumsal eşitsizliği meşrulaştırma çabalarından doğduğunu göstermektedir. Daha 15. yüzyılın ilk yarısında, Alfonso Martinez de Toledo, eşitsizliklerin doğal olduğunu ispatlamak için, bir çiftçi ile bir şövalyenin oğullarının medeniyetten uzak bir yerde birlikte yetiştirilmesi halinde, birinin tarım ve hayvancılıkla ilgileneceğini, diğerinin ise binicilik oyunları ve silahlanmaya ilgi

[12] https://www.etimolojiturkce.com/kelime/ırk

duyacağını öngörmüştür. 16. yüzyılda, ırk kategorisi biyolojik ve kültürel olarak algılanan sınıf aidiyetini ifade etmeye hizmet etmiş ve böylece Torquato Tasso'nun soyluluğun kökenine ilişkin düşüncelerinin aktarılmasında kolayca kullanılabilmiştir. 17. yüzyılda, Richard Rowlands nihayetinde ırk kavramını, "İngilizler Alman ırkındandır" demek suretiyle halkların kökenine ve akrabalığına uygulamıştır (Hund, 2007, s. 10-11).

On sekizinci yüzyılda ise modern ırkçılığın beşiği olarak kabul edilen Avrupa'da ırkçılık, sömürgeci yayılmayı ve köleliği meşrulaştırmak için bir meşrulaştırma ideolojisi olarak hizmet etmiştir. Modern Avrupa ırkçılığı, ilk kez bilimsel araçlar kullanmak suretiyle insanları kategorize eden 20. yüzyılın başlarındaki ırk bilimine dayanmıştır. Bu bağlamda, insanların sözde bilimsel olarak sınıflandırılması, bugün hala ırkçı argümanların bir özelliği durumundadır (Held, 2015, s. 30). Tarihsel gelişimi içinde meydana gelen olaylar temelinde farklı ırkçılık tanımları ortaya çıkmıştır. Irkçılığın tanımı konusundaki anlaşmazlığın önemli bir nedeni, konunun son 100 yılda farklı unsurlara bölünmesinden kaynaklanmıştır. Bu nedenle ırkçılık kavramının hangi unsura bağlı olduğu ve tam olarak neyi belirtmesi gerektiği belirsiz kalmıştır. Diğer tüm farklılıklara rağmen, hemen hemen tüm ırkçılık kuramları, ırkçılık kavramının öncelikle ırk teorisi tarafından meşrulaştırılan ve önce Avrupa sömürgeciliği ve ardından Nasyonal Sosyalizm ile sonuçlanan bir tahakküm biçimine atıfta bulunmaktadır. Sömürge ırkçılığında bir araya gelen ve bir arada göründüklerinde hemen hemen tüm ırkçılık teorileri tarafından ırkçı olarak anlaşılan çeşitli özellikler bir araya gelmiştir. Bu kapsamda ırksallaştırılmış gruplar, yaygın haklardan mahrum bırakılmış, aşırı bir sömürü ve tahakküm biçiminin nesnesi olmuşlardır. Avrupalılar ile ırksallaştırılmış "ötekiler" arasında kategorik, temel ve esaslı bir fark inşa edilmiştir (Biskamp, 2017, s. 272-273).

Irkçılık, 20'nci yüzyılın başlarında özellikle Amerika'da genelde kölelik süreçleri ve buna bağlı olarak meydana gelen ayrımcılıklar, 80'li ve 90'li yıllarda ise çokkültürlülük temelinde ele alınmıştır. 2000'li yıllarda ise sömürgecilik sonrası şekillenen ırkçılık kavramı, çoklu kimliklikleri kapsayacak şekilde değerlendirilmiştir (Şimşek, 2018, s. 39-40). Diğer bir ifadeyle, ırkçılık kapsamında on dokuzuncu yüzyıldan yirminci yüzyılın başlarına kadar insanlar hiyerarşik olarak alt türlere göre tasnif edilmiş ve söz

konusu bu türlerin her birinin doğal özelliklere sahip olduğu söylenmek suretiyle bu iddia biyolojiden gelen verilerle desteklenmeye çalışılmıştır. Ancak, bugün "özcü", yekpare ırk anlayışına dayanan bu klasik ırkçılık başka bir biçime dönüşmüştür (Keneş, 2018, s. 39). Bu bağlamda ırkçılığın güncel bir analizi için, ırkçılığı mevcut haliyle değerlendirmek önem arz etmektedir. Daha 1956 gibi erken bir tarihte, başlayan dekolonizasyon süreçlerinin arka planına yönelik olarak Fanon, rasyonel, bireysel, genotipik ve fenotipik olarak belirlenen ırkçılığın kültürel ırkçılığa dönüştüğünü ortaya koymuştur (Hoa Anh Mai, 2016, s. 14).

Bu tarihsel arka planda Balibar (2017), bilimsel ve ideolojik temelde biyolojik unsurlara dayalı olarak tanımlanan ırkçılık kavramını, özellikle gelişmiş ülkelere yönelen göç akımlarıyla birlikte artık biyolojik özelliklere göre tanımlamanın yeterli olmayacağını ortaya koymuştur. O, ülkesindeki göçmen işçi topluluklara atıfta bulunmak suretiyle, artık yeni ırkçılık kapsamında baskın olan hususun biyolojik soyaçekimin değil, kültürel farklılıkların aşılamazlığı olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre, ilk bakışta bazı grup ya da halkların diğerlerine üstün olmasını değil, "sadece" sınırların kaldırılmasının sakıncasını, hayat tarzlarının ve geleneklerin bağdaşmazlığını savunan bu yeni ırkçılık anlayışı, Pierre A. Taguieff'e atıfta bulunmak suretiyle "farkçı ırkçılık" olarak adlandırılmaktadır. (Balibar, 2017, s. 32). Hund ise, biyolojik unsurlara dayalı ırkçılık ile kültür arasındaki bağlantının, başından beri var olduğunu söylemektedir. Irk kavramıyla ilişkiye girmeden önce ırkçılığın, altında yatan ideolojik kavramını geliştirdiğini, mutlak bir kültürel ölçekte okunması gereken ve farklı insan grupları arasındaki doğal farklılıklardan sorumlu tutulan farklı insanlık dereceleri ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Antik çağlardan modern zamanlara kadar ırka dayalı ayrımcılığın, zihinsel ve davranışsal faktörleri dış etkenlerden daha fazla vurgulayarak bu ikilemi aşmaya çalıştığını söylemektedir. Bu bağlamda, eski çağlarda barbarların akıldan yoksun olduğunu ifade eden bu geleneğin, bugün için de geçerli olacak şekilde siyahi insanlara ilişkin cinsellik, beyin büyüklüğü ve zekâ ile ilgili aşağılamalarda bulunmaya devam ettiğini belirtmektedir (Hund, 2007, s. 12-12).

2.2.3 Gündelik hayatta ırkçılık

Irkçılığın tarihsel olarak biyolojik ırkçılıktan kültürel ırkçılığa dönüşümü kapsamandaki yukarıdaki açıklamaların gösterdiği gibi, ırkçılık toplumu yapılandıran bir düzen sistemidir. O sadece istisnai bir durum değil, esasen olağan karşılanan ve her gün gerçekleşen bir olgudur. Bu anlamda, ırkçı ayrımlar, farklı kırılganlıkların yanı sıra içermeler ve dışlamalar üretmekte ve toplumsal katılım olanaklarının dağıtımına etki etmektedir. Bu bakımdan ırkçılık insanların hayatlarını etkilemektedir. Ancak olağan görülmesi ve gündelik bir fenomen olarak ırkçılık hakkında konuşmanın yaygın bir şekilde reddedilmesi nedeniyle, ırkçılığı üreten ayrımlar genellikle ırkçı olarak algılanmamakta ve tanımlanmamaktadır. Bu nedenle gündelik hayatta ırkçılık kavramı, ırkçılığın göze çarpmayan ve olağan karşılanan yönünü vurgulamak ve aynı zamanda ırkçılığa maruz kalmış insanların bakış açılarına ve deneyimlerine odaklanmak amacıyla kullanılmaktadır (Hoa Anh Mai, 2016, s. 15).

Gündelik hayatta ırkçılık kavramının, ırkçılık kuramları temelindeki oluşumuna bakıldığında ise, Miles (2000), Terkedesis (2004) ve Essed'in (2005), kuramsal yaklaşımları ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada kullanılan kuramsal yaklaşımın ortaya konulması bakımından, öncelikle söz konusu düşünürlerin kuramsal yaklaşımları tanıtılmıştır. Sonrasında çalışmada benimsenen kuramsal çerçeve, bu düşünürlerin yaklaşımları tartışılarak ortaya konulmuştur.

Irkçılığa ilişkin ortaya konulan ve çatışmacı kuram kapsamında adlandırılan kuramlara bakıldığında, ilkin ırkçılığı kapitalist sistemin bir ürünü olarak görme eğiliminde oldukları görülmektedir. Daha sonraları yeni Marksist kuramcılar, ırkçılığın sadece ekonomik unsura indirgenerek açıklanamayacağını ifade etmişlerdir (Giddens, 2016, s. 702-703).

Günümüzde ırkçılık kuramları arasındaki temel fark, ırkçılığın bir ideoloji mı yoksa bir yapı olarak mı anlaşılması gerektiği üzerinde yapılmaktadır. Kuramcıların çoğu ırkçılığın ilişkili olduğu nesneleri ürettiği konusunda hemfikir görünmektedir. Buna göre, ırkçılığın nesneleri doğal olarak var değildir, ancak sosyal farklılaşma süreçleri kullanılarak inşa edilmektedir. Kuramcılar arasında farklılıkların hangi düzlemde

yoğunlaştığı ve "ötekinin" kim olduğu konusunda izlenen mantık konusunda farklı düşünceler bulunmaktadır (Buchna, 2019, s. 20).

Irkçılığın insan gruplarını birbirinden ayıran ve kaçınılmaz olarak bir içerme ve dışlama ideolojisi işlevi gören bir temsil biçimi olduğunu söyleyen Miles (2000) ırkçılık konusundaki kuramsal yaklaşımını, ırksallaştırma, dışlama pratikleri, kurumsal ırkçılık ve ideolojik eklemleme olmak üzere dört ana kavrama dayanarak açıklamaktadır. Miles'e göre ırksallaştırma kavramı kapsamında ırklar, biyolojik özelliklere bir toplumsal anlam atfedilerek toplumsal süreçler aracılığıyla inşa edilmektedir. Bu özellikler tarihsel olarak farklılık gösterseler de genel itibariyle "gözle görülmeyen" biyolojik nitelikler olarak ortaya konulmaktadır. Bu bakımdan kavram bir kategorize etme sürecinden, ötekinin fiziksel (genellikle fiziksel olmakla birlikte bu her zaman söz konusu olmayabilir) olarak belirlemenin tanımsal sürecinden bahsetmekte ve aynı zamanda bunu diyalektik bir süreç olarak görmektedir. Dışlama pratiği ile belirli bir grubun kaynaklardan ve hizmetlerden istifade etmesinin engellenmesini veya olumsuz olarak değerlendirilen bir sınıfsal konum içinde yer almasını kastetmektedir. Bunun birlikte dışlama pratiği kavramı, eşitsizlikleri üretmek anlamında hem planlanmış hem de planlanmamış, farkına varılmadan eşitsizlikle neticelenen "karar ve eylem bileşimlerini" de kapsadığını belirtmektedir. Son olarak dışlama pratiği bağlamında, dışlama ve içerme arasında diyalektik bir ilişinin var olduğunu söylemektedir (Miles, 2000, s. 104-122).

Miles'e (2000) göre bir dışlama pratiğinin bir ırkçı nedeni varsa, kuramsal ırkçılıktan söz edilebilmektedir. Kurumsal ırkçılığın temel bir özelliği, artık dışlama pratiğinin meşrulaştırılması için gerek duyulmayan bir ırkçı söylemden kaynaklanıyor olmasıdır. Bunun nedeni, ırkçı söylemin artık ırkçı olarak değerlendirilmemesidir. Bu değerlendirme biçimi kuramsal ırkçılığın ikinci özelliği olarak ortaya çıkmaktadır. Son olarak ideolojik eklenmeyi önemli bir unsur olarak görmektedir. Miles'a göre, ideolojiler, içeriksel unsurlarına veya ortak bir nesneye sahip olduklarından farklı ideolojiler birbiriyle eklemlenebilmektedir. Bu kapsamda farklı ideolojiler birbirleriyle eklemlenecek şekilde bağlantıya geçebilmektedir. Ona göre ırkçılığın bağlantılı olduğu iki ana ideoloji cinsiyetçilik ve milliyetçiliktir. Bu bağlamda ırkçılık ve diğer ideolojiler arasındaki bağlantıyı “ideolojik eklemlenme” olarak adlandırmaktadır. Irkçılığa benzer

bir şekilde, cinsiyetçilik ve milliyetçilik de dışlama pratiği için bir gerekçe olarak kullanılabilecek anlamın inşa sürecine dayanmaktadır (Miles, 2000, s.123-125).

Miles'e (2000) göre cinsiyetçilikte gerçek biyolojik cinsel özellikler, bir dizi gerçek veya hayali biyolojik ve kültürel özelliklerle bağlantılı hale getirilmektedir. Böylelikle biyolojik cinsiyet, inşa edilmiş olarak değil, doğuştan var olarak kabul edilebilmektedir. Ona göre, bu sözde doğal özellikler üzerinden, kadınların değersizleştirilmesi meşrulaştırılmaktadır. Bu bağlamda, ırkçılık ve cinsiyetçilik arasındaki bağlantının temelinde, kadınların çocuk doğurma yeteneğinin olduğunu söylemektedir. Devamında ise ırkların "biyolojik olarak yeniden üretilmesi", ancak tarihsel bir perspektiften toplumsal bir takdir görmemiş, ancak "doğum makineleri" olarak değersizleştirilen kadınlar aracılığıyla garanti edilebildiğini ve 19. yüzyılda sömürgecilik yıllarında, ırkçılık ve cinsiyetçilik arasında iki farklı bağlantı biçiminin kendini gösterdiğini ifade etmektedir. Bu kapsamda, emek ihtiyacını geçici olarak telafi etmek için, temel olarak "aşağı ırk"'ın beyaz yerleşim alanlarına yerleştirildiğini ve yeniden üretimi önlemek amacıyla bekar erkeklerin işe alındığını ve bununla birlikte, sömürge gücünün geliştirilmesi gerektiğinde, yeniden üretimi teşvik etmek amacıyla "aşağı ırk"'tan kadınların göçüne izin verildiğini belirtmektedir. Ona göre, milliyetçilik ideolojisi aynı zamanda küresel nüfusun farklı biyolojik ve kültürel gruplara doğal olarak bölünmesine dayanmaktadır (Miles, 2000, s.124-128).

Terkedesis (2004) ise kuramsal yaklaşımı çerçevesinde, ırkçılığın kavramsallaştırılması bakımından, Michel Foucault'un "dispositif" fikrini ve Louis Althusser'in benzer anlamda kullandığını "aygıt" fikrini verimli bulmaktadır. O, ırkçılığı, sosyal pratik ile eşzamanlı olan bilgi oluşumu arasındaki bir bağlantı olarak anlamaktadır. Bu bağlamda, ırkçı bilginin, genel olarak geçerli olan tüm insanların eşitliği kavramları ile eşitsizliğin sürekli üretimi arasındaki modern bir ikilem arasında bir köprü olduğunu düşünmektedir. Frantz Fanon'un ırkçılık anlayışına atıfta bulunarak *"bir toplum ya ırkçıdır ya da değildir"* demektedir. Fanon'a dayanarak, "zenci" veya "yabancının" bir "nesne" olarak tanımlanması, ırkçı partilerin varlığı ve belirli gruplara karşı şiddetin ortaya çıkması gibi hususların bir toplumda tesadüfen gerçekleşmediğini ama normalin bir parçası olduğunu söylemektedir. O tarihsel olarak ırkçılığın, demokrasi gibi modernitenin de bir parçası olduğunu belirtmektedir (Terkedesis, 2004, s. 90).

Belirli grupların "yaratılışı", bir güç/bilgi kompleksi olan bir "dispositif" içinde gömülü olduğunu ve bu bakımdan, "aşağı" ırkları yaratanın, bireysel olarak "ırkçının" kendisi değil, daha çok, işleyişinde, bir eşitsizlik ilişkisi içinde hem ötekini hem de kendi olanı üreten belirli bir kurumsal pratik olduğunu söylemektedir. Ancak ona göre bu ilişki son derece karmaşıktır. Tarihsel olarak, Avrupa'da özgürlük ve eşitliğin yaygınlaşmaya başladığı zaman dilimine denk gelecek şekilde, "ötekilerin", dünya pazarına kölelik ve sömürgeleştirme kapsamında şiddet ve zor kullanılmak suretiyle dahil edildiğini ve bunun da modernitenin bir çelişkisini olduğunu söylemektedir. Bu çelişki çerçevesinde, özgürlük ve eşitlik arka planında ötekilerin baskı ve eşitsizliğe maruz kalmasının bir açıklamayı ve meşrulaştırmayı gerektirdiğini ve bunun da ırkçı bilgi kapsamında gerçekleştiğini düşünmektedir. Bu bağlamda farklılık ve mesafe doğallaştırılarak, ötekilerin, henüz özgürlük ve eşitlik için olgunlaşmamış olarak, medeniyetsiz, tembel ve zalim olarak gösterildiğini ifade etmektedir (Terkedesis, 2004, s. 96-97).

Irkçılık "aygıtı"'nın kuramsal anlayışını tanımlamak için ise Miles'den (2000) ırksallaştırma ve dışlama pratiği kavramlarını almış ve ideoloji yerine farklılaştırıcı güç kavramını kullanmıştır. O esasen, ırkçılık ile farklı yerlerde ırksallaştırma olarak anılan süreci kastetmektedir. Bunu genel olarak, bir grup insanın belirli özelliklerle doğal bir grup olarak tanımlandığı ve aynı zamanda bu grubun doğasının kişinin kendi grubuyla ilişkili olarak formüle edildiği bir süreç olarak anlamaktadır. Diğer taraftan o, ırkı tanımlayan özellikleri sadece biyolojik özelliklere indirgemenin doğru olmayacağını düşünmektedir. Colette Guillaumin'a atıfta bulunarak, gruplar arasında ayrım yapmak için farklı niteliklerin dikkate alınabileceğini düşünmektedir. Buna göre morfo-fizyolojik (bunlar görünür veya görünmez olabilir, doğal / açık olarak kabul edilir ve gruplar arasında ayrım yapmaya uygundur), sosyolojik (diller, ekonomik sistemler, alışkanlıklar, diyet, giyim, müzik,), sembolik ve ruhi (siyasi uygulamalar, tutumlar, hayata karşı tutumlar, kültürel ve dini davranışlar vb.) ve hayali özelliklerin (büyülü güce ilişkin düşlemsel düşünceler) tanımlamada etkili olabileceğini düşünmektedir (Terkedesis, 2004, s. 98).

Son olarak, ırkçılığın üçüncü unsuru olarak farklılaştırıcı gücü ele almaktadır. Farklılaştırıcı gücü ele almasının temel amacının, ne kadar anlaşılmaz olursa olsun, şiddet boyutunu tekrar devreye sokmak olduğunu söylemektedir. Bir aygıt olarak ırkçılık, özellikle geleneksel anlamda konumlandırılabilecek bir merkeze sahip bir güç ve tahakküm ile ilgili olmadığını, ancak yine de bir grubun, farklı bir grubu görünür kılacak şekilde baskı altına alabileceğini düşünmektedir. Farklılaştırıcı güç unsuru, bugünkü göçmenlerde sömürgecilik yıllarındaki kölelere göre daha açık görülemezken göçmenlerle ilgili olarak sınır dışı etme pratikleri düşünüldüğünde yine de güç unsurunun çok hızlı bir şekilde kendini gösterebileceğini söylemektedir. Ona göre bu tanımın birçok avantajı olmaktadır. Birincisi, ırkçılık aygıtındaki pratik kısımları ve bilgi kısımlarını bir araya getirmektedir. İkincisi, milliyetçilik gibi benzer fenomenlerden veya etnisiteye atıfta bulunan çatışmalardan bir ayrım yapma imkânı sağlamaktadır (Terkedesis, 2004, s. 100).

Essed (2005) ise, sosyolojide “makro” ve “mikro” paradigmalar arasındaki ihtilafların, ırkçılığın yapısal ve etkileşimsel boyutlarını entegre eden kuramlara set çektiğini, ırkçılığın yapıdan ve ideolojiden fazlası olduğunu ve bir süreç olarak gündelik uygulamalarla rutin olarak oluşturulduğunu ve güçlendirildiğini söylemek suretiyle gündelik hayattaki rutin durumlar ile ırkçılığın yapısal kuvvetlerini bağlantılandıran "gündelik hayattaki ırkçılık" konseptini benimsemektedir. Gündelik hayatlarımızda “kurumsal” ve “etkileşimsel” arasındaki, ideoloji ve söylem arasındaki, ayrıca “özel” ve “kamusal” hayat alanları arasındaki sosyolojik farklar birleşerek kompleks sosyal ilişkiler ve durumlar meydana getirdiğini ifade etmektedir. Essed'e göre gündelik hayattaki ırkçılık, ırkçılıktır; ancak her ırkçılık gündelik ırkçılık kapsamında görülmemelidir. Gündelik ırkçılık kavramı, özellikle, ırkçılığın bireysel bir sorun olduğu, bir “ırkçı olmak ya da olmamak” meselesi olduğu Hollanda’da hâkim bulunan görüşe ters düştüğünü söylemektedir. Irkçılığı gündelik ırkçılıktan ayırmada kritik kıstasın, gündelik ırkçılığın sadece sistematik, yinelenen, aşina pratikleri içermesidir, demektedir. Yeniden üretilen pratiklerle ilgili olması, gündelik ırkçılığın genellenebilen pratiklerden oluştuğunu gösterdiğini ifade etmektedir (Essed, 2005, s. 176-177).

Essed (2005) için gündelik hayattaki ırkçılık konsepti bağlamında "faillerin" deneyimleri merkezi bir önem taşımaktadır. Ona göre, kişisel tecrübeleri ve temsili ırkçılık deneyimlerini içerdiğinden gündelik ırkçılık araştırmalarında deneyimler uygun bilgi kaynaklarıdır. Bununla birlikte deneyim kavramının, ırkçılığa dair genel bilgiyi içerdiğini ve bunun da spesifik olayların genellenebilir olup olmadığını nitelendirmede önemli bir bilgi kaynağı olduğunu söylemektedir. Bu ırkçılık deneyimlerinin, faillerin beyanlarını yani tecrübelerini sözlü rekonstrüksiyonlar üzerinden erişilebilir kıldığını ve bu beyanlardaki tecrübe rekonstrüksiyonlarının, farklı sosyal ilişkilerde ve farklı alanlarda ırkçılığın eş zamanlı etkisini analiz etmek için en iyi dayanağı sağladığını öne sürmektedir (Essed, 2005, s.178).

Gündelik hayatla başa çıkmak için gerekli bilgilere dair temel bilgi stokunun, kuşaktan, kuşağa aktarıldığını ve gündelik hayatta kullanılan bilgilerin, doğrudan gündelik ortamdan alınabilecek bilgilerle sınırlı olmadığını, söylemektedir. Gündelik hayatta kullanılan bilgilerin, eğitimle veya medya üzerinden iletilen bilimsel bilgileri de içerebileceğini, diğer bir ifadeyle yapısal unsurların, sosyalizasyon süreçleriyle gündelik hayat kapsamında içselleştirildiğini ifade etmektedir. Diğer taraftan "gündelik" ile başa çıkamayan bireylerin "zihinsel olarak hasta" şeklinde damgalandığını ve bu gerçekliğin, gündelik olanların statik olduğu anlamına gelmediğini gösterdiğini, söylemektedir. Ancak Essed'e (2005) göre, bireylerin gündelik olanların sınırlarını aşmalarının mümkün olabileceğini, "olağan" olarak görüleni reddeden insanların pek çok durumda değişimin aktörleri haline geldiğini belirtmektedir. Bu düşünceler ışığında, "gündelik" kavramı, geçici olarak, pratikleri hemen etkili ve tartışmasız kılan sosyalleştirilmiş anlamlar olarak tanımlamaktadır. Bu pratiklerin ve anlamların tanıdık dünyamıza ait olduğunu ve genellikle rutin veya yeniden üretilen pratikleri içerdiğini söylemektedir. Bu nedenle, belirli ilişkiler ve durumlar için beklenebilir ve genelleştirilebilirler özellikte olduklarını ve bunun da gündelik olanı gündelik olmayan hayattan ayırmak için önemli olduğunu ifade etmektedir (Essed, 2005, s.187).

Çalışma kapsamında, Miles'ın (2000), ırksallaştırma, dışlama pratikleri, kurumsal ırkçılık ve ideolojik ekleme kavramlarına dayalı kuramsal yaklaşımına bakıldığında, ırkçılığın yapısal boyutunu analiz etme imkânı bulunmaktadır. Ancak, Miles gündelik hayat kavramını ve o düzlemde gerçekleşebilecek etkileşimlerle inşa edilebilecek ırk

tanımlama süreçlerini dikkate almıyor görünmektedir. Bu nedenle çalışmada, ırksallaştırma kavramı kapsamında, sadece biyolojik özelliklerin değil, gündelik hayat kavramına ve onunla birlikte eylem düzlemine yapılandırıcı bir önem verilmek suretiyle, özellikle kültürel unsurlar dikkate alınmıştır. Terkedesis (2004) ise gündelik hayat bağlamında sıradan ve ırkçılık kapsamında değerlendirilmeyen söylemlerin göçmen katılımcılar tarafından nasıl içselleştirildiğini ve normal olarak görüldüğünü ortaya koyarken, ev sahibi toplumdan insanların görüşlerine yer vermemektedir. Bir tarafta katılımcı (göçmen) yapılandırılmış belirli söylemleri belirli sosyalizasyon süreçleriyle içselleştiren pasif bir konumda ele alınırken, gündelik hayatta rutin olarak meydana gelebilecek ve yeni nitelendirmelere neden olabilecek öznelerarası etkileşim biçimleri göz ardı etmektedir. Yine çalışma açısından, bireysel temelde değerlendirilen ırkçılık ile gündelik hayatta ırkçılık arasındaki farklılığı vurgulayan Essed'in (2005) gündelik hayattaki rutin durumlar ile ırkçılığın yapısal unsurları arasında bağlantı kurulmasına olanak tanıyan kuramsal yaklaşımı, çalışma açısından önem arz etmiştir.

Bu kapsamda çalışmada, kuramsal çerçeve oluşturulurken, Miles'in (2000) kuramsal yaklaşımında önem arz eden ırksallaştırma, içerleme ve dışlama pratikleri ve kurumsal ırkçılık kavramlarından faydalanılmıştır. Miles'in yapısal olarak tanımladığı içerleme ve dışlama pratikleri, çalışmada eylemsel düzlemde, göçmenlerin bir sorun kapsamında toplumsal olarak inşa edildiği ırksallaştırmayla bağlantılı olarak ele alındığından ayrıca "İçerleme ve Dışlama" (2.3) başlığı altında ele alınmıştır. Çalışma kapsamında, ırksallaştırma kapsamında ön plana çıktığından kültürel öğeler de dikkate alınmıştır. Burada kültürel öğelerinin ırksallaştırma sürecinde önemi vurgulayan Terkedesis'in (2004) yaklaşımından faydalanılmıştır. İdeolojik ve baskı aygıtlarını içeren aygıt kavramı, kurumsal ırkçılık, dışlama pratikleri ve ırksallaştırma arasında ve ayrıca statü kavramı üzerinden göç süreçleriyle ilgili bağlantılar kurma imkânı verdiğinden, Miles'in (2000) ideolojik eklemleme kavramı yerine aygıt kavramı kullanılmıştır. Yapısal özelliklerinin yanında, çalışma bağlamında eylem düzleminde inşaa edici özelliği nedeniyle, aygıt kavramı ayrıca "Aygıt" (2.4) başlığı altında ele alınmıştır. Bununla birlikte gündelik hayattaki rutin durumlar ile ırkçılığın yapısal unsurları arasında bağlantı kurulmasını sağlayan Essed'in (2005) gündelik hayattaki ırkçılık konseptinden faydalanılmıştır.

2.3 İçerleme ve Dışlama

İçerleme ve dışlama kavramları kuramsal olarak esasen Luhmann'ın sistem teorisi kapsamında ele alınmaktadır. Wallerstein (2017) da içerleme ve dışlama kavramlarına ırkçılık bağlamında, *"Kapitalizmin İdeolojik Gerilimleri: Irkçılık ve Cinsiyetçilik Karşısında Evrenselcilik"* adlı makalesinde, farklı bir bağlamda atıfta bulunmaktadır. Yapılan çalışmada ise, içerleme ve dışlama süreçleri, göçmenlerle yerli halktan insanlar arasındaki etkileşimler bağlamında ve farklı dışlanma derecelerini ve biçimlerini ayırt etme ve toplumsal içerme sorunlarının ve dışlanma tehdidinin işleyişini gözlemleme bakımından, sistemler veya yapılarla bağlantılarını da dikkate almak suretiyle eylem düzleminde ele alınmıştır.

Bu çerçevede, özne ve eylemi sosyal sistemleri oluşturan temel birimler olarak düşünmeyen Luhmann'ın içerleme ve dışlama yaklaşımına bakıldığında, sistem entegrasyonu konusunu, her biri alt sistemlerin birbirine nasıl atıfta bulunduğunu kontrol eden ve birbirine bağımlı olan sistem farklılaşması biçimleri arasındaki ayrım, sosyal bütünleşme konusunu ise içerme ve dışlama arasındaki ayrım kapsamında ele aldığı görülmektedir. İçerme koşullarının toplumsal farklılaşmaya göre değiştiğini ve modern toplumda, geleneksel toplumlara nazaran daha fazla olanak sağlamaları gerektiğini ve artık hiyerarşik, yani doğrusal olarak düzenlenemeyeceklerini ifade etmektedir. Buna göre, toplumun artan karmaşıklığının aynı zamanda klasik, sabit içerme kalıplarını çözdüğünü ve içermeleri daha bireysel hale getirdiğini ve toplumun tüm insanlar için içerleme olanakları sağladığı izlenimi verdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, bu olanakların nasıl koşullandırıldıkları ve ne kadar iyi oldukları, yani tanınma ve başarıya bağlı olarak eşitlik ve eşitsizliğe, nasıl aracılık ettikleri, sorusunun önem kazandığını ifade etmektedir. Bu nedenle, ona göre, içermenin iç tarafı (içerme) kişilerin toplumsal olarak dikkate alındığı, dışı tarafı ise belirlenmemiş olarak kalan bir biçim olarak anlaşılmalıdır. Bu anlamda sadece dışlama mümkün olduğunda içerlemenin mümkün olacağını ve sadece entegre edilemeyen kişi veya grupların varlığının, sosyal uyumu ortaya çıkartmayı ve bunun için koşulların belirlenmesini mümkün kılacağını belirtmektedir (Luhmann, 1998 S.618-621).

Bu kapsamda Grotjahn'a göre, Niklas Luhmann, modern toplumlarda sosyal sistemlerin farklılaşmasının analizine odaklanmıştır. Ancak, o bir bütün olarak toplum için ilgili alt sistemlerin işlevselliğinden yola çıkmamış ve bu doğrultuda sosyal alt sistemlerin doğasında var olan mantığı vurgulamıştır. Bu görüşün arkasında, Şilili nörobiyolog Humberto Maturana'nın "otopoietik sistemler"in biyolojik teorisinin insan toplumlarının anlaşılmasına aktarılması yatmaktadır. Buna göre tüm sistemler kendini korumaya esas almakta ve aidiyetin içsel mantığını şekillendirmektedir. Bu bakış açısından, Luhmann için sosyal eşitsizlik, yoksulluk ve dışlanma gibi kavramlar öncelikle teorik bir meydan okuma olarak görünmektedir. Çünkü otopoietik sosyal sistemler kavramında, ampirik olarak verili bir toplum düzeyinde gerçekleşen dışlama mekanizmalarının mantıklı bir yeri bulunmamaktadır. Bu nedenle Luhmann, tarihsel olarak somut tabakalaşmalarla ve/veya mevcut toplumsal eşitsizliklerin analizi ve bunların normatif değerlendirmeleriyle daha az dikkate alır görünmektedir. Bu anlamda o daha çok, dışlama mekanizmalarının ortaya çıkabileceği mantıksal koşulların teorik olarak belirlenmesiyle ilgilenmektedir (Grotjahn , 2018, s. 66).

Sonuç olarak, Grotjahn'a göre, Luhmann, modern toplumda radikal bir sosyal marjinalleşmenin veya insanların dışlanmasının olamayacağı sonucuna varmaktadır. Bir yandan, tüm insanlar farklı alt sistemlere dahil edilir ve sistemlerden birinden (örneğin ekonomik olandan) dışlanma kaçınılmaz olarak bir başkasına (örneğin sosyo-politik olana) dahil olmaya yol açacağını düşünmektedir. Bu nedenle içerleme ve dışlama, soyut (alt) sistemlerin dahili olarak kontrol edilen mekanizmaları olarak görünür. Bu şekilde sosyal, norm temelli ve güç temelli dışlama süreçleri reddedilmektedir (Grotjahn , 2018).

Wallerstein (2017) ise kapitalist sistemin ucuz emek gücüne ihtiyaç duyduğunu ve bu nedenle eski düzenlerde olduğu gibi yabancıların dışlanarak yok edilmediğini, aksine sisteme dahil edilerek dışlandığını ifade etmektedir. Bu anlamda kapitalizmden önceki tüm tarihsel sistemlerde, yabancı düşmanlığının öncelikle, "barbar"ın topluluktan, toplumdan veya gruptan fiziksel olarak dışlanmasını sağlayan bir davranışla, yani ölümle sonuçlandığını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, ona göre, kapitalizmden önceki tarihsel sistemlerde ötekinin fiziksel olarak dışlanmasıyla sosyal çevrenin saflığının elde edilebileceği düşünülmüştür. Ancak, bununla, aynı zamanda geri

dönülemez bir şekilde başka bir şeyin, dışlanan kişinin emek gücünün ve bununla birlikte, düzenli bir temelde sahiplenilebilecek artı değer yaratılmasına yönelik katkının yok edildiğini, bunun da, özellikle yapısal mantığı sonsuz sermaye birikimine dayananlar için olmak üzere herhangi bir tarihsel sistem için bir kayıp olduğunu belirtmektedir. Genişleyen bir kapitalist sistemin, daha fazla sermayenin üretilebileceği, gerçekleştirilebileceği ve biriktirilebileceği malları ürettiğinden, bulabileceği tüm emek gücüne ihtiyaç duyduğunu, bu nedenle yabancıyı sistemden dışlamasının anlamsız olduğunu, ifade etmektedir. Ancak bu noktada sermaye birikimini en üst düzeye çıkarmak amacıyla, üretim maliyetini (dolayısıyla emek maliyetini) ve politik kargaşa maliyetini (yani, tamamen olmasa da emeğin politik protestosunu en aza indirmek için) aynı anda en aza indirme gerekliliğinin bulunduğunu ve bu amaçları uzlaştıran sihirli formülünün ise ırkçılık olduğunu ifade etmektedir (Wallerstein, 2017).

Terkessidis (2004) de, Immanuel Wallerstein'ın, tüm kapitalist dünya ekonomisinin "farklılığına özgü" olarak gördüğü "içerme yoluyla dışlama" figürünü ortaya koyduğunu söyleyerek, bu bağlamda göçmenlerin, göç edilen ülkenin kurumlarına, belirli bir şekilde dahil edildiklerini ve söz konusu bu kurumlarda kendilerine özel bir konum verildiğini söylemektedir. Buna göre, göçmenler esasen göç edilenin ülkenin kurumlarına dahil edilmektedir, ancak dahil edilme biçimleri aynı zamanda bir dışlamayı ifade etmektedir. Yani göçmenler iş piyasasına entegre edilmekte, ancak iş piyasasının alt katmanlarına hapsedilmektedirler. Göç ettikleri ülkeye entegre olmalarına rağmen aynı zamanda statüleri itibariyle "yabancı" kalmaya devam etmektedirler (Terkessidis, 2004, S. 24)

2.4 Aygıt

"Vicdan", "Emek" "Saygı", "Korku"' olarak kategorize edilen kavramların, tanımlayıcı kavram niteliği kazandırdığı "Görme" kavramının, eylem düzleminde, yapıyı nasıl şekillendirdiği, diğer taraftan yapının eylem düzlemini nasıl yapılandırdığı aygıt kavramı üzerinden açıklanmıştır. Çalışmada aygıt kavramının kullanımı konusunda, Althusser'in aygıt konseptinden faydalanılmıştır. Bu kapsamda bu bölümde öncelikle Althusser'in baskı ve ideolojik aygıtlar olarak ayırdığı devlet aygıtı hakkındaki

düşünceleri ortaya konulmuş ve aygıt kavramın çalışma bağlamında hangi anlamda kullanıldığı açıklanmıştır.

Althusser, her toplumsal oluşumun egemen bir üretim tarzına dayandığı varsayımından yola çıkarak, üretim sürecinin belirli üretim ilişkileri içinde ve altında mevcut üretici güçleri harekete geçirdiğini ve bu bağlamda herhangi bir toplumsal formasyonun var olabilmesi bakımından üretirken ve üretebilmesi için, kendi üretim koşullarını yeniden üretmesi gerektiğini, söylemektedir. Bu kapsamda ona göre toplumsal formasyonun var olabilmesi için üretici güçler ile var olan üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesinde, emek gücünün de ideolojik aygıtlar üzerinden ideolojik olarak yapılandırılması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre ideolojinin, altyapı ve üstyapı ikiliğinin ötesinde kendi maddi varlığı bulunmaktadır (Althusser, 2002, s. 17-27).

Althusser, Marksist geleneğin devleti, egemen sınıfların işçi sınıfı üzerindeki egemenliğini güvence altına almak ve onları artı değer elde etme sürecine tabi kılmak için bir baskı aygıtı olarak gördüğünü ifade etmektedir. Ona göre bu geleneğin söz konusu aygıtı, sadece yasal uygulamalara dayanarak, varlığı ve gerekliliği kabul edilen özel bir aygıt olarak görmediğini söylemektedir. Sonuç olarak, ona göre bu aygıtın polisleri, mahkemeleri, hapishaneleri, ama aynı zamanda, polis ve uzmanlaşmış yardımcıları bulunmaktadır. Bunun yanında, olaylar karşısında bunalıma girdiğinde ise son çare olarak ek bir baskı gücü olarak doğrudan müdahale eden bir ordusu ve hepsinden önemlisi devlet başkanı, hükümet ve idaresi bulunmaktadır (Althusser, 2002, s. 27).

Althusser Marksist klasiklerin, *"siyasal pratiklerinde, devleti, bizim önerdiğimiz şekilde tamamlanmış bir Marksist devlet teorisinde bile verilen tanımdan daha karmaşık bir gerçeklik olarak"* ele aldıklarını ve karmaşıklığı pratikte fark etseler de bunu bir teori bağlamında ifade etmediklerini belirterek, Marksist devlet teorisine bir unsurun daha eklenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre devlet teorisini ilerletmek için, sadece devlet iktidarı ile devlet aygıtı arasındaki ayrımı değil, aynı zamanda (baskıcı) devlet aygıtının yanında yer alan, ancak onunla birleşmeyen başka bir gerçekliği de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu gerçekliğe kendi kavramının adını vererek "Devletin İdeolojik Aygıtları" demektedir. İdeolojik Devlet Aygıtlarını, doğrudan

gözlemciye farklı ve uzmanlaşmış kurumlar biçiminde sunulan belirli bir gerçeklikler dizisi olarak tanımladığını söylemektedir. Bu bağlamda, aileyi, hukuku, siyaseti, sendikayı, medyayı (basın, radyo, televizyon) ve edebiyat, sanat ve sporu içeren kültürü Devletin İdeolojik Aygıtları kapsamında görmektedir (Althusser, 2002, s. 32-33).

Althusser, Devletin İdeolojik Aygıtları ile baskı aygıtının aynı şeyler olmadığını, bu farkında, çok sayıda ideolojik devlet aygıtının var olmasına rağmen tek bir baskı aygıtının olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Öte yandan, birleşik (baskı) devlet aygıtının tamamıyla kamu sektörüne aitken, Devletin İdeolojik Aygıtlarının çoğunun kiliseler, siyasi partiler, sendikalar, aileler, bazı okullar, vb. olmak üzere özel alanda bulunduğunu söylemektedir. Devletin İdeolojik Aygıtlarını, devlet aygıtından ayıran temel farkın, baskıcı devlet aygıtının şiddet temelinde, Devletin İdeolojik Aygıtlarının ise ideoloji temelinde işlev görmesinden kaynaklandığını söylemektedir. İster baskıcı ister ideolojik olsun, her devlet aygıtının aynı anda şiddet ve ideoloji temelinde işlevsel olduğunu, ancak burada devletin baskı aygıtının fiziki baskıya ağırlık verdiği noktada ideolojinin ikincil bir işlevi olduğunu ifade etmektedir. Bu kapsamda, ona göre devletin baskı aygıtı zor kullanarak, Devletin İdeolojik Aygıtları ise ideolojiyi kullanarak işlemektedir. (Althusser, 2002, s. 34-37).

Althusser, ideolojiye atıfta bulunarak, her halükârda, ideoloji ideolojisinin, hayali deformasyonuna rağmen, bir insan öznenin "fikirlerinin" eylemlerinde var olduğunu veya var olması gerektiğini kabul ettiğini, aksi halde sapkın olsalar bile ideolojinin ona eylemlerine karşılık gelen başka fikirler sağladığını söylemektedir. Söz konusu ideolojinin eylemlerden bahsettiğini, ayrıca küçük bir kilisede küçük bir ayin, bir spor kulübünde bir spor karşılaşması, bir okul sınıfındaki bir günde veya bir siyasi partinin toplantısı veya mitinginde olmak üzere pratiklerin ideolojik bir aygıtın maddi varoluşu içinde uydukları ritüeller tarafından düzenlendiğini, söylemektedir. Althusser (2002), her ideoloji, özne kategorisinin işleyişi aracılığıyla, somut bireyleri somut özneler olarak çağırdığını ve adlandırdığını belirtmek suretiyle şunu ileri sürmektedir:

> İdeolojinin bireyler arasında özneler "seferber ederek" ya da adlandırma ya da çağırma dediğimiz – "Hey, siz oradaki!" türünden, polisin (veya bir başkasının) çok bilinen gündelik seslenişi şeklinde tahayyül edebilecek- o çok belirgin işlem yoluyla bireyleri öznelere "dönüştürerek" "hareket ettiğini" ya da "işlediğini (s. 63-64).

Çalışmada aygıt kavramı Althusser'in kullandığı anlamın dışında, içerleme ve dışlama pratikleriyle bağlantılı olarak eylemsel düzlemin, yapıyı inşa etme süreci anlamında ele alınmıştır. Yerli katılımcıların, reddetmek suretiyle veya çoğu defa farkında olmadan göçmenlere yönelik olarak, gündelik hayat kapsamında ortaya koydukları, içerleme ve dışlama pratikleri dikkate alındığında, çalışmada kullanılan aygıt kavramına, eylemsel düzlemde olmak üzere, içerleme ve dışlama süreçleri tarafından yapılandırılan bir anlam verilmiştir. Bu çerçevede, 2011 yılından itibaren Suriye'de meydana gelen iç çatışmalardan dolayı yerlerini terk etmek durumunda kalan Suriyelilere yönelik olarak Türk hükümeti tarafından uygulanan açık kapı politikası (Bayır & Aksu, 2020), içerleme ve dışlama süreçlerine bağlı olarak devreye giren aygıt kavramının tarihsel arka planını açıklamaktadır. O dönemin iktidarı, Suriyeli göçmenlere yönelik olarak uygulanan açık kapı politikasına karşı oluşabilecek olası toplumsal tepkilerin önüne geçmek amacıyla, ideolojik bir arka planı bulunan, İslam literatüründe, Hz. Muhammed'i ve muhacirleri yurtlarında barındırmak ve korumak amacıyla onlara büyük yardımda bulunan Medineli Müslümanlar için kullanılan "Ensar" ve Mekke'den Medine'ye göç eden Müslümanları tanımlayan "Muhacir" (Algül, 1995) kavramlarını gündeme getirmiştir. Buna koşut olarak, Suriye'deki iç çatışmaların kısa süreceği ve Suriyeli göçmenlerin ülkelerine yakın bir zamanda geri döneceği dönemin Başbakanı Davutoğlu tarafından da ifade edilmiştir. Bu doğrultuda göçün ilk yıllarında Suriyelilere yönelik toplumsal kabul düzeyi, yüksek olmuştur (Erdoğan M. M., 2015).

2011 yılında Suriye'den Türkiye'ye yönelen kitlesel göç özellikle 2014 ile 2016 yılları arasında ivme kazanmış ve açık kapı politikasının olumsuz etkileri güvenlik (Bayır & Aksu, 2020) ve toplumsal kabul anlamında (Erdoğan M., 2019) kendini göstermeye başlamıştır. Bu süreçte Suriye'deki iç çatışmalar giderek şiddetini arttırmış ve özellikle İdlib saldırısı sonucunda Türkiye sınır kapılarını açmış ve bunun üzerine Suriyeli göçmenler 2015 yılından itibaren Türkiye üzerinden başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine de göç etmişlerdir. Bu noktada Avrupa Birliği ülkeleri, kendi

ülkelerine yönelebilecek kitlesel göç akımlarını önlemek amacıyla Türkiye ile 18 Mart 2016 yılında yürürlüğe giren bir "Göçmen Anlaşması" akdetmiştir (BBC, 2020).

Türkiye ile AB arasında akdedilen "Göçmen Anlaşması", başta Suriyelileri olmak üzere Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine göç etmek isteyen farklı göçmen gruplarını bir anlamda Türkiye'ye hapsetmiştir. Türk hükümeti ise bu anlaşma kapsamında Türk vatandaşlarına Avrupa Birliği ülkelerine seyahat için vize muafiyeti verileceği vaadinde bulunulmuştur (Hurriyet, 2016). İlerleyen yıllarda ise bu vaadin gerçekleşmediği ve Türkiye'ye başta Afganistan'dan olmak üzere yönelen kitlesel göç akımlarının devam ettiği görülmüştür. Bu süreçle birlikte 2014 yılından itibaren Türkiye'de yaşanan ekonomik ve siyasi krizler sonucunda, toplumda özellikle Suriyeli göçmenlere yönelik tepkiler artmaya başlamıştır. 28 Şubat 2020 yılında ise, Avrupa ülkelerinin Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği operasyonlara karşı çıkmaları ve Türk Silahlı Kuvvetleri'ne İdlib'te yapılan saldırı sonucunda 33 askerin şehit verilmesi sonucunda, Türkiye, Avrupa'ya *"kapıları açarız"* mesajı vermiş ve bunun bir sonucu olarak Türkiye'deki Suriyeli göçmenler Avrupa'ya göç etmek amacıyla sınır kapılarına yönelmeye başlamıştır (DW, 2020).

22 Temmuz 2021 tarihinde ABD ve NATO'nun, Afganistan'dan çekilme kararı alması sonucunda Afganistan yönetiminin Taliban tarafından devralınması (Dashti, 2021) Afganistan'dan Türkiye'ye yönelen yeni bir kitlesel göç sürecini başlatmıştır. Türkiye'ye yönelen bu kitlesel göç sonucunda, Türkiye'de özellikle sosyal medya mecralarında Afganlı göçmenlere yönelik büyük tepkiler meydana gelmiştir. 14 Ağustos 2021 tarihli haberde ise, *"22 ilde bulunan geri gönderme merkezlerine sevk edilen düzensiz göçmen sayısı 7 ayda 37 bin 72 oldu"* denilmiştir (Trthaber, 2021). 18 Ağustos 2021 tarihinde, Afgan göçmenlerin Türkiye'nin sınırlarından düzensiz göç kapsamında geçişi, ana muhalefet partisi CHP tarafından *"Sınır Namustur"* sloganıyla gündeme getirilmiştir (Independent, 2021). 17 Şubat 2022 tarihli haberde, İçişleri Bakanı'nın *"Afganları göndermeye başladık"* dediği bildirilmiştir. (Gzt, 2022). Yine 17 Şubat 2022 tarihli bir haberde, Şamdan gelenlere geçici koruma verilmeyeceği açıklanmıştır (Gazeteduvar, Süleyman Soylu: Şam civarından gelenlere geçici koruma vermeyeceğiz, 2022).

İktidar, 2510 sayılı İskân Kanunu kapsamında "Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı kişiler belirli koşullar altında ülkeye muhacir (göçmen) olarak kabul eden (İnan, 2016), Kemalist ulus devlet konseptine aykırı olarak, açık kapı politikası uygulamak suretiyle, ideolojik temelde Suriye'den gelenleri, Medine'ye göç eden Müslümanlara benzetmek suretiyle "Muhacir" olarak tanımlayarak toplumsal kabul sağlamaya diğer taraftan dış siyaset olarak "Muhacirleri" stratejik göç ve iç siyaset bakımından toplumsal dönüşüm aparatı olarak kullanmaya çalışmıştır. Ancak, ilerleyen yıllarda yaşanan ekonomik ve siyasi krizler bağlamında meydana gelen toplumsal tepkiler sonucunda hem açık kapı politikasından vazgeçilmiş hem de "Muhacirler" gönüllük esasına göre ülkelerine geri gönderilebilen mülteciler olarak nitelendirilmeye başlanılmıştır.

Özetlemek gerekirse, iktidar ucuz emek anlamında ekonomik ve sınır kapılarının açılması veya kapatılması bağlamında stratejik nedenlerle göçmenlerin ülkeye gelişine göz kırparken, diğer taraftan artan ekonomik sorunlar nedeniyle halktan gelen tepkilere cevap verebilmek amacıyla ideolojik aygıtları, ideolojik aygıtların yetersiz kaldığı dönemlerde ise baskı aygıtlarını devreye sokabilmektedir. Bu anlamda aygıt kavramı, ideolojik bağlamda, bazı göçmen gruplarının yaşadıkları olumsuz deneyimleri neden ırkçılık olarak görmedikleri diğer taraftan yaşanan olumsuz ekonomik gelişmelere rağmen neden bazı yerlilerin bazı göçmen gruplarının Türkiye'de kalmasını savunmaya devam ettiğini açıklayabilmektedir. Bununla birlikte aygıt kavramı, baskı aparatı bağlamında, neden bazı yerli halktan insanların baskı aygıtların devreye sokulmasını istediğini diğer taraftan göçmenlerin baskı aygıtının devreye sokulmasından sonra yaşadığı deneyimi ortaya koyabilmektedir.

BÖLÜM 3. YÖNTEM

Bu bölümde, yapılan saha çalışmasının arka planı "Araştırmanın Arka Planı" (3.1), saha çalışmasının gerçekleştirildiği İstanbul'un Bağcılar ve Kadıköy ilçesi hakkındaki bilgiler "Çalışmanın Yapıldığı Yer" (3.2), çalışmada derinlemesine görüşmeler yapılan katılımcılar hakkındaki bilgiler "Katılımcılar" (3.3) başlığı altında ortaya konulmuştur. "Katılımcılar Başlığı" altında ise Bağcılar ilçesindeki katılımcılar "Bağcılar" (3.3.1), Kadıköy ilçesindeki katılımcılar ise "Bağcılar" (3.3.2) başlığı altında belirtilmiştir.

3.1 Araştırmanın Arka Planı

Yapılan araştırma kapsamında, gündelik hayatta göçmenlerin ırkçılığı nasıl deneyimledikleri, ırkçı pratik kapsamında olup ırkçılık olarak görmedikleri pratikleri nasıl içselleştirdikleri, hangi durumlarda ırkçı pratiklere karşı direnç gösterdikleri ve maruz kaldıkları ırkçı pratiklerin toplumsal katılım süreçlerine dahil olmalarını nasıl zorlaştırdığı, diğer taraftan ev sahibi toplumdan insanların kültürel özellikler kapsamında göçmenleri hangi değerlere atıfta bulunarak tanımladıkları ve dışladıkları inceleneceğinden, nitel araştırma kapsamında, göçmenlerin ırkçılık deneyimleri ve bu deneyimlerin kendi dünyalarındaki anlama biçimleri (Kümbetoğlu, 2016), diğer taraftan ev sahibi toplumdan insanların düşünce kalıpları ve eylem yönelimleri (El-Mafaalani, Waleciak ve Weitzel, 2016) ele alınmıştır. Bilindiği üzere nitel yöntemlerle, temel olarak, göçmenlerle ilgili tüm konular araştırılabilmektedir. Bu araştırma geleneğinin, göç araştırmasına yönelik büyük potansiyeli iki şekilde karakterize edilebilmektedir. İlkin, toplanan ve analiz edilen veriler, araştırmacının kendisi tarafından nispeten daha az sınırlandırılmaktadır. İkincisi olarak nitel veriler, dünyayı katılımcının bakış açısından anlamayı sağlamaktadır (El-Mafaalani, Waleciak ve Weitzel, 2016, s. 62).

Diğer taraftan nitel araştırma, nicel araştırmadan, öncelikle araştırma sürecinde ortaya çıkan ve değerlendirilen veriler bakımından farklılık göstermektedir. Nicel araştırma bağlamında istatistiksel ve bazı durumlarda nedensel ilişkiler ölçülebilir gerçekler yoluyla oluşturulabilirken, nitel içerik analizleri, anlamlı ilişkilerin ayrıntılı bir şekilde yeniden yapılandırılmasını ve başka bir modelleme biçimini mümkün kılmaktadır. Her iki metodolojik yaklaşımda, sosyal gerçekliğin karmaşıklığı, araştırma sorusu bağlamında ele alınmaktadır. Nitel çalışmalarda, aktörlerin deneyim perspektifinden, merkezi anlam yapıları, düşünce kalıpları ve eylem yönelimleri temel alınmaktadır. Burada insanların eylem pratiğinin ve yaşam dünyalarının algılama biçiminin önceden yapılandırıldığı fikrinden hareket edilmektedir. Böylece her bir durumda birey ötesi fenomenlerin yeniden yapılandırılabileceği gerçeği dikkate alınmaktadır. Nitel araştırmanın sahip olduğu en büyük potansiyel, araştırma sürecinde önceden tahmin edilemeyen konuların, içeriklerin ve bağlantıların ortaya çıkabilmesidir (El-Mafaalani, Waleciak ve Weitzel, 2016, s. 64).

Niteliksel araştırma kapsamındaki saha araştırmalarında, öncelikle incelenecek saha gezilir, sahada literatürde yer almayan bilgiler not edilir, sahada bulunan mekanlar üzerinden insanlar arasındaki etkileşimler belirli zaman aralıklarıyla gözlemlenir ve ortamı oluştuğunda genelde daha önceden hazırlanmış yarı yapılandırılmış soru formu yardımıyla katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılır. Genelde ilk ve müteakip katılımcıyla yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda kar topu yönetimiyle aynı kültürel örüntü içerisinde yer alan farklı katılımcılara da ulaşılır. Bu şekilde, konuyla ilgili belirli örüntülere ulaşılana kadar görüşmeler devam ettirilir. Araştırmacı sahada görece uzun bir süre kalmak durumunda olduğu için katılımcıların deneyimlerinin bağlamını da görme imkanına sahip olabilmektedir. Bu bağlamda, Flick'e göre, Lüders için günümüzde yöntemsel olarak etnografi çalışması yapılması, araştırma yapılan sahada katılımı ve sahadaki deneyimlerin tanımlanabilmesini sağlayabilecek esnek yöntemsel bir stratejiyi gerektirmektedir (Lüders'ten aktaran Flick, s. 299).

Etnografi ise, insanların hayatlarını sürdürdüğü kültürleri tanımayı, araştırmayı ve anlamayı amaçlamaktadır. Etnograf, sosyal durumlarda insanlarla karşılaşmalarından kültürel anlam dünyalarını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Diğer sosyal araştırma yöntemleriyle karşılaştırıldığında, etnografi, özellikle alandaki insanlarla doğrudan

karşılaşmalarla karakterize edilmektedir. Öte yandan, araştırmacı açısından, incelenen toplumsal dünyaya yönelik kişisel bir yabancılık söz konusu olabilmektedir. Metodolojik düzeyde bu, araştırmacı ve yabancı arasındaki kopuşa yansımaktadır. Bu nedenle, etnograf, başkalarının gündelik hayatını tanıyarak kendi bakış açısını genişletebileceği bir köprü inşa etmek durumunda kalmaktadır (Thomas, 2019, s. 1-6).

Etnografi kapsamında, ötekilerin sosyal dünyasına katılma gereksinimi, yabancılık kavramıyla ilgili olmaktadır. Yabancı olan bir şey, kendisini etnografın deneyimi olarak oldukça somut bir şekilde geçerli hale getirebilmektedir. Etnografın dünyaya bakış açısı, kendi kültürel yaşam bağlamının arka planına göre gelişmiştir. Sosyalleşme yoluyla algılama, yönelim ve hareket etme biçimleri, etnografın dünyayı gördüğü epistemolojik gözlüğü temsil etmektedir. Ancak bu aynı zamanda etnografın kendi yorumlarını, kendi kültürel anlam çerçevesini çalışma alanına dikkatsizce yansıtmamaya dikkat etmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Ebeveyn olmanın, bir ailede büyümenin, doğum günü kutlamanın, bir kariyere sahip olmanın, aynı zamanda hırslı bir öğrenci, iyi bir arkadaş veya sadık bir ortak olmanın ne anlama geldiği, etnografın kendi dünyası ve imajına kök salmıştır. Bu edinilmiş referans çerçevesinin dışında başkalarının yabancı dünyasını anlamak mümkün görünmemektedir. Bu anlamda, sosyal dünyada varoluşsal bir şekilde hareket etmesi gereken bir insan olmanın ne demek olduğu bilinmeseydi, başkalarını da anlamak mümkün olmayacaktı. Araştırma kapsamında ise, başka bir insan olmanın ne anlama geldiğini çözmek, ancak kendi anlayış ufkundan diğerinin farklılığına bir köprü inşa edebilen araştırmacı üzerinden mümkün olabilmektedir (Thomas, 2019, s. 17).

Bu nedenle, etnograf, diğerinin bakış açısını keşifsel bir araştırma süreci içinde mümkün olan en geniş ölçüde vurgulama zorluğuyla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak bu, etnografın tek başına kahramanca çözmesi gereken bir iş değil, merkezden uzaklaşmaya uygun bir yöntemdir. Tam da bu noktada, katılımcı gözlem, başkalarının bakış açısını edinmeyi sağlayabilmektedir. Diğer bir ifadeyle katılımcı gözlem, çalışma sahasında olmayı, sosyal dünyada bulunan durumlarla karşı karşıya gelmeyi, günlük aktivitelere katılmayı, başkalarıyla iletişim kurmayı ve onlar tarafından anlaşılmak istemeyi ve birlikte bir şeyler yapmayı mümkün kılabilmektedir (Thomas, 2019, s. 19).

Bu bağlamda, Türkiye'de göçmenlere yönelik gündelik hayatta ırkçılık konusunda az sayıda çalışmanın olması nedeniyle, yapılan çalışmada, dışlayıcı pratiklerin hangi bağlamlarda inşa edildiğini, söz konusu bu pratiklerin hangi zaman dilimlerinde özellikle belirli söylemler üzerinden gündeme getirildiğini, göçmenlerin bu pratikleri ne şekilde deneyimlediğini ve bunlara karşı ne tür eylemsel stratejiler geliştirdiklerini ve bu temelde ev sahibi toplumla hangi ortamlarda etkileşime geçtiklerini ayrıca ev sahibi toplumun hangi bağlamlarda göçmenlere karşı dışlayıcı pratikleri ortaya koyduğunu etnografik çalışma çerçevesinde anlamak önem arz etmiştir. Diğer taraftan, geleneksel toplumsal etkileşim biçimlerinin dışında, bugünün dünyasında, sosyal medya araçları da gündelik hayatın vazgeçilmezleri arasında bulunmaktadır. Günümüz insanı özellikle sosyal medya araçları olmak üzere gününün büyük bir bölümünü internet ortamında geçirir hale gelmiştir. Özellikle 2020 yılının ilk aylarında ortaya çıkan pandemi dönemiyle birlikte, sokağa çıkma yasakları, sosyal mesafe anlamında bire bir ilişkilere getirilen kısıtlamalar, kamusal alanların kullanımının sınırlandırılması, insanları ister istemez, alışveriş, sosyal bağlantılar ve evden çalışma bağlamında, alışveriş platformlarını ve Facebook, İnstagram ve Twitter gibi sosyal paylaşım platformlarını kullanmaya sevk etmiştir.

Birinci aşaması Aralık 2020 ile Mayıs 2021 ve ikinci aşaması Haziran 2021 ile Kasım 2021 tarihleri arasında süren araştırmanın, İstanbul'un ekonomik olarak en geri kalmış ve en fazla düzensiz ve zorunlu göçmenleri barındıran ilçelerinden biri olan Bağcılar ve ekonomik olarak en gelişmiş ve en az düzensiz ve zorunlu göçmen barındıran Kadıköy ilçesinde (Şeker, 2011) yapıldığı dikkate alındığında, araştırmanın başladığı dönemde, pandemi nedeniyle sokağa çıkma yasağı veya sosyal mesafe gibi belirli kısıtlamalar bulunduğundan sahada uzun süreli kalma veya geleneksel anlamda katılımcı gözlem yapma imkânı oldukça kısıtlı olmuştur. Ancak yukarıda belirtildiği gibi öncesinde var olan ama pandemi dönemiyle birlikte hızlanan dijitalleşme süreçleriyle birlikte, insanların gündelik hayatlarının büyük bir bölümünü dijital ortamlarda geçirdiği gözlemlenmiştir. Bu hususu teyit eder şekilde Kozinets (2010), sosyal dünyalarımızın giderek daha da dijitalleştiğini ve bunun bir sonucu olarak dünyanın dört bir yanındaki sosyal bilimcilerin, toplumu anlamak için insanların sosyal faaliyetlerini ve karşılaşmalarını internet üzerinden ve teknolojik iletişim aracılığıyla takip etmeleri gerektiğini söylemektedir (Kozinets, 2010).

Bu durumda, netnografik veya ağa dayalı etnografik yaklaşımlarda, alan, çevrimiçi topluluklar olabilmektedir. Bu çevrimiçi gruplar belirli konular etrafında gruplanmış, aralarında az veya çok güçlü bağlar bulunan insan topluluklarıdır. İnternet, veri alışverişi ve sosyal ağ için teknik ön koşulları sunmaktadır. Bu bağlamdaki ortamı ise bir platformun operatörü sağlamaktadır. Bu topluluklara katılım nedenleri (başlangıçta) çoğunlukla araçsaldır, doğaları gereği sosyal ve ekonomiktirler. Topluluklar, ortak kimlikler ve ortak tutkularla, bir birliktelik duygusu, kendi kültürleri ve dilleri, kendi ritüelleri ve ortak hedefleriyle kendilerini tanımlamaktadırlar (Janowitz, 2009).

Bu kapsamda, Aralık 2020'den Mayıs 2021'e kadar süren çalışmanın ilk aşamasında, İstanbul'un Bağcılar ve Kadıköy ilçelerine ilişkin olarak netnografik çalışmalar yapılmıştır. Aralık 2020'den Şubat 2021'in sonuna kadar, saha çalışma için gerekli olan "Etik Kurul Onayı" (Ek-5) alınana kadar keşif çalışması kapsamında, araştırma sorusuna uygun olarak Kadıköy'ün uzun bir zamandır *"kentli ve modern yaşam tarzına kişi tarafından sahip olma vasfıyla"* tanımlanan Moda semtine (Özsan, 2019, s. 109) ilişkin olarak "Moda Bülten", "*34710 Mahalle", "Moda", "Yaşanacak Bir Moda"* ve genelde Kadıköy ilçesi kapsamında *"Bellek Kadıköy"* ve Bağcılar ilçesi bağlamında *"Hayatım Bağcılar"* adlı gruplar incelenmiştir. Söz konusu gruplar içerik ve konuya uygunluk bakımından karşılaştırıldıktan sonra, Kadıköy'deki netnografik çalışma kapsamında, Facebook'ta *"Moda Bülten", "Çok Eski Moda", "Yaşanacak Bir Moda", "34710 Mahalle", "Moda", "Bellek Kadıköy", "Kadıköylüler"* adlarıyla bulunan gruplar günübirlik olarak takip edilmiştir. Buradaki takip kapsamında, öncelikle bu gruplara üye olan katılımcıların, Kadıköy ilçesi özelinde olmak üzere özellikle gündelik hayatları bağlamında deneyimledikleri sorunlar görülmek istenmiştir. Takip edilen *"Moda Bülten", "Çok Eski Moda", "Yaşanacak Bir Moda", "34710 Mahalle"* gruplarında, doğrudan Moda semtinin sorunları dile getirildiği görülmüştür. Grup katılımcılarının dolaylı veya dolaysız olarak birbirini tanımaları ve semtin sorunlarıyla ilgili gruplarda aralarında yazışmak suretiyle tartışmaları, semtin sorunları hakkında genel bir bilgi edinilmesini sağlamıştır.

Kadıköy ile ilgili netnografik çalışma yapılırken, çalışmaya ilişkin önceden erişilmemiş ve yeni literatür taranmaya devam edilmiştir. Literatür çalışmasına paralel olarak, tanıdık üzerinden ulaşılan, uzun yıllar Kadıköy'de ticaretle uğramış, göçmenlik geçmişi olan bir katılımcıdan telefon üzerinden, netnografik çalışmada elde edilen bulgularla ve yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorularla ilgili fikri alınmıştır. Yine Bağcılar'da yaşayan, uzman bir katılımcıyla yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorularla ilgili görüşülmüş ve soruların sahaya uygunluğu test edilmiştir. Sonrasında, pilot çalışması kapsamında hem yerli hem de göçmenler açısından yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan soruların durumunu değerlendirebilmek bakımından, İstanbul'un Bağcılar ve Kadıköy ilçelerinden ikişer olmak üzere toplamda dört katılımcıyla görüşme yapılmıştır. Görüşmelerin sonunda yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan soruların saha çalışması için uygun olduğu görülmüştür.

Diğer taraftan İstanbul'un Bağcılar ilçesinde, İstanbul'un Kadıköy ilçesi Moda semti örneğinde olduğu gibi netnografik çalışmalardan istenilen sonuçlar alınamamıştır. Bunun üzerine İstanbul'un Bağcılar ilçesine hâkim, mahalle sakinleri tarafından sevildiği ve toplumsal konulara duyarlı olduğu söylenen bir katılımcıya (Yusuf, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 46) ulaşılmış ve kendisinden yapılan görüşme kapsamında, Bağcılar'da ikamet edenlerin sosyal paylaşım platformlarını daha çok "hemşerilik" ve "siyasi" amaçlı ilişkiler bağlamında kullanıldığı bilgisi alınmıştır. Örneğin, 7.500 takipçisi bulunan *"Hayatım Bağcılar"* ve 691 takipçisi bulunan *"Bağcılar Trabzonlular Derneği"* bunlara örnek gösterilmiştir. Sosyal paylaşım platformu bakımından Moda semti örneğinde erişilebilen gündelik hayat pratiklerine ilişkin bilgilere, Bağcılar örneğinde ulaşılmasının zor olduğu görülmüştür. Ancak, bir Suriyeli göçmen katılımcıyla (Muhammed, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 27) yapılan görüşmede, Suriyeli göçmenlerin genel itibariyle ikinci el niteliğinde olan araç ve gereçlerin satıldığı bir Facebook grubu kullandığı tespit edilmiş ve çalışmanın devamında, Bağcılar ilçesine ilişkin netnografik çalışma bu gruba yönelik olarak sürdürülmüştür. Yukarıda belirtildiği gibi İstanbul'un Bağcılar ilçesiyle ilgili ilk aşamada netnografik çalışma yapılmış ancak veri zenginliğine ulaşılamaması nedeniyle etnografik çalışmaya başlanmasına karar verilmiştir. Buna bağlı olarak gerçekleştirilen saha çalışması ise, 2021 yılı mart ayının üçüncü haftasından 2021 yılı nisanayının ikinci

haftasına kadar sürmüştür. Etnografik çalışmaya başlamadan önce, yine Yusuf adlı katılımcıyla görüşme yapılabilecek katılımcılarla ilgili görüşülmüştür.

Çalışmanın yapıldığı zaman diliminde, idari karar kapsamında hafta içi saat 21:00'den sonra ve hafta sonu tam kapanma olduğundan, çalışma bu zaman kısıtlamalarına göre planlanmıştır. Yusuf adlı katılımcıyla yapılan görüşmede, olası olarak göçmenlerin çalışabileceği yerleri öğrenmek amacıyla Bağcılar ilçe sınırları içerisinde bulunan "Toptancı Hali" (İstoç), "Matbaacılar Sitesi", "Oto Center", "Tekstil Kent", "Ayakkabıcılar Sitesi" ve "Masko" gibi üretim yerleri hakkında bilgi alınmıştır. Katılımcı, göçmenlerin, genelde bu belirtilen üretim yerlerinde ve fason üretim yapan merdiven altı tekstil atölyelerinde çalıştığını söylemiştir. Kendi mahallesi olan Yenigün Mahallesi ile ilgili olarak genelde yeşil alanın bulunmaması ve mevcut konutların çoğunun depreme dayanıksız olması hususlarını gündeme getirmiştir. Söz konusu katılımcı, pandemi kapsamında filyasyon ekibinde bulunduğundan, kendisinden göçmenlerin takip edilip edilmediğiyle ilgili bilgi alınmıştır. Kendilerinin verdiği bilgiye göre, pandemi kapsamında özellikle Geçici Koruma kapsamında bulunan Suriyeli göçmenlerin de takip edildiğini söylemiştir.

Yusuf adlı katılımcı ayrıca derinlemesine görüşme yapılabilecek kişilerle ilgili de yardımcı olmuştur. Hem göçmenler hem de yerliler tarafından güvenilir bir kişi olarak görülmesi, katılımcılarla güven ortamında görüşme yapılmasını sağlamıştır. Yusuf adlı katılımcının verdiği referanslar temelinde, derinlemesine görüşmeler açık alanda, pandemi kapsamında mevcut olan maske, hijyen ve mesafe kurallarına uymak suretiyle yapılmıştır. Belirtilen zaman zarfında 12'si göçmen ve 13'ü yerli olmak üzere toplam 25 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Göçmenlerle ilgili derinlemesine görüşmeler, "Oturma İzni" statüsünde olan bir Gürcü kadın, "Geçici Koruma" statüsünde olan beş Suriyeli erkek, "Oturma İzni" statüsünde olan iki Özbek erkek ve yine "Oturma İzni" statüsünde olan bir Özbek kadın, düzensiz göçmen kapsamında olan bir Afgan ve Pakistanlı erkek ve Yunanistan'dan deport edilmekle birlikte düzensiz göçmen kapsamında olan bir İranlı erkek katılımcıyla yapılmıştır. Diğer taraftan farklı meslek gruplarından ve üçü kadın olmak üzere toplamda 13 yerli insanla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Saha araştırması, her şeyden önce, "doğal olarak oluşan veriler" anlamında, gündelik konuşmalar, enformel sohbet tarzı görüşmeler, görüş alışverişi, tartışmalar ve anlatılarla karakterize edilmektedir. Bu durum, katılımcılarla sahada geçirilecek uzun süreler dikkate alındığında oldukça önemli olmaktadır. Sahadaki bu tarz duruma bağlı etnografik görüşmelere ek olarak, formel görüşmeler de yapılmaktadır. Niteliksel araştırma kapsamındaki yarı yapılandırılmış görüşme formuyla yapılan görüşmelerde, katılımcıların öznel görüşleri, bakış açıları, düşünceleri ve biyografik öyküleri alınabilmektedir. Yine bu doğrultuda saha hakkında derinlemesine bilgi almak için de uzmanlarla derinlemesine görüşmeler yapılmakta ve söz konusu sahayla ilgili olarak olaylar, süreçler ve prosedürler hakkında uzmanlık düzeyinde bilgi alınabilmektedir (Thomas, 2019). Bu kapsamda çalışmada, uzman katılımcılar, görüşme yapılacak katılımcıların bulunması konusunda da yardımcı olacak şekilde bilgi veren konumunda olmuşlardır.

Bununla birlikte, derinlemesine görüşmeler, katılımcıların çalıştıkları yerlerdeki açık alanlarda, iyi havalandırılmış ev ortamlarında, açık ve müsait olması durumunda kafelerde yapılmıştır. Derinlemesine görüşmelere geçmeden önce ise, yukarıda belirtildiği gibi sahaya hâkim olduğu düşünülen uzman katılımcıdan (Yusuf, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 46) bilgi alınmış ve bu bilgiler doğrultusunda saha gezilmiştir. Sahaya çıkmadan önce, hava şartları, pandemi kapsamındaki kısıtlamalar, yol ve görüşme yapılacak kişilerin müsaittik durumu da dikkate alınmıştır. Ayrıca sahaya çıkılırken, Bağcılar ilçesine ait haritalardan, cep telefonunun navigasyon uygulamalarından faydalanılmış ve yarı yapılandırılmış soru formu, saha gözlemlerinin kaydedildiği not defteri, ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesi hazır bulundurulmuştur.

Diğer taraftan sahada fotoğraf makinesinin kullanılması, etnografın kişisel deneyiminden ve günlüğünden bağımsız olarak ortaya çıkan, toplumsal gerçekliğin orijinal bir tasvirine yol açabilmektedir. Bu, araştırmacının sosyal gerçekliği, incelenen sosyal dünyayı görmeyecek okuyucuya doğrudan göstermesini sağlamaktadır. Aynı zamanda, anlık fotoğraf çekimleri, kültürlerin ve sosyal pratiklerin tarihsel kanıtları haline gelebilmektedir (Thomas, 2019, s. 88). Bu kapsamda, çalışma alanında, fotoğraf makinesi de kullanılmış ve saha gezilirken, çalışma açısından önem arz eden mekanların fotoğrafı çekilmiştir.

Katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler ise aynı gün temellendirilmiş analiz kapsamında deşifre edilmiş ve deşifre edilen metne yönelik, araştırma sorusu ile kavramlar (kod) belirlenmiştir. Bir görüşmeden diğerine geçilirken, bir önceki görüşmede elde edilen bulgular yeni katılımcılarla yapılan görüşmede dikkate alınmış, deşifre edilen görüşmelerden ortaya çıkan bulgular bir önceki görüşmeden elden edilen bulgularla, kodlar arasındaki benzerlikler ve farklıklar bakımından karşılaştırılmış, benzer olan kodlar isimlendirilerek kategoriler halinde gruplandırılmıştır. Bütün bu analiz süreci boyunca, bir katılımcıya giderken veya çay ocağında katılımcıyı beklerken sahada yapılan gözlemler ve netnografik çalışmalarda elde edilen ilk bulgular da dikkate alınmıştır. Saha çalışmasının diğer aşamalarında da aynı yol izlenmiştir. Diğer taraftan çalışmanın ilk aşamasında İstanbul'un Bağcılar ilçesindeki gerçekleştirilen saha araştırması, farklı göçmen gruplarının bulunduğu ve Bağcılar ilçesinin kuruluşunda merkezi önemde olan Yenigün, Yeni, Sancaktepe, Yıldıztepe, Kazım Karabekir ve Kirazlı mahallelerinde yapılmıştır.

Pandemiyle ilgili kısıtlamaların ortadan kalkmasıyla birlikte İstanbul'un Kadıköy ve Bağcılar ilçelerindeki saha çalışmalarına ağırlık verilerek, saha çalışmasının ikinci aşamasına geçilmiştir. Bu bağlamda Haziran 2021 ile Kasım 2021 arasında süren ikinci aşama saha araştırmasında, Kadıköy'de toplam 37 Bağcılar'da ise (ilk aşamadaki saha çalışması dahil) 43 olmak üzere toplamda 80 katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bununla birlikte bu zaman zarfında, "Yerel ve göçmen katılımcılar nerede, nasıl ve hangi koşullarda yaşıyor?", "Bir günleri nasıl geçiyor?", "Yerel ve göçmenler arasındaki etkileşimler nasıl gerçekleşiyor?" sorularından hareketle, sahadaki işyerleri, lokantalar, kafeler, parklar da gezilmiş, karşılaşılan yerliler ve göçmenlerle enformel sohbet tarzı görüşmeler yapılmış, sahanın genel yapısını yansıtan mekanların fotoğrafları çekilmiş ve gözlemlerde bulunulmuştur.

İkinci aşamadaki saha çalışması kapsamında, yine veri toplamak amacıyla, kayıt cihazı, not defteri, gözlem protokolleri, fotoğraf makinesi, günlük ve yarı yapılandırılmış görüşme formundan faydalanılmış ve yine veri toplama ve analiz süreçleri, temellendirilmiş kuram temelindeki analiz çerçevesinde eşzamanlı olarak yürütülmüştür. Bu sayede, katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda, araştırma sorusu temelinde yeni sorular ortaya çıkmış ve sahanın diğer alanlarını gözlemleme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Örneğin, bu doğrultuda yapılan derinlemesine bir görüşmede "Caferağa Mahallesi'nde, Afganlılar veya Suriyelilere karşı bir rahatsızlık duyuluyor mu?" sorusuna Caferağa Mahallesi'nde yaşayan uzman katılımcı şu cevabı vermiştir:

> O konuda çok bilinçli değil mahalle halkı. Mahalle halkına göre onlar çöp topluyorlar veya hırsızlık yapıyorlar. Veya her ikisini bir arada yapıyorlar. Dolaysıyla evine veya dükkanına giren hırsızın kökenini bilemediği için rahatsızlık duyma oranı nedir bilmiyorum. Yani burası bir Fikirtepe gibi değil. Fikirtepeliler "Afganlılardan" yaka silker. Çünkü onların içindedir, oralarda otururlar, (Afganlar) oralara taşınırlar. Dolaysıyla onlar, kendi yaşantıları içerisinde onlarla bağdaşabiliyor olabilirler. (Sabiha, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 60)

Bu görüşmeden sonra, Fikirtepe mahallesine gidilmiş ve önemli veriler elde edilmiştir. Kadıköy ilçesinin Rasimpaşa ve Osmanağa mahallelerinde göçmenlere yönelik verilere ise, sahada yapılan keşif çalışmaları sayesinde ulaşılmıştır. Yine Bağcılar'da yapılan ilk görüşmeler sonucunda, "Suriyeliler yoğun olarak nerede yaşıyor?" sorusundan hareket edilmiş ve bu sayede Çınar Mahallesinde yoğun olarak yaşayan Suriyeli katılımcılarla görüşme yapma imkânı olmuştur.

Çalışmanın ilk aşamasında Kadıköy'de, netnografik çalışmanın dışında, katılımcı gözlem mantığıyla çalışma yapılmadığından ilkin bu alana ağırlık verilmiştir. İstanbul'un Kadıköy ilçesinde 3 ana bölümde çalışma yapılmıştır. Birinci bölüm Merdivenköy, Eğitim, Dumlupınar, Fikirtepe mahallerini içerecek biçimde Fikirtepe, ikinci bölüm Rasimpaşa, Osmanağa, Züğütpaşa mahallelerini içerecek şekilde Yeldeğirmeni, üçüncü bölüm Caferağa Mahallesi, Fenerbahçe ve Caddebostan sahillerini içerecek şekilde Moda olarak adlandırılmıştır. Çalışmaya ilkin Caferağa

Mahallesi'nden başlanılmış, burada yapılan gözlem ve derinlemesine görüşmeler sonucunda, ikinci bölümde çalışmaya devam edilmiş, sonrasında üçüncü bölümde çalışma sürdürülmüştür. Kadıköy'de sahanın üç bölümde ele alınmasının nedeni ise, Fikirtepe ve Yeldeğirmeni bölümünün, Moda olarak adlandırılan bölümden, sosyo-ekonomik ve kültürel olarak farklılıklar arzetmesi olmuştur. Örneğin Fikirtepe Mahallesi Mandıra Caddes'inde, Bağcılar İlçesi Çınar Mahallesi'nde benzer şekilde, sıralı şekilde göçmen işyerlerine rastlanılmıştır. Benzer durum Yeldeğermeni bölümü olarak adlandırılan sahada da gözlemlenmiştir. Diğer taraftan sahayı bu bölümlere ayırmak, Kadıköy ilçesi dahilinde karşılaştırma yapmak suretiyle farklılıkları görme imkânı vermiştir. Sahada çalışılırken bazen sadece birinci bölümde çalışma yapılırken, çalışma ilerledikçe, zaman, zaman 3 bölüm birden gezilmiştir.

Sahanın diğer bölümlerinde olduğu gibi Moda semtinde de gözlem yapma ve katılımcılarla görüşme konusunda belirli mekanlar seçilmiş ve bunlar periyodik olarak ziyaret edilmiştir. Örneğin Kadıköy ilçesi sakinlerinin sıkça ziyaret ettiği düşünülen mekanlara sürekli gidilmiş ve burada çoğu defa yarım günden fazla kalınmıştır. Bu sürekli gidiş, gelişlerle birlikte mekân sahipleriyle diyaloglar gelişmiş, ayrıca mekâna sürekli gidip, gelenlerle de görülmüştür. Örneğin bir kafe ile ilgili olarak yapılan gözlem şu şekilde not edilmiştir:

> Ne zaman geldiysem yaşlı kadın, eşiyle birlikte aynı yerde oturuyor. Güneş gözlüğünü nadiren çıkaran erkek adam sürekli, kesintisiz olarak etrafı gözlemlerken, eşiyle sadece çay veya kahve siparişi verileceği zaman konuşuyor. Kadın "Sözcü" gazetesi okuyor ve anlaşılan can sıkıntısını gidermek için "bulmaca" çözüyor. Diğer taraftan, müdavim masasında, yaşları 60 ile 70 arasında olan dörtlü erkek arkadaş grubu, ne zaman gelsem aynı yeri mesken edinmişler. Kahve, çay içiyorlar. Arada sırada bira da tükettikleri oluyor. Spordan, siyasetten, geçmiş anılarından konuşuyorlar… Mekânı sık, sık yabancı turistlerin de ziyaret edildiği görülüyor. Tüketim biçimi olarak, yerli halktan insanların sabah saatlerinde kahvaltıda çay yerine bira tüketilmesi dikkatimi çekti. Buna benzer tüketim biçimlerini, Avrupa'da gözlemlemek mümkünken, Bağcılar ilçesinde ve Kadıköy ilçesinin Fikirtepe Mahallesi'nden farklı tüketim biçimlerinin olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, Moda, giyim, konuşma tarzı,

mekanların iç dizaynı bakımından sahanın diğer bölümlerinden belirgin şekilde ayrılmaktadır…(Gözlem Notu-1)

Buna benzer şekilde Cadde Bostan, Moda sahillerinde yapılan saha çalışmasına yönelik gözlemler şu şekilde not edilmiştir:

Pendik'ten başlayarak Moda'ya kadar olan sahil bölgelerine bakıldığında, Pendik sahil bandında, özellikle akşam saatlerinde çevre mahallelerden daha çok piknik yapmak amaçlı olarak ailelerin geldiği görülüyor. Bunlar genelde çay, ayran, çekirdek, çerez, kebap tarzı yiyecekler tüketmekte. Yasak gelene kadar bu bölgede genelde mangal da yapılıyordu. Maltepe sahil bandında ise, yine piknik amaçlı olarak gelen aileler göze çarpmakta. Fakat buradaki ailelerin Pendik'teki ailelerden farkı çocuk sayısının daha az olması ve tüketim biçimi olarak çayın yanında, kahvenin de tüketiliyor olmasıdır. Bu iki sahil bandında az sayıda göçmen bulunduğu görülmektedir. Cadde Bostan sahilinde ise, liseli ve üniversiteli gençlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Burada gençler tarafından ağırlıkla, cips, çerez ve alkol tüketilmektedir. Moda sahil banında ise, yine gençler ağırlıkta olmak üzere çevre illerden gezmek amaçlı gelenlerle birlikte yabancı turistlerin ve göçmenlerin varlığı göze çarpmaktadır. Genelde bu sahil bandında bira, patates kızartması, cips gibi yiyecekler tüketildiği görülüyor. Moda'ya çevre ilçelerden gelip toplu arkadaşlık ortamında bulunanlar genelde gürültü yapacak şekilde müzik dinlemekte, üçlü arkadaş grubu olarak bulunanlar sohbet havası içinde alkol tüketmekte, ikili arkadaş grupları genelde bankta oturmakta, tek başına bulunanlar ise, kitap okumakta, etrafı seyretmekte, sahilinin çimlik bölgesinde uzanmakta veya uyumaktadır...Moda sahiline yakın mekanlara, uzman katılımcının verdiği bilgiye göre, özellikle öğleden önceki saatlerde "Modalılar" geliyor. Genelde tek başına olup kitap veya gazete okuyorlar. Etraflarını gözlemlemiyorlar ve etraflarında ne olup bittiğine bakmıyorlar. Arkadaşlık ortamlarında sesiz bir tonda konuşuyor ve ortamı oluştuğunda kahkaha şeklinde de olsa neşe dolu gülüyorlar. Gözlemlendiklerini anladıklarında, tedirgin oluyorlar. Öğle saatlerinden sonra özellikle çevre ilçelerden gelenlere bakıldığında ise, sürekli etraflarına baktıkları ve genelde dikkat çekmek amacıyla sesli konuştukları görülüyor. Bir anlamda, nasıl konuştuklarını ve giyim tarzlarının etrafta nasıl bir etki bıraktığını test ediyor gibiler. Gözlemlendiklerini anladıklarında ise öfkeleniyor gibiler… (Gözlem Notu-2)

Bütün bu gözlemler yapılırken amaç, katılımcıları bulmak ve belirli mekanlar temelinde ne şekilde yaşadıklarını anlamak olmuştur. Bu anlamda mekanlara sürekli gidip gelenler hakkında gözlem notu almak önemli olmuştur. Bu şekilde gözlem yapıldıktan sonra, bir süre sonra katılımcılarla görüşme yapılmak da istenmiştir. Diğer taraftan, bütün bu gözlem notları alınırken diğer bir amaç, araştırmacı olarak, tüm araştırma boyunca sahadaki kendi konumumu görmek olmuştur. Bu anlamda, ırkçılığa maruz kaldığını düşünen, Almanya'da doğup büyümekten kaynaklı bir göç hikayesine sahip bir araştırmacı olarak "Olup biteni ne şekilde görüyorum?", "Sahadaki konumun nedir?" demek suretiyle araştırmacı perspektifi eleştirel bir süzgeçten geçirilmiştir. Bu düşünümsellik bağlamında, Bourdieu'nun (Bourdieu & Wacquant, 2016) belirtiği gibi hem gündelik hem de akademik hayatın sağduyusuna dalmak ve aynı zamanda her ikisinden de kopabilmek gerekmiştir. Bununla birlikte, göç hikayesine sahip olmak, göçmenlerle yapılan derinlemesine görüşmelerde kolaylıkla empati kurulmasını sağlamış ve göçmen katılımcıların kendilerini daha rahat ifade etmelerini sağlamıştır. Öte yandan bu durum, sosyalizasyon süreçleri yerleşik kültürde tamamlanmamış bir araştırmacı olarak, yerli katılımcıların kültürüne daha eleştirel bakmayı sağlamıştır.

Bir de bu gözlemler yapılırken, araştırma sorusunun dışında da, ister istemez "Gündelik hayatta gerçekten ne oluyor?", "İnsanlar gerçekten neyi dert ediyor?" gibi sorularla da meşgul olunmuştur. Örneğin, İstanbul'un ilinin Kadıköy ilçesindeki kafelerde uzun süre gözlemler yapılırken, gençlerin özellikle kripto paralar üzerinde konuştukları görülmüştür. Kripto paralar üzerinde bu kadar yoğun konuşmaların olması, gençlerin ülkeye yönelik beklentilerinin azaldığına işaret edebilirken, konforlu yaşam, lüks tüketime duyulan gereksinime de işaret edebileceği düşünülmüştür. Gençlerdeki son dönemlerde ülkelerde yaşanan olumsuz gelişmelere dayalı hayal kırıklığı ve buna bağlı olarak başka bir ülkeye göç gitme isteği, özellikle yerli halktan gençlerle yapılan derinlemesine görüşmelerde de görülmüştür.

İstanbul'un ilinin Bağcılar ilçesinde ise, yukarıda belirtildiği gibi saha çalışmasının ilk aşaması, farklı göçmen gruplarının bulunduğu ve Bağcılar ilçesinin kuruluşunda merkezi önemde olan ve Yenigün bölümü olarak adlandırılan alanda yapılmıştır. Bağcılar ilçesinde ilk aşamadaki çalışma kapsamında elde edilen bulgular ve uzman katılımcıların verdiği bilgiler yardımıyla, Bağcılar ilçesine ilişkin ikinci aşamadaki çalışma, Geçici Koruma kapsamında bulunan Suriyeli göçmenlerin homojen ve yoğun olarak bulundukları ve Çınar, Yavuzselim, İnönü mahallelerini içerecek şekilde Çınar bölümü olarak adlandırılan alanda gerçekleştirilmiştir. Bu alanda, mekânsal ayrışma alanı görünümünde olan, sıralı şekilde bir caddeyi baştan sona kaplayan ve genelde Suriyeli göçmenler tarafından işletilen ticari işletmelerin sahipleriyle, Suriyeli göçmenler tarafından saygı gösterilen uzman bir katılımcının yardımıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Öte yandan, Suriyeli işletmelerin yakınında bulunan yerli halktan esnaflarla da derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşmeler yapılmadan önce ise, ilgili mekanlar ziyaret edilmiş, mekanlarda uzunca zaman geçirilmiştir. Çalışmanın yapıldığı sırada, göçmenlerle ilgili gündem de takip edilmiştir. Bu anlamda, Ankara'nın Altındağ ilçesinin Battalgazi mahallesinde yerli halktan insanlarla Suriyeliler arasında meydana gelen olaylarla ilgili hem göçmenlerin hem yerli halktan insanların fikirleri alınmıştır.

İstanbul'un Kadıköy ve Bağcılar ilçelerinde yapılan saha çalışmaları sırasında, farklı bölümlerde sınıflandırılan alanlar arasında sürekli karşılaştırmalar yapılmış ve sahada elde edilen bulgular uzman katılımcılara teyit ettirilmiştir. Sahanın tüm bölümlerinde elde edilen bulgular kapsamında bir kültürel örüntü oluşturacak şekilde benzer bulgulara ulaşıldığında ise, çalışma neticelendirilmiştir. Saha çalışması sürecinde elde edilen bulgular, birbirini takip edecek şekilde, birinci ve ikinci aşamadaki saha araştırmalarında temellendirilmiş kuram bağlamındaki kodlama paradigması temelinde analiz edilmiş ve bunun sonucunda "Gündelik Hayat", "İçerleme ve Dışlama" ve "Aygıt" başlıkları altında olmak üzere üç ana kategoriye ulaşılmıştır.

3.2 Araştırmanın Yapıldığı Yer

Araştırmanın yapıldığı Kadıköy ve Bağcılar ilçelerinin bağlı olduğu İstanbul kentinin göç bağlamındaki tarihsel gelişimine bakıldığında, tarihsel olarak dünyanın diğer başkentlere göre siyasi, sosyal ve dini çalkantılardan daha az etkilendiğinden, yaklaşık her tarihsel dönemde göçmenlerin geçici veya kalıcı uğrak noktalarından biri olduğu görülmektedir. İstanbul kenti, Osmanlı devletinin özellikle 18. Yüzyıldan itibaren toprak kaybetmesiyle birlikte, Kuzey Afrika, Kırım, Kafkaslar ve Balkanlar'dan yoğun göç almıştır (İpek, 2015). İstanbul, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında, yoğun nüfusa sahip olduğundan ve başta kanalizasyon ve ulaşım olmak üzere alt yapısı ve modern anlamda idari yapısı ve buna uygun bir planlaması bulunmadığından sıkılıkla yangınlarla bahşetmek durumunda kalan bir şehirken, bir yüzyıl sonra, imar planları oluşturulmuş, altyapısı kurulmaya başlanılmış ve on dokuzuncu yüzyılın geleneksel sokak dokusunun büyük bir bölümü ortadan kaldırılmış bir metropole dönüşmüştür (Gül M. , 2011).

Bu dönüşümü anlamak açısından Cumhuriyet dönemine bakıldığında ise, kentlerin modernleşme konsepti kapsamında yeni ulus yaratma projesinin bir sonucu olarak şekillendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu anlamda yeni şekillendirilmeye çalışan kentlerin modernleşmeyle birlikte eski rejimden kopuşu simgelemesi istenmiştir. Bu dönemde, hükümet tarafından İstanbul eski rejim yanlılarının merkezi olarak görüldüğünden siyaseten ihmal edilmiş ve örneğin 1934-1939 yıllarını kapsayan *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Pl*anı'nda İstanbul'a ayrılan bütçe diğer Anadolu kentlerine göre oldukça düşük olmuştur. 1950'li yıllarda tarımda yaşanan makineleşme, özellikle İstanbul olmak üzere kırsal kesimden kentlere oldukça büyük göç akımlarına neden olmuş ve çoğalan nüfus nedeniyle altyapı çalışmalarının yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu kapsamda, Menderes döneminde, kentsel dönüşüm süreçleri başlamış, birçok eski bina yıkılmış, kentin tarihi merkezine devasa bulvarlar açılmış ve İstanbul geleneksel sınırlarını aşmak suretiyle dışa doğru gelişmeye başlamıştır (Gül M. , 2011).

İstanbul, 1950'li ile 1980'li yıllar arasında, iç göç süreçleri kapsamında giderek yoğunlaşan şekilde göç alarak, boşluk bırakmaksızın merkezden çepere doğru genişlemesini sürdürmüştür. 1950'li yıllardan 1970'li yılların sonlarına doğru, emekçi sınıfının barınma gereksinimine cevap veren gecekondu mahalleleri, sosyal devlet anlayışının zayıflaması, emek fiyatlarının düşmesi ve kent merkezine yönelik rantların artması nedeniyle, kentin merkezi alanlarından ayrılmak durumunda kalan alt-orta ve orta sınıfların talebi doğrultusunda, apartmanlaşarak genişlemeye devam etmiştir. 1980'li yıllardan itibaren, İstanbul'da mekânsal dönüşümün farklı bir boyutu olarak, uluslararası göç kapsamında özellikle Afgan göçmenlerle başlayan ve gettolaşma olarak adlandırılabilecek bir süreç başlamıştır. Daha sonra bu süreç 1990'larda Afrika ve Kuzey Irak'tan gelen düzensiz göçlerle devam edegelmiştir. Diğer bir ifadeyle, daha önceleri, zorunlu göç kapsamında Türkiye'ye göç etmek durumunda kalan göçmenlerin kentsel mekandaki yer seçimleri, özellikle İskân Kanunu çerçevesinde, kamu otoritesi vasıtasıyla gerçekleşirken, bu süreç 1980'li yıllardan itibaren enformel şekilde gerçekleşmeye başlamıştır. Bu bağlamda düzensiz göçmenler, bu düzensiz göç trafiğinde bir bekleme eşiği olan İstanbul'un merkezi yerlerine yakın yerlerde ikamet etmeyi tercih etmişlerdir (Kurtuluş, 2005, s. 15-16).

İstanbul, bugün de göçmenler ve mülteciler için cazibe merkezi olma özelliğini devam ettirmektedir. 2022 Temmuz ayı itibariyle, İstanbul'da, "İkamet İzni" statüsünde 746.016 yabancı ve "Geçici Koruma" statüsünde 548.108 Suriyeli göçmen ikamet etmektedir. 2022 Ocak ayından itibaren, gerçekleştirilen idari denetimlerde ise *94.708 kaçak göçmen hakkında yasal işlem yapılmış ve 19.032 kişi doğrudan İstanbul Havalimanı'ndan ülkelerine sınır dışı edilmiştir* (İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü, 2022). Diğer taraftan, "Geçici Koruma" veya "Düzensiz" statü kapsamında bulunan göçmenlerin, barınma amaçlı olarak en fazla tercih ettikleri yerler, muhafazakârlığın-dindarlığın belirgin, sosyal çevrenin dayanışma gösterdiği ve nispeten yaşamın daha ucuz olduğu bölgeler olmaktadır. İstanbul'un yaşam kalitesi bakımından en kötü durumda olan Sultanbeyli, Sultangazi, Bağcılar, Esenler, Esenyurt ve Sancaktepe ilçeleri, aynı zamanda en fazla "Geçici Koruma" ve "Düzensiz göçmenlere" ev sahipliği yapmaktadır (Erdoğan, 2017, s. 30-31). Diğer taraftan İstanbul'da en fazla geçici koruma kapsamında Suriyeli göçmen bulunduğu ilk üç ilçenin Küçükçekmece (38.278), Bağcılar (37.643) ve Sultangazi (31.426) olduğu görülmektedir. En az geçici koruma

kapsamında Suriyeli göçmen bulunduğu ilk üç ilçe ise Ataşehir, Bakırköy, Kadıköy'dür. 2016 itibariyle, nüfusa oranı %0,13 olmak üzere Kadıköy'de 650, Bağcılarda ise nüfusa oranı %4,97 olmak üzere 37.643 geçici koruma kapsamında Suriyeli göçmen yaşamaktadır (Erdoğan, 2017).

Çalışmada, genelde olağan karşılanan ve ırkçılık kapsamında değerlendirilmeyerek belirli değerler üzerinden meşrulaştırılan dışlama pratiklerinin, ev sahibi toplum tarafından nasıl inşa edildiği ve göçmenler tarafından nasıl deneyimlendiği ele alındığından, ev sahibi toplumun, göçmenleri, hangi değerlere atıfta bulunarak dışlayıcı pratikler üzerinden tanımladığını bilmek önem arz etmiştir. Bu bağlamda araştırma, İstanbul ilinin ekonomik olarak en geri kalmış, en fazla Geçici Koruma kapsamında Suriyeli göçmen barındıran, muhafazakâr değerleriyle ön plana çıkan Bağcılar ve ekonomik olarak gelişmiş, en az "Geçici Koruma" kapsamında Suriyeli göçmen barındıran ve genelde modernizm kapsamındaki değerlerle özdeşleştirilen Kadıköy ilçelerinde yapılmıştır. Ancak birinci bölüm Merdivenköy, Eğitim, Dumlupınar, Fikirtepe mahallerini içerecek biçimde Fikirtepe, ikinci bölüm Rasimpaşa, Osmanağa, Züğütpaşa mahallelerini içerecek şekilde Yeldeğirmeni, üçüncü bölüm Caferağa Mahallesi, Fenerbahçe ve Caddebostan sahillerini içerecek şekilde Moda olarak adlandırılan, İstanbul ilinin Kadıköy ilçesindeki saha çalışmasında, özellikle Fikirtepe ve Yeldeğirmeni bölümü olarak adlandırılan alanda hem değerler hem de düzensiz göçmen bağlamında literatür çalışmasının dışında bulgulara ulaşıldığından, modernizm kapsamındaki değerlerle özdeşleştirilen alan, Moda bölümü olarak adlandırılan alanla sınırlandırılmıştır.

İstanbul'un ilinin Bağcılar ve Kadıköy ilçelerinin, demografik, coğrafi konum, idari, kültürel ve göç geçmişine karşılaştırmalı olarak bakıldığında, 31 Aralık 2021 tarihli "Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi" sonuçlarına göre, İstanbul'un nüfusu 15 milyon 840 bin 900 kişiyken, İstanbul'un Bağcılar ilçesinde, 366.278 Kadın ve 378.073 Erkek olmak üzere 744.351, Kadıköy ilçesinde ise 266.572 Kadın ve 218.661 Erkek olmak üzere 485.233 kişinin yaşadığı görülmektedir (TÜİK, 2022). Kadıköy ilçesi "Kuzeyde Üsküdar ve Ataşehir, güneyde Marmara Denizi, batıda İstanbul Boğazı ve doğuda Maltepe İlçesi ile sınır" ve İstanbul'un kent nüfusu büyüklüğü bakımından en önemli ilçelerinden biridir ve idari sınırlar bakımdan 21 mahalleden meydana gelmektedir

(Kadıköy Belediyesi, 2014). Bağcılar ise İstanbul'un Avrupa yakasında TEM ile E-5 yolları arasında yer almaktadır ve 22 mahalleden meydana gelmektedir (Bağcılar Belediyesi, 2020).

Kadıköy ilçesi Cumhuriyet dönemine kadar çok kültürlü bir yapıya sahip olmuştur. 1882 yılında yapılan nüfus sayımına göre toplam nüfusun %42'si Müslüman, %26'si Ermeni, yüzde %2'si "Latin Katolik ve Protestan inançlı Levanten" % 0,4'ü Bulgar ve %4'ü Musevi'lerden meydana gelmiştir (Kavukçuoğlu, 2015, s. 17). Bağcılar ise 1924 yılında başlayan mübadelede kapsamında Yunanistan'dan göçen Türklerin ikinci vatanı olmuştur. Daha sonra Bulgaristan'dan gelen göçler olmuş ve 1970'li yıllarda ivme kazanan Anadolu'dan İstanbul'a göç hareketiyle hızla gelişmeye başlamıştır. Günümüzde İstanbul'un en yoğun nüfus yapısına sahip olan Bağcılar, nüfus bakımdan çok kültürlü bir yapıyı yansıtmaktadır (Bağcılar Belediyesi, 2020).

Murat Şeker tarafından "İstanbul'da Yaşam Kalitesi" başlığı altında olmak üzere karma yöntemle gerçekleştirilen, yaşam kalitesi belirleyicileri ve buna yönelik verilerin İstanbul'un 39 ilçesi bağlamında incelendiği çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre ise, Kadıköy ilçesi İstanbul'da memnuniyet düzeyi bakımından orta seviyelerde ve yaşanmak istenen ilçeler arasında 3'üncü sırada yer aldığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte, aynı çalışma kapsamında, *"mutluluk düzeyinin de yüksek olduğu Kadıköy, eğitim düzeyi, ekonomik gelişmişlik derecesi ve sosyal yaşam imkanları"* ile ön plana çıktığı belirtilmektedir. Bu bağlamda söz konusu çalışmada, İstanbul ilinin Kadıköy ilçesinin bu ana nedenlerden ötürü İstanbul'da yaşam kalitesi sıralamasında ilk sırada yer aldığı, ifade edilmiştir (Şeker, 2011, s. 121). Yine aynı çalışma bağlamında, İstanbul ilinin Bağcılar ilçesine bakıldığında ise, mutluluk düzeyi de dahil olmak üzere en memnuniyetsiz duyulan ilçelerin başında yer aldığı görülmekte ve bu bakımından Kadıköy ilçesiyle kıyaslandığında tam tersi bir durumun söz konusu olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Bağcılar ilçesi, *"İstanbul'da yaşam kalitesi ve memnuniyet düzeyi düşük olan ilçeler arasında"* yer aldığı ifade edilmiştir (Şeker, 2011, s.102). Bu bağlamda, sosyal medya mecralarında genellikle Bağcıların geri kalmışlığı ve Bağcılar'da yaşayanların daha iyi yaşam koşullarına yönelik beklentileri *"Hayaller Paris Gerçekler Bağcılar"* şeklinde ifade edilmektedir. Diğer taraftan Kadıköy ilçesinin

Caferağa Mahallesi'nde yer alan Moda semtinde yaşayan pek çok kişi için "Modalılık" sınıfsal bir gösterge olarak işlev görmektedir (Özsan, 2020, s. 108).

3.3 Katılımcılar

İstanbul ilinin Bağcılar ve Kadıköy ilçelerinde Aralık 2020'den Kasım 2021'e kadar süren saha çalışmasında, temellendirilmiş analiz kapsamında, araştırma sorusuna uygun olarak, uzman katılımcılar, aracılar veya bizzat sahada yapılan katılımcı gözlemle, kar topu yöntemi üzerinden, Bağcılar'da 22'si göçmen ve 21'i yerli olmak üzere 43, Kadıköy'de ise 11'i göçmen 26'si yerli olmak üzere toplamda 80 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Pandemi döneminde katılımcılarla yapılan görüşmeler, idari tedbirler kapsamında geçerli olan maske, hijyen ve mesafe kurallarına uymak suretiyle gerçekleştirilmiştir. Pandemi kapsamında idari tedbirlerin ortadan kalkmasıyla birlikte derinlemesine görüşmeler katılımcıların bulunduğu mekanlarda yapılmıştır. Derinlemesine görüşme yapabilecek yeterlilikte Türkçe bilmeyen göçmenlerle, Farsça, Peştuca ve Arapça dillerine hâkim tercümanlar vasıtasıyla görüşülmüştür.

Katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerde kullanılan ve saha çalışmasına başlamadan önce gerçekleştirilen pilot görüşmelerle son şekli verilen yarı yapılandırılmış görüşme formunda kişisel özellikler bölümünde, araştırma sorusu kapsamında önem arz eden, "Mahalle", "Cinsiyet", "Yaş, "Eğitim", "Meslek", ilgili yerde "Bulunma Süresi", "Statü" ve "Köken-Geldiği Yer" ilgili sorular yer almıştır. Bu sorulardan hareketle de katılımcıların profili oluşturulmuştur. İstanbul ilinin Bağcılar ilçesindeki katılımcıların profili Ek 1'de bulunmaktadır. İstanbul ilinin Kadıköy'deki ilçesindeki katılımcıların profili ise Ek 2'de yer almaktadır. Etik kural kapsamında, çalışmada katılımcıların gerçek adları belirtilmemiştir. Bunun yerine araştırmacı tarafından çalışma kapsamında uygun görülen kod isimler verilmiştir. Diğer taraftan İstanbul ilinin Bağcılar ilçesinde yapılan netnografik çalışmaya ilişkin içerik listesi Ek 3'te bulunmaktadır. İstanbul ilinin Kadıköy ilçesinde yapılan netnografik çalışmaya ilişkin içerik listesi ise Ek 4'te yer almaktadır. Saha çalışması iki farklı alanda yapıldığından, katılımcılarla ilgili bilgiler, "Bağcılar" (3.3.1) ve "Kadıköy" (3.3.2) başlıkları altında verilmiştir.

3.3.1 Bağcılar

İstanbul'un Bağcılar ilçesinde yapılan saha çalışması kapsamında, Suriye'den gelen 13'ü erkek, 1'i kadın olmak üzere 14 "Geçici Koruma", Özbekistan'dan gelen 2'si kadın 1'si erkek, Gürcistan'dan gelen 1'si kadın, Fas'tan gelen 1'si erkek olmak üzere 5 "Oturum İzni", Afganistan, İran ve Pakistan'dan gelen 3'ü de erkek olmak üzere 3 "Düzensiz" kapsamında bulunan 22 göçmen ve 21 yerli halktan insanla olmak üzere toplamda 43 katılımcıyla görüşülmüştür. Bu kapsamda çalışmanın birinci aşamasında "Yenigün" bölümünde 13 göçmen ve 14 yerli olmak üzere 27 ve çalışmanın ikinci aşamasında "Çınar" bölümünde 9 göçmen ve 7 yerli olmak üzere 16 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği gibi derinlemesine görüşmeler çalışmanın birinci aşamasında Yenigün, ikincisi aşamasında ise Çınar bölümünde yapılmıştır. Yenigün, Yeni, Sancaktepe, Yıldıztepe, Kazım Karabekir ve Kirazlı mahallelerini kapsayan "Yenigün" bölümünde yapılan çalışmada, "Oturum İzni", "Geçici Koruma" ve "Düzensiz" göçmen statüsünde olan göçmenlerle derinlemesine görüşmeler yapılırken, Çınar, Yavuzselim, İnönü mahallelerini kapsayan "Çınar" bölümünde sadece "Geçici Koruma" statüsündeki göçmen katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu durum, göçmenlerin "Yenigün" bölümü kapsamında bulunan mahallelerde farklı statülerde ve "Çınar" bölümü kapsamında "Geçici Koruma" olmak üzere aynı statülerde bulunmalarından kaynaklanmıştır.

Yenigün Bölümü

Göçmenler

"Yenigün" bölümünde yapılan çalışmanın ilk aşamasında, "Geçici Koruma", "Oturma İzni" ve "Düzensiz" kapsamda olan farklı statülere sahip göçmenlerle, uzman katılımcılar aracılığıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu bölümde Suriye'den gelen "Geçici Koruma" kapsamında bulunan 2'si Türkmen ve 3'ü Arap kökenli olmak üzere toplam 5 erkek katılımcıyla görüşülmüştür. 56 yaşında, ortaokul mezunu, Türkmen kökenli, Mahmut adlı katılımcı Bağcılar ilçesi Yenigün Mahallesi'nde esnaflık yapmaktadır. 27 yaşındaki, lise mezunu, Arap kökenli Muhammed adlı

katılımcı ise mobilyacıda çalışmaktadır. 28 yaşında olup, meslek lisesi mezunu olan, Arap kökenli, Ahmet adlı katılımcı ise inşaat sektöründe çalışmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen üç katılımcıdan farklı olarak, 26 yaşında olup, üniversite mezunu olan Mustafa adlı Türkmen katılımcı dış ticaret personeli olarak bir Türk şirketinde çalışırken, 24 yaşındaki yüksekokul mezunu Arap kökenli Fawad adlı katılımcı ise serbest meslek kapsamında web tasarımcısı olarak çalışmaktadır. Diğer dört katılımcıdan farklı olarak dış ticaretle uğraşan Türkmen kökenli katılımcı, Suriye'deyken de ırkçılığa maruz kaldığını söylemiştir. Diğer taraftan, Geçici Koruma kapsamında bulunan 5 göçmen katılımcının da, 5 ile 7 yıl arasında Bağcılar'da ikamet ettiği görülmektedir.

Çalışmanın ilk aşamasının yapıldığı "Yenigün" bölümünde, "Oturma İzni" statüsüne sahip 5 katılımcıyla görüşülmüştür. Özbekistan'dan gelen 29 yaşında ve yüksekokul mezunu olan, 3 yıldır Bağcılar ilçesi Yenigün Mahallesi'nde yaşayan Özbek kökenli, Aisara adlı kadın katılımcı tekstil sektöründe çalışırken, kendisi gibi yüksekokul mezunu olup 4 yıldan beri aynı muhitte yaşayan 26 yaşındaki diğer bir Özbek kökenli, Feruza adlı kadın katılımcı ise yine tekstil sektöründe çalıştığı görülmektedir. Diğer taraftan Özbekistan'dan gelen, 3 yıldır Bağcılar ilçesi Yenigün Mahallesi'nde yaşayan 25 yaşındaki lise mezunu, Aida adlı erkek katılımcının da tekstil sektöründe çalıştığı tespit edilmiştir. Her üç katılımcı pandemi dönemindeki kapanma süreçleri nedeniyle ülkelerine geri dönememiş ve bu nedenle büyük zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Diğer taraftan Türkiyeli bir erkekle evli olan Aisara adlı katılımcı eşi tarafından şiddete maruz kaldığını ifade etmiştir. Yine "Oturma İzni" statüsünde olan ve daha önce Antalya'da otel sektöründe çalışıp 2 yıldır Bağcılar'da yaşayan, Gürcistan'dan gelen üniversite mezunu, 40 yaşındaki Kristina adlı kadın katılımcı da tekstil sektöründe çalışmaktadır. 4 yıldan beri Bağcılar'da yaşayan, 40 yaşında, meslek lisesi mezunu, "Oturma İzni" statüsüne sahip olan, Fas'tan gelen Ahmet adlı erkek katılımcı ise genelde günlük yevmiye karşılığı tekstil sektörünün yanında, inşaat ve hizmet sektöründe çalışmaktadır. "Oturma İzni" statüsüne sahip olan katılımcıların, ortalama 2 ila 4 yıl arasında Bağcılar'da yaşadıkları görülmektedir.

Diğer taraftan, "Yenigün" bölümünde yapılan çalışmanın ilk aşamasında, "Düzensiz" göçmen statüsünde olan 3 katılımcıyla da görüşülmüştür. 15 Yaşında olan, Afganistan'dan gelen ilkokul mezunu, "Düzensiz" göçmen kapsamındaki, Rahmet adlı erkek katılımcı Bağcılar'daki bir fırında çalışırken, yine statü olarak aynı kapsamda olan, Pakistan'dan gelen 25 yaşındaki ilkokul mezunu, Rizwan adlı katılımcının da fırında çalıştığı görülmüştür. İran'dan Türkiye'ye geldikten bir süre sonra, Avrupa'ya geçmeye çalışırken yakalanıp Türkiye'ye deport edilen, 29 yaşındaki, ortaokul mezunu Ali adlı erkek katılımcının tekstil atölyesinde çalıştığı görülmüştür. Düzensiz göçmen kapsamında olan her üç katılımcının da 1 yıldan beri Bağcılar'da yaşadığı görülmektedir.

Yerliler

Çalışmanın ilk aşamasının yapıldığı "Yenigün" bölümünde, 11 erkek ve 3 kadın olmak üzere toplamda 14 yerli katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Sahaya hâkim olan Yusuf, Sercan ve Melih adlı uzman katılımcılar, aynı zamanda çalışma kapsamında hem yerli hem de göçmen katılımcıların bulunmasında yardımcı olmuştur. Doğumundan beri Bağcılar'da yaşayan, çevre esnaf ve insanları tarafından saygı gösterilen, Trabzon kökenli, lise mezunu ve 46 yaşında olan Yusuf adlı katılımcı serbest meslek kapsamında çalışmaktadır. Sercan adlı katılımcı da doğumundan beri Bağcılar'da yaşayan, mahallesindeki gelişmelere hâkim, Erzurum kökenli, üniversite mezunu, 45 yaşında ve serbest meslek kapsamında ticaretle uğraşmaktadır. Mezuniyet durumu liseden terk olan Melih adlı katılımcı ise Sivas kökenli olup diğer iki katılımcı gibi doğumundan beri Bağcılar'da yaşamakta, mahallesindeki göçmenlerle yakından ilgilenmekte ve yine serbest meslek kapsamında ticaretle iştigal olmaktadır.

Yukarıda belirtilen uzman katılımcılar üzerinden, ilk derinlemesine görüşme, Sivas'tan gelerek henüz altı yıldır Bağcılar'da yaşayan, kargo sektöründe çalışan, lise mezunu ve 50 yaşında olan Eşref adlı erkek katılımcıyla yapılmıştır. Bağcılar'a taşındığı dönem, hemen, hemen Suriyeli göçmenlerin Bağcılar'a yerleşme sürecine denk gelmesi önemli bilgilerin elde edilmesini sağlamıştır. Sonrasında, Trabzon'dan göç ederek gelen, 52 yıldır Bağcılar'da yaşayan, inşaat sektöründe çalışan, ortaokul mezunu, Kemal adlı erkek katılımcıyla yapılan görüşmede, özellikle Bağcılar ilçesinin oluşum süreciyle ilgili önemli bilgi alınmıştır. Bayburt'tan göç ederek gelen, 15 yıldır Bağcılar'da ikamet

eden, lise mezunu, 50 yaşındaki Ali adlı erkek katılımcı güvenlikçi olarak çalışmaktadır. Malatya'dan göç ederek gelen, 20 yıldır Bağcılar'da ikamet eden, ilkokul mezunu, 47 yaşındaki Metin adlı erkek katılımcı ise serbest meslek kapsamında mahallesinin yakınında açtığı meyve tezgahıyla geçimini sağlarken, Antalya'dan göç ederek gelen, doğumundan beri Bağcılar'da ikamet eden, ilkokul mezunu, 41 yaşındaki Veli adlı erkek katılımcı, temizlik görevlisi olarak çalışmaktadır.

Kastamonu'dan göç ederek gelen, doğumundan beri Bağcılar'da ikamet eden, lise mezunu, 35 yaşındaki Murat adlı erkek katılımcı, yine doğumundan beri Bağcılar'da ikamet eden ve Kastamonu'dan göç ederek gelen, lise mezunu, 50 yaşındaki Ahmet adlı erkek katılımcı gibi esnaflık yapmaktadır. Diğer taraftan, Murat adlı katılımcı pandemi döneminde yaşanılan ekonomik problemlerden ötürü eşinden ayrılmak durumunda kalmıştır. Diyarbakır'dan göç ederek gelen, 18 yıldan beri Bağcılar'da ikamet eden, lise mezunu, 32 yaşındaki Azat adlı erkek katılımcı ise, göçmen emekçilerin de bulunduğu tekstil atölyesinde çalışmaktadır.

Niğde'den göç ederek gelen, ilkokul mezunu, ev hanımı, 57 yaşındaki Ayla adlı kadın katılımcı, 20 yıldan beri Bağcılar'da ikamet etmektedir. Ailesi Trabzon'dan göç ederek gelen, doğumundan beri Bağcılar'da ikamet eden, üniversite mezunu, 29 yaşındaki Mehtap adlı kadın katılımcı, atanamadığı için geçici öğretmenlik yapmaktadır. Ailesi Kastamonu'dan göç ederek gelen, doğumundan beri Bağcılar'da ikamet eden, lise mezunu, 31 yaşındaki Sevim adlı kadın katılımcı ise bir markette reyon görevlisi olarak çalışmaktadır. Mehtap ve Sevim adlı katılımcılar özellikle erkek göçmenlerin davranışlarından rahatsız olduklarını söylerken, Ayla adlı katılımcı göçmenlerin daha da yoksullaşmalarına neden olduğunu ifade etmiştir.

Çınar Bölümü

Yenigün bölümünde, sürekli fikir alışverişi bulunan Yusuf adlı uzman katılımcı üzerinden, Cengiz ve Hızır adlı uzman katılımcılara ulaşılmış ve bu katılımcıların verdiği bilgiler kapsamında, çalışmanın ikinci aşamasında "Çınar" bölümünde yer alan, "Geçici Koruma" kapsamında olan 8 erkek 1 kadın olmak üzere 9 göçmen ve 7 yerli erkek olmak üzere toplam 16 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Göçmenler

Hızır ve Cengiz adlı uzman katılımcılar üzerinden ulaşılan, Fatih Caddesi ve 842'nci sokak olmak üzere Çınar Mahallesi ve çevresinde, mekânsal ayrışma görünümünde olan, ağırlıklı olarak Geçici Koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin açtığı lokanta, giyim mağazaları, kuyumcu gibi ticari işletmelerin bulunan alanda yapılan çalışmada, ilkin Arap kökenli, 58 yaşında ve ortaokul mezunu olan, söz konusu bölgede esnaflık yapan, yedi yıldır Çınar Mahallesinde yaşayan Ahmed adlı katılımcıyla derinlemesine bir görüşme yapılmıştır. Sonrasında ise, yine aynı bölgede altı yıldır yaşayan, Arap kökenli, 48 yaşında ve lise mezunu olan Enes adlı katılımcıyla görüşülmüştür. Arap kökenli, 40 yaşında olan, yüksekokul mezunu olan, dokuz yıldır Çınar Mahallesinde yaşayan Cemal adlı katılımcı da söz konusu bölgede esnaf olarak çalışmaktadır. Arap kökenli, 34 yaşında ve lise mezunu olan, altı yıldır Çınar Mahallesinde yaşayan Enis adlı katılımcı gibi yine Arap kökenli, 26 yaşında ve ortaokul mezunu olan, yedi yıldır Çınar Mahallesinde yaşayan Kamal adlı katılımcı da söz konusu bölgede esnaflık yapmaktadır. Diğer taraftan Çınar Mahalle'sine yeni taşınan, bir yıldır Çınar Mahallesinde yaşayan, Arap kökenli ve yüksekokul mezunu olan Aabid adlı katılımcı, arkadaşlarıyla birlikte söz konusu bölgede ortak olarak açtığı bir dükkânı esnaf olarak işletmektedir.

Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli esnafların dışında, Suriyeli esnafların işlettiği dükkanlardan alışveriş yapan Suriyeli katılımcılarla da görüşülmüştür. Türkmen kökenli, 46 yaşında ve ev hanımı olan, yedi yıldır Çınar Mahallesinde yaşayan Hatice adlı kadın katılımcı bunlardan bir tanesidir. Diğer taraftan, Arap kökenli, 31 yaşında ve lise mezunu olan, altı yıldır Çınar Mahallesinde yaşayan Başar adlı katılımcı farklı iş alanlarında çalıştıktan sonra, Arap menşei bir firmada özellikle Katar'daki Arap müşteriler için emlak danışmanlığını yapmaktadır. Arap kökenli, 23 yaşında ve lise mezunu olan, yedi yıldır Çınar Mahallesi'nde yaşayan Faris adlı katılımcı ise tekstil sektöründe çalışmaktadır.

Yerliler

Çalışmanın ikinci aşamasında "Çınar" bölümünde, toplamda 7 yerli erkek katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Sahaya hâkim olan ve Cengiz ve Hızır adlı uzman katılımcılar, aynı zamanda çalışma kapsamında hem yerli hem de göçmen katılımcıların bulunmasında yardımcı olmuşlardır. 38 yaşında, doğumundan beri Bağcılar'da yaşayan, mahallesinde tanınan, Kırklareli kökenli, üniversite mezunu Cengiz adlı uzman katılımcı, serbest meslek kapsamında ticaretle uğraşmaktadır. Eşinin Arap kökenli olması nedeniyle "Çınar" bölümünde yaşayan Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeliler tarafından sevgi ve saygı gösterilen, üniversite mezunu ve 45 yaşında olan ve 10 yıldır Bağcılar'da yaşayan Hızır adlı katılımcı ise dış hekimi olarak çalışmaktadır.

40 yaşında, doğumundan beri Bağcılar'da yaşayan, Erzurum kökenli, lise mezunu Kemal adlı katılımcı kalıpçı olarak çalışmaktadır. Kemal adlı katılımcı, özellikle emek piyasasındaki göçmenlerin durumu hakkında oldukça verimli bilgiler vermiştir. 40 yıldan beri Bağcılar'da yaşayan, 60 yaşında ve emekli olan, Sivas kökenli, ilkokul mezunu Selim adlı katılımcı, emekli olmanın yanı sıra geçimini sağlayabilmek için taksicilik gibi yan işler de yapmaktadır. 40 yıldan beri Bağcılar'da yaşayan, 62 yaşında, Malatya kökenli, ilkokul mezunu olan Salih adlı katılımcı 842'nci Cadde'de esnaflık yapmaktadır. Salih adlı katılımcıdan, Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenler hakkında çalışma açısından önem arz eden bilgi alınmıştır. Kemal adlı katılımcı, özellikle emek piyasasındaki göçmenlerin durumu hakkında oldukça verimli bilgiler vermiştir. 40 yaşında, doğumundan beri Bağcılar'da yaşayan, Erzurum kökenli, lise mezunu Ferhan adlı katılımcı serbest meslek kapsamında çalışmaktadır. Doğumundan beri Bağcılar'da yaşayan, 45 yaşında, Çankırı kökenli, lise mezunu Samet adlı katılımcı ise turistlerin sıklıkla tercih ettiği bir otelde çalışmaktadır.

3.3.2 Kadıköy

İstanbul ilinin Kadıköy ilçesinde yapılan saha çalışmasında, "Oturma İzni" statüsünde olmak üzere Özbekistan'dan gelen 4 erkek, Afganistan'dan gelen 1 erkek, İran'dan gelen 3 erkek, Azerbaycan'dan gelen 1 erkek ve Rusya'dan gelen 1 erkek olmak üzere 10 göçmen ve 23'ü erkek ve 4'ü kadın olmak üzere 27 yerel katılımcıyla görüşülmüştür. Bu

kapsamda Kadıköy'de yapılan saha çalışmasında toplam 37 katılımcıyla görüşülmüştür. Çalışma, Caferağa Mahallesi, Fenerbahçe ve Caddebostan sahillerini içeren Moda bölümünde Sabiha adlı uzman katılımcıyla yapılan görüşmeden sonra, Merdivenköy, Eğitim, Dumlupınar, Fikirtepe mahallerini içerecek şekilde Fikirtepe bölümünde sürdürülmüştür. Sonrasında çalışmaya Rasimpaşa, Osmanağa, Züğütpaşa mahallelerini içerecek şekilde Yeldeğirmeni bölümünde devam edilmiştir. Mekânsal ayrışma görünümünde olan Mandıra Caddesi bağlamında Fikirtepe ve göçmenlerin açtığı mekanlar bakımından Yeldeğirmeni bölümü, kültürel farklılıklar kapsamında, Moda bölümünden oldukça farklı bir görünüm arz etmiştir. Çalışmada bu yüzden, Kadıköy ilçesi dahilindeki bölümler arasındaki farklılıklar da göz önünde bulundurulmuştur. Moda bölümünde Sabiha ve Nazım, Fikirtepe bölümünde Hasan, Rasimpaşa bölümünde Sinan adlı uzman katılımcılarla yapılan görüşmeler sayesinde hem katılımcıların bulunması hem de saha çalışması yapılan alanla ilgili derinlemesine bilgilerin elde edilmesi sağlanmıştır.

Fikirtepe Bölümü

Fikirtepe bölümünde, Moda bölümünde Sabiha adlı uzman katılımcının verdiği bilgiler doğrultusunda, özellikle mekânsal ayrışma görünümünde olan Mandıra Caddesi üzerinde, Özbekistan'dan gelen Özbek kökenli 4 erkek ve Afganistan'dan gelen Özbek kökenli 1 erkek olmak üzere 5 göçmen ve 12'si erkek 1'i kadın olmak üzere 13 yerel olmak üzere toplamda 18 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Göçmenler

Fikirtepe bölümünde, özellikle mekânsal ayrışma görünümünde olan Mandıra Caddesi üzerinde açtığı dükkânda Afgan göçmenlere yönelik ürünler satan, 35 yaşında ve lise mezunu olan, Afganistan'dan gelen Özbek kökenli Sanjar adlı katılımcı "Oturma İzni" kapsamında Türkiye'de 15 yıldan beri ikamet etmektedir. "Oturma izni" kapsamında olan, Özbekistan'dan gelen diğer 3 erkek katılımcılardan farklı olarak, 40 yaşındaki Mashhur adlı Özbek kökenli katılımcı, 3 yıldan beri Fikirtepe Mahallesi'nde fırıncıda çalışmaktadır. "Oturma izni" kapsamında olan, Özbekistan'dan gelen, 1 yıldan beri Fikirtepe Mahallesi'nde yaşayan, 28 yaşında ve lise mezunu olan Umijon adlı katılımcı oto serviste çalışmaktadır. "Oturma izni" kapsamında olan, Özbekistan'dan gelen, 1

yıldan beri Fikirtepe Mahallesi'nde yaşayan, 26 yaşında ve lise mezunu olan Rüstem adlı Özbek katılımcı kurye olarak çalışmaktadır. "Oturma izni" kapsamında olan, Özbekistan'dan gelen, 1 yıldan beri Fikirtepe Mahallesi'nde yaşayan, 28 yaşında ve lise mezunu olan Orifjon adlı Özbek katılımcı da Rüstem adlı katılımcı gibi kurye olarak çalışmaktadır.

Yerliler

Fikirtepe bölümünde, 40 yıldan beri Fikirtepe mahallesinde yaşayan, lise mezunu, 56 yaşında ve Trabzon kökenli Hasan adlı erkek uzman katılımcının aracılığı üzerinden ayrıca saha yapılan çalışma kapsamında 12'si erkek 1'i kadın olmak üzere toplamda 13 yerel katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Urfa'dan göç ederek gelen, 68 yaşında ve ilkokul mezunu olan Ahmet adlı erkek katılımcı, kentsel dönüşüm süreçlerinin başladığı Fikirtepe Mahallesi'nde, henüz yıkılmamış olan binanın altındaki dükkânda, 50 yıldan beri ayakkabı tamirciliği yapmaktadır. Akyazı'dan göç ederek gelen, 60 yaşında ve ilkokul mezunu olan Şükrü adlı erkek katılımcı, 45 yıldan beri Fikirtepe Mahallesi'nde yaşamaktadır ve geçimini sağlamak için taksicilik yapmaktadır. Sivas'tan göç ederek gelen, 70 yaşında ve ilkokul mezunu olan Rahmi adlı erkek katılımcı, 50 yıldan beri Fikirtepe Mahallesi'nde ikamet etmektedir ve mevcut emeklilik maaşıyla kıt kanaat geçinmektedir. Yine Rahmi adlı katılımcı gibi emekli olan, Urfa'dan göç ederek gelen, 40 yaşında ve ilkokul mezunu olan Zeki adlı erkek katılımcı, 40 yıldan beri Fikirtepe Mahallesi'nde yaşamaktadır. Yozgat'tan göç ederek gelen, 72 yaşında ve ilkokul mezunu olan Mehmet adlı erkek katılımcı, 67 yıldan beri Fikirtepe Mahallesi'nde ikamet etmektedir ve emeklilik maaşıyla geçinemediği için berberlik mesleğini yapmaya devam etmektedir. Rize'den göç ederek gelen, 50 yaşında ve ilkokul mezunu olan Temel adlı erkek katılımcı, 40 yıldan beri Fikirtepe Mahallesi'nde ikamet etmektedir ve bir kıraathanede çaycılık yapmaktadır.

Yukarıdaki katılımcılardan farklı olarak doğumundan beri Fikirtepe Mahallesi'nde yaşayan, 45 yaşında ve yüksekokul mezunu olan, Giresun kökenli Hikmet adlı katılımcı, yerli eleman bulamadığı için zaman, zaman göçmenleri de çalıştırdığı yeni inşa edilen rezidansın altındaki bir lokantayı işletmektedir. Pandemi döneminde, yoğun araç satışları nedeniyle ekonomik zorluk yaşamadığını söyleyen, 53 yaşında ve lise mezunu olan Ordu kökenli Tayfur adlı katılımcı, doğumundan beri yaşadığı Fikirtepe

Mahallesi'nde galericilik yapmaktadır. 56 yaşında ve lise mezunu olan İstanbul/Fatih kökenli Nail adlı katılımcı, doğumundan beri yaşadığı Fikirtepe Mahallesi'nde gıda toptancılığı yapmaktadır. 48 yaşında ve ilkokul mezunu olan Çankırı kökenli Sadık adlı katılımcı, doğumundan beri yaşadığı Fikirtepe Mahallesi'nde esnaflık yapmaktadır. 36 yaşında ve ortaokul mezunu olan Ordu kökenli Kenan adlı katılımcı, doğumundan beri yaşadığı Fikirtepe Mahallesi'nde inşaat malzemeleri sattığı bir dükkân işletmektedir. 50 yaşında ve ilkokul mezunu olan Urfa kökenli Leyla adlı kadın katılımcı ise, doğumundan beri yaşadığı Fikirtepe Mahallesi'nde, sahibi olduğu binanın altında yer alan ve unlu mamullerin satıldığı bir dükkânı işletmektedir.

Yeldeğirmeni Bölümü

Yeldeğirmeni bölümünde, Sinan adlı uzman katılımcının verdiği bilgiler doğrultusunda göçmen işletmelerin var olduğu alanlarda saha çalışması yapılmıştır. Bu kapsamda "Oturma İzni" kapsamında olan ve Özbekistan'dan gelen 1 erkek ve "Öğrenci Oturma İzni" statüsüne sahip İran'dan gelen 3 erkek, Azerbaycan'dan gelen 1 erkek ve Rusya'dan gelen 1 erkek olmak üzere 6 göçmenle ve tümü erkek olmak üzere 7 yerli olmak üzere toplamda 13 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Göçmenler

"Oturma İzni" kapsamında 6 yıldır Kadıköy'de yaşayan, lise mezunu ve 45 yaşında olan Anwar adlı Özbek kökenli erkek katılımcı, Yeldeğirmeni bölümünde yer alan bölgedeki bir lokantada çalışmaktadır. Kendisiyle yapılan görüşmede, özellikle hizmet sektöründe çalışan göçmenlerin sorunlarını görmek mümkün olmuştur. Diğer taraftan, İran'dan gelen, 2 yıldır Kadıköy'de yaşayan, 25 yaşında ve aslen Azeri kökenli olan Akçan adlı katılımcı doktora öğrencisidir. İran'dan gelen, 22 yaşında olan, 3 yıldır Kadıköy'de yaşayan, Heerad adlı katılımcı üniversite öğrencisidir.

Akçan adlı katılımcı gibi, İran'dan gelen, 3 yıldır Kadıköy'de yaşayan, 23 yaşında olan Hedayat adlı katılımcı da üniversite öğrencisidir. Rusya'dan gelen, 3 yıldır Kadıköy'de yaşayan, 22 yaşında olan, İgor adlı katılımcı üniversite öğrencisidir. Azarbaycan'dan gelen, 3 yıldır Kadıköy'de yaşayan, 22 yaşında olan, Agahan adlı katılımcı üniversite öğrencisidir. Söz konusu 5 göçmen öğrenciyle yapılan derinlemesine görüşmeler de ise,

üniversite ortamında ve öğrencilerin uğrak noktası olan Yeldeğirmeni bölümünde gündelik hayatta ırkçılık kapsamında deneyimledikleri sorunlar hakkında derinlemesine bilgiler alınmıştır.

Yerliler

74 yaşından beri İstanbul'un Kadıköy ilçesindeki Yeldeğirmeni semtinde yaşayan, üniversite mezunu ve mimar olan Sinan adlı katılımcı, Kadıköy ilçesinin tarihi hakkında derinlemesine bilgi vermiştir. Bu sayede Cumhuriyet tarihi itibariyle Kadıköy'ün geçirdiği dönüşümler hakkında bilgi alınabilmiştir. Özbek ve Türkmen göçmenlere yönelik kargo hizmeti veren işyerlerinde, 13 yıldan beri Kadıköy'de yaşayan, 50 yaşında ve lise mezunu olan, Ordu kökenli Aliye adlı kadın katılımcı ve 15 yıldan beri Kadıköy'de yaşayan, 55 yaşında ve lise mezunu olan Afyon kökenli Tugay adlı erkek katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. 30 yıldan beri Kadıköy'de yaşayan, 30 yaşında ve yüksekokul mezunu olan, ileride yurtdışına gitmek istediğini söyleyen Arda adlı katılımcı, kendi dalında iş bulamadığı için kurye olarak çalışmaktadır.

Yeldeğirmeni çevresinde bulunan göçmen işletmeler hakkında görüşleri merak edilen yerli esnaflarla da görüşülmüştür. Bu kapsamda, 30 yıldır Kadıköy'de esnaflık yapan, 60 yaşında ve ilkokul mezunu olan Diyarbakır kökenli Hasan ve 9 yıldır Kadıköy'de esnaflık yapan, 64 yaşında ve ortaokul mezunu olan Mehmet adlı katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yeldeğirmeni bölümünde, özellikle Özbek ve Türkmen göçmenlerle birlikte yerli halktan insanların gelip gittiği, Özbek yemeklerin sunulduğu restoranda, 60 yıldır Kadıköy'de yaşayan, lise mezunu ve 60 yaşında olan Timur adlı erkek katılımcıyla görüşülmüştür.

Moda Bölümü

Netnografik ve etnografik çalışma yapılan Moda bölümünde, 3 yerli kadın ve 3 erkek katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. İstanbul ilinin Kadıköy ilçesi, Moda bölümünde yapılan netnografik çalışmaya ilişkin içerik listesi ise Ek 4'te yer almaktadır. Moda bölümünde ilk derinlemesine görüşme, doğma büyüme Modalı olan, üniversite mezunu ve 60 yaşında olan, Sabiha adlı kadın katılımcıyla yapılmıştır. Kendileri, genel olarak Kadıköy tarihi ve özelde Moda semtine yönelik yaşanılan

sorunlar hakkında bilgi vermiştir. Yine doğma büyüme Modalı olan, 80 yaşında ve üniversite mezunu olan Nazım adlı erkek katılımcıyla, Cumhuriyet tarihindeki gelişmelere paralel olarak özellikle Moda'da yaşayan gayrimüslimlerle yerlilerin ilişkileri hakkında görüşülmüştür.

Yaz aylarında sıklıkla yabancı turistler tarafından da ziyaret edilen bir mekânda, 21 yıldan beri Kadıköy'de yaşayan, üniversite öğrencisi bir kadın katılımcıyla yapılan derinlemesine görüşmede, yabancı turist ve göçmenler hakkında bilgiler alınmıştır. Yine Moda semtinde, 50 yıldan beri Kadıköy'de yaşayan, 55 yaşında ve üniversite mezunu olan Akın adlı erkek katılımcıyla, yabancılara yönelik unlu mamullerin satıldığı dükkanında derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Yüksek lisans öğrenimini henüz Almanya'da yeni bitirmiş, doğma büyüme Modalı olan, 30 yaşındaki Aylin adlı kadın katılımcı yapılan derinlemesine görüşme kapsamında, özellikle ırkçılık bağlamında Almanya'da yaşadığı deneyimler hakkında çalışma açısından önem arz eden önemli bilgiler vermiştir. Lise son sınıf öğrencisi, yine doğma büyüme Modalı olan, Barış adlı 17 yaşındaki erkek katılımcıyla yapılan derinlemesine görüşmede, özellikle gençlerin göçmenler hakkında düşünceleri öğrenilmek istenmiştir.

3.4 Veri Toplama Araçları

Saha çalışması kapsamında, veri toplamak amacıyla, kayıt cihazı, not defteri, gözlem protokolleri, fotoğraf makinesi, günlük ve yarı yapılandırılmış görüşme formundan faydalanılmıştır. Saha çalışması kapsamında, veri toplama ve analiz süreçleri, temellendirilmiş kuram temelindeki analiz çerçevesinde eşzamanlı olarak yürütülmüştür. Bu sayede, katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda, araştırma sorusu temelinde yeni sorular ortaya çıkmış ve sahanın diğer alanlarını gözlemleme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Örneğin, bu doğrultuda yapılan derinlemesine bir görüşmede "Caferağa mahallesinde, Afganlılar veya Suriyelilere karşı bir rahatsızlık duyuluyor mu?" sorusuna Caferağa Mahallesi'nde yaşayan uzman katılımcı şu cevabı vermiştir:

> O konuda çok bilinçli değil mahalle halkı. Mahalle halkına göre onlar çöp topluyorlar veya hırsızlık yapıyorlar. Veya her ikisini bir arada yapıyorlar. Dolaysıyla evine veya dükkanına giren hırsızın kökenini bilemediği için rahatsızlık duyma oranı nedir bilmiyorum. Yani burası bir Fikirtepe gibi değil. Fikirtepeliler "Afganlılardan" yaka silker. Çünkü onların içindedir, oralarda otururlar, (Afganlar) oralara taşınırlar. Dolaysıyla onlar, kendi yaşantıları içerisinde onlarla bağdaşabiliyor olabilirler. (Sabiha, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 60)

Bu görüşmeden sonra, Fikirtepe mahallesine gidilmiş ve önemli veriler elde edilmiştir. Kadıköy ilçesinin Rasimpaşa ve Osmanağa Mahallerinde göçmenlere yönelik verilere ise, sahada yapılan keşif gezileri sayesinde ulaşılmıştır. Yine Bağcılar'da yapılan ilk görüşmeler sonucunda, "Suriyeliler yoğun olarak nerede yaşıyor?" sorusundan hareket edilmiş, Çınar Mahallesinde yoğun olarak yaşayan Suriyeli katılımcılarla görüşme yapma imkânı olmuştur.

3.5 Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Veriler analiz edilmeden önce, çalışmaya uygun düşebilecek literatür taranmıştır. Bu kapsamda, (Flick, 2016), (Strauss & Corbin, 1998), (Neuman, 2016), (Charmaz & Mitchell, 2007), (Matzner, 2018), (Kümbetoğlu, 2020), (Hussy, Schreier, & Echterhoff, 2013), (Thomas, 2019) çalışmalarından faydalanılmıştır. Sahada yapılan ilk çalışmadan hemen sonra, derinlemesine görüşmeler deşifre edilmiş, araştırma notlarını da içerecek şekilde, Temellendirilmiş Kuram kapsamında kodlama paradigmasından faydalanılarak, veriler, açık, eksensel ve seçici kodlama ile analiz edilmiştir. Bu bağlamda, analiz kapsamında, Flick'in (Flick, 2016, s. 388-397) belirttiği adımlar takip edilmiştir.

Açık kodlamada, deşifre edilen metne yönelik, araştırma sorusu kapsamında 5nK (Ne, Niçin, Nasıl, Nerede, Ne zaman, Kim) sorularının yanında, spesifik olarak katılımcı, nerede, nasıl, hangi koşullarda yaşıyor?, Yerel (veya göçmen) katılımcılar etkileşimi nedir? Katılımcının bir günü nasıl geçiyor?, Nerede çalışıyor?, Irkçılığa maruz kalma deneyimi nedir?, Bu deneyimi ne şekilde ifade ediyor?, Bunu ifade ederken ne hissediyor?, Bunu simgeleştirmekte midir?, Yaşadığı olumsuz deneyimleri neden ırkçılık olarak görmüyor?, Nerede ve hangi zamanlarda daha çok ırkçılığa maruz kalıyor?, Katılımcının ırkçılık hakkındaki konuşması, dini, ideolojik -kültürel- bakış açısına mı dayanıyor? Örneğin ideolojik bir bakış açısı, aslında yerel halktan insanların

"ırkçı" olmadığına mı vurgu yapmak istiyor?, Katılımcılar Suriyelileri ne şekilde konumlandırıyor? Suriyeliler hangi söylemler kapsamında değerlendirilmektedir? Örneğin, Ekonomik yük olarak mı görülmektedirler? veya Güvenliği tehdit eden unsur olarak mı değerlendirilmektedirler?, Göçmenler veya yerel katılımcılar, göçmenlerin Türkiye'deki mevcudiyetlerini hangi söylemlere dayandırıyorlar? gibi sorular sormak suretiyle içerikler anlam birimlerine sınıflandırılarak (kavram) kodlanmıştır. Bazı durumlarda bu kodlama kısa satırlar şeklinde de yapılmıştır. Sonrasında, kodlar arasındaki benzerlikler ve farklıklar karşılaştırılmış, benzer olan kodlar isimlendirilerek kategoriler halinde gruplandırılmıştır. Eksensel kodlamada, açık kodlamada oluşturulan kategoriler rafine edilmiştir ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Burada önceki aşamada sorulan sorular ve yapılan karşılaştırmalar yine rafine etme amaçlı olarak kullanılmıştır. Her şeyden önce, kategoriler ve alt kategorileri arasındaki ilişkiler netleştirilmeye ve geliştirilen ilişkiler ve temel olarak kabul edilen kategoriler, metin veya veriler üzerinde tekrar tekrar doğrulanmaya çalışılmıştır. Ana kategorinin bulunması hedeflenen seçici kodlamada ise, daha önce geliştirilen kategoriler ana kategori etrafında gruplandırılmıştır.

3.6 Araştırmadaki Güçlükler ve Etik Sorunlar

İstanbul ilinin Bağcılar ve Kadıköy ilçelerinde gerçekleştirilen çalışmanın ilk aşamasında, pandemi kapsamında, sosyal mesafe noktasında kısıtlamaların ayrıca hafta içleri belirli saatlere kadar ve hafta sonları tam gün sokağa çıkma yasağının bulunması, etnografik çalışma yapılmasını zor hale getirmiştir. Ancak daha sonraki süreçte pandemiyle ilgili kısıtlamaların ortadan kaldırılması etnografik çalışma yapılmasını mümkün kılmıştır. Diğer taraftan, pandemi dönemi boyunca var olan kısıtlamalarda netnografik çalışmaların yapılmış olması, daha sonra gerçekleştirilen etnografik çalışmaları verimli hale getirmiştir.

İstanbul'un Bağcılar ilçesinde özellikle Geçici Koruma kapsamında bulunan Suriyeli kadın göçmenlerle görüşme yapma olanağı oldukça kısıtlı olmuştur. Ancak Bağcılar ilçesinde "Oturma İzni" kapsamında olan Özbek ve Gürcü kökenli kadın göçmenlerde bu sorun yaşanmamıştır. Bu sorunun temelde, göçmenler arasındaki kültürel farklılıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Derinlemesine görüşme yapılmadan önce, katılımcılara, yapılan araştırma hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Bu kapsamda, özellikle, yarı yapılandırılmış görüşme formunun tanıtım kısmına yer alan, görüşmenin saklı tutulacağı, katılımcıların isimlerinin ve kimlik bilgilerinin kimseyle paylaşılmayacağına yönelik beyan, katılımcılara okunmuş ve görüşme kapsamında yapılacak ses kaydı için izinleri istenmiştir. Derinlemesine görüşmelere katılımcının izni alındıktan sonra başlanılmıştır. İzin verildiği halde, derinlemesine görüşmeye başladıktan sonra, görüşme yapmak istenilmediğinde, katılımcının talebi doğrultusunda görüşme iptal edilmiş ve ses kaydı silinmiştir.

BÖLÜM 4. BULGULAR VE TARTIŞMA

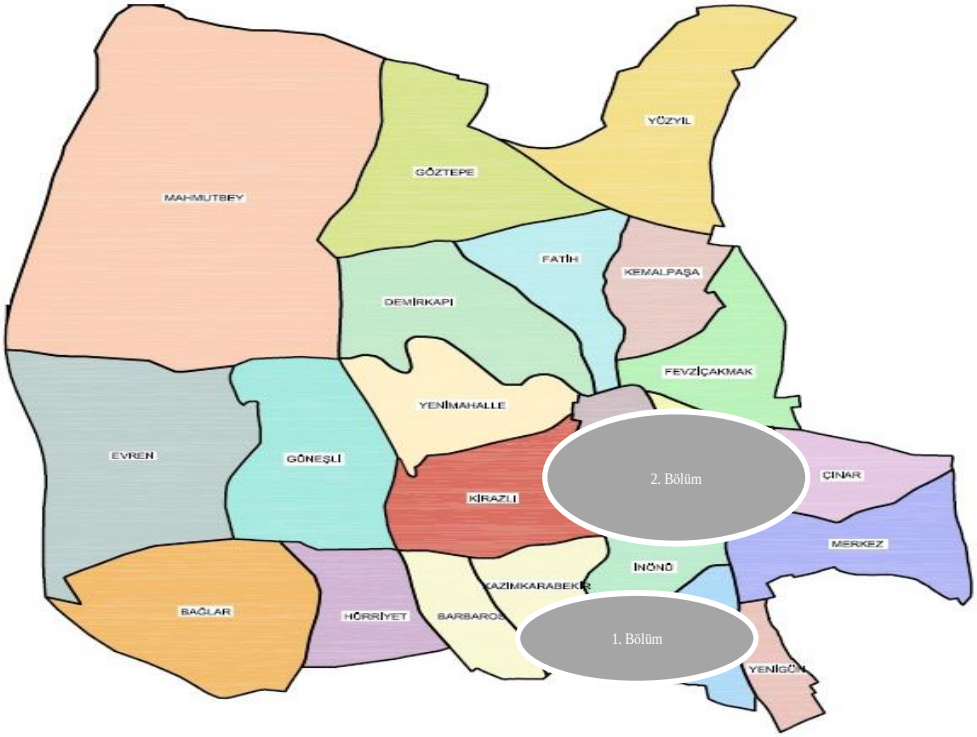
Bu bölümde, göçmenlerin ve yerli halktan insanların gündelik hayat kapsamında meydana gelen etkileşimler kapsamında elde edilen bulgular "Gündelik Hayat" (4.1) başlığı altında ortaya konularak tartışılmıştır. "Gündelik Hayat" ana başlığı altında ise, saha çalışmasının yapıldığı İstanbul ilinin Bağcılar ilçesindeki bulgular Bağcılar (4.1.1) ve Bağcılar başlığına bağlı olarak "Yenigün" (4.1.1.1) ve Çınar" (4.1.1.2) alt başlıkları altında, Kadıköy ilçesindeki bulgular ise Kadıköy (4.1.2) ve Kadıköy başlığına bağlı olarak Fikirtepe (4.1.2.1), Yeldeğirmeni (4.1.2.2) ve Moda (4.1.3) alt başlıkları altında ortaya konularak tartışılmıştır. İçerleme ve Dışlama (4.2) başlığı altında elde edilen bulgular Vicdan (4.2.1), Emek (4.2.2), Saygı (4.2.3), Korku (4.2.4) ve Görme (4.2.5) alt başlıkları altında ortaya konularak tartışılmıştır. “Aygıt” (4.3) başlığı altında elde edilen bulgular ise “İdeolojik Aygıt” (4.3.1) ve “Baskı Aygıtı” (4.3.2) alt başlıkları altında ortaya konularak tartışılmıştır.

İstanbul ilinin Bağcılar ve Kadıköy ilçelerinde Aralık 2020'den Kasım 2021'e kadar süren saha çalışmasında, Bağcılar’da 22’si göçmen ve 21’i yerli olmak üzere 43, Kadıköy’de ise 11’i göçmen 26’si yerli olmak üzere toplamda 80 katılımcıyla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulguların değerlendirilmesi kapsamında yapılan alıntılarda, etik nedenlerden ötürü katılımcıların gerçek adları değil, çalışma bağlamında uygun düşen kod isimler kullanılmıştır. Bu kapsamda, derinlemesine görüşmelerden yapılan alıntılarda, ilgili katılımcıların kod adı, yaşadığı mahalle, statüsü, cinsiyet ve yaş bilgisi verilmiştir. Diğer taraftan İstanbul ilinin Bağcılar ilçesindeki katılımcıların profili Ek 1’de, İstanbul ilinin Kadıköy ilçesindeki katılımcıların profili ise Ek 2’ye yer almaktadır.

4.1 Gündelik Hayat

Bu bölümde, gündelik hayat temelinde, İstanbul ilinin Kadıköy ve Bağcılar ilçelerinde ikamet eden yerli halktan insanların ve göçmenlerin yaşadıkları mekanlar ve bu mekanlar bağlamında aralarında meydana gelen etkileşimler ayrıca göç ve yerleşim süreçleri hakkında olmak üzere, saha gözlemlerinden ve katılımcılarla yapılan enformel sohbet tarzı görüşme, katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular ortaya konulmuştur. Çalışma İstanbul ilinin Kadıköy ve Bağcılar ilçeleri olmak üzere iki farklı alanda yapıldığından, ilgili alanlara ilişkin bulgular Kadıköy ve Bağcılar olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır.

Bağcılar ana başlığı altında, Yenigün Mahallesi ve çevresinde Suriye, Gürcistan, Özbekistan, Afganistan, Pakistan, İran ve Fas'tan olmak üzere farklı göçmen gruplarının bulunması ve Fatih Caddesi ve 842'nci sokak olmak üzere Çınar Mahallesi ve çevresinde ise, ağırlıklı olarak Geçici Koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin açtığı lokanta, giyim mağazaları, kuyumcu gibi ticari işletmelerin mekânsal ayrışma görünümü arz edecek şekilde var olması nedeniyle İstanbul Bağcılar ilçesinde yer alan mahalleler, birinci bölüm Merkez, Yenigün, Yeni, Sancaktepe, Yıldıztepe, Kazım Karabekir ve Kirazlı mahallelerini içerecek şekilde Yenigün, ikinci bölüm Çınar, Yavuzselim, İnönü mahallelerini içerecek şekilde Çınar (Resim 1) olarak adlandırılmıştır. Çalışma kapsamında İstanbul Bağcılar ilçesinde elde edilen bulgular "Yenigün" ve "Çınar" alt başlıkları altında ortaya konularak tartışılmıştır.

Şekil 1: İstanbul Bağcılar İlçesinde Saha Araştırması Yapılan Bölümler (Emlaksayfası, 2022)

Kadıköy ana başlığı altında ise, Fikirtepe Mahallesi ve çevresinde ağırlıklı olarak Afgan, Özbek ve Türkmen olmak üzere farklı göçmen gruplarının ve Mandıra Caddesi örneğinde mekânsal ayrışma alanlarının bulunması, Rasimpaşa Mahallesi ve çevresinde yine Özbek, Türkmen, Gürcü göçmenlere ait kargo firmaları, bakıcılık ile ilgili şirketler, lokantaların bulunması ve Caferağa Mahallesi ve çevresinin, yaşam tarzı, tüketim biçimi ve kültürel olarak farklılıklar arz etmesi nedeniyle, İstanbul ilinin Kadıköy ilçesinde yer alan mahalleler, birinci bölüm Merdivenköy, Eğitim, Dumlupınar, Fikirtepe mahallelerini içerecek biçimde Fikirtepe, ikinci bölüm Rasimpaşa, Osmanağa, Züğütpaşa mahallelerini içerecek şekilde Yeldeğirmeni, üçüncü bölüm Caferağa Mahallesi, Fenerbahçe ve Caddebostan sahillerini içerecek şekilde Moda (Resim 2) olarak adlandırılmıştır. Çalışma kapsamında İstanbul ilinin Kadıköy ilçesinde elde edilen bulgular "Fikirtepe", "Yeldeğirmeni", "Moda" alt başlıkları altında ortaya konularak tartışılmıştır.

Şekil 2: İstanbul Kadıköy İlçesinde Saha Araştırması Yapılan Bölümler (Kadıköy Belediyesi, 2014)

4.1.1 Bağcılar

Yapılan saha çalışması kapsamında, katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, İstanbul ilinin Bağcılar ilçesinin kuruluşu ve gelişiminde iç ve dış göç süreçlerinin önemli bir rol oynadığı görülmüştür. 1992 yılında Belediye hüviyeti kazanan İstanbul iline bağlı Bağcılar ilçesi, 1923 yılındaki mübadele kapsamında Rumeli'den, 1950-1968 yılları arasında Bulgaristan'dan gelen dış göçler ve 1960 yılların sonundan itibaren Türkiye'deki sanayileşmenin bir sonucu olarak Anadolu'dan yönelen iç göç süreçleriyle demografik olarak şekillendiği tespit edilmiştir. 1998 yılında Hatay'da meydana gelen sel felaketi sonucunda, Hatay yöresinde yaşayan felaketzedeler ise büyük ölçüde Bağcılar ilçesinin Çınar Mahallesi'ne yerleşmişlerdir. Hatay'da meydana gelen sel felaketi sonucunda zorunlu olarak yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalan Hataylılar, sonraki süreçte, bir sosyal ağ işlevi görmek suretiyle 2011

yılında Suriye'de meydana gelen iç çatışmalar sonucunda Türkiye'ye göç eden Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin Çınar Mahallesine yerleşmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda Bağcılar ilçesinde yaşayanların, genel olarak, mübadele, iç göç, doğal afet nedeniyle göç ve uluslararası göç temelinde zorunlu göç arka planına sahip olduğu görülmüştür.

4.1.1.1 Yenigün

Yenigün Mahallesi bölümündeki ilk saha çalışmasına 2021 yılı Mart ayının üçüncü haftasına başlanılmış olup 2021 yılı Ekim ayına kadar sürdürülmüştür. Çalışmanın yapıldığı ilk zaman diliminde, hafta içi saat 21:00'den sonra ve hafta sonu tam kapanma olduğundan, çalışma bu zaman kısıtlamalarına göre planlanarak gerçekleştirilmiştir. İlk saha çalışmaları, açık alanda, pandemi kapsamında mevcut olan maske, hijyen ve mesafe kurallarına uyulmak suretiyle yapılmıştır. Çalışma kapsamında, gündelik hayat bağlamında, aralarındaki etkileşimleri dikkate alarak göçmenlerin ve yerli halktan insanların çalıştıkları yerler ve yaşadıkları konutlar ziyaret edilmiştir. Bunun dışında Yusuf adlı uzman katılımcının (Yusuf, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 46) yardımıyla yerli ve göçmen katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Saha gezilirken zaman, zaman enformel sohbet tarzı görüşmeler yapılmış, sahadaki gündelik etkileşimlerle ilgili notlar tutulmuş ve göçmenlerin ve yerli halktan insanların gündelik hayat çerçevesindeki etkileşimleri açısından önem arz eden mekanların fotoğrafları çekilmiştir.

Saha çalışması kapsamında Yusuf adlı katılımcıyla yapılan derinlemesine görüşmede, öncelikle Bağcılar'ın ve kendi mahallesinin tarihiyle ilgili bilgiler edinilmeye çalışılmıştır. Göçmenlerin Bağcılar ilçe sınırları içerisinde bulunan "Toptancı Hali" (İstoç), "Matbaacılar Sitesi", "Oto Center", "Tekstil Kent", "Ayakkabıcılar Sitesi" ve "Masko" gibi üretim yerlerinde ve fason üretim yapan merdiven altı tekstil atölyelerinde çalıştıklarını, kendi mahallesinde *"Özbeklerin, Afganların, Pakistanlıların, Suriyelilerin"* yaşadığını ve Bağcılar ilçesiyle ilgili olarak yakınında bulunan büyük medya kuruluşlarından kaynaklı olumsuz bir imajın yaratıldığını söyleyen katılımcıya, "Bağcılar ilçesinin tarihiyle ilgili bilgi verebilir misiniz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

Bağcılar, daha önce Bakırköy Belediyesine bağlı, Yeşilbağ denilen bir belde olarak işlev görmüş. Bağcılar değil de, Yeşilbağ diyor geçiyordu. O dönemde birkaç mahallesi olan bir yerdi. O dönemlerde belde olarak seçilmiş birkaç başkan da görmüş. 1980 ihtilalinden sonra Bağcılar olarak anılmaya başlanmış ve zamanla genel olarak belde özelliğini kaybetmiş ve Bakırköy'e bağlı olarak belde olmaksızın devam etmiştir. 1991 sonuna 1992 yılına kadar Bakırköy'e bağlı, mahalleleri olan bir yerdi. Ondan sonra Bahçelievler, Güngören, Esenler, Avcılar ile Bağcılar da o zaman Türkiye'nin en büyük ilçesinden bir olan Bakırköy'den ayrılmıştır. Sonraki süreçte, 30 yıldır süre gelen ilçe hüviyetini kazanıyor. Bana göre yapılaşmasını hala tamamlamamış, daha önce gelişigüzel muhtar tapusuyla yerler alınmış. Konut stoku olan bir bölge ama bu daha çok Güneşli, Mahmutbey tarafındaki arazilerin konuta dönüşmesiyle mümkün oldu. Mahallelerde son on, on beş yıldır, kentsel dönüşüm yapılmaya çalışmış ancak bu yerinde dönüşüme dönüşmüştür. Yani kentsel dönüşüm yok. Ama yerinde dönüşüm söz konusu, insanlar işte yaptıkları eski binaları yıkarak yerlerine yenilerini dikiyorlar. Müsaade edildiği kadar insanlar binalarını yenilemeye çalışıyor. Ama şiddetle kentsel dönüşüme ihtiyacı var çünkü Bağcılar böyle taşra, sanki suç merkezi gibi bir intiba yaratılıyor. Aslında bütün medya kuruluşlarını da bünyesinde barındıran bir ilçe. Demirören medya gurubundan tutun, diğer medya gruplarına kadar bütün hepsi aslında Bağcılar'da bulunmaktadır. Aslında kendi binalarının çoğunu da kaçak yapmışlar. Hazır arsalara kaçak yapılar yapmak onların işine gelmiştir. Habere çabuk ulaştıklarından mıdır nedir, Bağcılarla ilgili olumsuz algıyı kıramadık. Tabi Bağcılardaki yerel yöneticilerin de bu algıyı kırma noktasında çok istekli olmadıklarını görüyorum. Çünkü burası onların ciddi oy depoları ve bundan besleniyorlar. İşlerine gelmiyor gelişmek bence. Kentsel dönüşüm olduğu zaman gelir seviyesiyle beraber insanların kültür seviyesi de belli oranda mesafe kat edeceği için bunlar düşünmeye, sorgulamaya da neden olacağı için oy kaybetme kaygısıyla hareket ederek Bağcılar'ı değiştirmek istemiyorlar. Bu konuda da bir değişime ihtiyaç var aslında otuz senedir hala çamur edebiyatıyla Bağcıları yönettiklerini düşünüyorlar on senelik Esenyurt'ta Üniversite bile kurulmuş, yüzbinlerce konut var, on yıllık ilçeler oralar. Bizimkiler, otuz yıldır, biz burayı aldığımızda burası çamurdu diyor, çamur dediğin nedir yani, üstüne asfalt atarsın çamurdan kurtulursun. Türkiye'nin en büyük ilçelerinden biridir, geliri de var bütçesi de var, bu konuda her şey tamam ama hala çamur edebiyatı var! İnsanların hoşuna

> gidecek söylemler ortaya koyuyorlar. Dolasıyla Bağcıların kabuğunu kırması lazım. (Yusuf, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 46)

Özellikle, depreme dayanıklı olmayan yapıların var olması, yeterli dinlenme alanlarının olmaması ve medya tarafından suç kapsamında olduğu değerlendirilen olaylarla gündeme gelmesinden ötürü, katılımcıya, "İnsanlar bir zorunluluk olarak mı Bağcılar'da yaşıyor?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir:

> Bağcılarda yaşamak istiyor aslında insanlar. Benim mahallemde, özellikle aidiyet duygusu çok fazla. Ben de Bağcılar'da doğmuş biriyim. Bağcılar'dan başka bir yerde yaşamayı düşünmüyorum. Çocuklarım da düşünmez aslında. Benim mahallemde eski olanlar, yerleşik olanlardan gidenler de var. Ama gidip pişman olanlar da var. Burada yaşamak istiyorlar tabi ki ama insanlar yaşlanıyor, binaları eski olduğu için asansörleri yok. Yeni bir ev alma gücü olmadığı için ve binasını yaptığı şekilde tekrar şekillendirmediği için. Mesela beş katlı bina yapmış, ruhsatsız yapmış. Tekrar, yıkıp yeniden yapmaya kalktığı zaman, beş kat ruhsatı verilemeyeceği için adam diyor ki bu merdiveni, bu katı çıkamıyorum ben bari asansörlü yere geçeyim. Daha ucuz bir yerde semt buluyor. Kendi binasını yapsa on daire yerine altı daire sahibi olacak dolaysıyla bunu kaybetmek istemiyor, çünkü o binadan gelir elde ediyor. Binanın dükkânı varsa, yeni imara göre bir daha dükkânı olmayacak gelirinden olacak. Dolaysıyla mecbur kaldıkları için gidiyor. Mesela bu asayiş olaylarının her yerden daha fazla olduğunu düşünmüyor bana göre. Her yerde var ama burası gündeme geliyor. Dolasıyla bence Bağcılar, Bağcılarlı olma duygusuna sahip. Sadece benim mahallemde değil bu Bağcıların birçok yerinde böyle. Bağcıların eskileri hala burada sayılır, ama çocukları meslek sahibi olunca mecbur gidiyorlar. Yani geçinebilecekleri yerlere, çalışabilecekleri yerlere. Orada oturmayı tercih edebiliyorlar ama kesinlikle birçok insan Bağcıları seviyor bana göre. (Yusuf, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 46)

Dört yaşındayken ailesiyle birlikte Bağcılar ilçesine göç eden, özellikle Suriyeli göçmenlerle ilgili olumlu görüşlere sahip olduğunu söyleyen katılımcı, kendi biyografisi kapsamında Bağcılar ilçesinin oluşum süreci hakkında şunu demiştir:

Araştırmacı: Biraz kendinizden bahseder misiniz?

Katılımcı: Ben dört yaşındayken Bağcılara gelmişim. Geldiğimiz zaman buralar köy gibiydi. Bizim mahalle köy gibiydi. Çocukluğumuz köyde gibi geçti. Aşağı dereyi biliyor musunuz, bilmiyorum, büyük abiler balık tutuyorlardı orada. Çok güzel bir yerdi orası. Fakir bir ailenin çocuğuyum… Siyasi şeylerim de vardı. Yaş elli bir oldu, hayat yaşanmaz hale geldi.

Araştırmacı: Bağcılar'a ilk kez muhacirleler mi geldi?

Katılımcı: Aynen. Mahmutbey diye bir köyümüz var bizim. İlk yerleşim orada oldu. 1970'lı, 1974'lerde filan. O yıllarda Bulgaristan'dan gelmeye başladılar. Ama daha önce gelenler Selanik göçmenleriydi. Selanik göçmenleri 1960'lardan beri var yani.

Araştırmacı: Selanik göçmenleri hala var mı? Ve konumları nedir?

Katılımcı: Var. Ve Selanik göçmenleri Bağcıların en zenginleri. Yerleri zamanında değerlendiği için. Adam bir arsa satıyor bir iki sene gidiyordu ona. Satılar, yediler. Sattılar, yediler. En son kalan yerler de adamlara yetiyor yani. (Metin, Bağcılar Sancaktepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 51)

Esasen İstanbul ilinin Bağcılar ilçesi, 1923 yılındaki mübadele, 1950'li yılların sonundan itibaren başlayan iç göç süreçleri, 1990'lı yıllardan itibaren doğudan gelen iç göçlere şekillenerek 1992 yılında ilçe belediyesi hüviyetini kazanmıştır. Bağcılar ilçesine, iç göç süreçlerinin haricinde, özellikle 2015 senesinden itibaren Suriye'de meydana gelen iç çatışmalar nedeniyle zorunlu göç kapsamında Suriye'den gelen göçmenler göç etmeye başlamıştır. Ayrıca, *Bağcılar'ın "Toptancı Hali" (İstoç), "Matbaacılar Sitesi", "Oto Center", "Tekstil Kent", "Ayakkabıcılar Sitesi" ve "Masko" gibi üretim yerlerin yakın olmasından dolayı* (Yusuf, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 46), emek göçü kapsamında, eski Sovyet ülkelerindeki ekonomik krizler nedeniyle Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan'dan, Arap Bahar'ının etkisiyle Mısır, Fas, Filistin'den, Afganistan'da yaşanılan istikrasızlıklar nedeniyle Afganistan'dan ve dünyanın diğer istikrarsızlık arz eden bölgelerinden sürekli göç almaya başlamıştır. Bir anlamda Castles ve Miller'in de göçün küreselleşmesi ve hızlanması bağlamında belirttiği (Castles & Miller, 2008) bütün bu göç hareketleri, İstanbul ilinin Bağcılar ilçesinde yaşayan insanların gündelik hayatlarındaki pratikleri etkilemiştir.

Uzun yıllar Sivas'ta çalıştıktan sonra 2015 yılında İstanbul'un Bağcılar ilçesine taşınan, kurye olarak çalışan, dokuz yaşına kadar köyde yaşayan, öz yaşam öyküsü bağlamında iki kardeşinin erken yaşta ölmesi kendisini bugüne kadar etkilemeye devam eden, yerli halktan katılımcıya, gündelik hayat bağlamındaki değişimleri de öğrenmek amacıyla, "Sıradan, gündelik hayatınız nasıl geçiyor?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Ben burada sabah altı, altı buçuk gibi kalkıyorum. Sabah namazımı kılıyorum, kahvaltı yapıp işe gidiyorum. İşe giderken, eskiden servisle gidiyordum, yerimiz değişince kendi arabamla gidiyorum. Direk otobüs gitmiyor. Bu mahalleye baktığım için bu mahallenin dağıtımını yapıyorum. Günümüz zaten çalışmakla geçiyor. Sabah gidiyoruz işe, orada evraklarımızı hazırlıyoruz. Ondan sonra, dağıtımı çıkıyoruz. Dağıtımda mahalleye komple dağıtıyorum. Ondan tekrar dönüyorum iş yerine geliyorum. İşyerinde evraklarımı yazıyorum. Teslim ediyorum aldığım evraklarımı. Ondan sonra eve dönüyorum zaten. Pandemi nedeniyle bir yere gidemiyoruz. Hayatımız işle ev arasında geçiyor. (Eşref, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 50)

Devamında ise katılımcıya, "Bağcılara altı yıl önce geldiğinizi söylemiştiniz. 2015-2021 yılları arasında Bağcılarda ne gibi değişimler gördünüz?" Diye sorulunca şunu söylemiştir: "*İstanbul'da en çok değişim gördüğüm, Bağcılar'da mesela, bizim mahallede bir Suriyeli çok, bir trafik çok yoğun. Her geçen günde trafik artıyor, inanılmaz yani."* (Eşref, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 50).

Bu ifadeye bağlı olarak, "Bağcılara Suriyelilerin gelişi sizin tam taşındığınız döneme mi denk geldi?" diye sorulunca ise şunu söylemiştir:

> Aynen öyle. Hatta biz geldiğimizde çocuklar parkta kavga ediyorlardı. Orada spor aletleri filan var, onlara binmek için kavga ediyorlardı. Suriyeliler bizim Türkleri parka bile koymuyorlardı. Bir zamanlar orası çok kalabalıktı. Baya Suriyelilerle Türkler arasında parkta kavga oluyordu. Hatta biz bir ara oraya gitmeye de korkuyorduk. Ne zamandır bir iki senedir. Bunlar gitmeye başladılar, eskiye nazaran bu kavgalar azalmaya başladı. Biraz da yerleşik düzene geçmelerinden dolayı kavgalar azaldı. Bir de hırsızlık olayı çok oluyor. Dün sabahleyin bile hırsızlık oluyordu. Şöyle ki, bizim arkada binadaki kadın bir bağırdı orada, tam da benim yatak odama geliyor

> ses, kadını mı öldürüyorlar, ne oluyor orada dedim. Sabah 8'de daha. Camı bir açtım. O kadınla bizim hanım sık, sık görüşüyorlar. O kadın hanımıma, hırsız eve girecekti, Allah'tan, ben işi fark ettim dedi. Kaçtı hırsız. Bu tür olaylar çok oluyor. Hırsızlık olayları mesela. (Eşref, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 50)

Bağcılar ilçesindeki değişim süreçleriyle ilgili olarak diğer bir katılımcı, *"Son dört beş senedir Bağcılar kalabalık oldu. Bu Suriyeliler oldu, o, bu, diğer ülkelerden bütün insanlar geldi buraya, karıştı burası. Kimseyi tanıyamıyorsun. Kimseye söz geçiremiyorsun. İletişim kuramıyorsun."*, demiştir. (Ayla, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 57). Henüz küçük yaştayken, memleketi olan Malatya'da ailesinin yaşadığı bir sorun nedeniyle İstanbul'a göç etmek ve geçirdiği kaza nedeniyle mahalle arasında tezgâhta limon satmak zorunda kalan katılımcıya, "Sıradan bir gününüz nasıl geçiyor?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Ben kaza geçirm.eden önce, işim vardı, pazarlama yapıyordum. Dükkân, esnaf, muhtar ziyaret ediyorduk. Satışımızı yapıyorduk, normal geçinip gidiyorduk. Sonra trafik kazası geçirdim. Karşı taraftan gelen biri bana çarptı, on yıldır mahkememiz devam ediyor. Kaza geçirdikten sonra özden kutuda çalıştım. Zor bir iş değildi. Bir müddet sonra kendi imkanlarımla geçinmek zorunda kaldım. Tekerlekli sandalyede limon sattım. Hayat hiç kolay değil. Başımdan geçenler bunlar. (Metin, Bağcılar Kazım Karabekir Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 47)

"Son yıllarda Bağcılar'da ne farklılaştı sizce?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir:

> Gelişim olarak iyi. Belediyenin çalışmaları var. Ama 2000 yılından sonra, zorlaştı, ticaret yaptığımız için. Özellikle Kovid'de işlerim zorlaştı. Ondan önce de vardı... Bir de Suriyeliler sorunu var. Ben Suriyeliler yüzünden bundan dört yıl önce işten atıldım. Onlar ucuz çalıştığı için. Onlarla da bire bir sıkıntılar yaşadım. (Metin, Bağcılar Kazım Karabekir Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 47)

Bağcılarda temizlik görevlisi olarak çalışan katılımcıya, “Bir olağan gününüz nasıl geçiyor?” diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Şu anki olağan günüm, sabah saatlerinde, beş otuzda kalkıyorum. Altı buçukta iş başı yapıyorum. Yetmişbir Sokağı dolaşıyorum, işim gereği. Günlük olan şey de ise, insanlarla muhatap oluyoruz. Olumlu veya olumsuz şekilde. İşimizin gereği. Ortalama, üç buçukta paydos yapıyoruz. Daha sonraki vakitler de, genelde evde dinlenme ya ekstra bir iş oluyorsa ona gidiyorum. Ekstra bir şey yoksa, günlük yaşantım hep bu şekildedir. (Veli, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 41)

Devamında, "Özellikle 2013 seneden itibaren yoğun olarak, özellikle Suriyelilerin, Bağcılara gelmesiyle birlikte ne gibi değişimler gözlemlediniz?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir:

> Bağcılarda değişimi şu şekilde gördüm, en başta kiralar arttı. Bunlar (Suriyeliler) kalabilmek için ister istemez, istenilen parayı verince, bu sefer diğer ev sahipleri bu parayı gördüğü zaman, benimki de bu diyor. Bu sefer her defasında bir çıta daha yükselttiler. Şöyle bir şey var, uyum sağlama konusunda sıkıntı oldu. Düzen ve tertip, yapmış olduğum işle ilgili olarak söylüyorum, bunda da şu var. Temizlik, olarak bana pek temiz gelmiyorlar. Temiz değiller. Çevreyi kirletmeler daha şeyler… ama onların içlerinde daha hassas onlar var mı? Var. Ama bunlar azınlıkta olduğu için ben onları çevreyi pisleten bir toplum olarak görüyorum. En çok kahve bardağını içip atmaları beni rahatsız ediyor. Bu müthiş şekilde vardır. Ben sabah işe giderken görüyorum, ellerinde hep kahve! (Veli, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 41)

Düğün hazırlığı yapan, kira fiyatlarının artmasından dolayı kendine uygun kiralık bir ev bulmakta zorlanan, atanamadığı için ücretli öğretmenlik yapmak durumunda olan, “Kadıköy ile Bağcıları kıyasladığınızda arada ne gibi farklar görüyorsunuz?” diye sorulduğunda, *“Burası Suriyelilerin çadır kenti gibi”* diyen katılımcıya, "Son yıllarda, özellikle Suriyelilerin gelmesiyle Bağcılarda gördüğünüz değişim nedir?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Bu soruyu babama sorsaydınız daha güzel cevap verirdi. O bu konuda çok mustarip ama…Ya bir şey söyleyemem tabiki de, muhtemelen, annemin konfeksiyon dükkanı var, özellikle biz orada bazı Suriyelilerle çalıştık. Teyzemin Suriyeli kiracısı var. Biraz problem yaşadık. Hepsiyle açıkçası. İşçi ücretlerini ucuzlattıkları için biraz problem var tabi. Bilmiyorum ama bunu dile getirmem ne kadar doğru ama, sonuçta her ne kadar kucağımızı biz onlara açmış olsak da, geldikleri ülkede misafir olduklarını unuttuklarını düşünüyorum. Bazı kesimin. Ya bizim kanımızda bu yok. Bilmiyorum. Sanki biz burada misafir olmuşuz gibi. Bir dönem. Özellikle de burada, kendi mahallemizde bunu çok yaşadık. (Mehtap, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 29)

Türkmen kökenli katılımcıya, Suriye'deki iç çatışma öncesi döneme ilişkin hayatını da anlatması istenilerek, "Bağcılar'da sıradan bir gününüz nasıl geçiyor diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Biz Suriye'de Azez kasabasındanız, sınıra yakınız yani. Otuzbir senedir Halep'te kaldık. Orada konfeksiyon dükkanım vardı, çalışıyorduk. İşte bu olaylar olunca, oraları bıraktık, direk Azez kasabasına geldik. Oradan Kilis'e geçtik. Kilis'ten Gaziantep'e, Gaziantep'ten direk İstanbul Çağlayan'a yerleştik...Burada, Suriye'deki konfeksiyonu aynen buraya getirdim. Güngören yukarı taraftı toptancı yerim var. Bir oğlum orada duruyor. Hergün işe gelip gidiyoruz, başka birşey yapmıyoruz. (Mahmut, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 56)

Gürcistan'dayken öğretmenlik yapan, Osetyalı olmasından ötürü Gürcistan devletiyle sorunlar yaşadığını ve bu nedenle Türkiye'ye göç ettiğini, Suriyeliler yüzünden yevmiye fiyatlarının düştüğünü ve Türkiye'de yaşadığı süre zarfında kötü bir muameleye maruz kalmadığını, Bağcılar'a gelmeden önce Antalya'da otelde çalıştığını ve pandemi nedeniyle oradaki işini bırakıp Bağcılar'a gelerek tekstil atölyesinde çalışmak zorunda kaldığını söyleyen katılımcıya, "Biraz kendinizden bahseder misiniz?" diye sorulduğunda, "*Ben Gürcistan'dayken ilkokul öğretmeni olarak çalışıyordum. Normalde çok iyi çalışıyordum. Ama yeni yönetim geldikten sonra problem yaşadım. Oy vermedim, savaşıyorum o devletlen o yüzden. Sonra karar aldım buraya geldim,* demiştir. (Kristina, Bağcılar Yeni Mah., Oturum izinli, Kadın, 40). Devamında, "Burada sıradan bir gününüz nasıl geçiyor?" diye sorulunca *"Kalkıyorum geliyorum işe, işten eve*

gidiyorum, başka bir şey yok ki. Diskoya gitmiyorum, sinemaya gitmiyorum, hiçbir yere gitmiyorum.", demiştir (Kristina, Bağcılar Yeni Mah., Oturum izinli, Kadın, 40).

Sadece Özbek kökenli göçmelerin ikamet ettiği beş katlı bir binada annesiyle birlikte henüz bir yaşında olmayan bebeği ile yaşayan, çocuğunun nüfus kaydını Türk vatandaşı olan eşinden gördüğü dışlama ve şiddet nedeniyle yaptıramayan, evin ziyaret edildiği sırada bir Türk dizisi izlediği gözlemlenen katılımcıya, "Burada bir gününüz nasıl geçiyor?" diye sorulunca, *"Mesela sabah kalkıyorum işe gidiyorum akşam yedi de eve geliyorum, yemektir, çocuktur o kadar. Başka bir şey yok. Gezme tozma zaten olmuyor.*", demiştir. (Aisara, Bağcılar Yeni Mah., Oturum izinli, Kadın, 29.)

Liseyi Türkiye'de bitirip üniversiteye giden ilk Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli kuşaktan olan, İmam hatip lisesinde okurken dışlanan, Suriye'de olaylar çıktığında ilkin Mısır'a göç eden, katılımcıya "Burada sıradan bir gününüz nasıl geçiyor?" diye sorulunca şunu demiştir:

> Ailem iki buçuk sene burada kaldıktan sonra Şam'a geri döndüler. Bir hafta önce tekrar geldiler. Bu iki buçuk yıl içinde ben teyze oğlumla birlikte oturuyordum, burada evde. Teyze oğlum çalışıyor. Ben bazen çalışıyorum, bazen okuyorum. Ben üniversite öğrencisiyim. Sınav dönemlerinde ders çalışıyordum, sınavları giriyordum. Sınavlar bittikten sonra tekrar çalışmaya gidiyordum. Fatih'te tanıdığım bir abi var, orada kuruyemişçi de çalışıyordum. Tatillerde filan orada çalışıyorum. (Fawad, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 24)

Katılımcılar tarafından sık, sık gündeme getirilen *"Suriyelilere bir şey olduğunda toplanıp güç gösterebiliyor, biz yapayalnızız"* (Metin, Bağcılar Kazım Karabekir Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 47) söylemin arkasında, bireyselleşen toplum (Baumann, 2018) kapsamında yaşanılan değişimlerle birlikte geleneksel hemşirelik ve komşuluk bağlarının kopması yattığı düşünülmüştür. 1975 yılında Trabzon'dan İstanbul'a göç eden, inşaat işleriyle meşgul olmuş, emekli erkek katılımcıya, bir olağan gününüz nasıl geçiyor? diye sorulduğunda, *"3 ayda bir Trabzon'a gidiyorum. Orada çayım var, çay topluyorum. Şu anda Bursa'da bir bahçe aldım 7-8 yıldır oraya gidip geliyorum. Oradaki bahçede çalışıyorum. Emekliğim şu anda, çocuğum işi devam ettirdiği için ben*

daha rahattım. Gezip, tozabiliyorum yani. Bu şekilde", demiştir (Kemal, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 65).

Yukarıda belirtilen soruna ilişkin olarak geçmişine referans vererek bugün yaşanılan sosyal kopuşlarla ilgili ise şunu demiştir:

> Köydeki o günleri özlüyorum. Eski dostluklar yok olmuş, adam selamı bile vermeye çekiniyor. O zamanki şey çok farklıydı. Kayınpederim söyledi 1950 yıllarda Trabzon'daydı, senet o dönemlerde daha çıkmamıştı. Gelirdi vatandaş mal alırdı, derdi ki, şu ay şu gün gelip vereceğim derdi onu. Ve gelip verirdi onu. 1960'lı yıllarda senet çıkmaya başladı. Söz artık yeterli gelmiyor, senet almaya başladılar. Daha sonra bildiğin gibi çekler çıktı...Az önce bahsettiğim gibi, eski dostluklar kalmadı. Eski samimiyet kalmadı. İnsanlara sadece para gözüyle bakılıyor. Değerlendirme öyle. Parası, makamı, mevkiisi varsa değerli sayılıyor. Yoksa, eskiden öyle değildi. Ben 1970 yıllarda buraya geldiğimde, burada köylülerimin yanında kalma imkânım vardı. Şuanda kardeşim bile gelsin, evimde kalma niyeti bile yok yani, kalmıyor. Eski şeyler bitti yani. (Kemal, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 65)

Bağcılar ilçesinde pandemi döneminde yapılan çalışma kapsamındaki görüşmelerde sürekli gündeme gelen konu yoksulluk olmuştur. Çalışma dönemi boyunca göçmenlerin ve zaten ekonomik ve sosyal olarak dezavantajlı durumda olan yerli halktan insanların bu konudaki şikayetleri sık, sık gündeme gelmiştir. Benzer durum, pandemi döneminde gelişmiş ülkelerde de yaşanmıştır. Örneğin henüz pandeminin ilk zamanlarına rast gelen dönemde, Alman Yoğun Bakım Hekimleri Derneği, ortalamanın üzerinde olacak şekilde, nüfusun daha yoksul kesimlerinden, göçmen kökenli ve sosyal açıdan dezavantajlı kişilerin yoğun bakım ünitelerinde bulunduğunu söylemiştir[13]. Bu bağlamda, katılımcıların pandemi döneminde yaşadığı zorluklar da öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, yerli halktan insanların ve göçmenlerin sorunlarını

[13] https://www.deutschlandfunk.de/armut-und-corona-wir-haben-eine-neue-und-schlimme-form-der-100.html

öğrenmek amacıyla uzman katılımcıya, "Pandemi döneminde mahallenizde ne gibi sorunlar yaşandı?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir:

> Pandemi döneminde vatandaşların yaşadığı en büyük sorun, en fazla dışarı çıkamamaktı. İnsanlar anne, babalarına gidemediler. Allah muhafaza. Sosyal denge sıfırlandı, hemen, hemen. Bunu bilerek mi yaptılar, bilmeyerek mi? Allah bilir! Tartışmalı bir konu bu. Pandemin ortaya çıkması da ayrı bir şey. İnsanlığın bir rotaya getirilmesi gibi bazı iddialar ortaya çıktı. Doğrulanmadı gerçi, ama ben de aynı şekilde düşünüyorum. Hasta olanlara ilk zamanlarda devlet yetişemedi, yardıma yetişemedi, bir panik havası oluştu. İlk gördüğümü söylüyorum ben. Sonradan yavaş, yavaş düzeldi bu işler. (Metin, Bağcılar Sancaktepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 51)

Görüşmenin devamında ise, pandeminin ilk çıktığı dönemde, İstanbul genelinde pandeminin en fazla Bağcılarda yayıldığı hatırlatılarak katılımcıya, "Bunun nedeni neydi sizce?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir:

> Kurallara uyulmuyor. Hastalığı bilmeyen, tanımayan, geçirmeyen vatandaşın, yani tipik Türk milleti işte, ne diyeyim yani. Bizde aynı şekildeyiz normalde. Bir yere gidiyoruz, maskemizi açıyoruz, saatlerce oturuyoruz. İkincisi, şöyle de bir şey var, bu virüsün yalan olduğu iddiaların var olması. Mesela Abdürrahim Dilipak diye bir yazar çıkıyor, böyle bir hastalık yok diyor zaten. Bill Gates uydurması diyor. Bunların dediklerinden etkileniyorlar. Ben de tam emin değilim, var mı yok mu diye. (Metin, Bağcılar Sancaktepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 51)

Metin adlı katılımcıyı destekler şekilde, bu bağlamda, Özbek kökenli katılımcıya "Kamusal alanlarda sizi rahatsız eden şeyler var mı?" diye sorulduğunda, *"Sosyal mesafeye uymadıkların tabi ki rahatsız oluyorum. Az önce telefonla kontür yüklüyordum, biri yakınımda duruyordu, ona zaten sizin yüzünüzden karantinaya giriyoruz dedim."*, demiştir (Aisara, Bağcılar Yeni Mah., Oturum izinli, Kadın, 29). Bağcılar ilçesinin Sancaktepe Mahallesi'nde yaşayan uzman katılımcıya, "Suriyeliler korena olmuyor deniliyor. "Mahallenizde hiç korena olmuş Suriyeliye rastladınız mı?" diye sorulduğunda ise, *"Suriyeliler'de korena yok diye bir şey duyduk. Fakat olmaya başladılar, yavaş, yavaş. Ama ilk sekiz ay harbiden olmadı yani, bir de Suriyelilerden*

ölen yok. Rastlamadım ben. Ölü cenazesine de rastlamadım ben. Ha, normal ölümlerine de rastlamadım.", demiştir (Metin, Bağcılar Sancaktepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 51).

Bağcılar'da genel itibariyle koronavirüs vakalarının İstanbul'un diğer ilçelerine göre daha fazla görülmesinin nedeni yoğun nüfus, konut yapılarının bitişik nizam şeklinde olması ayrıca Bağcılar'da asgari ücretle çalışan insanların maddiyatlarının özel araç alacak güçte olmamasından kaynaklandığı görülmüştür. Gündelik hayatı kapsamında işe giderken, metrobüs, metro ve dolmuş gibi araçları kullanmak durumunda olan katılımcı konuyla ilgili olarak, *"Sabah kalkıyorum sekizde, metrobüse, metroya, dolmuşa biniyorum...İşim gereği de gün içinde yedi sekiz defa araç değiştiriyorum. Bir görseniz acayip kalabalık, sosyal mesafe yok. Korena hastalığı olduğu halde, insanlar dikkat etmiyor. Araçlar tıklım, tıklım. İşe başlıyorum sonra. Reyonları diziyorum. Ürün diziyorum. Kuruyemiş firmasında çalışıyorum. Sonra eve geliyorum, kızımla ilgileniyorum, derken akşam oluyor zaten.",* demiştir (Sevim, Bağcılar Yeni Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 31).

Özellikle pandemi döneminde muhtarlıktan yardım talep edecek şekilde yoksullaşan, kendi deyimiyle, geçim derdiyle "oradan oraya" göç etmek durumunda kalan, yerli katılımcı, pandemi döneminde yaşadıklarına da vurgu yapmak suretiyle, "Bağcılarda bir gününüz nasıl geçiyor?" soru kapsamında şunu demiştir:

> Streslen, üzüntüylen, çoluğuna çocuğuna kafan bozuk mu kuzum, stres yaşıyorsun. Ama onlar olmazsa tatlı yerine yavan ekmeğe tatlı yiyorsun. Onlarda da borç, harç fakirlik var. Berber oğlum işi olmuyor, pandemiden olmadı. Karı koca girdiler birbirine, üç tane çocuk var...Nerede karnım doyuyorsa, ben orayı seviyorum. Ben yardım için Muhtara gidiyorum, o bana ekmek veriyor. Memleketinde utanıyorsun. Ne derler peşinden? Veriler ama bir ton da laf ederler arkandan. Ya! (Ayla, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 57)

Zaten insani olmayan koşullar altında barınmak durumunda olan göçmenler, pandemi kapsamındaki tam kapanma dönemlerinde, çalışamamaktan ve kötü barınma koşullarından kaynaklı sorunlar yaşamıştır. 2013 senesinden beri Bağcılar'da yaşayan,

Türkiye'de amcasının kızıyla evlenen, biri beş diğer bir yaşında olmak üzere iki çocuğundan biri engelli olan, toplamda üç çocuğu olmadığı için yardımlardan faydalanamadığını, Yenigün Mahallesi muhtarıyla oldukça iyi anlaşabildiğini ve onun yardımlarıyla ayakta kaldığını söyleyen Geçici Koruma kapsamındaki katılımcıya, "Bağcılar'da sıradan bir gününüz nasıl geçiyor?" diye sorulduğunda, şunu demiştir:

> Vallahi iyi elhamdülillah. Ben bodrumda oturuyorum. Evde tek ben çalışıyorum. Benim çocuk zaten sakat iki gün, üç gün hastaneye gidiyorum. Bakırköy, Bahçelievler'deki hastaneye gidiyorum. Benim çocuğum fizik tedavi görüyor. Allah yardım etsin bana. Ben tek başıma çalışıyorum. Ben işe gitmedim misal, biz aç kalırız... Muhtar eve geliyor, ekmek veriyor. Bir keresinde muhtar evin önüne geldi, bagajı açıp ekmek vermişti. Bana pandemi olduğu için burada oturma, git evde otur demişti. Ama ben bodrumda oturuyorum, çocuğun elinden tutup biraz hava almasını istedim. Muhtar anladı beni, bana çıkabilirsin dedi. (Ahmet, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 28)

İstanbul örneğinden bakıldığında, Erdoğan'ın (2017) belirttiği gibi, yoksul durumda olan göçmenler genel itibariyle sosyal ağlar üzerinden kira fiyatları düşük olan bölgelere göç etmektedir. Göçmenlerin bir bölgede kalıcı olmasını sağlayan husus kira fiyatlarının da yaşadıkları ilin genel ortalamasının altında olmasına bağlı görünmektedir. İstanbul'un Kadıköy ilçesi Fikirtepe Mahallesi'nde görüldüğü gibi, kentsel dönüşüm sürecinde meydana gelen boşluktan dolayı Afganistan, Özbekistan, Türkmenistan gibi ülkelerden gelen göçmenler ucuz sayılabilecek fiyatlarla konut kiralayabilmiştir. Ancak kentsel dönüşüm süreçleri tamamlandığında, yeni konut fiyatlarının yüksek olmasından dolayı göçmenler farklı yerlere göç edebilmektedir. Dolaysıyla kentsel dönüşüm süreçlerinin başlangıcı ile bitişi arasındaki zaman diliminde, göç hareketlerinde farklılık gözlenebilmektedir. Diğer önemli bir husus ise, kentsel dönüşüm süreçlerinin göçmenlerin o bölgede kalıcı olup olmadığını belirleyebilmesidir. Bu anlamda Kadıköy Fikirtepe Mahallesi'nde kentsel dönüşüm sürecine atıfta bulunmak suretiyle, Bağcılar ilçesi Yenigün Mahallesi'nde yaşayan uzman katılımcıya, "Aynı durum Bağcılar ilçesi için de geçerli olur mu?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

Biz henüz o mesafeye gelmedik. Biz de ancak beş sene, on sene sonra kentsel dönüşüm oturmaya başlar. Sizin bahsettiğiniz kentsel dönüşüm uygulamaları Bağcılar'da sadece üç, beş noktada yapılıyor. %98'sinde herhangi bir girişim yapılmamış. İnsanlar kentsel dönüşümde hakkaniyetli bir paylaşım olmayacağını düşündükleri için depremi bile, bile bir girişimde bulunmuyorlar. Çünkü karşılığında ne alacaklarını ne vereceklerini bilmiyorlar. Bağcılarda bitmiş bir daire bir trilyon, az değil. Ama adam zamanında iki yüz metrekare yere yirmi daire yapmış, yarın oradan üç en fazla dört daire alabilecek. Tamam belki fiyat olarak aynı değeri bulacak ama ben on daire yaptım kırk sene inşaatlarda çalıştım, esnaflık yaptım diyor, ben on daire alamayacaksam ben niye bu kentsel dönüşüme katkı sağlayayım diyor. Ben on tane daireden kira alıyorum. Tabi kırk, elli sene önce gelenler tabi belirli oranlarda zenginleştiler, toprakla alakalı. Buranın ilk, yerleşimcileri göçmenlerdir, Bağcılar meydanda ve Mahmutbey. Göçmenlerin çoğu, toprak zengini mesela. Apartmanlarını dikmişler, yerlerini satmışlar, bir şekilde varlık sahibi olmuşlar. Haklarıdır tabi. Buna söylenecek bir şey yok. Ama kentsel dönüşümün adil yapılacağına dair bir emare görmüş olsalar insanlar seve, seve yerlerine büyük binaların yapılmasına müsaade ederler veya kendileri yenilerler, yerinde dönüşüm deniliyor buna. Bir de kentsel dönüşüm kentin dokusuna uygun olmalı. Aynı şekilde binalar yapılacaksa, zaten altyapı kaldırmaz, yol kaldırmaz, okul kaldırmaz, cami kaldırmaz, aynı şekilde bütün binalara ruhsat verilmesi de mümkün değil. Ona göre projenin oturtulması lazım. Bunu yaparken de adil olmak lazım. Önce insanlara bunu inandırmak gerekiyor. İnandırmayınca nereye kadar giderse gitsin diye düşünüyorlar…Kentsel dönüşüm yapılırsa, hırsızlık, uyuşturucu kullanımı azalır. Kentsel dönüşüm bunu içerir tabi ki de ama sadece bu değil. Suçlarla ilgili şikâyette bulunuyorsun, kentsel dönüşüm olursa, azalır denilmektedir... Tabi kentsel dönüşüm olduğunda Afganlılar ve Suriyeliler aynı fiyatı bulamazlar. Bugün 700, 1200 TL'ye giriş katlı bir bodrum bulabiliyorsa, burada kentsel dönüşümün de bir etkisi var. Çarpık yapılaşma var, mesela çatı katı var, hemen oda yapıyor bunları hemen göçmenlere kira verebiliyor. Veya bodrumunu veriyor. Buradan ciddi paralar kazanıyor. Kentsel dönüşüm olduğunda böyle yerler söz konusu olmayacak. Öyle bir yeri o fiyatlara kiraya vermezler. Dolaysıyla bir Suriyeli, Afganlı gelip buradan ev tutamaz. Suriyelilerin burada barınmasının nedeni konutta bu tarz değişiklikler yapmasından kaynaklanıyor. (Yusuf, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 46)

Çınar Mahallesi ve çevresindeki bölgeden farklı olarak, Yenigün Mahallesi ve çevresinde göçmenler açısından daha heterojen bir yapının var olduğu görülmüştür. Bu kapsamda, İstanbul Bağcılar ilçesi Merkez Mahallesi'nde yaşayan uzman katılımcı, Merkez Mahallesi'nde farklı göçmen gruplarının yaşadığını belirtmiş ve genel itibariyle göçmenlerin transit göç kapsamında Bağcılar'da kaldığını söylemiştir. Konuyla ilgili olarak yapılan görüşmede kendileri şunu ifade etmiştir:

> Araştırmacı: Sizce mahallenizde yaşayanlar Avrupa'ya gitmek istiyor mu?
> Katılımcı: Onları asıl hedefi Avrupa'ya gitmek, burada biraz kalıp gitmek istiyorlar.
> Araştırmacı: Mahallenizde Suriyeliler dışında yaşayanlar var mı?
> Katılımcı: Özbek, Afgan var az sayıda da olsa. Gürcü var, Mısırlı var, Filistinli de var. (Sercan, Bağcılar Merkez Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Göçmenlerle yerlilerin etkileşim biçimlerini de anlamak amacıyla pandemi döneminde anlaşmazlıklar nedeniyle eşinden boşanmak zorunda kalan katılımcıya "Bize olağan bir gününüzü anlatır mısınız?" diye sorulduğunda, *"Sabah kalkıyorum, sebze haline gidiyorum. Sebze halinde müşterilerin verdiği siparişleri alıyorum. İstanbul trafiği çok yoğun. Mal alıyoruz müşterilere dağıtıyoruz. Sonra evimize gidiyoruz, caddeye çıkıyoruz. Arkadaşlarla çay bahçesinde buluşuyoruz, çay içiyoruz, sohbet ediyoruz, öyle geçiyor günlerimiz.",* demiştir (Murat, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 35).

Devamında ise, görüşme şu şekilde gelişmiştir:

> Araştırmacı: Gündelik hayatınızda yabancılarla karşılaşıyor musunuz?
> Katılımcı: Haddinden fazla görüyoruz yabancı insanları Türkiye'de bu sıralarda. Türkler kadar yabancılar da cadde de geziyor.
> Araştırmacı: Sizin mahallenizde daha çok hangi yabancılar yaşıyor?
> Katılımcı: Bizim mahallede genelde Özbek ve Suriyeliler yaşıyor.
> Araştırmacı: Özbekler ne iş yapıyor?
> Katılımcı: Genelde tekstilde çalışıyorlar, ev temizliğine gidiyorlar, öyle yani.
> Araştırmacı: Suriyeliler ne iş yapıyor?

Katılımcı: Suriyeliler genellikle gıda işleriyle uğraşıyorlar. Bakkal açıyorlar. Tekstilde çalışıyorlar. Meslekleri varsa, gidip bir Türkün yanına mesleklerine göre çalışıyorlar.
Araştırmacı: Sizin mahallenizde Suriyelilere yönelik bir tepki var mı?
Katılımcı: Yok. Herhangi bir tepki olmadı. Bir kere bir arkadaşımı rahatsız etmişlerdi, Polis çağırdık, polis geldi onları dövdü, abi. (Murat, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 35)

Giderek artan fiyatlar karşısında bir geçim stratejisi olarak, Bağcılarda yaşayan bazı Suriyelilerin, İstanbul ilinin Bağcılar, Esenler, Merter, Zeytinburnu, bölgesindeki Suriyeli göçmenlere hitap eden, mobilya, cep telefonu, bilgisayar, buzdolabı, çamaşır makinesi gibi gündelik hayat kapsamında gerekli olan eşyalar ayrıca ev kiralama gibi konularda paylaşımlarda bulunan, 85.000 üyesi olan "https://www.facebook.com /groups/618624324951443" adlı Facebook sosyal paylaşım sitesini kullandıkları tespit edilmiştir. Netnografik çalışmada yapılan sosyal paylaşım grubunda, araç ve gereçler genel itibariyle ikinci el niteliğinde olup, Suriyeli göçmenlerin gereksinimlerini iç piyasada geçerli olan fiyatların altında karşılayabilmesini sağlayabildiği görülmektedir. Konuyla ilgili olarak Geçici Koruma kapsamındaki katılımcı şunu demiştir:

Araştırmacı: Sosyal medya araçlarını kullanıyor musunuz?
Katılımcı: Kullanıyorum.
Araştırmacı: Bağcılar'da Suriyelilerin kullandıkları sayfa var mı?
Katılımcı: Var.
Araştırmacı: Peki bu sosyal medya grubundan daha çok ne paylaşılıyor?
Katılımcı: Satın almak ve satmak için paylaşımlar yapılıyor. Sadece bunun için kullanılıyor. Başka bir şey yazmıyorlar.
Araştırmacı: Ne alıp satılıyor burada?
Katılımcı: Mobilya. Yatak odası. Kiralık bir yer olduğu zaman söylüyorlar. Ortak ev paylaşımı.
Araştırmacı: İsmi nedir bu grubun?
Katılımcı: Bağcılarda Suriyeliler grubu...
Not: (Paylaşım grubunun adı Arapça olduğundan, katılımcı tarafından cep telefonuyla araştırmacıya iletilmiştir)
(Muhammed, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 27)

Türkmen kökenli katılımcıyla yapılan görüşmede, Türkmen kökenli Suriyeliler ile Arap kökenli Suriyeliler arasındaki kültürel farklar gündeme gelmiştir. Bu kapsamda, yerel halktan insanların sıkça eleştirel bağlamda dile getirdiği, gündelik hayatta Arap kökenli Suriyeli göçmenlerin nargile kullanımı, rahat davranma gibi bazı pratikler hakkında bilgi edinilmiştir. Bu bağlamda kendisine "Türkiye'de bir olağan gününüz nasıl geçiyor?" diye sorulunca, "*İşimize gidiyoruz. Burada Suriye Türkmenlerinin derneklerine gidiyorum. Orada işi olmayan geliyor muhabbet ediyoruz. Bağlılığımızı ve dayanışmamızı orada sürdürüyoruz. Bizim Suriyelilerde olduğu gibi parka gitme, mangal yapma hevesimiz yok"*, demiştir (Mustafa, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 26).

Görüşmenin devamında, "Onlarda neden öyle bir heves var?" diye sorulduğunda ise, şunu demiştir:

> Onlarda bu heves değil kültür. Çünkü Halepteyken de aynısı yapalardı. Tabi o dönemlerde yaşam koşulları ucuzdu. Akşam beş olurdu, işten evine giderdi, duşunu alırdı, nargilesini alıp evin önüne koyup dinlenirdi. Beklerdi çekmeye akşam on ikiye kadar. Yanına gelenler olur bir iki duman alır muhabbet eder. Çay, kahve on ikilere kadar gider bu. (Mustafa, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 26)

Bütün bu anlatımları "Kültürleri böyle" diye özetleyen Türkmen katılımcıyla göre, "Evet, nargile kullanmaları, rahat olmaları bundan kaynaklanıyor." dedikten sonra, kendisine, "Sizce bu değişir mi?" diye sorulduğunda, "*Bu biraz zaman alır. Değişmeye çalışanlarda, hani bazı Suriyeliler var, Türklere özenmeye kalkıp Türklerin yapmadıklarını yapmamaya başladılar. Sana özenmeye çalışırken senin dahi yaptıklarını yapmaya çalışıyor. Bu seferde zıvanadan çıkıyor."*, demiştir (Mustafa, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 26).

Suriyeli gençlerin özellikle "Giyim" konusunda yerli gençlere özendiklerini söyledikten sonra, kendisine "Bunun sebebi ne olabilir?" diye sorulduğunda ise şunu "*Her ülkenin kendine göre bir tasarımı var, belki ona uymak için. Bir de Suriyelilere karşı büyük*

tepki var, Türkler gibi görünerek bu tepkiler kaçmak isteyebilirler.", demiştir (Mustafa, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 26).

Alan çalışması kapsamında bir tekstil atölyesi de ziyaret edilmiştir. Söz konusu tekstil atölyesinde sırasıyla Azat (Azat, Bağcılar Yeni Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 32) ve Kristina (Kristina, Bağcılar Yeni Mah., Oturum izinli, Kadın, 40) adlı katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, çalışanların çay ve sigara içmek ve dinlenmek amaçlı olarak kullandıkları tekstil atölyesinin avlusunda kurulu olan masada yapılmıştır. Görüşmelerin yapıldığı sırada veya görüşmeye ara verildiğinde, zaman, zaman diğer çalışanlar da konuya dahil olarak fikirlerini beyan etmiştir. Bu anlamda çalışma açısından önem arz edebilecek diyaloglar kendiliğinden gelişmiştir. Bu gibi durumlarda diyaloglar gözlem notu olarak not edilmiştir. Not alınması gerektirecek diyaloglar gelişirken, iki çocuk yaşta sayılabilecek katılımcı ve bir de ara, ara gelip konuşmalara kulak misafiri olan bir Suriyeli çalışan da var olmuştur. Yapılan gözlemlere göre farklı uyruklu olmalarına rağmen Kürt kökenli Türkiyeliler de dahil olmak üzere Gürcistan ve Suriye'den gelen göçmenler aynı ortamda, zaman, zaman şakalaşmak suretiyle de birbirleriyle çok iyi anlaştıkları görülmüştür. Kimi Yabancı olarak görürsünüz diye Kristina adlı katılımcıya sorulunca, Azat adlı katılımcı araya girerek, şakayla karışık olacak şekilde, karşısında oturan Gürcü göçmen çalışana işaret ederek), *"İşte karşımda, işte o yabancı. Ben Güneşli'de bir ay kaldım. Bence orada Türkler yabancı!. Orada doğru dürüst bir Türk'e rastlamadım. Akşam fabrikadan çıkıyorlar. Sadece Gürcüce konuşmalar. Ben hiç Türkçe konuşma duymadım orada. Ya Gürcü Ya Azeri!"*, demiştir (Azat, Bağcılar Yeni Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 32).

Kristina çalışma arkadaşının tepkisine gülümseyerek cevap verdikten sonra, göçmenlerle ilgili sorun konuşulurken tekstil atölyesinde olan çalışanlar arasında şu diyaloglar gelişmiştir:

> Kristina: Çok Çarşaflı Suriyeli var.
> Çırak: Çarşaflılar Suriyeli değil ki?
> Kristina: (Çırak'ın dediğini duymazdan gelerek) Mesela bu Pakistanlılar da çok vicdansız. Antalya'da Patronlar hiçbir Suriyeliyi işe almıyor. Diyorlar ki sakat birini alacağına hiç kimseyi almayalım daha iyi. Belki temiz, iyiler ama patronlar onları

istemiyor. Bir sorun daha söyleyeyim 12-13 yaşındaki çocukların çalışmasına izin veriyorlar. 12-13 yaşındaki çocuğa okul lazım.

Araştırmacı: Geçinemiyorlar demek ki..

Kristina: Mecbur kalıyorlar, çalışmak için. Niye devlet karışmıyor buna?

Azat: Devlet o zaman, doğru dürüst insanlara bakmıyordu.

Kristina: On üç yaşında çocuk burada çalışıyor. Burada çalışmasına gerek yok. Yahu bak, gitsin okula…

Azat: Sen bizim oraları hiç bilmiyorsun. Bazı insanların anası yok, babası yok. Ben anama, babama bakmazsam, bak burada arkadaş yedi kişiye bakıyor (15-16 yaşında bir çocuk), bu da beş kişiye bakıyor (14-15 yaşında). Ne olacak? Bu okula gitse, başka yere gitse, ailesine kim bakacak?

Çocuk: Kimse bakamaz onlara!

Kristina: Tamam da bizde on sekiz yaşına gelmeyen kimsenin çalışmasına izin verilmiyor.

Araştırmacı: Sanırım Türkiye'de biraz farklı…

Çocuk: 16 yaşında Türkiye'de çalışan çok kişi var.

Azad: Ben çocukluğumdan beri çalışıyorum. İstanbul'a geldikten bir sene sonra epilepsi hastalığına yakalandım. Ama yine de çalışmak zorunda kaldım! (Gözlem Notu-3)

4.1.1.2 Çınar

Birinci etap saha çalışmasından sonra, Çınar, Yavuzselim ve İnönü mahallelerini içerecek şekilde, göçmen işletmelerinin bulunduğu İstanbul ilinin Bağcılar ilçesinin Çınar Mahallesi'nde çalışmalara ağırlık verilmiştir. Yenigün bölümü kapsamında, ilk etap ve ikinci etap çalışmalarının başında, mahallelerin ara sokaklarında bulunan göçmenlere ait işletmelerin seyrek, zaman, zaman bir iki dükkân bitişik nizamda olacak şekilde var olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, daha önce benzer bölgelerle ilgili yapılmış çalışmalara ait literatürü de dikkate almak suretiyle göçmenlerin en yoğun yaşadıkları bölgeler, özellikle enformel sohbet tarzı görüşmelerde katılımcılara sorularak öğrenilmeye çalışılmıştır. Çınar bölümünde yapılan keşif çalışmaları kapsamında bir mekânsal ayrışma alanı görünümünde olan, sıralı şekilde bir caddeyi baştan sona kaplayan genelde GK kapsamındaki göçmenlere ait işletmelere

rastlanılmıştır. Bu alanda ve Çınar Mahallesi ve civarı mahalleleri de içerecek şekilde özellikle camiye bağlı çay ocağında, Fatih Caddesinin Çınar Mahallesi'ne bakan yüzündeki bir çay ocağında ve Suriyelilerin işlettiği dükkanlarda, fotoğraflarını da çekmek suretiyle uzun süreli gözlemler, enformel sohbetler ve derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Yerli ve göçmen katılımcıların yaşadıkları yerlerle ilgili yapılan derinlemesine görüşmede Çınar Mahallesi'nde yaşayan uzman katılımcıya "Mahallenizin tarihiyle ilgili bilgi verir misiniz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Benim mahallem Bağcıların ilk mahallelerindendir. Biliyorsun Bağcılara mübadele döneminde 68-69 aile gelmiş Rumeli'nden. Onların kurduğu bir mahalledir. O zamanlar, Çınar, Sancaktepe, Merkez varmış. Diğer mahalleler yokmuş. Kirazlı ve Mahmutbey olarak köy içi bir mahalle kurulmuş. Zaman geçtikçe Yeşilbağ adı altında, 1976 yılında Yeşilbağ beldesi olmuşuz. 1992 yılında Bağcılar belediyesine dahil olduk. Bağcılar'da belediye kurulduktan sonra Feyzullah başkan, buraları hep ahırmış, ahırlardan kurtarmak adına, hiç alt ve üst yapıp düşünmeden, kentleşme ve imarı düşünmeden, çatara, çutura herkese yol vermiş. Bu, herkese yol verdiği için burası keşmekeş bir hale dönmeye başlamış…Benim mahallemde Perşembe sokağından bu tarafı sürekli göç alan bir yer. Sürekli sirkülasyon olan bir yer. Meydana yakınlığımız, metroya, tramvaya yakınlığımız filan, emniyet müdürlüğünün bankaların olduğu yer burası. Artı Bağcıların bütün parti ilçe binaları benim mahallemde. Bu sokaktan sonra, 30-35 seneden beri oturan insanlar var. Bağcıların yerlisi İstanbul kütüklüdür. Rumeli, Balkanlardan gelen insanlar vardır. En çok bunlardır. Ama ondan sonra kim gelir, Sivas gelir, Trabzon gelir, Kastamonu gelir, Hataylılar gelir, sonra Mardin ve Batmanlılar çoğalmaya başladı. Ama Mardin ve Batman dediysem bunlar bir sülale. Bunların bir kısmı da Fevzi Çakmak ve Fatih Mahallesi'nde kalır. Bunların çoğu ev sahibidir, iş sahibidir. İşsiz fazla gençleri yoktur. Tekstil çok var. Ama kendi şirketleri olanlar da çok. Kendi işyerleri olanlar, mesela esnaf olanlar. Laleli, Eminönü'nde esnaf olan çok sayıda kişi var. Taksimde çok çalışan gencim var. Valeler, korumalar filan işte. Uyuşturucu konusu, benim mahallemde satılmıyor. Bir iki tane bonzai torbacısı vardı onları da defettik zaten. Ama çok içen var. Satılmıyor ama benim mahallem içer yani. Keyifçidir. Mesela benim mahallemde kavga olduğunda yumrukla

> kavga çıkmaz. Muhakkak vurulur. Silah, bıçakla kavga olur. Yumrukla dalayım yok yani". (Cengiz, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 38)

Suriye'de 2011 yılında meydana gelen iç çatışmadan önce Suriyeli bir kadınla evlenmiş olan, annesinin bir hastalığı nedeniyle İstanbul'a göç etmek zorunda kalan, Suriyeli mülteciler tarafından "muhtarımız" diye adlandırılan, 11 yıldır Çınar Mahallesi'nde yaşayan, diş hekimi olmasından dolayı, yurtdışına "Arap" müşterilerinin dış bakımı için giden, Antepli bir katılımcı da Suriyeli göçmenlerin Çınar Mahallesi'ne göç etmesinde sosyal ağların ve kültürel yakınlığın önemli bir rol oynadığını şu şekilde ifade etmiştir:

> Nasıl, misal ben buraya geldim. Ben burada ev tuttum çalıştım, sonra benim akrabam geldi, o da onun arkadaşını getirdi. Onun akrabası geldi. Bölge de güzel. Halkı da güzel. Bağcıların halkı da güzel. İstanbul'da bir numara. Allah'a şükür. Hiç sıkıntı yok. Bir de yarısı Hatay'da, yarısı burada. Ondan kaynaklanıyor. Suriyeliler arasında akrabalık var ya, Hataylılar daha önceden buradaydı. Yirmi, otuz yıldan beri buradalar. Mahallede Arap olduğu için Hataylılar ile Suriyeliler anlaşabiliyorlar yani… Yemekler hemen, hemen aynı. Elbise, düğün benziyor. Farklı olan bir şey yok. Benim eşim Suriye'den geliyor, benim hısımda var Suriye'de, Halep'te. Tamam mı? Onlara baktığımda, aynı, değişen bir şey yok. (Hızır, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Genelde sosyal ağlarla gerçekleşen bu göç süreçleri sonucunda, GK kapsamındaki Suriyelilerin özellikle Fatih Caddesinde ve 842'nci sokakta açtıkları işletmelerle ilgili olarak, Cengiz adlı uzman katılımcıya, "Çınar Mahallesinde, özellikle belirli bir bölgede Suriyelilerin, kısmen Özbeklerin de açtığı yerler gördüm. Buradaki yoğunluğun nedeni nedir?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Otogara yakınız diye. Yani benim mahallemde hatırlarsanız seneler önce, Hatay'da bir sel felaketi olmuştu. Sanırım 1998 yılıydı. Bu sel felaketinden dolayı, Hataylılar tuttu buraya geldi. Bunlar buraya gelince ve bunların kökeninde Araplık olduğu için, Gaziantepli ve Hataylı olanlar birkaç aile getirdiler buraya. Onlar gelince, diğer aileleri de getirdiler. Sizin söz ettiğiniz caddedekiler, benim mahallemin farklı yerlerinde ikamet ediyor. Dükkanlar orada olduğu için orada yoğunluk oluyor ve bunlarda şiddetli bir milliyetçilik var. Arap milliyetçiliği. Başka bir bakkala girmezler.

> Türk ekmeği yemezler. Başka su içmezler. Başka enerji içeceği içmezler. Hep kendilerinden alıyorlar. (Cengiz, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 38).

Cengiz adlı katılımcı, görüşmenin devamında Çınar Mahallesi kapsamında Fatih Caddesi ve 842 sokaktaki mekânsal ayrım alanlarını için şunu demiştir:

> Araştırmacı: Bahsedilen yerler sizin mahalleniz sınırlarında mı?
> Katılımcı: Bendeki cadde 200 m civarında. Fatih caddesi daha uzun.
> Araştırmacı: Sizinkisi 842'nci sokak mı?
> Katılımcı: Evet, sonu ama. Benimki 74 numaradan sonra başlıyor. Yani Emniyet müdürlüğünden çıkıyorsun, orada bir şey yok, 74 numaraya kadar hiçbir sıkıntı yok. 74 numaradan 88-90 numaraya kadar, sağlı sollu hep mülteci yeri.
> Araştırmacı: Fatih Caddesinin bir kısmı Esenyurt diğer kısmı sizin mahalleye mi bağlı?
> Katılımcı: Bir kısmı bana. Sola doğru, soldan küçülüyor, burası 121'de başlıyor ya, karşılıklı olarak, Perşembe pazarının sokağına kadar. Toplamda 600-700 metre. Benim sokağımdan başlıyor, L şeklinde anladınız değil mi? (Cengiz, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 38)

Cengiz adlı katılımcısının *"Başka bir bakkala girmezler. Türk ekmeği yemezler. Başka su içmezler. Başka enerji içeceği içmezler. Hep kendilerinden alıyorlar"* (Cengiz, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 38) ve Antep kökenli katılımcının *"Yemekler hemen, hemen aynı. Elbise, düğün benziyor. Farklı olan bir şey yok."* (Hızır, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45) şeklindeki ifadeleri, Yenigün bölümündeki katılımcıların ifadeleriyle birlikte değerlendirildiğinde, GK kapsamındaki Suriyelilerin kültürel yakınlığa rağmen neden sadece kendi aralarında alışveriş yaptıkları sorusu dışlama ve içerleme süreçleri açısından önem kazanmaktadır. Bu soru temelinde, söz konusu edilen Fatih Caddesi ve 842'nci sokakta yer alan Suriyeli işletmeler ziyaret edilmiş, gündelik hayat pratikleri temelinde, ilgili bölgenin çevresinde yerli halk ve Suriyeliler arasında meydana gelen etkileşimler gözlemlenmiştir.

Saha araştırması bağlamında GK kapsamındaki Suriyeli dükkân sahibi bir katılımcıyla bir görüşme yapmak amacıyla öncelikle bu görüşmenin yapılmasına aracılık eden Hızır

adlı katılımcıyla Suriyeli göçmenlerin işlettiği bir kafede buluşulmuştur. Burada kendisiyle yapılmak istenen görüşmeler üzerinde fikir alışverişinde bulunduktan sonra, GK kapsamında Suriyeli göçmenin dükkanına gitmek amacıyla hareket edilmiştir. Tanınmış biri olduğundan Hızır adlı katılımcı yol boyunca hemen, hemen her Suriyeliyle *"Nasılsınız? Bir sorununuz var mı?"* şeklinde sohbetler yapmış ve bu sayede zaman, zaman etrafında toplanan Suriyelilerin aralarındaki etkileşimleri de gözlemlemek mümkün olmuştur. Görüşmenin yapılacağı dükkânın önüne geldiğinde, yine etrafında insanlar birikmiş ve o sırada yerli halktan "dilenci" bir kadın dükkânın tezgahına yaklaşmış ve Hızır adlı katılımcının yanında bulunan Suriyeli bir kişiden yardım talebinde bulunmuştur. Suriyeli kişiyle yerli dilenci kadın arasında şu diyaloglar yaşanmıştır:

> Yerli Dilenci: Elini uzatarak, Allah rızası için…
> Suriyeli adam: (Yaşlı Suriyeli adam, sebze ve meyve tezgâhını göstererek) Ne istiyorsan al?
> Yerli Dilenci: Allah razı olsun. (Bakliyatların bulunduğu çuvallı işaret ederek) Şunlardan da alabilir miyim?
> Suriyeli adam: Neye ihtiyaç duyarsan al. (O sırada tezgahta duran çocuğa ne istiyorsa ver anlamına gelen bir göz işareti yaparak, cebinden çıkardığı bir deste paradan bir kısmını tezgahta duran çocuğa verdi)
> Gözlem: Dilenci kadın poşetleri dükkân çalışanına doldurttuğu sırada, bu diyaloglara şahitlik eden yerli olduğu anlaşılan bir kişi, öfkeyle şöyle demiştir:
> Yerli kişi: Kendi memleketimizde dilenci olduk (Bunu söyledikten sonra ilgili yerden hışımla ayrılmıştır)
> Hızır adlı katılımcı: (Tepki göstererek) Ne alakası var. Hepimiz insanız… Sonra araştırmacıya dönerek: (Öfkeyle) Görüyorsun değil mi?, demiştir. (Gözlem Notu-4)

Söz konusu dükkânda yerli ve Suriye menşeili ürünler bulunan, kendini ifade edecek düzeyde Türkçe bilmemekle birlikte yerli komşularıyla iyi ilişkiler kurduğunu ve sürekli halinden memnun olduğunu ve pandemi çerçevesinde yaşanan kapanmalardan etkilenmediğini, aşısını yaptırdığını söyleyen, 58 yaşındaki Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli katılımcı, gündelik hayatının rutini hakkında "*Sabah gel aç, akşam kapat. Aynı şeyler. Biz burada rahatız. Çok güzel yaşıyoruz. Hiçbir sorun*

yaşamıyoruz" demiştir (Ahmed, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 58). Diğer taraftan Suriyelilerden kaynaklı mekânsal ayrışma temelinde yapılan dışlama ve kültürel yakınlık bakımdan uyum vurgusunun arka planını televizyon ürünleri satan GK kapsamında Suriyeli gencin dükkanında yapılan görüşmede görmek mümkün olmuştur. Kendisine "Genelde Suriyelilere hitap ediyorsunuz değil mi?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Katılımcı: Fark etmez. Müşteri, müşteridir. Fakat Türk müşterilerimiz taksit tercih ediyor. Taksit dediğimiz bankayla oluyor. Bu yüzden fazla Türk müşterimiz olmuyor. Neden çünkü internetten daha ucuza alabiliyorlar. Bizim müşterilerimiz biraz farklı. Tabi her insanın düşüncesi kendi üzerinedir. Taksit yapmak, o bankayla iş yapacak ya, banka ondan faiz alacak, faiz dediğimiz şey bize göre haramdır. O yüzden fazla Türk müşterilerimiz bulunmamaktadır.
> Araştırmacı: Bildiğimiz kadarıyla Suriyelilerin maddi durumu iyi değil. Onlara da farklı şekilde taksit yapıyor musunuz?
> Katılımcı: Yok, peşin almak zorundalar.
> Araştırmacı: Senet karşılığında vermiyor musunuz?
> Katılımcı: Yok sadece nakit. Çünkü benim taksitle vermeye gücüm yetmez. Mesela ben bu malı alıyorum fabrikadan. Ben fabrikayla anlaşmışım. Bir gün olunca ben bunun parasını tamamlamış oluyorum. Ben bunları vergisiyle birlikte alıyorum. (Aabid, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 25)

Burada, alışveriş bağlamında hem yerli katılımcılar açısından ırkçı argümanların üretilmesini sağlayan göçmenlerden kaynaklı bir dışlamanın (Cengiz, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 38) hem de kültürel bir yakınlığın (Hızır, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45) söz konusu olmadığı görülmektedir. Söz konusu durum değerlendirildiğinde, Suriyeli göçmenlerin mevcut statüleri ve ekonomik sermayeleri bakımından genel itibariyle kredi kartı kullanmadığı görülmektedir. Diğer taraftan özellikle Suriyeli gençler, dört beş kişi bir araya gelerek sermayelerini birleştirerek bir işletme açabilmekte ve yeterli teminatları olmadığından ana üreticiden ilgili ürünleri ancak peşin parayla alabilmektedir. Yenigün bölümünde olduğu gibi Çınar bölümünde de yaşayan yerli halktan insanlar genel itibariyle asgari ücretle geçinmekte ve televizyon gibi ürünleri ancak taksitle alabilmektedir. Her ne kadar, televizyon ürünleri satan GK kapsamındaki Suriyeli genç, taksit uygulamasını dine

referans yaparak farklı bir kültürel pratik olarak görse de diğer Suriyeli katılımcılarla yapılan görüşmede kredi kartının kullanılıyor olmaması genel bir sorun olarak görülmüştür. Bir diğer önemli husus ise, asgari ücretle geçimini sağlamaya çalışan yerli halktan insanların hem taksitli hem de mahalle dükkânın defterine borç yazdırma şeklinde alışveriş yapmasıdır. Bilhassa yoksul olan yerel halktan insanlar temel gıda gereksinimlerini oturdukları yere yakın "bakkalların" defterine borç yazdırmak suretiyle karşılayabilmektedir. Kültürel temelde ise, yerli halk ve GK kapsamındaki Suriyeliler arasında kullanılan tüketim ürünleri bakımından farklılık bulunmaktadır. GK kapsamındaki Suriyelilerin işlettiği (Resim 3) dükkanlarda genel itibariyle Suriye'den ithal edilen ve yerel halk tarafından "baharatlı" (Cengiz, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 38) bulunması nedeniyle tercih edilmeyen ürünler yer almaktadır. Türkmen kökenli, GK kapsamında bulunan Suriyeli kadın bu duruma ilişkin olarak *"Buradan, tüm Suriyelilerden alışveriş yapıyoruz. Türklerden de yapıyoruz. Bazen gerekli olduğunda buradan alıyoruz. Burada biraz uygun Türklerde biraz daha pahalı. Mesela burada 10 TL, Türk dükkânında 20 TL. Bazı şeyler de Türk dükkanlarında yok.",* demiştir (Hatice, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Kadın, 46).

Şekil 3: Suriye Menşeili Ürünlerin Bulunduğu Dükkân

Özetle Çınar bölümünde yaşayan Suriyeli göçmenlerin yerli halktan insanların işlettiği bakkalları veya dükkanları tercih etmemesi, kredi kartı kullanımı da dahil olmak üzere kendini bakkal defterine yazdırma şeklinde gösteren ödeme şeklinden ve yerel dükkanlardaki tüketim ürünlerinin Suriyeli göçmenlerin damak tadına hitap etmemesinden kaynaklanmaktadır. Dolasıyla Suriyelilerin sadece kendi aralarında alışveriş yapmaları, ev sahibi topluma yönelik Suriyelilerden kaynaklı bir dışlama olarak görülemeyeceği düşünülmektedir. Diğer taraftan, temelde yemek kültürü ve giyim tarzı olmak üzere GK kapsamındaki Suriyeliler ile yerel halk arasında, mekânsal ayırma neden olan bir kültürel farklılığın olduğu da kabul edilmelidir. Kültürel ve esasen ekonomik nedenlere dayalı bu süreç, daha sonra ırkçı argümanların üretimine zemin hazırlayan hem yerel halktan hem de göçmenler açısından sorun teşkil edebileceği düşünülen mekânsal ayrım görüntüsüne neden olmaktadır. Mekânsal ayrım alanlarının yanında, Çınar Mahallesi, Merkez Mahallesinden başlayarak İnönü Mahallesine uzanan bölge kapsamında GK kapsamındaki Suriyelilerin dışında da,

belirli saatlerden sonra tezgah açan (Resim 4), çöp toplayan (Resim 5) farklı göçmen gruplarına ev sahipliği yaptığı görülmüştür.

Şekil 4: Suriyeli, Özbek ve Siyahi Göçmenlerin Açtıkları Tezgahlar

Şekil 5: Göçmen Çöp Toplayıcısı

Bir diğer önemli husus ise mekânsal ayrım görünümü arz eden bu alanların aynı zamanda göçmenlerin hayatlarını idame ettirmelerini sağlayan önemli dayanışma alanları olmalarıdır. Örneğin, 2011 yılında Libya'da çıkan iç çatışmalar sonucunda ilkin vatandaşı olduğu Suriye'ye, sonrasında Suriye'de meydana gelen iç çatışmalar nedeniyle İstanbul'un Bağcılar ilçesine göç etmek zorunda kalan, Çınar Mahallesinde tatlıcı dükkânı bulunan katılımcı, göçmenler arasındaki dayanışma kapsamında, pandemi döneminde yaşadığı ekonomik zorlukları nasıl aştığını şu şekilde ifade etmiştir:

> Araştırmacı: Sadece burada mı şubeniz var?
> Katılımcı: Sadece burada yerimiz var. Libya'da üç sene çalıştım sonra buraya geldim.
> Araştırmacı: Libya'da savaş çıktı değil mi?
> Katılımcı: Evet, o yüzden buraya geldim. Ben buraya Şam'dan geldim. Dokuz yıldır burada yaşıyorum. Burada gördüğünüz gibi baklava işi yapıyorum.
> Araştırmacı: Suriye'de demi aynı işi yapıyordunuz?
> Katılımcı: Evet, aynı.
> Araştırmacı: Pandemi döneminde ne gibi zorluklar yaşadınız?
> Katılımcı: Buradaki insanlar ne sıkıntı çektiyse biz de aynı sıkıntıları çektik.
> Araştırmacı: Pandemi dönemindeki sorunları aşarken birilerinden yardım aldınız mı?
> Katılımcı: Borç yaptım, akrabalarımdan, tanıdıklarımdan para aldım.
> Araştırmacı: Aşı oldunuz mu?
> Katılımcı: Evet, kardeşimle ben aşı olduk. (Cemal, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 40)

Yerli halk açısından kentleşmeyle birlikte "mahalle" dayanışmasının kaybolmaya yüz tutması, diğer taraftan, mekânsal ayrım alanlarında göçmenlerin güçlü dayanışma cemaatleri kurmaları, yerli halktan insanların ırkçı argümanlar üretmenlerine ve göçmenlerin de kendilerini buna karşı korumalarına neden olmaktadır (Park & Burgess, 2018, s. 48). Mahalle dayanışmasının kayboluşu, Yenigün bölümünde yapılan çalışmada Ayla adlı katılımcı tarafından *"Kimseyi tanıyamıyorsun"*, Kemal adlı katılımcı tarafından *"Eski dostluklar yok olmuş, adam selam bile vermeye çekiniyor"*, Mehtap adlı katılımcının *"Sanki biz burada misafir olmuşuz gibi"* şeklinde ifade edilmiştir. Diğer taraftan, Bağcılar Merkez Mahallesinden Çınar Mahallesinde doğru yapılan yürüyüşte, "Suriyeliler Caddesi nerede?" diye sorulduğunda, yerel halktan genç

bir erkek öğrenci, yeri tarif etmeye çalışarak konuşmasının sonunda şunu demiştir: *"İnşallah geri gönderirsiniz"*. Suriyeli göçmenlere aynı soru sorulunca ise, genelde *"Neden soruyorsunuz?"* denilmiştir. Bu bağlamda yerli halktan insanlarda ilgili alana atıfta bulunmak suretiyle, dilenci diyaloğunu gözlemleyen yerli halktan insanın *"Kendi memleketimizde dilenci olduk!"* (Gözlem Notu-4) demesi gibi, göçmenlere yönelik bir dışlama, göçmenlerde ise özellikle araştırmanın yapıldığı dönemde Ankara'nın Altındağ ilçesinde meydana gelen olaylardan[14] kaynaklı bir korku ve dayanışma anlamında kendi cemaatinden olanları koruma hali gözlemlenmiştir.

Saha çalışması kapsamında, farklı göçmen grupların örneğin Afganistan'dan gelen göçmenlerin yerel halktan insanların işlettiği mekanları da tercih ettiği görülmüştür. Örneğin uzun süre gözlem yapılan Çınar Mahallesindeki bir çay ocağının işleticisi, *"Özellikle akşam saatlerinde kalabalık şekilde geliyorlar. Tost yiyip gidiyorlar. Ama son zamanlarda sayıları azaldı"* (Salih, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 62) demiştir. Bu bağlamda Afganistan'dan gelen göçmenlerle görüşme yapabilmek amacıyla mekânda uzun süre kalınmıştır. Çay ocağı sahibiyle hemen, hemen her gelişte mekanlarına gelen göçmenlerle ilgili görüşülmüştür. Bu günlerden birinde, Çay ocağına uydu antenini tamir etmek amacıyla, televizyon tamircisiyle birlikte bir yardımcısı da gelmiştir. Ustanın yardımcısı, çekingen tavırlarıyla dikkat çekmiştir. Usta ile selamlaştıktan ve araştırmacıyı tanıttıktan sonra, Çay ocağı sahibiyle usta arasında şu diyalog geçmiştir:

> Çay ocağı sahibi: Bizde bu lanet olası Suriyelileri konuşuyorduk…
> Usta: Ülkenin başına bela oldular.
> Çay ocağı sahibi: Defolup gitsinler!
> Usta: Vatanına faydası olmayanı bize ne faydası olacak!..
> Gözlem: O sırada çay ocağının bir köşesinde oturan, ustanın yardımcısı olan kişi, adeta renkten renge giriyor ve bu diyalogdan rahatsız olduğu görülüyordu.

[14] https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58205315

Çay ocağı sahibi: Bizim, televizyon çalışmıyor…
Usta: Buluruz çaresini (Köşede oturan yardımcısına göz hareketi yaparak, televizyonla ilgilenmesi istedi). (Gözlem Notu-5)

Çaylar söylenirken, araştırmacı, usta yardımcısına da çay söylenmesi istemiştir. Bunun üzerine usta: *"Tabi ona da bir çay"*, demiştir. Ustanın yardımcısı televizyon tamiratı ile ilgilenirken, usta ile araştırmacı arasında şu diyalog gelişmiştir:

Araştırmacı: Yardımcınız yabancı sanırım?
Usta: Suriyeli!
Araştırmacı: Yerli varken neden Suriyeli çalıştırıyorsunuz?
Usta: Çalıştıracak çırak bulamıyoruz ki!"
Gözlem: Ustanın yardımcısı kendisine bırakılan çaydan hiç içmeden televizyon ile ilgili sorunu çözmeye çalışarak, ara, sıra usta ile araştırmacı arasında yapılan görüşmeye kulak kabarttığı görülmüştür.
Araştırmacı: Çırağınızla görüşebilir miyim?
Usta: (biraz tedirgin olarak) Ne soracaksınız ki? Çırak işte…
Araştırmacı: (gülümseyerek) Hal hatır soracağım sadece…
Usta: Sor, sor!
Araştırmacı: (Usta yardımcısına dönerek) Nasılsınız?
Usta yardımcısı Suriyeli: (araştırmacının yüzüne bakmadan, işle ilgilenmek zorunda olduğunu vurgulamak suretiyle, hazır cevap şekilde): Ben bilmem, ustam bilir (Gözlem Notu-5)

Usta ve Suriyeli olan yardımcısı arasındaki ilişkiye bakıldığında, usta yardımcısının yakınında olduğunu bildiği halde, hiçbir mecazi anlama başvurmadan herkes tarafından anlaşılır olan bir dille olağanmış gibi *"Ülkenin başına bela oldular"* gibi ifadeler kullanabilmektedir. Suriyeli yardımcısı ise, rencide olduğu değişen yüz hatlarından belli olmasına rağmen, hiçbir tepki göstermeden çay ocağı sahibi ile ustası arasında geçen diyalogları "olağan" karşılamaktadır. Türkiye'de bulunmalarına karşı olmasına rağmen yanında Suriyeli çalıştıran televizyon ustası ise, kendisine yardımcı olabilecek yerli halktan birini bulamadığını bahane ederek, Suriyeli birini yanında çalıştırmasını olağan bir durummuş gibi göstermektedir. Yine çay ocağı sahibi, kendi ifadesiyle "mültecilere" karşı olmasına rağmen "Afganlıların" kendi mekanına gelmesine karşı çıkmamaktadır.

Burada yerlilerde, ilkin dışlayıcı bir tavır gözlenmektedir. Daha sonra bu dışlayıcı tavır, emek piyasasına kabul anlamında ekonomik koşullar nedeniyle kendini içerleme şeklinde göstermektedir. Suriyeli ve Afgan göçmenler ise, ırkçı argümanlara karşı kendilerini koruma bağlamında geliştirdikleri stratejisi kapsamında, ilkin bu dışlayıcı tavrı görmezden gelerek içselleştirmektedir. İçselleştirmenin devamında ise koruma stratejisi, bir direniş stratejisine dönüşebilmektedir. Örneğin, Afganlı göçmenlerin Moda'da Taliban bayrağı açma[15] eylemi veya bazı Suriyeli gençlerin *"Türk halkının yaşadığı ekonomik sıkıntılar ile muz yiyerek dalga geçilen görüntüleri"*[16] Tiktok uygulaması üzerinden paylaşması, koruma stratejisinin, direniş stratejisine dönüşümünü göstermektedir. Diğer taraftan, göçmenler tarafından geliştirilen bu stratejiler, yerli halktan insanların yeniden ırkçı argümanlar üretmesini sağlamaktadır.

Özellikle Suriyeli erkek göçmen katılımcıların ırkçı argümanlara karşı kendilerini koruma bağlamında geliştirdikleri diğer bir strateji ise, yerel halktan insanlar gibi giyinmek şeklinde olmaktadır. Ancak İstanbul'un Bağcılar ilçesinde yaşayan Suriyeli kadın göçmenlerde bu tarz bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Metin adlı katılımcı, söz konusu durumu *"Erkekler benzedi, kadınlar hiç benzemedi. Kültürlerini devam ettiriyorlar şu anda*!" (Metin, Bağcılar Sancaktepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 51) demek suretiyle özetlemektedir. Bu durum Suriyeli kadın göçmenlerin genelde zamanlarını evde geçiriyor veya eşleri olmadan kamusal alanlara çıkmıyor olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Ancak söz konusu durum tüm göçmen gruplar için geçerli değildir. Örneğin Sercan adlı katılımcı, siyahi bir göçmen komşusu için "…*kıyafetleri bize uygun. Başörtü şekli ilk geldiğinde farklı takıyorlardı, ama bizimle yaşadıkça şimdi aynı bizimkiler gibi takıyorlar"* (Sercan, Bağcılar Merkez Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45), demektedir. İstanbul'da, *"İstanbul Göç Araştırması"* adıyla düzenli ve düzensiz göçmenlere yönelik yapılan çalışmada da mülteci ve sığınmacıların ayrımcı davranışlara karşı çeşitli stratejiler geliştirdiği, özellikle Suriyeli göçmenlerin kamusal alanda kendi

[15] https://www.yenicaggazetesi.com.tr/daha-once-gelen-afganlar-istanbul-modada-taliban-bayragi-acmisti-bakalim-yeni-gelenler-ne-yapacak-467915h.htm
[16] https://www.aykiri.com.tr/turk-ekonomisiyle-dalga-gecen-suriyeliler-tiktok-ta-muz-yeme-akimi-baslatti/15444/

kimliklerini belli edecek kıyafetler giymedikleri ve bazı kadın katılımcıların da başörtüsü bağlama şeklini Türkiye'de yaygın olarak kullanılan tarzda değiştirdikleri belirtilmiştir (Doğan, Süleymanoğlu-Kürüm, Bekâroğlu, & Cin, 2020).

4.1.2 Kadıköy

Saha çalışma kapsamında katılımcılarla yapılan derinlemesine, enformel sohbet tarzı görüşmeler, tutulan saha notları ve gözlemlerden elde edilen bulgulara göre, İstanbul ilinin Kadıköy ilçesinin kuruluş sürecinde, 1800'lü yıllardan itibaren İngilizlere verilen kapitülasyonlar sonucunda özellikle bugün adı Caferağa Mahallesi olarak geçen bölgeye Levantenlerin ve İngilizlerin yerleştiği, 1923 yılında kapitülasyonların kaldırılması sonucunda Levanten ve İngilizlerin bölgeden ayrıldığı, 1950'lerden itibaren Anadolu'dan büyük kentlere başlayan iç göç süreçleriyle birlikte bugün Rasimpaşa Mahallesi olarak belirtilen bölgeye ilkin İstanbul Avrupa yakası bölgesine göç edenlerin geldiği, 1957 yılında meydana gelen 6-7 Eylül olaylarından gayrimüslim olarak nitelendirilen azınlık gruplarının etkilendiği, Kadıköy'den özellikle Yahudiler olmak üzere azınlıkların 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra gittiği, 1970 ile 1980 yılları arasında yaşanan apartmanlaşma sürecinde tek katlı evlerde müstakil olarak yaşamaya alışmış olan Yeldeğirmen'i sakinlerinin bazılarının Moda'ya ve Kadıköy'ün diğer mahallelerine taşındıkları, 2005 ile 2010 yılları arasında Kadıköy Belediyesi tarafından gerçekleştirilen "Canlandırma Projeleri" ile yeni eğlence yerlerinin ve kafelerin açılmasıyla Yeldeğirmeni ve Moda'daki demografik ve sosyal yapının değiştiği, 2011 yılında Fikirtepe Mahallesi'nde gerçekleştirilen "Kentsel Dönüşüm Projesi" kapsamında yıkılmaya terk edilen metruk yapı olarak nitelendirilen bina ve konutlara ucuz kira fiyatları nedeniyle özellikle Afgan ve Özbek, Türkmen göçmenlerin yerleştiği ancak kentsel dönüşüm süreçlerinin ivme kazanmasıyla göçmenlerin bu bölgede barınmasının mümkün olamayacağı, tespit edilmiştir.

4.1.2.1 Fikirtepe

Daha önce yapılan bir derinlemesine görüşmede, özellikle Afgan göçmenlerin yaşadığı söylenen Fikirtepe Mahallesi'nde saha çalışması kapsamında keşif çalışmaları ve enformel sohbet tarzı görüşmeler yapılmıştır. Keşif çalışmasından ve görüşmelerden sonra Mandıra Caddesi'nde göçmen işletmelerin (Resim 9) var olduğu ve ayrıca kentsel dönüşüm kapsamında (Resim 6) metruk yapı (Resim 7 ve 8) olarak nitelendirilen yerlerde özellikle Afgan göçmenlerin ikamet ettiği görülmüştür. Bu kapsamda öncelikle Mandıra Caddesi'nde bulunan yerli ve göçmen işletme sahipleriyle ve sonrasında Fikirtepe bölümüne hâkim uzman bir katılımcıyla ve diğer yerli ve göçmen katılımcılarla, iç ve dış göç ve kentsel dönüşüm süreçlerini de içerecek şekilde derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Şekil 6: Fikirtepe Mahallesi'ndeki Kentsel Dönüşüm Sürecine İlişkin Bir Kesit

Şekil 7: Metruk Yapı Olan Nitelendirilen ve Genelde Göçmenlerin Yaşadığı Yerler 1

Şekil 8: Metruk Yapı Olan Nitelendirilen ve Genelde Göçmenlerin Yaşadığı Yerler **2**

Çalışma kapsamında, Kadıköy ilçesinin Caferağa Mahallesi'nde yaşayan bir uzman katılımcıya, "Caferağa Mahalesi'nde, Afganlar veya Suriyelilere karşı bir rahatsızlık duyuluyor mu?" diye sorulduğunda, kendi mahallesinde yaşayan insanların bu konuda

bilinçli olmadığını söyleyerek, *"Yani burası bir Fikirtepe gibi değil. Fikirtepeliler Afganlılardan yaka silker. Çünkü onların içindedir, oralarda otururlar"* (Sabiha, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 60) demesi üzerine, Caferağa Mahallesi'nde görünür durumda olan Özbek kuryeler ve Afgan çöp toplayıcılarının yaşadıkları yerin ve yerli halktan insanların *"Afganlılardan yaka silker"* sözünün arka planını öğrenmek amacıyla, ilkin Fikirtepe Mahallesi'nde yaşayan uzman bir katılımcıyla derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Kentsel dönüşümün mevcut yapıların sağlam olmamasından ötürü gerekli olduğunu, kentsel dönüşüm sürecinin tamamlanmasından sonra ise metruk yapılarda yaşayan göçmenlerin mahallesinde barınmasının mümkün olmayacağını, kentsel dönüşümle birlikte mahallesinde mevcut olan eski sosyal bağların ortadan kalkmaya başladığını ve bu durumdan hoşnut olmadığını, kendi mahallesinde dilencilik yapanların bilinenin aksine Suriyeli göçmenlerin değil Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen insanların olduğunu, çoğunun toprak sahibi olmasından ötürü mahalle sakinlerinin çoğunun Fikirtepe Mahallesi'nde inşa edilen yeni yapılarda kalmaya devam edeceğini söyleyen katılımcıya, "Fikirtepe Mahallesi'nin tarihi hakkında bilgi verebilir misiniz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Bildiğiniz gibi Fikirtepe'de 2011 senesinde büyük bir imar aldık. İmardan sonra Fikirtepe'nin kabuğu tamamen değişti. Normal yerlilerin çoğu taşındı. Şuanda benim mahallemin yüzde yetmişi taşındı, yüzde otuzu duruyor. Rezidanslar yapıldı, insanların bir kısmı oraya taşındılar. Fikirtepe'nin yerleşimi 1950 ile 1955 yıllar arasında başladı. En son verilen imar da değişime neden oldu. Diyeceksiniz ki imar lazım mıydı? Evet lazımdı. Çünkü binalar çok yorulmuş, eski binalar. Deniz kumuyla yapılmış binalar, Allah korusun bir deprem olsa var ya. Adapazarı depreminden sonra Fikirtepe çorba gibi sallandı. Normal bir depremde Fikirtepe'de taş üstüne taş kalmazdı...Fikirtepe Mahallesi Anadolu yakasında, Anadolu'dan gelen göçün ilk merkezidir hemen, hemen. Anadolu'dan gelenlerin yüzde yetmşi önce Fikirtepe'ye gelmişler. Bakkalköy, Kayışdağı, Ünalan, Esatpaşa, Örnek Mahallesi, Umraniye, Sultanbeyli, Sarıgazi nereye gidersin git, oradaki insanlar önce Fikirtepe'de oturup oraya gitmişler. Burada Karslılar da vardı. 1980 ile 1990'lı yıllar arasında Karslıların çoğu buradan Kayışdağı'na taşındı. Buranın yapılaşması çarpık olduğu için daha güzel

> bir yapılaşma olan Kayışdağı'na göç ettiler. Bir de Karslıların çoğu hal işiyle urğaştığı için halde Kayışdağın'a yakın ya. Halden dolayı çoğu oraya taşındı...En çok benim mahallemde imar adası var, 19 tane imar adası. Dokuz tanesi yapıldı, on tanesi duruyordu. Bu da uzuyordu, ülkenin içinde bulunduğu krizden dolayı, müteahhitler fazla yapamıyorlar, devlet sağ olsun buraya el attı. Devlet beş aylık bir süre verdi, bak tebligatları bize gönderdi, bu beş ay da dolu şimdi. Şu caddeden tut, on ikiler caminin olduğu alan, komple boşalıyor. Benim mahallem var, Dumlupınar ve Merdivenköy Mahalle'sini kapsayan bir imar. komple boşalıyor. Benim burada çok az kaldı. Burada az kalanların bir kısmı toprak sahibi bir kısmı da diğer mahallerden kirası ucuz diye gelenler. Öyle bir yaşam var burada. (Hasan, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 56)

Devamında "Metruk yapılara yerleşen göçmenler hakkında ne düşünüyorsun?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir:

> Mahallemde son zamanlarında Suriyeliler vardı, şimdi bizde bir aile kaldı. Afganlılar da var, onlar yavaş yavaş toplanıyor. Şöyle söyleyeyim, hali vakti yerinde olan, başka yerde mülkiyeti olan bina sahibi, oralar sıkıntılı olacak diye çoğu taşındı gitti. Taşınıp gidince bazısı geldi, kapı, penceresini söktü, kimisi de, dediğim gibi birini koydu başına buraya bak dedi. Kiraya verip gidenler oldu. Yani yerlilerin çoğu gitti, yani evimi kiraya vermek amacıyla gelen gidene evlerini verdiler, kim olduğuna bakmadan. Eskiden var ya, kimse kimseye ev vermezdi yani. Araştırırlardı, mahalleye çok yabancı bir suratı sokmazlardı. Şimdi böyle bir şey yok. Adam da haklı, imar çıktı 2011 yılında, bu çok uzadı. Uzayınca da normal kiracılar gitti. Adam emekli maaşı ve kira parasıyla geçiniyor. Adam ne yapsın? Evini kiraya veremeyince, iki üç sene sonra gelene gidene verdiler evlerini. (Hasan, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 56)

"2011 yılından sonra mahallenizde sizi en fazla rahatsız eden şey ne oldu?" diye sorulduğunda ise, şunu demiştir:

> Bizim Fikirtepe öyle bir Fikirtepe'ydi ki, bak, biz doğma büyüme buradayız, ben elli yedi senedir buradayım, bizim akrabalarımız Kayışdağı'nda, bizim orada bir sürü akrabalarım var, burada öyle iyi bir komşuluk vardı ki, akrabalıktan öte bir komşuluk

> vardı. Biz akrabalarımızı bir tek bayramda gidip ziyaret ederdik. O kadar iyi komşuluk vardı. Hani biraz önce dedim ya sokağa kesinlikle yabancı birini sokmazlardı. İnsan akrabalarını aramazken, bu imar buradaki komşuluğu, buradaki bağlılığı kopardı gitti. Beni üzen en büyük olay bu oldu. Bana şimdi diyorlar ki sen rezidanslara muhtarlık yapacaksın. Ben de diyorum ki, bak, bir saniye bile düşünmeden, yüz binin üzerinde insan olacak burada, eski insanlarımız olsaydı keşke, çünkü caddede yürürken belki bin kişiyle selamlaşıyordun. Bir kahveye gidiyordun herkesten bir ilgi bir samimiyet. Camiye gidiyorsun, derneğe gidiyorsun aynı. Yani burada apayrı bir birliktelik vardı. Bu dağıldı, bizi en çok üzen bu oldu. (Hasan, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 56)

Kendi deyimiyle doğma büyüme Kadıköylü olduğunu söyleyen ve Fikirtepe için bir zamanlar *"biz burada kuş avlardık"* diyen, Kadıköy tarihiyle ilgili çalışmaları bulunan, zamanında sosyal ve kültürel dokuyu bozabileceği için Fikirtepe Mahallesi'ndeki kentsel dönüşüm uygulamasına karşı çıkan katılımcıya, gecekondulaşmadan kentsel dönüşüme giden süreçte, "Fikirtepe Mahallesi nasıl kuruldu?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Fikirtepe esasen 1970'li yıllardan itibaren oluşmaya başlamıştır. 1970'li yıllara kadar doğru dürüst Fikirtepe diye bir yer yoktu. Hasanpaşa'da Gazhanenin karşısında bir köprü vardır, derenin üstünden geçer, o köprüden geçtiğiniz zaman sağ taraftan baktığınız zaman büyük bir çayır vardı, sağ tarafa baktığınız zaman minibüs yolunu görürdük. Büyük bir çayırdı orası. Sol tarafına bakınca da tepelik bir araziydi, bomboş orası da. Sol tarafında da kuş avlardık. Öyle bir yerdi orası, bomboş. Orada 60'larda filan herhangi bir şey yoktu. Zaten gecekondulaşma 1950'li yıllarda Zeytinburnu tarafında başladı. Yani gecekondulaşma Avrupa yakasında başlamıştır. Topkapı civarında oluşmuştur gecekondular. Biz üniversitede ilk gecekondu konutu, sosyal konut gibi projeler yapılmıştı, biz ilk oralara giderdik, inceleme yapmaya. Demek ki 1965-1970 arasıydı. Üniversite öğrencisiydim o zaman ben. Hatta ilk kooperatif evlerinde, gecekondulaşmayı önlemek için ilk numuneler yapılmıştı. Hiç unutmam ben Topkapı'da tavuk, inek beslendiğini bilirim. Çünkü adam bahçeli bir gecekondu yapmış, köyündeki yaşantısını oraya getirmiş, sonra adamları dört beş katlı sosyal konutlara sokmuşlardı, adam balkonuna çıkarırmış ineğini, tavuğunu. Öğrencilik zamanımda bunları gördük, inceledik. Ona göre bizde projeler ürettik. Orada başlamıştır, gecekondulaşma, varoşlar. Sonra, Anadolu yakasında, Fikirtepe'de

başladı. Demek ki 70'ler, 80'ler Ümraniye o taraflara, yukarlara doğru yayıldı. Yani Fikirtepe'de ilk gecekondular, 1960'lı yılların sonunda da tek, tük vardır ama esas 1970'li yıllarında başlamıştır. (Sinan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 74)

Kentsel dönüşüm süreciyle ilgili olarak da şunu demiştir:

Fikirtepe projesi çıktığı zaman, sanırım 2007 yılı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi açıklamıştı bu projeyi, ama Kadıköy Belediyesi de buna karşı çıkmamıştı. Çünkü onlar oradan oy kazanacak, ben de kazanayım diye. Fikirtepelililer zaten bayram ediyorlar. Bir tek ben karşı çıkmıştım Fikirtepe projesine. O yüzden Fikirtepeli'lerden çok tehdit aldım. Bu adam bizim projemize karşı çıkıyor, bizim kazançlı çıkmamızı istemiyor diye. Ben onlara o zaman, siz tamam gecekondu yaptınız, başkalarının veya devletin arazisine ev koyup daha sonra devlet kamusal ve altı yapı hizmetleri getiriyor ve onlar da bu yerlere yerleşiyorlar. Sizin burada kalmanız lazım, Fikirtepe hafızasının muhafazası için. Siz buranın ilk insanlarısınız, siz burada kalmalısınız diyorum. Ben sizin burada kalmanızı istediğim için bu projeye karşı çıkıyorum dedim onlara. Ama onlar, öyle bir rant koydular ki önlerine, bir laf vardır ya, ancak fare kapanında peynir bu kadar kolay bulunur diye. Bakın Kadıköy'de iki sıfır yedidir emsal. Oraya üç emsal vermişlerdi daha önce. Biz buna dava açmıştık. Ben o zaman Mimarlar Odası başkanıydım. Dava açık üç emsali iptal ettik. Kadıköy ile eşitsizlik var diye. Bunlara verdikleri emsal dört emsal ama bazı şartlar var. İki ada birleşirse yolu da alırsa vesaire gibi şartları vardı. Bazı şartlar var altı emsale kadar çıkartıyor. Şimdi böyle birşeyi düşünebiliyor musun? Hakikatten bu büyük bir rant. Hakikatten fare deliğinin önüne konmuş kapandaki bir peynir yani. Bu yüzden onların bir şey düşünecek halleri kalmamıştı. Ben onlara Kadıköy'de iki sıfır yedi, siz de iki sıfır yedi olsun dedim. Burada, neyse hakkınız ona razı olun dedim. Yoluyla, her şeyiyle şehir bu tarafa da gelsin. Onların da söylediği, mesela tipik bir örnek vardır, bir vatandaş, kırk metre kare arsasının üstünün tamamına yedi kat yapmış. Çünkü bunlar önce bir dükkân yapıyorlar, sonra dükkânın üzerine kendine bir ev yapıyor, sonra bir çocuğu evleniyor bir kat daha yapıyor, bir çocuğu evleniyor bir kat daha, onların katları öyle çıkar. İyi de diyor ben çocuklarımı ne yapacağım şimdi? Burası sizin dediğiniz olursa bana en fazla iki kat verecekler, diyor. Eee onu ben mi düşüneceğim? Bunun doğrusu bu diyordum. Ama, şunu da anlatıyordum, normal iki sıfır yediyle oluşacak şehirleşmedeki iki kat, sana verilecek yedi kattan daha değerlidir. Zaten projenin

> bitmesiyle hiçbiri orada oturmayacaktı. Yani oradaki sitelerdeki daireleri satıp başka yerlerde yaşayacaklardı ve yine başka yerlerde yeni Fikirtepeler kuracaklardı. Kültürleri ve kafalarındaki düşünce buydu. Onlar bu rant işine çok balıklama atladılar. Kadıköy Belediyesi, Büyükşehir Belediyesi ve Mimarlar Odası yetkilileri ve konuyla ilgili yetkililer, bir iki şehircilikle ilgili profesör arkadaşlar, yuvarlak masa toplantısı yapmıştık. Bu resmin sonunu görüyor musunuz demiştim İstanbul Büyükşehir yetkililerine. Resmin sonunu görmüyoruz demişlerdi. Ama bu siyasi bir proje onun için biz de bu projeyi yapanlardanız diyorlardı. Resmin sonunu görmediler, resmin sonu görülmeden proje yapılır mı? Plan yapılır mı? Planın anlamı zaten resmin sonunu görmektir zaten. Kadıköy Belediyesi'ne de çok söyledim o zamanlar. Sizin masanın öbür tarafında mısınız? Siyasetçidir, kendine özel bir durumu vardır, saygı gösteririz. Yani kendinize göre baskılar vardır, şu vardır bu vardır, tamam biz rahatız masanın bu yanında. Ama siz yeter ki karşı çıkın bu projeye. Biz onu besleriz sonra onun altını. Biz mücadelesini yapalım diyordum ama oradan İstanbul Büyükşehir belediyesinin partisi oyları alacak diye onlar da itiraz etmediler. Birbirleriyle yarıştılar adeta ve Fikirtepeliler de oh ne güzel olacak dediler. Böyle bir proje zaten yapılamazdı, sokak belli değil, kot belli değil, böyle paldur küldür iki adayı birleştiriyorlar, birleştirirlerse nereye sokak sokacaksın? Orada kota alınacak noktalar yoktur hala da yoktur. (Sinan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 74)

Elde edilen bu bulgular kapsamında, yerel katılımcıların kentsel dönüşüm süreçleri ve kentsel dönüşüm süreçleri nedeniyle Fikirtepe Mahallesi'nde oluşan metruk yapılar nedeniyle barınma imkânı bulan göçmenler hakkında ne düşündükleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, ticari taksi çalıştıran, pandemiden önce taksi kiralama işinden dört buçuk, şimdilerde dokuz bin lira kira aldığını, Fikirtepe'de yaşanılan kentsel dönüşüm süreçlerinden memnun olmadığını ve *"Şimdilerde Afganlıları topluyorlar. Burada pek fazla yok, şu yukarılarda Mandıra caddesi tarafında var"* diyen katılımcıya "Afganlılar şu metruk yapılarda mı oturuyorlar?" diye sorulduğunda, "*Evet. Buraların eskileri çoğu kirada. Şöyle, aslında devlet bina ile ilgili yıkım kararı alıyor. Mal sahibi isterse devlet gelip yıkıyor. Çoğu mal sahibi yıktırmıyor. Şimdi evi yıktırsa, bin lira yardım alacak. Yıktırmayınca beş bin liraya kiraya veriyor. Afganlar da gelip buraya sığınıyorlar.",* demiştir (Şükrü, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 60). Devamında, "Yeni yapılan binalarda oturanlar oluyor mu?" diye sorulduğunda *"Şurayı görüyorsun. İki bina, dört yüz altmış daire var. Abi aidatlar bina lira. Buranın yerlisi*

burada nasıl otursun? Bazıları buradaki evini satıp başka yere taşınıyor veya kira veriyor. Şu anda bir artı bir daire için altı yüz elli bin liradan bahsediyorlar.", demiştir (Şükrü, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 60).

Fikirtepe mahallesinde küçük bir ayakkabı dükkânı işleten, herhangi bir sosyal güvenci bulunmayan, müteahhitlere güvenemediği için evini kentsel dönüşüme vermeyen katılımcı, kentsel dönüşümden ve korneadan kaynaklı yaşadığı sorunları şu şekilde dile getirmiştir:

> …Yok babam, ben kiracıyım burada. Hanımı da kaybettim. Sekiz ay oldu mahvoldum. Korena döneminde buraya bazen açılabildim, o da evim buraya yakın diye. Şu köprüye yıktılar işimiz berbat oldu. Bir de kentsel dönüşüm oldu ya burası, iş yok güç yok… Benim sosyal güvencem yok. Evimi herkese vermem sağlam olacak. Öyle müteahhitler var ki bozuk hepsi abi. İşimi sağlama alırım, anahtarımı teslim etsinler olur. (Ahmet, Kadıköy Fikirtepe Mah, Türk vatandaşı, Erkek, 67)

Fikirtepe Mahallesi'nde yaşayan, kablo fabrikasından emekli olan, emekli olmasından ve kredi çektiğinden dolayı *"...şu anda bir senedir maaş alamıyorum, kredi çektiğimden maaşım kesiliyor"* diyen katılımcıyla katılımcıya, "Kentsel dönüşüm hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Kodamanın biri buradan torununa daire almış. Kaç, bir buçuk trilyon liraymış peşin, bir buçuk trilyon lira da inşaat bittiği zaman, canlı. Adamlar seksen yaşında, senden benden daha genç anasını satayım… Sen müteahhitti bırak. Babama bile güvenmiyorum. Kardeşin, dediğin adam dört tane bina yıktı, kaçacak yer arıyor şimdi. Binada üç bin kişiye doksan metre yazmışlar, sonra bir karar değişikliğiyle yanlış yaptık deyip altmış beş metreye düşürdüler. Şimdi onu tekrar feshettiler, müteahhit arıyorlar. Üç bin, dört bin kişi kazığın üzerine oturdu şu anda. Yukarıda bir müteahhit binanın yarısını yaptı, kaçtı. Sonra devlet, TOKİ gelip yaptı binayı. Şurada bir de Akasya var, daha inşaat halindeyken, üçüncü katını çıkıyorlardı, bir artı birine, altı yüz elli bin dolar demiş adam. Şerefsizim ben burayı altı yüz ellin bin dolar verirsem, gider bahçeli ev alırım orada otururum. Benim biraz gelirim olsa, ben bir dakika burada durmam. Bizim orayı da verecektik. Avukat geldi, dedi ki, misal bina elli katlı

> otuzu senin, yirmisi benim diye bir şey yok. Noter huzurunda çekiliş yapılacak, sana ne kalırsa, dedi. (Rahmi, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 70)

Devamında "Afganlılar metruk yapılarda kiralık mı oturuyorlar?" diye sorulduğunda ise *"Burada herkes birbirini tanıdığı için barındırmamaya çalışıyoruz. Bura bir şey değil. Fatihte bir yer var, sağlı sollu hep Suriyeli dükkanların, hepsinin yeri var orada ibnelerin. Toyota'dan aşağı araba yok. Burada garibanlar kalıyor."*, demiştir (Rahmi, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 70).

Kentsel dönüşüm kapsamında yapılan yeni bir plazanın alt katında börekçi dükkânı bulunan, on sekiz yıldır Fikirtepe Mahallesi'nde yaşayan katılımcıya, "Son yıllarda Fikirtepe'de ne gibi bir değişim gördünüz?" diye sorulduğunda, *"Bir defa komşuluk bitti. Hırsızlıklar çoğaldı. Özbeklerin yatağı oldu burası. Fuhuş olayları çok arttı burada. Eskiden Suriyeli de vardı şimdi çok fazla yok. Temizliyorlar yine de. Mandıra Caddesi komple mültecilerle dolu. Adamlar şirketlerini kurmuşlar orada. Lokantaları, kargo şirketleri var onların kendilerine ait."*, demiştir (Hikmet, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45).

Pandemi döneminde oldukça iyi iş yaptığını söyleyen, kentsel dönüşüm sürecinin uzaması ve komşuluk ilişkilerin yok olmasından şikâyet eden katılımcıya, "Doğma büyüme buralı olduğunuzu söylediniz. Burada yaşadığınız süreç içerisinde ne gibi değişimler yaşandı? diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Bu binanın arkasındaki ilkokula gittim. Ben önceleri taksicilik yapıyordum, şimdi galerici oldum. Eskiden komşuluk ilişkileri burada çok güzeldi. Burada açık sinema vardı. Ama yıllar geçtikçe, ne insanlık ne de arkadaşlık kaldı. Komşuluk hiç kalmadı. Vallahi eski insanlar burada kalmadı. Buranın yarısı yıkıldı zaten. Yarısı duruyor. Burada kalanlar da, Özbek ve Türkmenlerden sebep diyeyim burada kalamıyor...Gerçeğini söyleyeyim burada Özbekler daha çok. Çalışkan insanlar, boş işlerle uğraşmıyorlar. Türkmenler de var. Lokanta, su taşıma, kuryecilik, tesisat işleri yapıyorlar. Afganlar da var onlar çöp toplama işiyle uğraşıyorlar. (Tayfur, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 53)

Katılımcıyla göçmenlerin kaldığı yerlerle ilgili olarak "Anladığım kadarıyla burada gördüğümüz metruk yapılarda Afganlılar, Özbekler ve Türkmenler yaşıyor?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir.

> Kesinlikle. Altı yüz, yedi yüz, sekiz lira kira alınıyor onlardan. Bazı metruk yapılarda uyuşturucu kullananlar geliyor dışarıdan. Uyuşturucu trafiği burada uzun boylu olmuyor yani. Asıl uyuşturucu trafiği karşı da Dolapdere, Tarlabaşı'nda....Bu binanın arkasında çingene mahallesi vardı. Şekerpare'de oynayan Fadime vardı, o burada otururdu. Onlarla aramız çok iyiydi. Onlar bölgesinde terbiyesizlik, pislik yapmazlardı…Bıçak satarlardı, niyet okurlardı, çiçek satarlardı, sinemalarda çalışırlardı. Hepsi, normal arkadaşlarımızdı. (Tayfur, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 53)

Dedesinin Selanik'ten göç ederek Türkiye'ye geldiğini ve ülkedeki mültecileri bir iç tehdit olarak gördüğünü söyleyen katılımcıya, "Biraz kendinizden bahseder misiniz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Doğma büyüme buralıyım. Esas olarak benim dedem Selanik göçmeni. Annem Trabzonlu. Biz eski İstanbulluyuz. Dedemler savaş zamanında, birinci dünya savaşında geldi buraya. Dedem de on yıl boyunca kurtuluş savaşında burada savaştı. Millet azmış baksana, bizim dedeler hep savaştı… Ben emekliyim ama gıda toptancısı olarak çalışıyorum. İşi bıraksan ne yapacaksın, ihtiyarlar gibi oturacak halimiz yok ya. (Nail, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 56)

Devamında, "Fikirtepe Mahallesi'nde son yıllarda ne gibi değişiklikler oldu?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir:

> İyiydi. Burada aileler vardı. Zaten üç, beş senedir bunlar oldu burada. Yıkılacak diye insanlar terk etti burayı, onlar yerleştiler buraya bedavadan. Anladınız mı? Kentsel dönüşüme girdi, yoksa önceden yoktu bunlar. Boşluk oldu, onlar (göçmenler) bundan dolayı girdiler yani... hastalık bunlardan dolayı yayılıyor. Bunlar aşı oluyorsa parayla oluyor, o da parası olan oluyor. Devlet esasen bunlara aşı yapması lazım. Bu Afganlıların bir tanesi bile aşı olmadı. Ne maske takıyorlar ne temizlik kurallarına uyuyorlar...Mandıra Caddesi'nde yaşıyorlar. Bir de Göztepe sanayisinin çıkışında var,

> yani saniyeden Merdivenköy'e çıkarken. Akşam git oraya arabalar filan, yerleşmişler orada uyuyor hepsi zaten. Polis kaç kere aldı, bıraktı, tekrar oradalar yani. (Nail, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 56)

Malulen emekli olan, down sendromlu çocuğu olan, kendi deyimiyle ekonomik külfet oldukları için mültecilerin geri gönderilmesini isteyen, diğer taraftan Romanya'dan gelen göçmenlerle iyi komşuluk ilişkileri kurduğunu söyleyen katılımcıya, "Mahallenizde göçmenler yaşıyor mu?" diye sorulduğunda, katılımcı şunu demiştir:

> Burada çok var. Özbek, Afgan, Türkmen, Azeriler var. Azerbaycanlı fazla kalmadı burada. Şu yukarıda Gürcistanlı ve Romanya'dan gelen de var. Beş senedir kentsel dönüşümden dolayı burada sayıları çoğaldı. Bu üç dört senedir, Fikirtepe, Mandıra caddesine git bak, yüz tane evin altmış beş tanesi yabancı. Ne oluyor, adam mesela, Fındıklı'ya taşınmış, evi yıkılacak diye şey yapmıyor, birisi de evine bakıyor, kiraya veriyor. Akrabamdır, yeğenimdir deyip kiraya veriyor. Akşam git kapıyı aç içeride yedi, sekiz kişiyi bulursun… Şu gördüğünüz köprünün altındaki, eski pavyonun olduğu yer, orada iki taneydi, birini daha yeni yıktılar. Geliyorlar orada, esrar içiyorlar, eroin içiyorlar. Alem yapıyorlar. Ben arka sokağında oturuyorum, ben sana ne diyeyim, gece bir ikiye kadar bağırmalar, çağırmalar, içki içmeler, gülmeler filan. Artık kaç defa şikâyet ettik, ekip geliyor oradan bir iki siren çalıyor, gidiyor. (Zeki, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 64)

"Yerlilerin çoğu taşınırken, bazılarının burada kaldığı söyleniyor bunun sebebi nedir?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir:

> Normalde evi boşaltıyorsunuz, elektrik ve su aboneliğini iptal ediyorsun, anahtarı müteahhitte veriyorsun. Müteahhit anahtarını senden aldıktan sonra, sekiz yüz lira para yardımı yapıyor. Ama bir yıl geçti müteahhit kentsel dönüşüme başlamadı, evine geri dön veya kira masrafını kendin karşıla diyor. Durumu iyi olanlar, başka yerden ev kiralayıp çıktı. Durumu iyi olmayanlar da mecbur burada kaldı. (Zeki, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 64)

Göçmenlerin yerleşme sürecini, öğrenmek amacıyla, "Konutlar yabancılara kiraya verilirken, elektrik ve su aboneliği nasıl açtırılıyor?" diye sorulduğunda, "*O kolay abi.*

Bir Türk buluyorlar yapıyorlar üzerine. Bazıları var oturma izini olanlar, onlar kendi üzerine alabiliyorlar. Buradaki yabancıların hepsi kaçak değil, ama çoğu kaçak. Ya günü bitmiş burada kalmış, ya da başka şekilde.", demiştir (Zeki, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 64).

Göçmenlerin yerleşme süreci hakkında bilgi alındıktan sonra, özellikle çöp toplama araçlarıyla görünür olan Afganlı göçmenlerin çalışma koşullarını öğrenmek amacıyla, "Afganlılar ne iş yapıyor?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Herkesin kendine göre yeri var. Mesela buradakiler Acıbadem'e çıkıyor, Moda'ya çıkıyor, Fenerbahçe stadının oraya çıkıyor. Gidip geri dönüyorlar. Ama Merdivenköy'deki Atatürk caddesine çıkıyor. Birbirlerinin alanına girdikleri zaman, buraya gelip kavga ederler. Aslında bu işi Diyarbakırlılar, Sivereklileri yapıyor. Zaten Afganlıların çoğunun patronu ya Diyarbakırlı ya da Sivereklidir, ya da Urfalıdır. Eskiden kendileri giderlerdi şimdi Afganlıları çalıştırıyorlar. Şimdi onlar patron oldu, Afganlılar amele. Eskiden çingeneler eski çekicilerle yapardı bu işi. Şimdi araba almışlar onunla yapıyorlar. (Zeki, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 64)

Berberlik mesleğini emekli olduktan sonra da icra etmek zorunda kalan, "Abi ben Kadıköy çocuğuyum, altmış senedir buranın çocuğuyum", çocuğunun geçirdiği rahatsızlıktan dolayı "on beş senedir çocuğuma ben bakıyorum" diyen katılımcı, kentsel dönüşüm kapsamında Fikirtepe Mahallesi'nde yaşayan göçmenlerle ilgili şunu demiştir:

> Katılımcı: Fikirtepe'de daha çok nereden gelenler yaşıyor?
> Katılımcı: Karışık, Sivaslı varıdı en fazla, ondan sonra Ordu varıdı, ikisi fazlaydı. Ondan sonra diğer yerlerden, Gümüşhane, Kelkit, gelenler oldu. Yozgatlı da zamanında çoktu, şimdi dağıldık abi.
> Araştırmacı: Buradaki insanlar daha çok hangi işlerde çalışıyorlardı?
> Katılımcı: Fabrikada, deniz yollarında çalışanlar vardı.
> Araştırmacı: Hangi fabrikalar vardı burada?
> Katılımcı: Hasanpaşa'da vardı, Boya fabrikası. Otosan vardı burada, hemen yolun kenarında.
> Araştırmacı: Son zamanlarda daha çok Afganlı gelmeye başladı değil mi?

Katılımcı: Bütünü hırsız abi. Hepsi kabloları, buraları, her tarafı çalışıyorlar. Ben burada olmazsam abi, musluklar, şunlar bunlar hiçbir şey kalmaz.

Araştırmacı: Camiden de mi çalıyorlar?

Katılımcı: Ooo, tabi abi. Neler, neler bugün sabunlukları çaldılar. Bir esrar tinerci geldi Maltepe'den, burayı iki gündür perişan etti abi.

Araştırmacı: Yerli mi?

Katılımcı: Evet

Araştırmacı: Başka yere niye gitmiyor?

Katılımcı: Abi bir tek burada rahat ediyor, sakin ya burası. Başka yerde yapamaz. Başka yer zengin muhiti. Burası kentsel dönüşümde, burası Allahlık. Vuruyor iğneyi, eroini iki gündür anırıyor burada. En son sabah polis geldi götürdü, biraz sonra yine gelir.

Araştırmacı: Camiye Suriyeli, Afganlı göçmenler geliyor mu?

Katılımcı: Vallahi abi gelen de var gelmeyen de var. Gelse ne olacak abi? Var bir tane geliyordu, korena oldu bıraktı gelmiyor. Abi adam hasta, biz de koymuyoruz içeri zaten. Önceden müezzinlik de yapıyordu.

Araştırmacı: Özellikle bu mahallede çok Afganlı var değil mi?

Katılımcı: Abi buralar yıkıldığı için buralarda barınıyorlar. Kirasız, ötesiz, beresiz. Vatandaşlar evlerini bıraktı, gitti. Kimisi öldü, kimisi kaldı. On iki senedir, buralar mağdur oldu. Şimdi devlet el koymuş galiba, bize iki ay mühlet tanıdı, tanıdı ama karşılığı ne abi? Gel, konuşak, edek, ondan sonra çevre bakanı gelsin şu gelsin bu gelsin bir görüşelim ya. Mallarımızı elden almak ne oluyor, tapuya el koydular aldılar abi.

Araştırmacı: Birçok kişi buradan taşındı, siz burada kalmaya devam mı ediyorsunuz?

Katılımcı: Aha on sekiz senedir bu camideyim, aha bu gördüğün ağaçları ben yetiştirdim. Emekliyim Bağkur'dan. Buralar yıkılana kadar burada kalayım dedim. Burada vaktimi geçiriyorum. Ben para kazanmıyorum vakit öldürüyorum. Abdestimizi alıyoruz, namazımı kılıyoruz, vakit öldürüyoruz işte. (Mehmet, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 72)

Fikirtepe Mahallesi'nde esnaflık yapmak durumunda kalan, kızının eşinden Özbek bir kadın nedeniyle boşandığını bu nedenle de Özbeklerden nefret ettiğini ancak bir dairesini yine de Özbek bir aileye kiralayan, üniversiteye yeni bitirmiş olan oğlunun göçmenlerden dolayı iş bulamadığını söyleyen katılımcıya, "Son yıllarda Fikirtepe ne gibi değişiklikler oldu mu?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

Katılımcı: Tayyip Erdoğan serbest bıraktıktan sonra, yabancıların hepsi geldi. Suriyeli, Afgan, Özbek ne ararsan var. Özellikle Özbek bayanlar var ya, nefret ediyorum onlardan. Ben burada börekçiyim, pandeminden önce var ya, bayanlar lokantalarda çalışıyorlardı. Bizim kızımızın yuvasını yıktılar. Daha bir şey dememe gerek var mı?
Araştırmacı: Ne zaman yaşamıştınız bu sorunu?
Katılımcı: Pandemiden önce. Gerçi pandemi döneminde geliyorlar ara, ara. Dört senedir börekçiyim burada her zaman vardılar.
Araştırmacı: Göçmenler arasında ne gibi farklar var?
Katılımcı: Benim için Özbekler daha kötü. Bayanların yüzde doksanı ne diyeyim, anlayın işte. Afganları tanıyorum, müşterilerim de var. Onların arasında iyiler de var.
Araştırmacı: Göçmenler, Türkler bize çok kötü davranıyor diyor, bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?
Katılımcı: Hayır, yalan! Kesinlikle yalan, onlar öyle! Benim görüşüm bayanları iyi değil. Erkeklerini bilmiyorum. Ama çoğu kişiden duyuyorum bazı mülteciler madde kullanıyor, hırsızlık yapıyor. Benim buradan cep telefonum çalınmıştı.
Araştırmacı: Ne yapılması gerekiyor sizce?
Katılımcı: Hepsinin gitmesini istiyorum. Ancak bizim Türkiye rahat eder.
Araştırmacı: Bazı yerlerde Türkmen ve Özbekleri çalıştırıyorlar…
Katılımcı: Benim oğlum otuz yaşında, üniversite bitirdi. İş bulamıyor. Bunları sigortasız çalıştırıyorlar, o yüzden bizim işçilerimiz, çocuklarımız boşta geziyor.
Araştırmacı: Ne zamandır burada yaşıyorsunuz?
Katılımcı: Ben 1978 yılından beri burada yaşıyorum. Ben esasen Şanlıurfalıyım. Biz Avrupa yakasında Kocamustafapaşa'da oturduk. 1978'de buraya geldik. Burada evlendim, eşimle birlikte bu binada kalıyoruz.
Araştırmacı: Pandemi döneminde ne gibi zorluklar yaşadınız?
Katılımcı: Pandemi döneminde tabiki zorluklar yaşadık, müşterimiz azaldı. Sokağa çıkma yasağı vardı. Gerçekten mağdur olduk. Gerçi, dükkân kayınpederin olduğu için az miktarda kira veriyoruz. Ama yine de sarstı bizi.
Araştırmacı: Motorlu kurye hizmeti verdiniz mi?
Katılımcı: Bir ara verdik, bizim oğlan askere gidince bıraktım. Zaten motorcuların çoğu Özbek, Afgan.
Araştırmacı: Siz Özbek veya Afgan göçmen çalıştırdınız mı?
Katılımcı: Asla. Ben istemiyorum ki sevmiyorum ki onları.
Araştırmacı: Buraya göçmenlerinin gelme nedeni nedir?

> Katılımcı: Kiraların ucuz olması. On yıl evvel kentsel dönüşüm olunca, bazı mal sahipleri binalarını bırakıp gitti. Boş olan evlere de bunlar yerleşti. Evlerde dediğim ahır gibi. Bir kişi tutuyor on kişi yaşıyor. Aileden çok bekar mülteciler kalıyor burada…Zaten ailelerde bir sıkıntı yok, bizim bir kiracımız var, aile, üst komşumuz yine aile, çok iyi insanlar.
> Araştırmacı: Nereli onlar?
> Katılımcı: Onlar da Özbek. Gerçekten iyi insanlar. Oturma izinleri yok, polisleri kandırıyorlar. Ceza almıyorlar, geri gönderilmiyorlar. Ama kadınları şeylerini kullanıp kandırıyorlar polisleri. Tuttuğun zaman, yakaladığın zaman gönder ya! Sen nefsini niye düşünüyorsun.
> Araştırmacı: Kentsel dönüşüm olduğunda göçmenlerle ilgili problemlerin ortadan kalkacağına inanıyor musunuz?
> Katılımcı: Herhalde, çünkü gidecekler. Şimdi bir oda tutuyorlar, on kişi kalıyorlar, kirası ucuz diye." (Leyla, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 50)

Fikirtepe Mahallesi'nde bir kıraathanede çaycılık yapan, göçmenlerin toplanmasıyla ilgili olarak "Eskiden yoktu, şimdi başladılar toplamaya" diyen ve tüm göçmen gruplarını aynı görüp gitmeleri gerektiğini düşünen katılımcıya, "Gördüğümüz kadarıyla mahallenizde göçmenler yaşıyor bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Her çeşit millet var burada. Aşağı yukarı dört, beş senedir bu böyle. Herhangi bir kötülüklerini görmedin ama çok kalabalıklar. Kentsel dönüşüm olmaya başlayınca yavaş, yavaş dağılmaya başlıyorlar. Zaten hepsini topluyorlar. Polisler topluyorlar, oturma izinleri yok. Oturma izinleri olmayanların hiçbirini aşı yapmıyorlar. Biz hastaneye gittik vardı birkaç kişi, onları aşı yapmıyorlardı... Gitmeliler. Onlardan bir şey olmaz. Burası fuhuş yatağı oldu. Nerede çalışacaklar? Böyle para buluyorlar. Bak Rize'de yok. Sokmuyorlar. Bir tane sokmuyorlar. Hepsini kovdular. (Temel, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 50)

Fikirtepe Mahallesi'nde esnaflık yapan, babası 1980'li yıllarda Libya'ya çalışmaya giden ve Suriyeliler bahsi geçince babasının yaşadığı deneyimlere atıfta bulunarak "Araplar kadar hain bir millet yoktur" sözünü hatırlatan katılımcıya, "Fikirtepe'deki değişim

hakkında ne düşünüyorsunuz?" ve "Kentsel dönüşümden önce ve sonra ne gibi değişiklikler oldu sizce?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Normal mahalle hayatıydı. Burası varoş kesimi. Ne düşük ne yüksek, orta kesim. Bağdat Caddesi'ne yakın, Boğaz köprüsüne yakın, ulaşım imkanı yüksek olduğu için bizim burası şuanda çok revaçta bir yer. Kentsel dönüşüm olayından sonra komşuluk olayı tamamen bitti zaten. Çoğu insanın buradaki yerleri, babadan, dededen kalma yerler. Adam kırk, elli yaşına kadar sefalet içinde yaşamış, bir anda trilyonlardan bahsedilmeye başlandı. Adam ne olduğunu şaşırdı yani. Burada zengin olacağız diye gezip ölen çok abilerimiz var. Adam göremeden gitti… Bir de doğma büyüme buralısın, buraya alışmışsın, ulaşım olarak çok güzel bir yer. Şimdi insan düşünüyor nereye gideceğim? Nasıl bir hayat kuracağım? Onun endişesi var. Buraya alışmışsın, bütün çevren burada, evinden çıkınca herkesi tanıyorsun. Farklı bir bölgeye gideceksin nasıl adapte olacaksın? İllaki olursun da, zaman alacak o. (Kenan, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 36)

Fikirtepe Mahallesi'nde yaşayan göçmenler hakkındaki görüşü sorulduğunda ise şunu demiştir:

> Burada Mandıra Caddesi'nde Özbek lokantaları var. Zaten bu Hızırbey caddesi, Sanayi caddesi olarak geçer. Tamirhaneler, nalburlar vardır. Mandıra caddesi de alışveriş. Orada marketler vardır, mağazalar vardır. Eğitim mahallesinde de, bomboş bir cadde hiçbir şey yok... Suriyeli burada fazla yok. Özbekler fazla burada. Gelen gitmek istemiyor zaten. Çoğunluğu bir aylık turist vizesi ile gelmiş, on senedir, on iki senedir burada. Kendi ülkelerinde çok cüzi bir miktara, otuz dolara çalışıyorlar. Buraya geliyorlar, para kazanıyorlar. (Kenan, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 36)

Kentsel dönüşüm süreciyle birlikte yeni binaların inşa edilmesiyle toplumsal doku değiştiğinden, göçmenlerin ileriki yıllarda Fikirtepe Mahallesi'nde barınmayacağını ise şu şekilde ifade etmiştir:

> Araştırmacı: Afganlılar genellikle çöp toplama işini mi yapıyorlar?
> Katılımcı: Çöp toplama işini ezelden beri Romanlar yapıyordu. Onların işiydi. Ondan sonra Diyarbakırlılar başladı. Diyarbakırlılar patron oldu, Afgan ve Suriyelileri

çalıştırmaya başladılar. Yani adamlar kamyon konteyneri getiriyordu, bak şuradaki dükkan kağıtçıydı. Koskoca konteyneri koyuyordu oraya, çekçekçiler çıkıyordu buradan, on, yirmi tane geliyorlardı konteyneri dolduruyorlardı. Kamyonette geliyordu konteyneri alıp boşaltıyordu, sonra tekrar getiriyordu.

Araştırmacı: Yerlilerin çoğu gitti deniliyor, boşalan yerlere de göçmenlerin yerleştiği söyleniyor…

Katılımcı: Yüzde sekseni gitti. Burada ağırlıklı olarak Özbek ve Türkmen var. Burada Suriyelilere kimse dairesini vermez.

Araştırmacı: Neden?

Katılımcı: Bozuk bir millet. Kimse güvenip de dairesini vermez yani. Onlar genellikle toplu yaşamayı sever. Burada bir dükkan vardı, camı, çerçevesi, elektriği yoktu, gelip burada yaşamışlardı.

Araştırmacı: Daha sonra gittiler mi?

Katılımcı: Azaldı. Valla Belediye çok uğraştı bunlarla. Boşalttı, boşalttığı yerleri de komple kapatmaya başladı. İllaki aralarında iyileri de var ama ben öyle birini tanımıyorum.

Araştırmacı: Burada yeni binalar yapılınca mı Belediye bu uygulamayı başlattı?

Katılımcı: Şurada gördüğün yeni yapıların şikayeti üzerine toplamaya, toplama demeyelim de sürmeye başladı. Şimdi adam gelmiş, dünyanın parasını veriyor, burada yaşıyor, dışarıya çıkıyor her türlü pislik ortamı görüyor. bu kesim ile o kesim birbirine zıt bir kesim. Oradan şöyle, kısa şortla kadın çıkıyor, buradan çıkan insan da komple tesettürlü yani. Tamamen birbirinden ayrışık bir millet. Eee ne olacak insanlar şikayet edecekler." (Kenan, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 36)

Kadıköy ilçesine bağlı Fikirtepe Mahallesi Mandıra Caddesi'nde, göçmenlere ait, genelde lokanta, çağrı merkezi, market ve kargo alanlarında olmak üzere küçük ve orta ölçekli ticari işletmelerin var olduğu görülmüştür. 15 senedir İstanbul'da yaşayan, Fikirtepe Mahallesi Mandıra Caddesi üzerinde bir market işleten, "Benim yerim yurdum burası artık" diyerek gelecekte de Türkiye'de yaşamak istediğini söyleyen, Özbek asıllı Afganistanlı katılımcıya, "Afganlılar neden özellikle buraya yerleşiyor?" diye sorulduğunda, *"Evler gecekondu ve ucuz olduğu için. Bir ülke gelişecekse yabancılarla gelişir. Yabancılar piyasaya hareketlilik getirir. Şöyle düşün abi, Çağrı marketi düşün, yerlisi giriyor alışverişini yapıyor. Bir yabancı gelip oradan alışveriş yapsa, geliri daha*

da artar. İlaki çağrı değil diğer işleri için de aynısı geçerli.", demiştir (Sanjar, Kadıköy Fikirtepe Mah., Oturum izinli, Erkek, 35).

Şekil 9: Mandıra Caddesi üzerinde Göçmenlerin İşlettiği dükkanlar

El açması kıymalı "Samsa" böreği satılan ve işletmeciliğini Türkiyeli bir esnafın yaptığı Özbek lokantasında "yere çukur kazılarak yapılan bir tür küçük fırın" olan tandırda çalışan, üç senedir Türkiye'de yaşayan ve Özbekistan'daki akrabalarını Türkiye'ye çalışmak için davet eden samsa ustası Özbek kökenli katılımcıya, "Siz ne zamandır buradasınız?" ve "Yerli müşterileriniz de oluyor mu?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Ben üç senedir buradayım. Gördüğünüz gibi buradaki fırında çalışıyorum. Buraya Türklerden de çok gelen var. Özbeklerden, Türkmenlerden de gelen var. Türkler bizim yaptığımız samsa'yı çok seviyor. (görüşme sırasında lokantaya gelen kişi için) Bu da benim kardeşim. Daha yeni geldi. O da benim yanımda çalışacak. (Mashhur, Kadıköy Fikirtepe Mah., Oturum izinli, Erkek, 40)

Akrabalarının tavsiyesi üzerine Türkiye'ye geldiğini, Özbekistan'da oto tamirciliği yaptığını burada da bu mesleğini devam ettirdiğini, "Burada Çingeneler çok, onu fark ettim. Bizim memlekete çok var. Özbekistan'daki Çingeneler iyi insanlar.", Türkiye'de olmaktan memnun ve Türkiye'de aşı olduğunu söyleyen katılımcıya, "Biraz kendinizden bahseder misiniz" diye sorulduğunda, *"Biz üç kardeşiz. Abim beni çağırdı, ben buraya geldim. Vallahi abi, daha yeniyim burada, üç ay oldu. Hanımla, yeni geldim. Ben oto serviste çalışıyorum, Hanım da bakıcılık yapıyor. Burada iki artı bir evde oturuyorum, sekiz yüz TL kira veriyorum… Burada para kazanıp Özbekistan'a geri dönmek istiyorum. Aldığım maaştan anneme ve babama da para gönderiyorum."*, demiştir (Umijon, Kadıköy Fikirtepe Mah., Oturum izinli, Erkek, 40).

Nail adlı katılımcının Fikirtepe Mahallesi'ne yerleşen göçmenler için söylediği *"Boşluk oldu, ondan girdiler"* ve Zeki adlı katılımcının *"Yüz tane evin altmış beş tanesi yabancı"* ifadeleri dikkate alındığında, Fikirtepe bölümünde, kentsel dönüşüm süreçleri kapsamında yerleşik halkın genelde İstanbul'un farklı ilçelerine göç etmesiyle birlikte yerleşim alanlarında bir boşluğun meydana geldiği ve metruk görünümdeki söz konusu boş yerleşim alanlarına göçmenlerin yerleştiği ve bu yerleşme süreciyle birlikte yeni bir gettolaşma örüntüsünün ortaya çıktığı görülmektedir. Benzer bir tespiti, Kurtuluş (2005), 1980'lerden itibaren transit göç kapsamında, İstanbul'un eski mahallerine yerleşen düzensiz göçmenler için de yapmıştır (Kurtuluş, 2005). Diğer taraftan, yerli katılımcılar, Bağcılar'daki Yenigün bölümündeki Yusuf adlı katılımcının düşüncesine paralel olarak, kentsel dönüşüm süreçlerinin sonucunda, göçmenlerin Fikirtepe bölümünde barınamayacağını düşünmektedir. Bu nedenle, tepki gösterseler de Fikirtepe bölümünde Mandıra Caddesi'nde bulunan göçmenlere ait mekanların kendileri için bir tehdit olmadığını söylemişlerdir.

Diğer taraftan kentsel dönüşüm süreçleri kapsamında, Fikirtepe bölümünde yaşayan halk, soylulaştırma süreçlerinde görüldüğü gibi yerinden yurdundan edilmemektedir. Bu bağlamda, Ergün'ün (2006) soylulaştırma tanımına bakıldığında durum daha da anlaşılır olmaktadır. Ona göre, soylulaştırma üç aşamadan oluşmakta ve buna göre ilk aşamada yeni gelenler bazı konutları satın almakta ve rehabilite etmektedir. İkinci aşamada, kira değerinde fark oluşmakta ve buna bağlı taşınmalar meydana gelmektedir. Üçüncü

aşamada ise, zorla yer değişme süreci başlar ve ilgili muhitin sakinleriyle birlikte eski gelenekler de kendisini yenisine bırakmaktadır (Ergün, 2006, s. 20). Fikirtepe bölümünde yaşayan insanlar, sahip oldukları arsaları kat karşılığı olarak müteahhitte vermekte ve bunun karşılığında ticari değeri yüksek konutlar almaktadır. Ancak bu bağlamda Fikirtepe bölümünde yaşanılan temel sorun eski mekanların yok olmasıyla birlikte geleneksel bağların ve mahalle kültürünün yok olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumu, Hikmet adlı katılımcı *"Komşuluk bitti"*, Hasan adlı katılımcı *"Burada öyle bir komşuluk vardı ki…bu imar buradaki komşuluğu, buradaki bağlılığı kopardı gitti"*, Tayfur adlı katılımcı *"...Ama yıllar geçtikçe, ne insanlık kaldı ne de arkadaşlık kaldı" şeklinde* ifade etmektedir.

Bir diğer önemli husus ise, özellikle Firkirtepe bölümünden hareketle hâlihazırda çöp toplayıcılığı işinin Afganlı göçmenler tarafından yapılıyor olmasıdır. Zeki adlı katılımcı tarafından söz konusu işin Afganlı göçmenlerden önce genelde Diyarbakırlılar veya Siverekliler tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Bu bağlamda Zeki adlı katılımcı, *"Eskiden kendileri giderlerdi şimdi Afganlıları çalıştırıyorlar."* demek suretiyle esasen nöbetleşe yoksulluk (Işık & Pınarcıoğlu, 2015) kapsamında yaşanılan dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Ancak burada, düzensiz göç kapsamında önem arz eden farklı bir husus daha bulunmaktadır. Zaman, zaman emniyet tarafından, Fikirtepe bölümünde yapılan rutin kontrollerde düzensiz olduğu tespit edilen göçmenler sınır dışı edilebilmektedir. Fakat, belirli bir zaman sonra, sınır dışı edilen bu göçmenler hedef noktasına tekrar ulaşabilmektedir. Bunun nedeni ise, özellikle Fikirtepe bölümünde yaşayan düzensiz Afgan göçmenlerin, genelde yerli patron ve aracı göçmen ağlarıyla olan bağlantılarının, sınır dışı edilme sürecinden sonra da devam etmesinden kaynaklanmaktadır.

4.1.2.2 Yeldeğirmeni

Yapılan çalışma kapsamında Yeldeğirmeni bölümünün, 1950'lilerden itibaren Anadolu'dan gelen göçlerle şekillendiği, 1970 ile 1980 yılları arasında yaşanan apartmanlaşma süreciyle daha önce bu bölgede yerleşik olan insanların büyük bir bölümünün müstakil ev yaşamına alışık oldukları için Erenköy, Küçükyalı ve Moda gibi

semtlere taşındıkları, bu süreçte taşradan yeni gelenlerin söz konusu yeni apartmanlara yerleştikleri ve belirli bir zaman sonra mahalle kültürüne uyum sağladıkları, burada uzun yıllar var olan gayrimüslimlerin 6-7 Eylül Olayları ve sonraki süreçte gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekatı ile bu bölgeden göç ettikleri, 2005-2010 yılları arasında gerçekleştirilen "Canlandırma Projeleri" ile bölgenin demografik yapısının büyük oranda değiştiği ve uluslararası göç kapsamında yaşanan gelişmeler temelinde bu bölgede göçmenlere ait işletmelerin açıldığı, tespit edilmiştir. Bu kapsamda Yeldeğirmeni bölümünde, doğma büyüme Yeldeğirmenlili olan, Kadıköy tarihi ile ilgili çalışmaları bulunan kent mimari bir katılımcıyla ayrıca bu bölgede göçmenlere yönelik açılan lokantaların (Resim 10), dükkanların, kargo şirketlerinin sahipleri ve çalışanları ve bölgede uzun yıllar esnaflık yapan katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Şekil 10: Rasimpaşa Mahallesinde Özbekler Tarafından İşletilen Lokanta

Şekil 11: Özbekliler Tarafından İşletilen Dükkânda Satılan Ürünler

Doğma büyüme Yeldeğirmenlili olan, Kadıköy tarihi ile ilgili çalışmaları bulunan ve Kadıköy'de yaşanan "Kentsel Dönüşüm" ve "Canlandırma" projelerine karşı duyarlı bir tavır sergileyen kent mimari katılımcıya, "Mahalleniz hakkında bilgi verebilir misiniz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Bizim Yeldeğirmeni kendine özel bir mahalleydi. Ama mahalle yaşantısında, hepsinde olduğu gibi mahallenin insanları vardır, esnafları vardır, komşuluk vardır ve mahallenin en önemli tarafı da mahallede her tip insan vardır. Yani zengin de vardır fakir de vardır. Hacı, hoca da vardır, sarhoş da vardır, ne bileyim, her tip insan vardır mahallede. Delisi de vardır. Şimdiki gibi zenginlerin ayrı mahallesi, fakirlerin de ayrı mahallesi, hatta doktorların mahallesi yoktur. Şimdi her mahalle sınıfına özel oluyor. Mahallenin en önemli özelliği, esnafı. Esnaf mahallede, mahalleliye hitap edebilecek malzeme satar veya iş yapar, zenaat yapar ve genellikle esnaf genellikle mahallede veya mahalleye yakın yerde oturur. Yani o civardadır esnaf. Hatta benim görüştüğüm başka bir öğrenci vardı, Küçükçekme'de bizim oturduğumuz yerde hala mahalle yapısı var demişti. Bizim mahallede bir şey lazım olsa, bakkalı uyandırırız, lazım olan şeyi verir dedi, mesela. Mahallenin özelliği budur. Esnaf acil bir şey oldu, aşermiş

> kadın vardır meyve istiyordur gecenin bir vakti, esnaf dükkanını açar verir. Mahalle böyle bir yerdir. (Sinan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 74)

Devamında "Mahalleniz ‘de yabancılar yaşıyor muydu?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir:

> Tabi Rum’u, Ermeni’si, Yahudi si hep beraberdik. Bizim oturduğumuz evin sağ tarafında Rum komşumuz, sol tarafımız Türk’tü, karşımız Ermeni’ydi. Onun bir yanı Yahudi, diğer yanı Rum’du. Bizim komşularımız böyleydi. Gayrimüslim çoktu, hep beraber yaşıyorduk. Onlar bizim Ramazanlarımıza saygı gösterir, biz de onların bayramlarına saygı gösterirdik. Biz bilirdik birbirimizin dini günlerini ve ona göre herkes birbirine gayet güzel davranırdı. İyi komşuluklar da vardı. (Sinan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 74)

Görüşmenin devamında ise, 6-7 Eylül Olayları kapsamında Kadıköy'de meydana gelen olaylar, hadiseler meydana geldikten sonra mahalle sakinlerinin birbirlerine yönelik bakışı, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'ndan sonra Yeldeğirmeni'ne yerleşenler hakkında sorular sorulmuştur. Uzman katılımcı bu sorulara ilişkin olarak şunu demiştir:

> 6-7 Eylül olaylarında, Beyoğlu’nda, her yerde ne olduysa Kadıköy’de de o olmuştur. Gayrimüslimlerin dükkanları, daha çok işyerleri yağmalandı. Bazı semt sakinleri korudu. Yeldeğirmeni’inde mesela halk koruya bildiği kadarıyla komşularını korudu. Ama yine de birkaç dükkan yağmalandı. 6-7 Eylül olaylarından sonra, buradan bir göç olmamıştır. Herkes göçü 6-7 Eylül olaylarına bağlar. 6-7 Eylül olaylarından sonra gayrimüslimler gitti diye genellikle konuşulur. . 6-7 Eylül olayları 1955 yılında oldu. Biz 1960, 1970’lere kadar komşularımızla hep beraber birlikte yaşadık. Benim tespitim, asıl göç 1974 Kıbrıs Barış Harekatı’ndan sonra oldu...Mahalleli komşularının dükkanlarını koruyabildiği kadarıyla korudu zaten. Yani bu olay bir düzenlemeydi, bir provokasyondu. Daha sonra Müslimler de gayrimüslimler de bunun farkına vardı zaten. Bir de dükkanları yağmalayanlar, komşuları değil veya Kadıköy’de yaşayan insanlar değildi. O bir güruhtu. Bu yağmalamayı yapanlar provoke edilmiş, hezeyana getirilmiş, insanlardı. Belli ki bunları toplamışlar, bir yerlerden... 1974’ten sonra gayrimüslimler gitmeye başladı. Tam da İsrail’in Yahudileri ülkelerine çağırdığı döneme denk geldi. Yani tüm dünyadaki Yahudileri çağırdığı bir dönemdi. Yahudiler

> o şekilde gitmişti. Rumlar Yunanistan'a gittiler. Ermeniler kaldılar. Ermeni komşular kaldı. Burada kalanlardan ise, gayrimüslimler Yeldeğirmeni'nden Moda'ya, bir kısım Yahudiler Şişli tarafına taşınmışlardır. (Sinan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 74)

Katılımcıya, açılan kafeler ve göçmen işletmelere de atıfta bulunarak "Yeldeğirmeni'nde son yıllarda yaşanan değişimin nedeni nedir? diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Belediye önce 2005 yılında tarihi çarşıyı canlandırma projesi yaptı. 2010 yılında da Yeldeğirmeni için bir canlandırma projesi yaptı. O zamanda ben her ikisini de karşı çıkmıştım. Çünkü canlandırma projeleri, ticari projelerdir ve pazarlama vardır içinde. Mahalleyi, semti pazarlamak vardır. Canlandırma projeleri şehrin ölü yerlerine yapılır, tarihi çarşı ölmüş mü ki, oraya canlandırma projesi yapıyorlar. Veya Yeldeğirmeni ölmüş ki canlandırma projesi yapıyorlar. Bir iki fabrikaya bağlı yerleşim yerleri olur. Örneğin Dilovası oradaki fabrikalara bağlı bir yerleşimdir. Oradaki bir iki fabrika kalkıp gittiği zaman ölür orası hakikatten. Canlandırma projesi o tip yerlere yapılır. Orayı tanıtırsın, etkinlikler, spor müsabakaları, sanat gösterileri yapılır, orayı tanıtır ve pazarlarsın ve orada yeniden bir hayat oluşturmaya çalışırsın. Canlandırma Projeleri öyle yerlere yapılır, tarihi çarşı veya Yeldeğirmenin'e yapılmaz. Buraya koruma projesi yapmaları lazımdı. Onun yerine canlandırma projesi yapıp bir anda pazarladılar. Tarihi çarşıda normal esnaf vardı, geleneksel esnaf vardı, zanaatkâr vardı, sanatkar vardı, hepsi gitti. Bir anda her taraf kafe ve restoran oldu. Yemeci, içmeci oldu yani. Ne manavı ne esnafı kaldı. Balıkçılar kaldı, çünkü günde oraya o zamanki rakamlarla söylüyorum on ton balık satılırdı çarşının içinde. Büyük rakamdır, 2005 yılının rakamdır. Şimdi belki daha fazladır. Balıkçıların bir kısmını balıkçı lokantasına çevirdiler. Onun için balıkçılar oradan kolay, kolay gitmez. Ama öbür esnafın hepsi yemeci, içmeci oldu. Tarihi çarşının, tarihini bırakın bir anda çarşılığı kalmadı. Güya tarihi çarşı için proje yapmışlardı, çarşılılık kalmadı. Çarşı esasen orada iki üç sokaktır. Hacıbekir'in sokağını düşünün, Muvakkıthane Caddesi orayla Söğütlüçeşme caddesi, bir de Söğütlüçeşme caddesi ile Caminin yanında bit pazarı vardı, bit pazarının olduğu sokak, o küçük alandır tarihi çarşı. Bunlar her tarafı tarihi çarşı olarak ele aldılar. Çünkü büyük bir yer pazarlıyorlar. Altyol'a, Mühürdar'a kadar tarihi çarşı dediler. Ben o zaman bu tarihi çarşı söylemi Modayı'da kapsayacak diyordum o zaman. Nitekim şimdi de kapladı. Şimdi çarşının nerede olduğunu

> bilmiyor. Tarihi çarşı orada iki üç sokaktı ve şimdi her taraf yemeci, içmeci oldu. Sonra Yeldeğirmeni'ne canlandırma projesi yaptılar, ona da karşı çıktım. Yel değirmeni bir mahalle, yerleşim yeridir. Burayı bırakın, tamam sokağını derleyip düzenleyin çünkü uzun yıllar Belediye çivi çakmamıştı Yeldeğirmeni'ne. Bir anda başladılar, boya firmasıyla anlaştılar, cepheleri boyadılar. Canlandırdılar hakikaten. Sonra bir baktık Yeldeğirmenin'de diziler, filimler çevriliyor. Resim atölyeleri açıldı. Açılmadan bir sene önce resim atölyesi açılacak denilseydi buna kimse inanmazdı. Yüz tane resim atölyesi var. Dediğim gibi bu işin gel geli. Çünkü ressamlar geldi diye dikkat çekti. Sonra ressamlar gitti oradan çünkü kiralar yükseldi. Ondan sonra daha başka şeyler oldu ve demografik yapı tamamen değişti. Yeldeğirmeni'nde artık eski, bizim bildiğim mahalle yapısı yok artık. Yeni bir mahalle oldu. Ben böyle söyleyince yeni muhtar alınıyor, duyuyorum, muhtar alınmasın ama, yeni muhtar esasen yeni demografik yapının muhtarıdır. Daha önceki çocuk, Yeldeğirme'nin kırk yıllık muhtarıydı orada. Onun babası da muhtardı. En az kırk, elli senelik baba oğul muhtardı. Ben ona diyordum ki, birgün sen muhtarlığı kayıp edersen anla ki Yeldeğirmeni tamamen değişmiştir. Nitekim muhtarlığı kayıp edince de değişmiştir. O da dediklerimin kanıtıdır yeni muhtarın olması orada. (Sinan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 74)

Sinan adlı katılımcı, son dönemlerde Yeldeğirmeni bölümünde yaşanan dönüşümün, Kadıköy Belediyesi tarafından 2010 yılında yürürlüğe sokulan "Canlandırma Projesi" ile başladığını ve bunun sonucunda demografik yapının değişmesiyle eski mahalle yapısının bozulduğunu ifade etmiştir. Benzer bir eğilimin, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nin kentleri üzerine yapılan araştırmalarda da kamusal kentsel alanların birkaç on yıl boyunca ticarileştirilmesi ve özelleştirilmesi bağlamında da görülmektedir (Meier, 2018). Bu temelde söz konusu "Canlandırma Projesi"'nin, Fikirtepe bölümündeki kentsel dönüşüm süreçlerinde ortaya çıkan boşluğa benzer bir boşluk yarattığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, özellikle 1970'li yıllarda yaşanan apartmanlaşma süreçleriyle Yeleğirmeni'ne yerleşenler, "Canlandırma Projesi" bağlamında ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak İstanbul'un farklı ilçelerine taşınmış ve bu taşınma sonucunda boşalan konutlara genelde öğrenci ve yabancılar yerleşmiştir.

Bu kapsamda, uzun yıllar Rasimpaşa Mahallesi'nde çaycılık yapan katılımcıya "Son zamanlarda yabancıların sayısı arttı gibi burada, değil mi?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Çok öğrenci var. On milyon yabancı var bu İstanbul'da. Özbekler, Türkmenler, Gürcistanlılar, Kırgızıstan, Azerbeycan, var babam var. Afrikalı bile var. O zenciler var ya seyyar satıcılık yapıyorlar. Saat, kayış filan satıyorlar. Her türlü insan var. Yarın bugün bizi buradan kovarlar belki. Şu sokak aşağısına bak Türkmenler, Özbekler dükkanlar açmış. Başımıza bela ettiler bunları. Şimdi de Afganlar geliyor. Gürcistanlılar yetmedi şimdi de Afganlar geliyor. Kötü oldu. (Hasan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 60)

Komple köyü kapattım gelmem 1975 senesinde oldu diyen, Rasimpaşa mahallesinde bir büfe işleten katılımcıya "Mahallenizde ne gibi değişiklikler oldu?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Burada öğrenciler konusunda değişimler oldu. Sadece öğrenciler çoktu burada dershaneler filan kapatınca sayısı azaldı. Yeldeğirmeni caddesi var orası çok acayip değişti. Eskiden orada hiçbir şey yoğudu. Hep aile vardı, binalar vardı. Şimdi kafeler, mafeler ne ararsan var orada. Aileler de başka yerlere gitti. Genç takımı doldu buraya. Bir de Kadıköy çarşıda bu kadar kafe, birahane yoktu hiç. Vallahi şimdi her yer meyhane oldu. Çok değişti orası. Yukarı sokakta bir seneden beri lokanta açıldı hep kuyruk. Nasıl diyeyim, dolmuşlar dolu, dolu geliyor, millet çarşıya dağılıp gidiyor. (Mehmet, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 64)

Mehmet adlı katılımcının, *"Yeldeğirmeni caddesi var orası çok acayip değişti… Nasıl diyeyim, dolmuşlar dolu, dolu geliyor, millet çarşıya dağılıp gidiyor*" ifadesi Sinan adlı katılımcının Yeldeğirmeni bölümünün geçirdiği değişim hakkındaki düşüncelerini desteklediği görülmüştür. Diğer taraftan, Hasan adlı katılımcının, "*Şu sokak aşağısına bak Türkmenler, Özbekler dükkanlar açmış."*, demesi üzerine, daha önce sahada yapılan keşif çalışmasında görülen, göçmen işletmelerin bulunduğu mekanlara gidilmiştir.

Suriyeli ve Afgan göçmenler için *"Bizim kızlarımıza büyük ölçüde salça oluyorlar"*, pandemi döneminde, *"Gel al da olsa ben bir Özbek'i alıp buraya getiremem ki. Onlar da zaten evlerinden çıktıklarında yakalanacaklarından korkuyorlar"* ve genel olarak göçmenlerin Türkiye'de kazandıkları paraları dolar cinsi dövize çevirmelerinin ve bu şekilde transfer etmelerinin ekonomiye zarar verdiğini, doğma büyüme Kadıköylü olduğunu söyleyen katılımcıya, "Mahallenizde ne gibi değişiklikler yaşandı?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Yabancıllar arttı. Ama çoğu Rasimpaşa'da ikamet etmiyor ki. Kadıköy'e alışverişe geldikleri zaman kendi yemeklerini yiyorlar. Esas olarak Firkirtepe ve Deniz Oteli o taraf var ya sahilin arka tarafı orada kalıyorlar. Burada lokantaları var dediğim gibi. Bir arka sokakta var onlar Diyarbakırlı. Bir de Türkmenler ve Özbekler tarafından işletilen lokantalar da var. Özbek lokantasına Türkmenler de geliyor. Ama şöyle bir şey de var Sovyet Rusya rejimi iki halkı birbirine düşman etmiş. Özbekler Türkmenleri, Türkmenler Özbekleri sevmiyor. Ama buraya geldikten sonra kaynaşmaya başladılar yavaş, yavaş…Kadıköy'de Suriyeli fazla yok. Dilenciler var sadece. Onları görüyoruz. Bir de arabacılar geçiyor, tahmin ediyorum ki onlar Afgan. Afganlar hırsızlık yapıyorlar, bizim mallarımızı çalıyorlar buradan. (Timur, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 60)

Göçmen işletmelerinin yakınında rastlanılan, yüksekokul mezunu, yeni evli, asıl mesleği grafikerlik olup işsizlik nedeniyle kurye şirketinde çalışmak zorunda kalan katılımcıya, "Göçmenler hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda, *"Ne diyeyim abi. Görüyorsun halimi. Üniversite bitirdim, işsizim. Ülkeyi mültecilerle doldurdular. Bir şey desen içeri tıkacaklar. Bir fırsatını bulursam bu ülkeyi terk edeceğim!"*, demiştir (Arda, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 30).
Yine aynı güzergâhta rastlanılan, pandemi dönemine atıfta bulunarak, "*Eskiden iş yerine gelirken bir, bir buçuk saate geliyordum, şimdi dolmuşla on beş dakika geliyorum"* ve *"Fikirtepe'de yıkım olunca, ucuz diye Fındıklı'ya taşınmaya başladı Özbekler*" diyen Özbek kökenli katılımcıya, "Türkiye'ye gelen Özbekler hakkında bilgi verebilir misiniz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Biz buraya çalışmaya geliyoruz. Bizim ülkede polis her şey. Kadınları eziyorlar. Kadın dayak yediğinde polis, kadına soruyor sen ne yaptın diye? Ama yine de erkeğe sahip çıkıyor. Buraya gelince normal vize ile geliyoruz. Sonra iki senelik ikamet alıyoruz. Özbekler Fikirtepe, Dudullu, Fındıklı, Maltepe'de kalıyor. Bayanlar bakıcılık işinde çalışıyor. Erkekler kargo, kurye, lokanta ve fabrikalarda çalışıyorlar. Kargo yerlerinde az olur, zenginler çalışıyor orada. Burada kargo açmak zor, para lazım. (Anwar, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Oturum izinli, Erkek, 28)

Göçmenlere yönelik bir kargo şirketinde çalışan ve göçmenlere karşı bir dışlamanın olmadığını söyleyen katılımcıya, "Burada çok fazla Türkmen, Özbek, Gürcü işletmeler gördük. Lokantalar, kargo şirketleri var. Bunun nedeni nedir?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Doğrudur. Ama burası çok uzun yıllardan beri var. On yıldan fazla süredir var. Çevre bölgelerde yer alan göçmenlerin çoğu buradan irtibat kuruyorlar, eşyalarını buradan gönderiyorlar. Şimdi işler biraz durgun. Pandemi döneminde Türkiye uçuşları durduğu için sayılarında bir artış yok. Dönmek istiyorlar dönemiyorlar. Ama Suriyelilerle Özbek ve Türkmenlerin durumunu farklı. Suriyeliler buraya zorunlu olarak gelmişler. Savaştan dolayı ama Türkmenlerde öyle bir durum söz konusu değil. Burada da bir Türkmen lokantası var. Karısı Türkmen kendisi Türk. Şuradakinin sahibi Diyarbakırlı. (Tugay, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 55)

Yine, göçmenlere yönelik kargo şirketinde çalışan ve özellikle Suriyeli göçmenler için "*Gitsinler! Herkes kendi evine gitsin. Benim çocuğum diresek çürütüyor, üniversiteye girmek gecesini gündüzünü veriyor*." diyen katılımcıya, "Mahallenizdeki Özbek ve Türkmen işletmeler ve son zamanlarda sayıları artan göçmenler hakkında bilgi verebilir misiniz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Burada Türkmenlerin sayısı artmadı. Pandemi döneminden beri yollar kapandı, ne gelebiliyorlar ne gidebiliyorlar. Lokantanın motorcusu olarak çalışabiliyorlar. Buradaki lokantaların ve kargo firmalarının sahibi genelde Türkler. Şöyle diyeyim, bizim patron daha önce Türkmenistan'da başlamış çalışmaya. Sonra burada devam etmiş. Bu sizin bahsettikleriniz genelde şöyle oluyor. Bir Özbek ile evli filan oluyor,

> sonra onlara yönelik hizmet veriyor. (Aliye, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 50)

Yeldeğirmeni bölümünde yer alan göçmen işletmelerinin, Fikirtepe bölümü ve Bağcılar'da Fatih Caddesi ve 842'nci sokak olmak üzere Çınar Mahallesi ve çevresinde yer alan göçmen işletmelerden farklı bir görünüme sahip olduğu görülmektedir. Fikirtepe ve Çınar bölümünde yer alan göçmen işletmeleri, sıralı ve genel itibariyle tek cadde üzerinde bulunmaktadır. Yeldeğirmeni bölümünde bulunan göçmen işletmelerinin mekânsal ayrışma kapsamında kazanacağı görünüm, ekonomik ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak değişebileceği düşünülmektedir. Bu konuda, Almanya'nın Mülheim am Rhein kentinde bulunan, 19'uncu yüzyılda sanayileşme süreci bağlamında kendi başına oluşan ve cazibesi yüksek bir sanayi bölgesine dönüşen Keupstrasse'de yaşanan gelişme örnek verilebilir. Keupstrasse'ye ilk göçmenler 1950'li veya 1960'lı yıllarda yerleşmeye başlamış, daha sonrasında meydana gelen ekonomik krizler nedeniyle İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve Türkiye'den ilk gelen göçmen grupları Keupstrasse'yi terk etmiş ve buraya daha sonra Türkiye'den gelenler yerleşmiştir. 1970'lı yılarda sanayi istihdamı büyük oranda yok olmuş ve bu sonucunda esnaflar dükkanları kapatmak suretiyle Keupstrasse'yi terk etmişlerdir. Türk göçmenler işsizlikten dolayı esnaflık yapmaktan başka bir çare bulamadıkları için boşalan bu dükkanları kiralamış ve bir süre sonra bu dükkanları tadilattan geçirmişlerdir. Sonrasında Köln Belediyesi ilgili caddede yer alan binaların cephe ve dairelerini de restore edilmiştir. Bugün itibariyle Keuppstrasse, oryantal görünümü bakımından çekici bir manzaraya sahip olduğu söylenmektedir (Yıldız, 2020, s. 33-34).

Uzman ve yerli katılımcılarla yapılan görüşmelerde, Yeldeğirmeni bölümünde, yabancı öğrencilerin yaşadığı öğrenilince, ırkçılık deneyimleri kapsamında farklı statülere sahip göçmenler arasında bir karşılaştırma yapmak amacıyla göçmen kökenli öğrencilerle de görüşülmüştür. Bu kapsamda, yerlilerle ilişkilerinde yerlilerin "yardımseverliği" vurgulayan, bir göçmen olarak yerlilere göre işe girmek için iki kat daha fazla çalışmaları gerektiğini düşünen, Afgan göçmenlerin Türkiyeli kadınları rahatsız ettiğini ve Türkiye'nin İran, Irak, Afganistan ve Suriye gibi ülkelere göre daha seküler bir devlet yapısına sahip olmasından dolayı bu ülkeden gelen göçmenlerle kültürel olarak birçok

noktada anlaşmazlıkların yaşandığını söyleyen, İran kökenli doktora öğrencisi katılımcıya, "İran ile de kıyaslamak suretiyle İstanbul'daki gündelik hayatı biraz anlatır mısınız?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Bizim yaşadığımız bölge biraz küçüktü, İstanbul biraz daha canlı. Burada her yerde gece hayatı var. Zorluk olarak tabi iletişimde biraz zorluklar yaşadım. Ev kiraları İstanbul'da çok pahalılaştı. Ben buraya altı sene önce de gelmiştim, altı sene önce burada mesela yemek ve ev kısmı daha ucuzdu ama şimdi çok pahalı oldu. Bir sene içinde ev fiyatlarının çok arttığı söyleniyor. İlk başlarda belki konuşma olarak zorluk çekebiliyorsunuz. Biz şimdi Türkçe'yi öğrendik, iyi konuşabiliyoruz. Ama mesela tabi başka yabancılar olsa iletişim kısmında sorunlar yaşarlar. Bazı yabancılar dertlerini bile anlatamıyor. Mesela İstanbul Kartı'nı almış HES kodunun ne olduğunu bilmiyor. Ama biz Türkçe bildiğimiz, konuştuğumuz için soruyoruz mesela abi HES kodu nedir diye. İstanbul Kartı nasıl alabiliriz diye sorabiliriz. Şimdi okullar açılmaya başlayınca metrolar daha kalabalık olmaya başladı... İstanbul'da en çok sahil kenarlarını seviyorum. Kadıköy olsun, Karaköy olsun. Yabancıları da görüyorsun. Mesela Rus turistler filan da geliyor. Bazıları gelip gitar çalıyor. Orada daha çok rahat ediyorum. Metro istasyonları sevmiyorum. Çok kalabalık oluyor. Ben çok kalabalık olan yerleri sevmem. (Akçan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Oturum izinli, Erkek, 25)

Korena döneminde, seksen kişilik sınıflarda eğitim almak durumunda kalan, ev sahibi toplumun insanlarından çok yabancılarla arkadaşlık kuran, okulunu bitirdikten sonra Avrupa'ya gitmek isteyen katılımcıya, "Bize biraz İstanbul'u anlatabilir misiniz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Burası çok büyük bir şehir. Modern biraz. Fiyatlara baktığımız zaman, Kadıköy'de biraz üst ve orta katman insanların yaşadığını söyleyebiliriz. Buraya orta katmanın üzerindeki insanlar takılıyor. Ancak ulaşım sıkıntısı var. A noktasından B noktasına gitmek için en az iki aktarma yapmak zorunda kalıyorsunuz. Kadıköy'den Avcılar'a ulaşım bir saatin üzerinde sürüyor. Ben daha önce Ankara'da yaşadım orada bu kadar büyük bir ulaşım sorunu yaşamıyorsunuz. Bakü aynı şekilde. Türkiye'nin bence ulaşım konusunda en sıkıntılı şehri İstanbul. Kiralar pahalılaştı. Bu sene okullar açıldıktan sonra her şey baya zamlandı. (Agahan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Oturum izinli, Erkek, 22)

Babaannesi Almanya'dan göç ederek Rusya'ya gelen, annesinin sevmesinden dolayı Türkiye'de öğrenim görmeye karar veren, İstanbul'da yabancı statüde öğrenim gören, gündelik hayatı kapsamında *"Genelde okula gidip geliyorum. Fazla ders oluyor."* diyen katılımcıya, "Rostov ile İstanbul arasında ne gibi farklar var?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> İstanbul kalabalık bir şehir. Ben İstanbul'da çok gezdim. En çok Florya taraflarını severim. Orası rahat deniz var, güzel evler var. Beşiktaş da güzel tarihi olarak Dolmabahçe sarayı. Kadıköy'de çok kalabalık. Bizim ülkede hayat daha rahat, stabil diyeyim. Ama burada gece gezebiliyorum rahat olarak, Rusya'da yaşadığım şehirde gece sokağa çıktığım zaman bazı sıkıntılar olabilir. Benim Rusya'da yaşadığım şehirde bir buçuk milyon insan yaşıyor, burada on sekiz milyon insan yaşıyor. Çok trafik oluyor. Gezmek istiyorsan çok zor özellikle bayram günlerinde. Her yerde çok insan oluyor. İkincisi, farklı olan, tabi ki insanlar da farklı oluyor. Türkiye'de insanlar biraz kapalı davranıyor, belki ben yabancı olduğum için öyle düşünüyorum. Bizim Rusya'da yabancı olsanız ve Rusça bilmeseniz bile insanlar size açık davranır. Türkiye'deki insanların karakteri yumuşak, Ruslar çok sert olur. Rusya'da bir şey olduğunda düşündüğünü insanların yüzüne söyleyebiliyorsun. Biz alkol çok içiyoruz, siz sigara çok içiyorsunuz. Kızlar ve erkekler arasındaki ilişkilerde kültür farkı var. Sizin kültürünüzde kızlar ve erkekler ayrı gibi. Biz Rusya'da erkek ve kadını aynı görüyoruz. Türk erkekleri kadınlara çok önem veriyor. Bizde de tam tersi kadınlar erkeklere önem veriyor. İki, üç yüz yıl önce Rusya'da bir söz kullanılırdı, kadın evin ocağını yakar diye. Ama şimdi bu değişti, biz de kadın erkek arasında bir fark gözetilmiyor, eşit görülüyor. (İgor, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Oturum izinli, Erkek, 22)

Üniversite'de öğrenim gören *"Bir de Türkiye'de insanlar kıyafetlerinize çok önem veriyor. Mesela elbisene bakarak bu iyi okuyan bir öğrenci değil diyebiliyorlar..."* diyerek ırkçılık deneyimini aktaran Akçan adlı katılımcı gibi, ırkçılık deneyimleri bulunan İgor ve Agahan adlı katılımcılar, İstanbul'da gündelik hayat kapsamında, artan kira fiyatlar bağlamında hayat pahalılığından, aşırı kalabalıklardan ve *"A noktasından B noktasına gitmek için en az iki aktarma yapmak zorunda kalıyorsunuz"* (Agahan) demek suretiyle ulaşım sorunlarından şikayet ederken, *"Burası çok büyük bir şehir. Modern biraz"* (Agehan), *"İstanbul kalabalık şehir...Kadıköy'de çok kalabalık...Ama*

burada gece gezebiliyorum rahat olarak, Rusya'da yaşadığım şehirde gece sokağa çıktığım zaman bazı sıkıntılar…" (İgor), "*...İstanbul'da en çok sahil kenarlarını seviyorum. Kadıköy olsun, Karaköy olsun. Yabancıları da görüyorsun. Mesela Rus turistler filan da geliyor. Bazıları gelip gitar çalıyor. Orada daha çok rahat ediyorum..." (Akçan*), demek suretiyle, yaşadıkları kentin ve özelde Kadıköy ilçesinin çekici unsurlarını dile getirmişlerdir. Bu anlamda, kısmen de olsa Kadıköy de, Batılı modern hizmet şehirleri gibi, günün her saatinde, para ve uzmanlık bilgisine sahip olan herkese, gündelik hayat kapsamında yapılması zorunlu işlerden kurtulma imkanı vermektedir. Örneğin, New York'ta, Paris'te veya Berlin'de günün her saati her ihtiyaca yönelik kamu ve özel mal ve hizmetleri bulanabilmektedir. Bu anlamda, iş ve yükümlülükleri hafifletmek amacıyla bir makine olarak işleyen bir kent, kentin temel özelliği olarak görülmektedir (Siebel, 2015).

4.1.2.3 Moda

Yapılan çalışma bağlamında Osmanlı bakiyesi olarak değerlendirilen gayrimüslimlerin 'Mübadele', '1948 Varlık Vergisi', '6-7 Eylül Olayları', '1963 Kıbrıs Olayları', '1974 Kıbrıs Barış Harekâtı' kapsamında uzun yıllar boyunca yaşadıkları Moda semtinden göç ettikleri, katılımcıların *"Biz sokakta bağırmayız. Biz sokakta şarkı söylemeyiz. Bu medeni bir ülke insanın yaptığı şeyler" (Sabiha, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 60),* "*İstanbullu ve Modalı olmak bir yaşam tarzıdır, mesela yolda yürürken yere tükürmemektir" (Nazım, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 80)* ifadelerinden hareketle Modalı olmanın genel itibariyle medenilikle özdeşleştirildiği, Kadıköy ile ilgili yapılan Canlandırma Projeleri'nin mahallenin yapısını değiştirmeye başladığı ve bu bağlamda özellikle Moda semtinin çevre ilçelerde yaşayanlar için eğlence merkezi bakımından bir cazibe merkezi haline getirildiği ve siyasal baskı ve buna bağlı olarak demografik yapının bozulması nedeniyle Beyoğlu ilçesinde bulunan esnafın bu bölgeye yönelmesinden sonra kafe işletmelerinin sandalye ve masalarını dışarı koymak suretiyle sokakları işgal ettiği ve giderek sayıları artan barlardan gecenin geç saatlerine kadar yükselen seslerden semt sakinlerinin oldukça rahatsız oldukları, bilhassa hafta sonlarında çevre ilçelerden Moda semtini ziyaret etmeye gelenlerin "Lübnan mutfağı", "Alman mutfağı" gibi *"Özel tatlar"* sunan

mekanları tercih ettikleri ve bu özel tatların sunulduğu mekanları genelde geliri yüksek kişilerin, turistlerin veya yerleşik olan yabancıların ziyaret ettiği, belirli mekanlar temelinde "Batı"'ya özgü tüketim biçimlerinin tercih edildiği, tespit edilmiştir.

Moda bölümündeki çalışma niteliksel araştırma kapsamında ilkin netnografik daha sonraki süreçte etnografik yöntemle yapılmıştır. Netnografik yöntem temelinde, altı aylık bir takipten sonra Kadıköy ile ilgili Facebook'a bağlı sosyal paylaşım grupları değerlendirilmiş ve buna göre üç ana başlıkta özetlenebilecek sosyal paylaşım gruplarının olduğu görülmüştür. Birincisi, "Bellek Kadıköy", "Kadıköylüler" gibi Kadıköy hakkında genel bilgi veren gruplar mevcut. İkincisi olarak, "Burası, "Ne olacak bu Moda'nın hali?", "Ben beyaz kanlı, eski Modalıyım, ya sen?" söylemleri için doğru bir yer değildir." konseptinden hareket eden "34710 Mahalle" gibi gruplar mevcuttur. Üçüncüsü olarak "Moda Bülteni", "Çok Eski Moda", "Yaşanacak Bir Moda" gibi gruplarda, "Moda" kimliği ön plana çıkmakta ve burada geçmişteki güzel hatıralara ve yaşanmışlıklara atıfta bulunmak suretiyle Moda'nın günlük sorunları dile getirilmektedir. Örneğin, "Yaşanacak Bir Moda" grubunda, grubun kuruluş amaçlarından biri olarak şu belirtilmektedir: *"Modalıların, Caferağa-Osmanağa mahallerinden komşuların, mahallelilerin bir araya geldiği; Moda'ya ve Modalılara ilişkin iletişim zeminidir."*.

Bu kapsamda diğer grupları takip etmekle birlikte, genel itibariyle birbirini tanıyan, ilgili semtte uzun yıllar yaşamış grup üyelerinin kimliklerini Moda semti üzerinden tanımlamaları ve bu kimliğe atıfta bulunarak gündelik hayata ilişkin sorunlarını dile getirmeleri nedeniyle temelde üçüncü ana başlıkta yer alan gruplar günlük olarak takip edilmiştir. Moda semtinin tarihi bağlamında görüşülen, ailevi kökleri Selanik'e dayanan, doğma büyüme Modalı olan, Moda ile ilgili gelişmelere büyük hassasiyet gösteren, uzman katılımcıya "Moda tarihi ile ilgili ne diyebilirsiniz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Moda genel itibariyle Levantenlerin yani gayrimüslimlerin oturduğu bir yerdi. Ticaretle uğraşan Levantenlerin yani gayrimüslimler, ilk önce İzmir'de Bornova'ya yerleşirler. İzmir esasen liman kenti olduğundan dolayı ticarete el atarlar. Sonra bunlar büyük aileler halinde, üç dört tane büyük aile, İstanbul'a taşınırlar. İstanbul'da yer

olarak Moda'yı seçerler. Moda'da üç dört tane çok büyük aile vardır. Bunlardan bir tanesi, benim için en önemlisi banker Lorenzo'dur. Bu girişin hemen köşesinde yıkık bir bina duruyor orası Banker Lorenzo'nundur. Bunlar Galata bankerleridir. O dönemin bankaları yani. Lorenzo dünyanın sayılı zenginlerinden biridir. Gayrimenkul zenginidir. Buradaki köşkün bahçesi buradan başlar Kızıltoprak'ta biter. Bugün bile büyük oranda bu arazi hala kendisindir. Size kimsenin bilmediği bir şeyi diyeyim, Kadıköy'deki eski Salı pazarı hala tapu olarak Banker Lorenzo'nundur. Banker Lorenzo'nun bir tek kızı olmuştur, kızının da altı veya yedi tane çocuğu vardır. Avusturya hanedanlığından, Yunan krallığından akrabaları bulunmaktadır. Aile bakımından da çok soyludurlar. Hatta Osmanlı'ya Yunan kralı geldiği zaman buradaki eve misafir olarak gelmiştir, o kadar yani. Lorenzo öldükten sonra kızı Avusturya kontu ile evlenir. Avusturya konutunun soyadı ilginçtir, Frankenstein'dır. Ama bu filmlerdeki Frankenstein ile bir alakası yoktur. Çocukluğumuzda burası Frankenstein'in yeridir diye korkardık ama (gülümseyerek). (Nazım, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 80)

Devamında "Moda'da ilk büyük değişimler ne zaman başladı?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir:

Moda'da en büyük değişim 1946 yılında oldu. İkinci dünya savaşı bitmiş her ne kadar biz savaşa girmemiş olsak bile, muazzam bir kıtlık, fakirlik var. Tek parti iktidar var ve varlık vergisi konulmuştu. Türkiye'de 1940'lar itibariyle yaşanan en büyük değişim bu olmuştur. Varlık vergisi kanun olarak hepsini kapsıyordu ama laf aramızda uygulamada sadece gayrimüslimlere tatbik edilmiştir. Bunun amacı da şuydu, son dönemlere kadar, Çanakkale ve birinci dünya savaşında gayrimüslimler geri hizmet olarak askere alınmıştı. Çanakkale'de ölen Ermeni, Rum ve Yahudi doktorlar vardır. O döneme kadar gayrimüslimler hiç askerlik yapmıyor. Dolaysıyla askerlik yapmadıkları için kendi sanat ve ticaretlerinde çok ilerleyebilmişlerdir. Şuandaki askerlik gibi düşünmeyin, o dönemde askeri gidildiğinde beş sene, o sene askerlik yapılıyordu. Askerlerin eşleriyle irtibatı da yok, eşler kocalarının ölüp ölmediğini, geri dönüp dönmeyeceğini bile bilmiyordu. On sekiz yaşında askere gidiyor otuz yaşında geri dönüyor. Ailece marangozdurlar ama askerlikten döndüğünde bir bakıyor tüm marangozhanesi dağılmış. Sanatı elinden gitmiş. Buna mukabil, bir Ermeni ustası beş, altı sene boyunca sanatını, ismini devam ettiriyor, işlerini, dükkanlarını büyütüyor. Bu

şekilde muazzam uçurumlar açıldı. Bilhassa ticari açıdan gayrimüslim ve Müslümanlar arasında. İnönü'de gayrimüslimlere yönelik olarak madem savaş zengini olarak bu kadar para kazandınız diyerek inanılmaz oranlarda vergi istemiştir. Sizin burada örneğin neyiniz var, iki daireniz, bir arabanız ve ne bileyim bir yazlığınız var, kaç para ediyor bunlar, hesap ediyorlar, üç milyon ediyor, size yarın sabah iki milyon getiriyorsun denildi. Felaket bir şey. Evin var ama evi satarsan paran var. Nakit olarak iki milyonun yok. Bunu istenilen zamanda getirmezsen seni Erzurum-Aşkale'ye taş kırmaya göndeririz denildi. Evlerin ve ticari işletmelerin sahibi genelde babalar, dedeler filan oluyor. Bunlar trenlere dolduruldu ve neredeyse Erzurum Aşkale'den dönen olmadı. Mesela gayrimüslimlerin CHP'ye oy vermemesinin en önemli nedenlerinden biri budur, mesela. (Nazım, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 80)

"Varlık vergisinin toplandığı dönemde Kadıköy veya Moda'dan Erzurum-Aşkale'ye gönderilen oldu mu?" diye sorulduğunda, "*Tabi. O dönemde Kadıköy çarşıdaki on dükkândan dokuzunun sahibi neredeyse yabancıydı."* dedikten sonra kendisine "Varlık vergisinin konmasından sonra yabancıların dükkân sayısı azaldı mı?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

Bitti. Neredeyse hiç kalmadı. Yani, hiç kalmadı dediğim belki bin tane içinde üç tane kalmıştır ama ben onu kalmadı olarak varsayıyorum. Eczanesinden tut bakkalından manavına kadar. İmalat fabrikasından ilaç fabrikasından tut tamirhanelere varana kadar. Kadıköy'deki işletmelerdeki dönüşümün kısmen varlık vergisiyle gerçekleştiğini söyleyebiliriz. (Nazım, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 80)

Katılımcıya "Anadolu'dan Kadıköy'e göçler ne zaman başlamıştı?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

İlkin 1950'lili yıllarda Demokrat Parti döneminde başladı. Burada doğan boşluğu Demokrat Parti 1950 senesinde iktidara geçince doldurmaya başladı. İlk göçler Sivas'tan, Bolu'dan gelmeye başlamış. O zamanlar Güneydoğu'dan gelenler yoktu fazla. Demokrat Parti her mahallede bir milyoner sloganıyla iktidara geldi. Amerika ile muazzam bir dirsek teması kuruldu. Amerikan Marshall yardımları gelmeye

başladı. Zaten başlayan plan ve programları bu şekilde uygulanmaya başlandı. Bu planın en başında ne vardı, Cumhuriyetle başlatılan tüm milli eğitim hareketini yok etmekti. İmam Hatipler kurulmaya başlandı, dindar nesiller yetiştirmek için. Tabi İmam Hatip kötü bir şey değildir ama bu kadarına da gerek yok. Öğretmen okulları kapatılırken İmam Hatip okulları açıldı. (Nazım, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 80)

"Bildiğiniz gibi 1955 yılında 6-7 Eylül olayları olmuştu. Kadıköy'de yağma olaylarının olduğu söyleniyor, bu doğru mudur?"

Olmadı. Ama oldu da olmadı. Oldu çok küçük ölçeklerde oldu. Kadıköy'de İngiliz Kooperatifi yağmalanmıştı. Birkaç kendi bilmez bir iki şey yapmıştır. Kadıköy o dönemlerde çok büyük bir yer değildi. Kızıltoprak'ı geçtikten sonra kalan yer yazlıktı zaten. O dönemde Cadde Bostan'daki yazlıkların birçoğu Ermeni, Yahudilerindi. Karşı yakadan vapurla gelen bir grup, Cadde Bostan muhtarlığına gelir. Muhtarı gece yatağından kaldırırlar, bacağından sürükleyerek kaldırırlar, Muhtarlık binasına getirirler. Bütün muhtarlık kayıtlarını çıkartacaksın, Ermenilerin evlerini bize tek, tek göstereceksin demişlerdir. Ama bilmiyorum ne içindi öldürmek için miydi yağlamak için miydi.. Muhtar der ki burada hiç Ermeni oturmuyor. Olur mu Ermeniler oturuyor derler, hayır der, vermiyorum der Muhtar. Sonra muhtarı iyice bir döverler ve muhtar tek bir isim vermez. O muhtar kimdir? Özer Uçaran Çiller'in babasıdır. (Nazım, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 80)

Katılımcıya, "Mutlaka burada gayrimüslim arkadaşlarınız da vardır. 1955 yılında 6-7 Eylül olayları olurken onlar ne hissetti?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

Dediğim gibi mübadele, 1948 varlık vergisi, 1955 6-7 Eylül olayları, 1963 Kıbrıs olayları, 1974 Barış Harekatı'ndan sonra Kadıköy'de çok az sayıda gayrimüslim kalmıştır. Kiliselerin cemaatleri kalmamıştır. Moda'da mesela koskoca bir Rum okulu vardır, bundan dört sene önce tek öğrencisi kalmıştı. Düşünün okuma çağında, bütün Kadıköy'de bir tane çocuk var. Bunlar bilinenler hep anlatılanlar. Rumlarla aramızda bir düşmanlık yoktur, hala bizi çok severler ve İstanbul'da olmadıklarından dolayı çok pişmanlık duyarlar. En son iki üç sene önce Selanik'e gittiğimde, gördükleri yerde boynuma sarılıyorlardı. Ağlıyor, 34 plakalı araç gördüklerinde, arabayı seviyorlar,

araba İstanbul'dan geldi diye. Hepsinin de bir kırık Türkçesi var, unutmuşlar ama dikkat ettiğiniz zaman anlaşılıyor. Bir Rum beni aldı yemeğe davet dört, beş saat İstanbul'u anlattı, bırakmadı beni. (Nazım, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 80)

Moda semtinin "Medeni" oluşuna ilişkin bir grup katılımcısının "*Moda'ya KÜÇÜK PARIS dendiğini biliyor muydunuz*?" (M.G, Erkek) ile başlayan paylaşımına, önceleri Moda'da yaşayan Rum kökenli bir grup üyesi tarafından şu yorum yapılmıştır:

Günaydın, Moda ve Petit-Paris konusunda ilginç yorumunuzu okudum, sağolun. 1976 yılında Atina' ya göç etmiş olmama rağmen, doğma (1947) büyüme Moda'lı olmam nedeniyle, yaşam boyu eski semtimin aşığı olmakta devam ediyorum. Yazmış olduğunuz yorumun yanı sıra, izninizle bir değişik versiyonunu size iletmeyi düşündüm. Belki Moda konulu araştırmalarınıza ek bir yardımım olur, düşüncesiyle. Çocukluk yıllarımdan başlamak üzere yaşamış olduğum ortamda konuşulan, eleştirilen birtakım ilgili konuşmalar sayesinde aşağıdaki yorumumu iletiyorum. Şöyle ki: Yaklaşık 20. yüzyıl başlarından itibaren, 1960' lara kadar, Moda' da Bostan sok., Yusuf Kâmil Paşa sok., Atifet sok. ve Şinasi Efendi sok. dörtgeni parselde mütevazı konutlarda yaşayan sâkinler, genellikle Rum Ortodoks, Rum Katolik ve Levanten' ler çoğunlukta, bazı Ermeni ve Musevi, ve birkaç Müslüman Türk ailesi yaşardı. Bu özel toplumun çoğunluğu, gelirleri kısıtlı, Moda' nın zengin ailelerinde (özellikle tanınmış İngiliz kökenli, İzmir' den Moda' ya göç edip yerleşmiş Whitthall ve Lafontaine aileleri) çeşitli işlerle uğraşan emekçi sınıfından insanlardı (hizmetçi, aşçı, temizlikçi, bahçıvan, zengin teknelerinde 'kaptan' lâkabı lâtifesiyle miçolar, v.s.). 'Aristokrat' (!!!) diyebileceğim zengin ailelerde çalışanlar zamanla işverenlerinin örf ve adetlerine uygun bir tavırla aşılanmış emekçiler, aralarında da bu yaşam tavrını takınma, toplumsal (sosyal) bir üstünlük sağlamak, ve bu ortamın dışında yaşayan, özellikle ırkdaşlarını küçümsemek çabaları yüzünden çeşitli dedikodulara hedef olup, çekiştirmek ve kınamak üzere, lâtife şeklinde Moda'nın bu kısıtlı semtine Petit-Paris lâkabı verilmiş!!! Yukarıdaki yorumda belirtilen bilgiler, yaşamış olduğum ortamdan

> türemiş sübjektif, hafızamda birikmiş, hasretle anmakta olduğum sevgili Moda' dan bir miras sayılabilir! Saygı ve selâmlarımla, (Y.S, Erkek) (Moda Bülten, 7)[17]

İstanbul Kadıköy İlçesi Caferağa Mahallesi'nde yaşayan uzman katılımcıyla yapılan derinlemesine görüşmede, Moda semtinin gündelik sorunları, Moda'da yaşayan yabancılar, Modalıların son zamanlarda Türkiye'ye göç eden Afganlılar ve Suriyeliler hakkında ne düşündükleri hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda katılımcıya, Moda semtini diğer semtlerden farklı kılan özellik nedir?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Bir kere şöyle bir şeydir. Mahallemiz insan ilişkilerine saygılıdır. Selamı, sabahı olan, hala mahalle özelliklerini, İstanbul içerisindeki bu kadar kaos ve yozlaşmaya rağmen, mahalle ilişkilerini, mahalle esnaflığını, mahalle komşuluğunu, nispetten yaşar. İnsanlar birbirlerine "Günaydın" der, iyi günler der, hal hatır sorar. Tanışması bile gerekmez göz aşinalığı bile yetebilir. Dolaysıyla, bu anlamda medeniyizdir. (Sabiha, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 60)

Katılımcıya, Modanın kendine özgü bir yaşam tarzı olan, modernliği ölçü olan, bir düşünceye sahip olduğu söyleniyor. Dışarıdan gelenlerin, örneğin Umraniyeden, bu yapıya zarar verdiği ve bu noktada şikayetler olduğu söyleniyor. "Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz? diye sorulduğunda, şunu demiştir:

> Yapıya zarar vermiyor. Şimdi bakın, evet, bizi bazen elitist olmakla suçlarlar. Elitistlik böyle bir şey değil. Siz kendi yaşam alanınıza sahip çıkmaya çalışıyorsunuz. Yaşam alanınızı korumaya çalışıyorsunuz. Moda adı gibi her zaman Moda'dır. Her zaman tarih içerisinde misafirleri fazla olmuştur. Önce giyimlerine bakmaya gelmişler. Levanterler otururmuş burada. Onlardan modayı takip ederlemiş. Fakat geldiğimiz

[17] Moda bölümü kapsamında yapılan netnografik çalışmadaki içerikler, yazım hataları dahil doğrudan alıntılanmıştır.

> noktada, semtimize gelen, semt dışı hatta ilçe dışından gelen kişiler, kendi kültürlerini buraya adapte etmeye çalışıyorlar. Biz sokakta göbek atmayız. Biz sokakta bağırmayız. Biz sokakta şarkı söylemeyiz. Bu medeni bir ülke insanın yaptığı şeyler. Bizi yozlaştırmak gibi değil, bizi etkilemek şeklinde algılamamak lazım. Gelip de kendi kültürlerini bizim mahallede uygulamaya çalışıyorlar. Hiçbiri bir Ümraniye'den gelen bir grup, kendi mahallesinde saat üçte, ikide, on ikide, veya dokuzda, müziği sonuna kadar açıp, naralar atıp, şarkı söyleyebilir mi? Dayak yer. Bizde ne oluyor. Ha dayak yemiyor. Çünkü biz böyle bir mahalle değiliz. Tepkimizi konuşarak, medeni şekilde verebiliyoruz. (Sabiha, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 60)

Devamında, "İnsanların birbirine saygılı olması gerekir demiştiniz. Bu bağlamda, Mahallenizi, Türkiye geneli için bir kültürel model olarak sunmanın faydalı olacağını düşünüyor musunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Elbette. Şöyle düşünün, bakın burası, kilisesi, camisi, burada her dinden insanımız vardır. Beş camim, beş kilisem var sanıyorum. Hafızam beni yanıltmıyorsa. Burada bir kilisenin çanını duyarsınız, bir ezanın sesini duyarsınız. Ve baktığımız zaman Osmanlıdan itibaren, İtalya'nı, İngiliz'i, Rum'u, Ermeni'si, burada hep bir arada hep dostça yaşamışlar. Hâlihazırda da yaşıyor. Elbet ki bir model. Fakat aykırı bir modelmiş gibi algılatılmaya çalışılıyor. (Sabiha, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 60)

Mahallesinde Fransız, İtalya gibi yabancıların yaşadığını, bunlarla ilgili herhangi bir sorun yaşamadıklarını söyleyen katılımcıya, "Zaman, zaman sosyal medya mecralarında Modalıların Afganlı ve Suriyeli göçmenlerden rahatsız olduklarını ifade ettiklerini gördüm. "Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Şimdi Fransız ve İngilizlerle ilgili problem yok, ama Afganlar ayrı. Şimdi, göçmen derken onu asılında iyi ayırt etmek lazım. Yani Göçmen dediğinizde, doğrusu ben, mecburiyet karşısında bir yere gelen insanı anlıyorum. Diğeri benim için yabancı uyruklu birisidir. Göçmen ve Yabancı uyruklu insanları birbirinden ayırt etmemiz lazım. Benim Mahallemde Amerikalı, İngiliz, Fransız, İtalyan, onlarca oturanımız var. Hepsi aklı başında, medeni insanlar. Ama, göçmen dediğiniz zaman işin şekli değişir. Evet, Afganlar var, Suriyeliler var. Suriyeliler genelde dilenirler, zaman, zaman

> hırsızlık dışı şeyler yaparlar, hırsız değildir Suriyeliler. Ama Afganlar hırsızdır mesela. (Sabiha, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 60)

Y.S adlı katılımcı, Moda semtinin oluşum sürecine ilişkin olarak, emekçi sınıfından Ermeni, Musevi ve birkaç Müslüman Türk ailesinin, Moda kültürünü esasen, yanlarında çalıştıkları Levantenler'den edindiklerini, daha sonra edindikleri bu kültürü özellikle yakınlarına karşı bir kültürel üstünlük unsuru olarak kullandıklarını belirtmiştir. Sabiha adlı katılımcı ise, günümüze kadar gelen Moda kültürünü "Medeni" kavramıyla özetlerken ve bunu Türkiye geneli için bir rol model olarak görülmesi gerektiğini söylerken, "*Benim Mahallemde Amerikalı, İngiliz, Fransız, İtalyan, onlarca oturanımız var. Hepsi aklı başında, medeni insanlar."* dedikten sonra özellikle Suriyeli ve Afgan göçmenler bağlamında "*Ama, göçmen dediğiniz zaman işin şekli değişir."* Demektedir. Bu kapsamda medeni kavramını, Aydınlanma dönemiyle birlikte şekillenerek günümüze kadar gelen, belirli bir yaşam biçiminin de adı olan modernite kavramıyla özdeşleştirdiği görülmektedir. Esasen kültür alanının kendisi bir kapanma yeridir. Terkedesis (Terkessidis, 2004), bu kapanmanın, devletin faaliyeti, çalışma hayatının talepleri ve bireylerin faaliyeti arasındaki bir boşlukta kendini yeniden üreten kültürel hegemonya adını verdiği kurumsal kompleksin içinde yer aldığını düşünmektedir. Ona göre kültürel hegemonya, iç içe geçmiş iki alanı kapsamaktadır. Bir yandan kültürel hegemonya, belirli bir modern değerin ve ahlaki sistemin uygulanması anlamına gelmektedir. Yani, orta sınıfın erdemlerinin bir kataloğu olarak her şeyden önce özdenetim, çalışkanlık, ılımlılık, düzen ve buna benzer değerleri ön plana çıkartmaktadır. Modernite sürecinde, zamanın tarihsel koşullarına bağlı olarak ise, bu değerler veya değerler sistemi kuşkusuz bazı esnekliklere sahip olmakla birlikte önemli ölçüde değişmemiştir. Öte yandan, ona göre, kültürel hegemonya kavramı, küresel ölçekte, bir devlette "Gerçek" bir ulusun sınırlandırılması ve tanımlanmasının yanı sıra "Beyaz ırk", "Avrupa kültürü" veya "Batı" olarak adlandırılan baskın bir kolektifin sınırlandırılması ve tanımlanmasını ifade etmektedir (Terkessidis, 2004). Bu bağlamda, Sabiha adlı katılımcının, göçmenler arasında yaptığı ayrımın, kendini evrensel düzeyde de hegoman gören bir kültürel bakış açısına göre yapıldığı görülmektedir.

Söz konusu bu kültürel ayrımlar ve pratikler, Moda semtinde yer alan işletmelerde de de görülmüştür. Moda semtinde işletmesi bulunan bir katılımcı, Batı tarzı unlu mamullerin

satıldığı işletmesindeki ürünlerin kimler tarafından tercih edildiğine dair şunları söylemiştir:

> Araştırmacı: Semtinize Suriyeliler veya Afganlılar geliyor mu?
> Katılımcı: Yok. Buraya gelmezler pahala olduğu için. Burası pahalı semt. O yüzden burada barınamıyorlar. Yani buraya gelip bir kahveye yirmi beş lira verip oturacak hali yok. Ha gelirse onların zengin kesimlerinden gelen olur.
> Araştırmacı: Yeldeğirmeni'ne doğru Türkmen ve Özbeklerin işletmelerini gördüm.
> Katılımcı: Burada Özbek var baya.
> Araştırmacı: Bir de burada Lübnan lokantaları da gördüm?
> Katılımcı: Burada Lübnan lokantaları arttı. 'Falafel' diye yemekleri var baya tuttu.
> Araştırmacı: Bu yerleri Türkler mi işletiyor?
> Katılımcı: Türklerden işleten de var, Lübnanlıların da işlettiği var. Mesela şu sokağın arkasında var bir tane Filistinli işletiyor.
> Araştırmacı: Buraya Suriyeliler veya Filistinliler gelmiyorsa, bu lokantaları kimler tercih ediyor?
> Katılımcı: Onlar vegan yemek çeşidi sunuyorlar, bunu da seven bir kitle var. (Akın, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 55)

Katılımcıya "Pandemi döneminde mahallenizde ne gibi zorluklar yaşandı? Örneğinmahallenizde kurallara uyuldu mu?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Pandemi döneminde kurallara uyuldu. Mahalle sosyo-kültürel açıdan, nezih bir mahalle olduğu için, kurallara uyan bir mahalledir. O açıdan bir sorunumuz çıkmadı. Ama, tabi, pandemi döneminde, farklı bir kitle, sıkıntıya düştü. Yani, maddi anlamda, hep bildiğiniz aileler vardır. Pandemi dönemi öncesinde sorunları olan, pandemi sonrasında sorunları oldu. Ama işi gücü olan, aslında kendi yaşam standardını çalışarak sağlayabilen insanlar zora düştü. İki dil bilebilir, üç dil bilebilir, bankaya kredi borcu vardır, borcunu çalışarak ödüyordur, biranda işten çıkartıldılar veya ücretsiz izne ayrılmak zorunda kaldılar ve diğer iş kolları için de diyorum, örneğin müzisyenler için diyorum, işsiz kaldıkları için çalışamadılar. Ama bunlar sıkıntıya düştü. Pandemi döneminde bunları yaşadık. (Sabiha, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 60)

Moda semti kapsamında takip edilen gruplarda, özellikle Pandemi öncesi dönemde kafe işletmelerinin sandalyeleri dışarı koymak suretiyle sokakları işgal etmesi, barlardan gece saatlerinde gelen yüksek ses, hafta sonlarında civar ilçelerden gelenler ve semtteki depreme dayanıksız evler üzerine tartışmalar yapılmıştır. Bu gruplarda sokak hayvanlarıyla ilgili destek amaçlı paylaşımların da sık, sık yapıldığı görülmüştür. Pandemi dönemindeki tartışmalarda ise, sokağa çıkma yasağının bulunduğu günlerde, semtin "sessizliği" veya "gürültüsüz" hali özel olarak vurgulanmıştır. Örneğin, bir katılımcının, "*Moda 'da uzun zamandır kuş sesleri ile uyanmamıştım, sokaklarda komşuların "iyi bayramlar" tebrikleri, yollarda slalom yapmadan yürümek, korna sesi yok, aşırı gürültü yok ... Bana neler oluyor yasaklara alıştım"*, paylaşımına grup üyeleri tarafından şu yorumlar getirilmiştir: *"Bende bu hali seviyorum"* (Z.E, Kadın), *"Aslinda tadini cikarmak. Lazim etraf sessiz"* (N.A, Kadın), *"Bende sevdim sessizliği."* (D.Z, Kadın), *"Huzuru ne kadar da cok ozlemişiz"* (G. K, Kadın), *"Hepimiz alıştık bu hali en güzel işte çocukluğumun Moda sokaklari"* (S.H, Kadın), (Moda Bülteni, 1)

Özellikle hafta sonları çevre ilçelerden gelen "farklı" kültürel pratiklere sahip insanlara yönelik olumsuz bir bakışın var olduğu görülmüştür. Modalılar genel olarak semtlerine günübirlik olarak dışarıdan gelenlerin, mevcut Moda semtine ilişkin kültürel dokuya zarar verdiklerini düşünmektedir. Örneğin ,"*Caddebostan sahili halka açılarak güzel bir hareket oldu teşekkürler. Bu güzel girişim moda sahilinde de yapılabilse biz de mutlu olsak diyorum. Bize katılan olur mu. sevgi ve saygı bizden destek sizden"* içeriği ile yapılan paylaşıma şu yorumlar yapılmıştır: *"Sahile doluşmak için Modaya gelsinler, virüs taşısınlar yani öyle mi???"* (S. A, Kadın), *"Yok..! Olmadı....Bu düşünceniz hiç de iyi değil.! Moda Sahili fazlasıyla dolu zaten....Ah Eski Moda Ah...!"* (İ. K, Erkek), *"Bu konuda yapılacak bir şey yok maalesef..Artık halk profilimizin büyük kısmı bu! O soylediklerinizsadece uzaktan gelenler mi? Son yıllarda paranın el değiştirmesi ile bu semtlerde ikamet eden o kadar çok ki.. Geri dönmeye imkan yok.."* (Nalan Mengutay) , *"Aynen dışardan gelen çok, bir de donla denize girenler gelir"* (J. Ö, Kadın), *"Metro hizmete girdikten sonra maalesf kadıköy ve moda çok bozuldu insanlar çok değişti modada elit kaliteli insanlar yaşıyordu halende varlar dışarıdan gelen insanlar moda ve kadıköyü bozmak için uğraşıyorlar güzel modamıza yazık oluyor üzülüyorum."* (Neslihan Yavaşoğlu Baykaş).

> Bir de Metro açılinca Caddebostan sahil de sizlere ömür olacak. Sahil külturü olmayanlari iç çamaşırlariyla denize girerken gormemize çok az kaldı.Şehrin en uç noktalarindan bir biletle sahile inip bütün günsahilde içip sarhoş hallerde dolaşacaklar. Mahallelerinde bir yudum içki icemezken buralarda çatlayincaya kadar içecekler.Bu arada usulunce içmesini de oturmasini da bilen insanları tedirgin edecekler ve meydan onlara kalacak. (Şaziye Şişlioğlu Demir) *)* (Moda Bülteni, 2)

Araştırmanın konusu ve yerleri hakkında bilgi verdikten sonra "Bağcılar'da daha çok veri alabilirsiniz" diyen, daha önce Almanya, Rusya ve İtalya'da da yaşamış olan katılımcıya, "Modallılar özellikle belirli bir saatten sonra aşırı gürültüden şikâyet ediyor. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Moda'da aşırı derecede ses var. Motor ve arabayla geçenlerin müzik seslerini açmaları vesaire sorun yaratıyor. Burada içkili ortamlar artış gösterdi. Akşam on ikiye kadar burada durun müziğin sesini sonuna kadar açıp arabayla geçtiklerini göreceksiniz. Bunu yapan da Bağcılar'dan gelen kitle zaten. Mesela buranın halkı böyle bir şey yapmaz. Özellikle hafta sonu varoş bölgelerden gelenlerin yaptığı bir şey bu. Neden özellikle buraya geliyorlar? derseniz, yeni kuşak, Z kuşağı burayı bir toplanma merkezi olarak görüyor. Önceden Cihangir, Taksim'de olanlar buraya doğru gelmeye başladı. Burada meydana gelen aşırılıkların nedeni alkol. Nereye bakarsanız bakın işin sonunda alkol var. Bir de burayı görmek istiyorlar, buranın güzel olduğunu biliyorlar. Moda Kadıköy diye bir yerin var olduğunu duyuyorlar bir yerden, deniz kenarı, çok güzel yerler, ara sokakları çok güzel… Gerçekten de burada her bir ara sokak ayrı bir güzel. Ufak, ufak kafeler, bölgesel tatlar ve farklı tatlar bulabileceği bir yer. Orijinal mekanlar, dekorasyonu farklı yerleri var. Gerçekten buraya geldiğiniz zaman keyifle akşama kadar gezebileceğiniz semttir burası. Burada dediğim çok yabancı da var. Burada gittiğiniz her kafede mutlaka bir yabancıya rastlayıp sohbet edebilirsiniz. Mesela şu köşede gördüğünüz kafenin sahibi İngiliz'dir. Müşterilerinden yarısından fazlası da yabancı. (Akın, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 55)

"Sokaklarda bağıranlar, Arabesk müziği sonuna kadar açıp evinden yayın yapanlar sokakta çırılçıplak dolaşanlar, Artık nezih Moda Semti Tarihe karışıyor. Zamanında sustuk göz yumduk. Geçmiş olsun." (L.Ö, Kadın) paylaşımın altına şu yorum yapılmıştır:

> Ne denir ki, fahiş fiyatlarla evlerini kiraya verip, kirayla geçinen pek çok Modalı var. Onların kiraya verdiği evlerde her odada bir genç yaşıyor. Bizim gibi de tek başına veya ailesiyle yaşayanların ödediği kiraları beğenmeyip, mıkırdanıp duranlar var. Kıymet bilene vereceksin malını. Sonunda Kıymet bilmezleri n oluverirler. Moda için çok geç. Daha iyi hale gelmez artık. Beyoğlu, Ortaköy örnek. Moda geçmişte kalmak üzere... (A.K, Kadın) (Yaşanacak Bir Moda, 6)

Moda semtinde yaşayanların gündelik sorunları, farklı kültürlere bakış açıları ile birlikte göçmenlere yönelik bakış açısını yansıtan içerik bulunmaya çalışılmıştır. Bunun için söz konusu grupların içerik arama butonundan faydalanmıştır. Grupta Facebook uygulamasının bir özelliği olarak mevcut olan içerik arama üzerinden, belirli anahtar kelimler girmek suretiyle geçmişe yönelik de olmak üzere, ilgili grupta o anahtar kelimesini içeren tartışmalara ulaşmak mümkün olabilmektedir. Bu kapsamda ilgili gruplarda, "Suriyeliler" anahtar kelimesiyle bir tarama yapılmış, bu sayede geçmiş yıllara ait yorumlar, tartışmalar ve haber paylaşımlarına ulaşılmıştır.

2018 yılında, "Yaşanılacak Bir Moda" grubunda, "*Olay, Kadıköy Caferağa Mahallesi'nde dün sabah saatlerinde meydana geldi. Liseli 17 yaşındaki B.G.K . kaldırımda yürürken karşıdan gelen bir kişinin yumruklu saldırısına uğradı..."* haberi paylaşılmış ve grup katılımcıları şu yorumlarda bulunmuştur:

> Bir tane bu ebatlarda Suriyeli bir tip var . Sakallı iri yarı. Arkadaşımın dükkanına eşi yalnızken gelip zorla bazı şeyler istedi. Akşama kadar Kadıköy sokaklarında dolaşıyor. Defalarca kameralarla tespit edildi ve defalarca şikayetle gözaltına alındı. O gün bıraktılar. Kimliği yok. Polisler adını bile biliyor. "Gariban adam , bırakın elleşmeyin " diyorlar. İnsanlar sabırlarının son noktasındalar. (M.Ç, Erkek).

"NASIL MODAYA YAKLAŞTIRILMASINLAR, ÜSKÜDARA MI GİRSİNLER. ÖYLE BİR KANUN VAR MI ...BU TİP KİŞİLERİN BU TİP OLDUKLARINA KİM KARAR VERECEK.." (A.K, Erkek)

> "Üsküdarda Ümraniye'de heryerde açık bayanlar var meczup birinin de normal birinin de böylesi darp teşebbüsünde bulunması radikal dinci çevrelerce takdir göreceğini düşünmesi ve hatta olumlu karşılanması güvenlik sorunudur ben şahsen vatandaş

> olarak yetkililerce gerekenin yapıldığını görmek isterim hem yetkililerce hem de o anda şahit olan çevredeki vatandaşlarca tepki gösterilip 'burada böyle durumlara izin vermeyiz' mesajı ile huzura asayişe destek vermeliyiz.." (Ö.K, Erkek) (Yaşanacak Bir Moda, 3)

Yine 2018 yılında, *"Yaşanılacak Bir Moda"* grubunda, Afgan göçmenlerle ilgili olarak, Hırsızlık yaptıkları iddiasıyla, *"ACIDIĞIMIZ BU İNSANLAR MODA DA GİRMEDİK DÜKKAN BIRAKMADILAR GECE BEKÇILERININ DİKKATİNE"* başlığıyla paylaşılan video görüntüsünün altına, grup üyeleri şu yorumda bulunmuştur:

> Yahu bütün çöpçüler Afgan . Çalışma izinleri falan yok. Kaldıkları yerler belli. Her gün bir noktada toplanıp dağılıyorlar ,tekrar geliyorlar . Bilen yok mu var elbette . Bunları bu ülkeye kim getirdi ? Bir anda bütün çöp toplayanlar değiştirildi ? Kim değiştirdi ? Kim bunlara hükmediyor ? Bunların hepsi biliniyor .....Benim güvenlik , asayiş ve belediye konusunda zerre bir beklentim yok. Kadıköy meydanında tek bir trafik polisi yok . Gözümün önünde iskelede herif esrar alışverişi yaptı . Kameralar nerede ? Kadın çalıştıran evler , uyuşturucu satıcıları hırsızlar say say bitmez . Ancak basın açıklamasına yüzlerce görevli , toma falan gelir. (M.Ç, Erkek)

"Ülkenin durumu zaten feci.o kadar çok işsiz insan var ki. Bir de başımıza bunlar geldi. afgan, pakistanlı, suriyeli. Çoğu Türkçe bilmiyor. Türk geridonusumculer de bunlardan çok şikayetçiler. Dışardan gelenlerin işlerini ellerinden aldıklarını söylüyorlar." (Y. İ, Kadın). *"Ne olduğu belli değil,afganmı,suriyelimi vb.bu iş kanunla yasaklanmıştı. Alan kurumda yüksek ceza yiyecekti.Süre uzatıldımı,yoksa Chp nin kazandığı bir İlçe semti Moda Emniyetin savsaklamasımı var gece bekçi düdüğü sesi duyulmuyor. GECE BEKÇİSİ uygulaması Modada uygulanmıyormu yoksa."* (E.Ç, Erkek) (Yaşanacak Bir Moda, 4)

Yine aynı grupta 2020 yılında, *"İstanbul'u Dinliyorum Gönlüm Yaralı*" şiirini paylaşan bir grup üyesi şöyle demektedir:

> Değerli dostlarım sekiz yıl önce 19.08.2012 tarihini atarak ve büyük ustalara sığınarak şiir özentisiyle bir yazı yazmışım. Onu buldum. Sekiz yıl önce İstanbul henüz bu kadar ihanete uğramamıştı. Gökyüzünün maviliği taş yığınları ile yeni yeni kararmaya

başlamıştı o günlerde..,Hala sağda solda yeşil alanlar vardı. Suriyeli asalaklar kaçak göçmenler daha henüz kenti istilaya başlamamışlardı. Bugün o günleri bile arar hale geldik ..Bilmem ilginizi çeker mi o günlerdeki duygularımı sizlerle de paylaşmak istedim... (İ.S, Erkek). (Yaşanacak Bir Moda, 5)

Bir grup üyesi, satılık evinin fotoğrafını, "*Sadece Suriyeli, Afgan ve Katarlılara…. "Tek yan duvarımıza mantolama yaptığımız için bizi şikâyet eden komşumuza yeni komşusu hayırlı olsun."* ilan yazısıyla, Moda Bülteni adlı Facebook grubunda paylaştıktan sonra, grup üyeleri tarafından şu şekilde yorumlanmıştır: *"Bu ilan gerçekse eğer; komşuya kızmaktan çok, istediği parayı pazarlıksız verecek alıcı arıyor bence. Ne olursa olsun, memleket satılırken "ben de sebepleneyim" zihniyetinden başka bir şey değil. Yapmayın, taşınmazlarınızı yabancılara satmayın. İhanet bu düpedüz..."* (G.K, Kadın)

Toplam 42 yorum içinden ilanın diline ilişkin bir grup üyesinden şu şekilde tepki gelmiştir: *"Son derece ırkçı bir ilan. İnsanlık dışı. Çok ayıp."* (S.B, Erkek) (Moda Bülten, 8)

Şekil 12: Moda Bülteni Adlı Facebook Grubunda Yapılan Irkçı Paylaşım (Moda Bülteni, 2022)

Akın adlı katılımcı, sınıfsal boyut açısından, Suriyeli ve Afganlı göçmenler için Moda semtine yönelik olarak *"Burası pahalı semt. O yüzden burada barınamıyorlar"* demektedir. Diğer taraftan Moda'yı ziyaret edenlerin kültürel profili bakımından ise *"Ufak, ufak kafeler, bölgesel tatlar ve farklı tatlı bulabileceği bir yer"* ifadesini kullanmaktadır. Yine bununla birlikte, M.Ç adlı katılımcının *"Yahu bütün çöpçüler Afgan"*, Y.İ adlı katılımcının *"Bir de başımıza bunlar geldi. Afgan, Pakistanlı, Suriyeli"*, İ.S adlı katılımcının *"Suriyeli asalaklar kaçak göçmenler daha henüz kenti istilaya başlamamışlardı"* ifadeleri, Ortadoğu kültürlerine yönelik bir aşağılamayı ifade etmektedir. Resim 12'deki ilanı paylaşan grup üyesi ise, kendine göre yaşadığı mağduriyeti, grup üyeleri veya semtin sakinleri tarafından bir aşağılama olarak anlaşılacak şekilde, *"Sadece Suriyeli, Afgan ve Katarlılar'a…"* olarak paylaşılmıştır. Söz konusu bu ifadeler, kültür unsuruna dayalı olarak, S.B gibi az sayıdaki grup üyelerinin dışında, esasen olağan görülen ama gündelik ırkçılık tanımı kapsamına girmektedir.

Açılan yeni bar, kafe türü eğlence yerlerinden kaynaklı aşırı sesten, ayrıca çevre ilçelerden gelenlerin yaptıkları taşkınlıklardan Moda semtinde yaşayanların oldukça rahatsız oldukları görülmektedir. Moda semtinin eğlence yeri halinde gelmesinde, Sinan adlı katılımcının belirttiği gibi Canlandırma Projeleri'nin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Benzer bir gelişme, Hamburg Schanzenviertel bölgesinde yaşanmaktadır. Schanzenviertel'de yer alan "Schulterblatt" çeşitli süreçler sonucunda büyük ölçüde değişen bir tür ana cadde görünümü kazanmıştır. Yapısal olarak, kısmen bir meydan şeklinde yeniden tasarlanmış, park alanları genişletilmiş, kaldırımları genişletilmiş ve bugünlerde neredeyse sadece birkaç bar ve restoran tarafından açık havada yemek, yemek için kullanılmaktadır. Aynı zamanda "Schulterblatt" denilen yer, hem sürekli kentsel koşuşturmanın hem de aşırı tüketim ile alternatif yaşam tarzlarının çatışmasının simgesi haline gelmiştir. Söz konusu yer, farklı hizmet sektörü kapsamındaki işlerin peşinde koşan ve yine de kafede oyalanmak için her zaman vakti olan gençler ve stil bilincine sahip insanlar için bir yer gibi görünümündedir. Bu yer, geçtiğimiz on yılda, gece gündüz yoğun olan şehrin ana eğlence merkezlerinden birine

dönüşmüştür. Olumlu bakıldığında bu gelişme, ‘canlı bir kentliliğin ortaya çıkışı’ veya ‘7/24 kentin gerçekleşmesi’ olarak tanımlanabilir. Ancak, bu bölgede yaşayan birçok sakin, bu gelişmeyi, öncelikle bir gürültü kirliliği olarak görmektedir (Vogelpohl, 2012, s. 11). Belediyenin yaptığı yenileşme çalışma kapsamında İstanbul ilinin Beşiktaş ilçesinde yer alan Ortaköy semtinde de benzer bir gelişme yaşanmıştır. Semtin tüm İstanbul hatta Türkiye genelinde popüler olmasıyla, eğlence yerleri orta gelirli ailelerin yaşadığı alanlara kadar yayılmış ve durumdan aileler, rahatsız olmuştur (Ergün, 2006, s. 25).

4.2 İçerleme ve Dışlama

Çalışma kapsamında yapılan temellendirilmiş analizle, içerleme ve dışlama süreçleri bağlamında, "Vicdan", "Emek" "Saygı", "Korku"’ olarak kategorize edilen kavramların, göçmenlerin ırkçılığa maruz kalma deneyimlerini, bu deneyimlerin göçmenler tarafından ifade edilme tarzını, göçmenlerin ırkçı söylemleri içselleştirme ve yerli halktan insanlar tarafından ırkçı söylemlerin meşrulaştırma biçimini içerecek şekilde, özellikle Suriye'den ve Afganistan'dan gelen göçmenleri sorunsallaştırdığı ve tanımlayıcı özellik kazandırmak suretiyle “Görme” kavramı üzerinden ırksallaştırıdığı görülmüştür. Bu kapsamda, toplumsal katılım koşulları ve fırsatlarını ve aynı zamanda göçmenlerin katılım sınırlamalarını ve dışlanmalarını teorik olarak değerlendirme ayrıca yerli halktan insanlarla toplumsal etkileşim kapsamında göçmenlerin toplumsal yapılara ne şekilde dahil edildiği veya edilebileceği ve ne zaman ve nerede dışlandığını görme imkânı verdiği için içerleme ve dışlama kavramlarının kullanılması uygun görülmüştür (Mayrhofer, 2009, S. 2-3).

4.2.1 Vicdan

“Vicdan” ile ne kastedildiği anlaşılmaya çalışılırsa, bu ilkin kendini kolektif düzlemde de gösterebilen, kişisel bir olgu olarak anlaşılabilir. Bu kolektif görünürlük, bir kabule, ancak bazen garip ve hatta utanç verici durumlara da yol açabilmektedir. Vicdan kim olduğumuzun özüne dokunabilmektedir ancak bazen bizi kendimize yabancılaştıran bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Aynı zamanda, bir kişinin vicdanı, diğerlerinin vicdanının karşı çıktığını talep ettiğinde de anlaşmazlıklar meydana gelebilir. Vicdan,

değerlendirme (standartlara, değerlere ve kurallara dayalı), duygu (duygusal veya yansıtıcı, kurucu veya gösterge niteliğinde) ve eylemin (değerlendirme ve hissetmenin nesnesi veya sonucu olarak) karmaşık bir etkileşimi içinde kendini sunmaktadır. Gündelik dilde yorumlanan ya da düşünce tarihi açısından yeniden inşa edilen vicdan kavramının bulgusal kullanımı, her şeyden önce bu karmaşık bağlantılara dikkat çekmekte ve bunun ötesine geçen çeşitli anlam değişkenlerine ve sorulara yol açmaktadır (Thome & Terpe, 2012, s. 259). Çalışmada, ideolojik kapsamda değerlendirilen, dini, ulusal veya milli ve rasyonel değerlere dayandığı görülen, içerleme ve dışlama süreçlerine yön veren bir vidan kavramı ele alınmıştır.

Suriyeli göçmenler özellikle 2015 yılından itibaren, başta İstanbul olmak üzere büyükşehirlere göç etmeye başlamışlardır. Kısa bir zaman içinde İstanbul'un özellikle ekonomik bakımından geri kalmış bölgelerine, yerli halk tarafından toplumsal kabul görmek suretiyle yüzbinlerce Suriyeli göçmen yerleşmiştir. Bugünlerde ise, ilk zamanlarda toplumsal kabul görmüş Suriyelilere karşı ırkçılığa varan tepkilerin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, araştırma kapsamında, "Toplumsal içerleme nasıl gerçekleşti?", "Bu içerleme nasıl dışlama eylemine dönüştü?" soruları önem arz etmiştir. Bu sorulardan hareketle, yerli ve göçmen katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular analiz edildikten sonra, dini, ulusal veya milli ve rasyonel değerlere dayanan vicdan kavramının, içerleme ve dışlama süreçleri bağlamında, ideolojik argümanların ortaya konulmasında belirleyici bir rol oynadığı görülmüştür. Bu bağlamda katılımcılar, dini, ulusalcı ve rasyonel unsurlara dayanan vicdan kavramı temelinde farklı ideolojik argümanlar ortaya koymuşlardır.

Suriyeli göçmenlere İslami değerler çerçevesinde yaklaşan katılımcıya, Suriye'deki iç çatışmalar bağlamında olup bitenler karşısında "*Vicdanınız sızlamıyor mu!* diye söylemiştiniz, bu görüşü Türkiye'de yaşayanların paylaştığını düşünüyor musunuz?" diye sorulduğunda, *"Şurasında merhameti olan (kalbini göstererek), eğer İslami iyi bir şekilde yaşıyorsa, eğer peygamber efendimizin komşusu açken tok yatan bizden değil hadisine uyacaksa, zulme karşı durmalıdır. Yoksa zulme ortak olmuş olursun."*, demiştir (Hasan, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 56).

Türk İslam değerlerini savunduğunu ve Suriyeliler hakkında, *"Ben Suriyelileri ne zaman tanıdım ya dedim, bizim Çingenelerin de bir beyefendi olduğunu anladım"* diyen katılımcıya, "Türk kültürü denilince veya Türk yaşam tarzı denilince ne anlıyorsunuz?" diye sorulunca şunu demiştir:

> Türk kültürü deyince, bizim peygamber efendimiz, nasıl yaşamışsa, bize neyi öğretmişse, neyi bize örnek bırakmışsa o aklıma geliyor. Hoşgörüyü düşünüyorum, merhameti düşünüyorum. İnsanların birbirlerine karşı saygılı olmasını düşünüyorum. Adaleti, hakkı, hukuku, gözeten bir toplum olmasını istiyorum. Yani sen her şeyi kendin gibi olmasını istiyorsan ben buna karşıyım. Sen kendine istemediğini karşıdakine de istemeyeceksin. Bizim büyük atalarımız nasıl yaşamışsa o şekilde olmasını istiyorum. (Eşref, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 50)

Görüşmenin seyrinde, "Türkiye yaşayan Suriyeliler veya genel olarak göçmenlerin dışlandıklarını düşünüyor musun?" diye sorulunca ise şunu demiştir:

> Aslında dışlandıklarını düşünmüyorum. Bizim Türk halkı gerçekten merhametlidir. Bir defa düşene bizim Türk halkı vurmaz. Zaten dışlamış olsaydık şimdiye kadar ülkemizde yaşayamazdılar ki. Her gün daha değişik olaylar olurdu. Ben Bağcılarda her yeri geziyorum. Görüyorum, mesela Suriyeliler resmi kurumlara gittiklerinde, kendilerine yardımcı olunmuştur. Halkımız da öyle, çünkü biz o şekilde yetiştik öyle biliyoruz. Peygamber efendimizin bize emrettiği şeylerden bir tanesi de o dur. Ne diyor, komşunuz açken tok yatan bizden değildir. (Eşref, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 50)

Eşref adlı katılımcının, *"Türk kültürü deyince, bizim peygamber efendimiz, nasıl yaşamışsa, bize neyi öğretmişse, neyi bize örnek bırakmışsa o aklıma geliyor", Hasan* adlı katılımcı ise, *"Şurasında merhameti olan (kalbini göstererek), eğer İslami iyi bir şekilde yaşıyorsa, eğer peygamber efendimizin komşusu açken tok yatan bizden değil hadisine uyacaksa, zulme karşı durmalıdır*." ifadeleri değerlendirildiğinde, içerleme ve dışlama süreçleri kapsamında, Eşref adlı katılımcının, dini ve milli, Hasan adlı katılımcı ise dini unsurlara dayalı vicdan kavramı üzerinden ideolojik argümanları ileri sürdüğü görülmektedir.

Yukarıda söz konusu edilen milli ve dini değerlere yön veren vicdan kavramının, genelde Bağcılar ve Kadıköy Fikirtepe bölümünde yaşayan katılımcıların, özellikle Suriyeli göçmenlere yönelik ırkçı düşüncelerini meşrulaştırma amacıyla kullandıkları görülmüştür. Bu kapsamda, Suriyelilerin ülkelerine geri gönderilmesini isteyen Ayla adlı katılımcı şunu demiştir:

> Araştırmacı: Suriyeliler çok sıcak kanlı insanlar. Sizce bu ifade doğru mu?
> Katılımcı: Yok. Ben onlardan kimseyle samimi değilim. Ben Suriyeli istemem Türkiye'de. Asla, Asla, buranın vatandaşı olmasın!
> Araştırmacı: Neden?
> Katılımcı:...Olmasın!
> Araştırmacı: Sebebini söyleyebilir misiniz?
> Katılımcı: Sebebi, biz zaten Türkiye olarak, kalabalığız. Gitsin ülkesine. Benim askerlerim doğuda ölüyor. Yazık değil mi, o kadar yoksuluğunlan annalar yetiştirdi!
> Araştırmacı: Peki Suriyelilerle ilgili en fazla sizi rahat eden nedir?
> Katılımcı: İstemiyorum, Suriyelileri istemiyorum. Gitsinler vatanlarına.
> Araştırmacı: Ekonomik olarak zarar verdiklerinden dolayı mı gitmelerini istiyorsunuz?
> Katılımcı: Her yönden zarar veriliyorlar. Mesela bizim Türklerin evlerine oturuyorlar. Ev sahibi kirayı isteyince, kirayı vermeyip, ev sahibine dayak atıyorlar. Öldürüyorlar ya! Ben istemem, Suriyeli burada. Bizim Muhtarda onlara yardım ediyor. Kumanya veriyor. Vicdanımız var işte! Ben öyle diyorum ama, ben de çok vicdanlıyım. Merhametliyim.
> Araştırmacı: Hem vicdanlıyım diyorsunuz hem de istemiyorsunuz…
> Katılımcı: Biz burada böyle olsak, asla, asla, bizi bir yere koymaz. Bizim gidecek bir yerimiz yok. Asla da bizi kabul etmezler. (Ayla, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 57)

Murat adlı katılımcıya, "Suriyelilerin dışlandığını, onlara karşı bir ırkçılığın olduğunu düşünüyor musunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Katılımcı: Hayır, kesinlikle. Ben de yapmıyorum. Türklerin de gerçekten sıcak kanlı insanlar olduklarını düşünüyorum. Tamam samimi olmuyoruz, sohbetler etmiyoruz onlarla. Ama biz onlara kucak açtık. Ülkemizi açtık. Ekmeğimizi bölüştük, evlerimizi bölüştük. İşimizi, aşımızı bölüştük. Ne zaman bir dara düşseler, açız deseler biz onlara

yardımcı oluruz. Biz yardım etmeyi seven bir topluluğuz. Yardım etmeyi seven bir milletiz biz. Biz onlara merhamet gösterdik. O yüzden Türk milleti kesinlikle ırkçı değildir yani.

Araştırmacı: Ancak sosyal medyada baktığımız zaman Suriyelilerle ilgili aşağılayıcı, ırkçı ifadeler görüyoruz…

Katılımcı: Hayır. O şeyden kaynaklanıyor abi. Birinin kızına bakıyorlar, birine terbiyesiz hareketler yapıyorlar. Bu da ırkçılık gibi yansıyor. Medyaya da o şekilde yansıyor. Aslında o öyle değil. Birine zarar veriyorlar, Türk insanına. Kendilerini çok üstün görüyorlar Türklerden. Türkler de karşılığını vermeyi düşünüyor. Kendi vatanımızda bizi misafir edemezsiniz tarzı. Öyle düşünüyorum ben, yani.

Araştırmacı: Yoksa durup, dururken...

Katılımcı: Yok durup, dururken hiçbir Türk, Kürt olsun Alevi olsun, Yunan olsun, Fransız olsun, İngiliz olsun, Alman olsun, durup dururken hiçbir Türk, Allah için hiçbir yabancı vatandaşa, din, mezhep ayrımı yapmadan kesinlikle ve kesinlikle ırkçılık yapmaz.

(Murat, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 35)

Sevim adlı katılımcıya "Suriyelilerin dışlandığını, onlara karşı bir ırkçılığın olduğunu düşünüyor musunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

Onları ülkemizde istemiyoruz, ama düştüklerinde onlara ilk koşan biziz, maddi olsun manevi olsun, her türlü yardımlarda bulunuyoruz. Irkçı dediği bana göre benim ülkede Türk vatandaşı bu kadar şeyi çekerken, yabancı bir insana yardım edilmesi benim zoruma gidiyor açıkçası. Irkçılık buna deniliyorsa, o zaman ben ırkçılık yapıyor oluyorum. Ama bir deprem olduğunda benim insanlar sokakta kalırken (İzmir depremi, 30 ekim 2020), kimse sahip çıkmıyor. Tamam onlarda çoluğunu, çocuğunu korumak için kaçıyor ama, erkeklerini anlayamıyorum ben. Yani vatanını, milletini bırakıp burada keyif çatanları anlamıyorum. Ve istemiyorum da ülkemde rahatsız oluyorum. Rahat, rahat gezemiyoruz. (Sevim, Bağcılar Yeni Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 31)

Sevim adlı katılımcı görüşmenin devamında şunları ifade etmiştir:

Araştırmacı: Yurtdışında çıktığınızda size nasıl davranacaklarını düşünüyorsun?

Katılımcı: Bizim onlara davrandığımız gibi davranmayacaklarını düşünüyorum.

Araştırmacı: Neden?

Katılımcı: Biz daha çok misafirperveriz bu konuda. Orada ırkçılığın daha fazla olduğunu düşünüyorum. Özellikle Almanya'da.
Araştırmacı: Bu kanıya nasıl ulaştınız?
Katılımcı: Almanya'da tanıdıklarım var. Bire bir yaşıyorlar.
Araştırmacı: Ne anlatıyor tanıdıklarınız?
Katılımcı: Türkleri sevmediklerini.
Araştırmacı: Siz Suriyelileri seviyor musunuz?
Katılımcı: Hayır. (Sevim, Bağcılar Yeni Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 31)

Metin adlı katılımcıya, "Suriyeliler karşı dışlanma veya ırkçılık olduğunu düşünüyor musunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

Alakası yok. Bizimkiler tam iyi niyet gösterdi. Onlar bize karşı ırkçılık ve dışlama yapıyor. Bizi beğenmiyorlar. Onlar bizle alışveriş yapmıyorlar. Bizim işyerinde yemek, yemek isteyen Suriyeli kendi lokantasına giderdi. Bizim Türkler öyle değil. Bir Suriyeliyi çocuğu ayakkabısız görsünler, giderler onlara ayakkabı, üst baş alırlar. Mesela benim hanım bana, komşumuz olan Suriyeli var, ne kadar kötü olsalar da, onlara şunu bunu götür diyor. Bizim vicdanımız var. Biz yardım ediyoruz. Ama biz onlardan öyle bir şey görmedik. (Metin, Bağcılar Kazım Karabekir Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 47)

Leyla adlı katılımcıya, "Bazı göçmenler Türklerin iyi insan olduklarını söylüyorlar. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

Zaten içimizdeki merhamet var ya, o yüzden kayıp ediyoruz. Ama biz gitsek…Bak bir şey anlatayım size, Kadıköy otobüs durağında bekliyorum, şoför kapısının oradan bindim, altı tane çarşaflı Suriyeli mi neylidi, AKBİL basamadan geçtiler. Şoför bunları görüyor, tam önde oturduğum için ben de görüyorum. Şoföre abi altı kişi AKBİL basmadan içeri girdi, dedim. Cevap vermedi! Bir şey daha benim başıma geldi. İki sene önce ben abimi kayıp ettim. Bütün devlet hastanelerinde, inanır mısınız, Allah sizi inandırsın, yer bulamadık. Ve sorduk tüm Başhekimlere gittik, elimizde dosyalarla. Neden dedik yani, diyalize girmesi gerekiyor, bize öncelik yabancılarda dedi. Yemin ederim öyle söyledi! Öncelik yabancıların dedi, siz özel hastaneye gidin dedi. O yüzden nefret ediyorum. Onlar Türkiye'nin yerlisi, biz yabancısı olduk.

> Bunlar birebir yaşadığım olaylardır. Kaçak dükkanlar açıyorlar Özbek yemekleri yapıyorlar. Ben vergimi veriyorum onlar neden vergisini vermiyor? Bu haksızlık değil mi? (Leyla, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 50)

Suriyelilerin ülkelerini kaçıp gittiğini söyleyen Samet adlı katılımcıya "Suriyelilerin durumu biraz daha farklı ama?" diye sorulduğunda şunu demiştir: *"Ya ne olursa olsun, biz onlara acıdık ama, vatanını seven insan ülkesini bırakıp kaçmaz. Allah için konuş sen bırakımısın? Ben bırakmam. Ölürsem de ben burada ölürüm. Ne yapacaksın. Gittin başka topraklara ölü gibi yaşıyorsun zaten. Onun bir anlamı yok. Üzülüyorsun tabi. Kadın, çoluk, çocuk bunlara acıyorsun ama vatanı bırakıp gelenden bir hayır beklenmez"* (Samet, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45).Kenan adlı katılımcıya "Türkler çok vicdanlı insanlardır, sözü hakkında ne düşünüyorsun?" diye sorulduğunda, şunu demiştir: "*Tabi, biz herkese kucak açtık. Burada bir dünya yabancı var. Beraber çalışıyoruz, yardımcı oluyorsun. Adam savaştan çıkmış gelmiş buraya, elinden gelen yardımı yapmaya çalışıyorsun. Avrupa gibi dışlamıyoruz."* (Kenan, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 36). Devamında, "Ama sosyal medya mecralarında Suriyeliler, Afganlılar evine gitsin deniliyor" denilince, şunu demiştir: *"Gitsin savaş bitmiş, her şey bitmiş. Artık yeter git yerine. Misafir statüsünde geldiler, şimdi ev sahibi olmaya çalışıyorlar. Çoğunun burada dükkânı var. Adam artık buralıyım, burada yaşayacağım diyor yani. Senin her türlü imkanını kullanıyor. Devletin bunlara takviyesi çok. Özel hastaneleri var, özel lokantaları var, özel servisleri var."* (Kenan, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 36).

Yerli halktan insanların Suriyeli göçmenlere yönelik olarak ifade ettikleri, *"Onlara karşı vicdanlıyız"* sözü Suriyeli katılımcılara sorulduğunda ise şunu demişlerdir:

> Araştırmacı: Türkler çok vicdanlı insanlar, sizce bu doğru mu?
> Katılımcı: Evet, doğru. Yani birçoğu öyle.
> Araştırmacı: Olmayanlar nasıl?
> Katılımcı: Benim gördüğüm size bahsettiğim gibi ben Fatih'te bir dükkânda çalıştım. Bazıları, kötü davranıyorlardı, niye burada çalışıyorsun? Niye gidip savaşmıyorsun? Diyorlardı. Ama oradaki düşünce çok yanlış bir düşünce. Mesela ben bir gün dükkandayken, bir abla gelmişti, ben Türk olanlarla Türkçe Arap olanlarla Arapça

konuşuyorum, işte o geldiği zaman, o saniyede bir Arap geldi, ben de Arapça olarak buyurun, nasıl yardımcı olabilirim dedim. Abla bana sen de mi Suriyelisin dedi. Şaşırdı, sen niye burada çalışıyorsun. Bizim gençlerimiz çalışmıyor, iş bulamıyorlar, sen burada çalışıyorsun. Bizim gençlerimiz Suriye'de savaşıyorlar sen niye gidip savaşmıyorsun, dedi. Ama ben, düzgün bir şekilde, ona abla siz her şeyi bilmiyorsunuz dedim. Suriye düşündüğünüz gibi değil, ben savaşabilsem, zaten benim abim Özgür Suriye Ordusu'ndaydı. Sonra kendisi buraya gelmek istedi, niye çünkü başlarında, iyi adamlar yok.

Araştırmacı: Vicdan deyince neyi anlıyorsunuz?

Katılımcı: İhtiyaç sahibi bir komşu gördüğünüzde yardım edersiniz. Vicdan bence bu yardım etmek.

Araştırmacı: Peki Türklerden bunu gördün mü?

Katılımcı: Evet, aynen gördüm.

Araştırmacı: Bazı Türkler diyor ki Suriyelilere yardım ediyoruz ama çok nankörler, bu konu hakkında ne demek istersiniz?

Katılımcı: Ben birkaç kez bunu duydum. Mesela buraya Suriyeliler ilk geldiğinde Türkler evlerini açmışlar. Bazı Suriyeliler evlerinden eşyalarını çalıp kaçmış. Ben bunu görmedim sadece duydum. Suriye'de de bu insanlardan şikâyetimiz vardı. İyiler de var kötüler de var. Biri geliyor diyor bütün Suriyeliler böyle, bütün Suriyeliler demeleri haksızlık oluyor. (Fawad, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 24)

Katılımcıya "Türk tarafından biz Suriyelilere yardım ediyoruz, iyilik ediyoruz, biz onları dışlamıyoruz diyenler var. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda, *"Sağ olsunlar!. Ama yardım dediğiniz nedir? İlk geldiklerinde çok yardım ettik diyorlar. Tabi. Bunu inkâr edemeyiz. İlk geldiğimizde az kişiydik. Bizi kucaklamışlar. Beylikdüzü'nde hala arkadaşlarım var görüştüklerim. Ben Türkçeyi arkadaşlarımdan öğrendim. Onlar öğretti bana. Ondan sonra çoğaldık. Birçok yabancı geldi. Üst, üstte. Bakarsan İstanbul'da milyonlarca insan yabancıdır",* demiştir. (Aabid, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 25). Ayla adlı katılımcı, Suriyeli göçmenleri kira ödemeyen, haksız yere, yardım alan ve cinayet işleyen insanlar şeklinde tanımlarken, yardıma muhtaç olduklarını düşünerek, *"Vicdanımız var işte! Ben öyle diyorum ama, ben de çok vicdanlıyım. Merhametliyim.*", demektedir. Murat adlı katılımcı ise, Suriyeli göçmenleri yerli halktan insanların kızlarını taciz eden, terbiyesiz

hareketler yapan, kendilerini üstün gören şeklinde tanımlarken *"Biz yardım etmeyi seven bir topluluğuz. Yardım etmeyi seven bir milletiz biz"* demektedir. Yine Metin adlı katılımcı, Suriyeli göçmenleri yerli insanlara karşı ırkçılık yapan insanlar olarak tanımlarken, yerli halktan insanların Suriyeli göçmenlere yönelik davranışını *"Bizim vicdanımız var. Biz yardım ediyoruz."* şeklinde açıklamaktadır. Yerli katılımcıların bu ifadeleri, Fawad adlı Suriyeli göçmenin çalıştığı yerli dükkânda yaşadığı deneyimle de desteklenmektedir. Bu bağlamda bir ırkçılık söz konusu olduğunda, azınlık veya göçmen statüsünde olan bir etnik gruba olumsuz özellikler atfedilerek asli unsur olarak kabul edilen topluluk yüceltilmektedir (Rommelspacher, 1995). Burada bu söz konusuyken, katılımcılar, ırkçı olduklarını reddetmektedir. Bu durumun, katılımcıların, Suriyeli göçmenlere karşı yönelttikleri ifadeleri olağan görmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu olağan görme halinin ise, gündelik ırkçılık kapsamında olduğu değerlendirilmektedir.

Diğer katılımcılardan farklı olarak Sercan ve Metin adlı uzman katılımcıların, ırkçılığın var olduğunu ve bunun ileride büyük tehlikelere yol açabileceğini öngörmek suretiyle, göçmenlerin sorunlarına daha rasyonel yaklaştıkları görülmektedir. Bu bağlamda, Suriyeli göçmenler için *"Türklerin merhamet duygusuyla onlar kabul edildi."* diyen Sercan adlı katılımcıya "Türk insanları çok vicdanlı insanlardır, bu görüşe katılıyor musunuz?" diye sorulduğunda, şunu demiştir:

> Katılımcı: Bence vicdan insanı, insan yapan en önemli duygudur.
> Şimdi vicdanlı kategorisini değerlendirirken mesela, başka milletleri düşündüğüm zaman, bir Fransızca, bir Almana göre vicdanlıyım. Bir İngiliz'e göre vicdanlıyım. Bu milletler ile kıyasladığım zaman ben kendimi birey olarak vicdanlı görüyorum.
> Araştırmacı: Bildiğiniz gibi geçen aylarda Amerika'da siyahi bir kişi, yere yatırılarak boynuna bastırılarak öldürüldü. Dolaysıyla bu konuda bir tartışma başladı, şöyle denildi siyahilere karşı ırkçılık yapılıyor. Türkiye'de bir karşı söylem geliştirildi sosyal medya mecrasında, denildi ki Türkiye'de ırkçılık yok. Bu görüş sizce doğru mu? Veya yabancılara, özelde Suriyelilere karşı bu tarz bir ırkçılık var mı?
> Katılımcı: Var. Irkçılık var. Bir şey diyeyim, bir Türk'ün Kürd'e karşı ırkçılığı var, filli bir şey olmasa da, içinde beslediği bir duygusu var yani. Siyasetten de var

> ticaretten de var. Yani ırkçılık var, yok değil. (Sercan, Bağcılar Merkez Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Yine bu kapsamda, Metin adlı katılımcıya, "Bildiğiniz gibi geçen aylarda Amerika'da siyahi bir kişi, yere yatırılarak boynuna bastırılarak öldürüldü. Dolaysıyla bu konuda bir tartışma başladı, şöyle denildi siyahilere karşı ırkçılık yapılıyor. Türkiye'de bir karşı söylem geliştirildi sosyal medya mecrasında ve denildi ki Türkiye'de ırkçılık yoktur. "Bu görüş sizce doğru mu?" "Veya yabancılara, özelde Suriyelilere karşı bu tarz bir ırkçılık var mı?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Size bir şey diyeyim, devlet müdahale etmezsin Türkiye'de bir tane Suriyeli kalmaz. Cevap oldu mu bilmiyorum ama bir tane Suriyeli kalmaz. Aşırı derecede ırkçılık var. Şunu da ekleyeyim. Irkçılığın kelime anlamını bilmeden, körü körüne bir ırkçılık var.
> Araştırmacı: Bu ırkçılığı nasıl tarif ediyorsunuz. Görünüme, kan bağına bağlı olan bir ırkçılık mı, yoksa yaşam tarzına, kültüre yönelik bir ırkçılık?
> Katılımcı: Kültürel bir ırkçılık var. Çok var.
> Araştırmacı: Sizin mahallenizde bu tarz örnekleri gözlemiyor musunuz?
> Katılımcı: Size bir örnek vereyim mi? Bizim camimiz var, bizim hoca Cumartesi, Pazar günleri gelmiyor. Suriyeli bir tane hafız var. Hafız ya bundan ötesi yok yani. Hafızı imamın yerine istemiyorlar. Ne olduğunu bilmiyoruz, adam Suriye'den geldi, bundan imam olmaz diyor cemaat.
> Araştırmacı: Acaba mezhebi farklı olduğundan dolayı mı istemiyorlar?
> Katılımcı: Mezhep aynı. Bu iş meselenin en son noktası. İbadet yapıyorsun. Hepimiz elhamdülillah Müslümanız, doğru mu? Aynı hafız Türk olsaydı, cami cemaati cani gönülden, imamlık yapmasın isterdi, ama. (Metin, Bağcılar Sancaktepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 51)

4.2.2 Emek

Terkedesis (2004), ötekilerin ırksallaştırıma sürecinde, emek piyasasının önemli bir rol oynadığı belirtmektedir (Terkedesis, 2004). Çalışma bağlamında, göçmenlerin "Oturma İzni", "Geçici Koruma" veya "Düzensiz" kapsamda sahip oldukları statülerin aynı zamanda iş piyasasındaki konumlarını da etkilediği görülmüştür. Geçici Koruma kapsamında bulunan Suriyeli göçmenler, Türkiye'den başka bir ülkeye gitme olanakları

olmadığı ve genel itibariyle geçimlerini sağlamak zorunda oldukları geniş aile yapısına sahip olduklarından, düşük nitelikli işlerde sigortasız ve düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmaktadır. Afgan göçmenler içinse daha dezavantajlı bir durum söz konusu olmaktadır. Genel itibariyle Afganistan'dan kendileri açısından yüksek bedeller ödeyerek Türkiye'ye kaçak yollarla göç ettiklerinden ve bu göç maliyetini karşılamaları ve fırsatını bulduklarında Avrupa'ya göç edecek bir bütçeyi sağlamaları veya Afganistan'da geride bıraktıkları ailelerine bakmaları gerektiğinden Suriyelilere göre daha düşük fiyatlara çalışmayı kabul etmek durumunda kalmaktadırlar. Diğer taraftan Özbekistan, Türkmenistan veya Gürcistan'dan göç edenler için itici ve çekici nedenler kapsamında, Amerikan doları döviz cinsinden olmak üzere, geldikleri ülkelerden daha fazla para kazanmaları önemli olmaktadır. Türkiye'de zaman, zaman yaşanan döviz dalgalanmaları olduğunda, daha iyi ücret imkanları sunan ülkelere veya kendi ülkelerine geri dönebilmektedirler.

Bir diğer önemli husus ise, yerli işverenler tarafından, göçmenler arasında çalışma alanları konusunda ayrım yapılmasıdır. Örneğin bakıcılık işlerinde genelde Türkmen ve Özbek kadınlar tercih edilmektedir veya İstanbul'un Kadıköy ilçesinin Moda semtinde bulunan lokantalarda veya kafelerde düşük ücret almalarına rağmen Suriyeliler "kültürel" nedenlerden dolayı tercih edilmemektedir. Türkiye'de yaşanan ekonomik veya pandemi gibi krizler bağlamında küçük esnaflar için de çalıştırılacak ucuz emek gücü oldukça önemli olmuştur. Örneğin bu bağlamda lokantalar için kuryeler, oto tamir atölyeleri için çıraklık işlerini yerine getirebilecek emek gücü gerekli olmuştur.

Türkiye'de göçmenlere yönelik karşıtlık genelde *"İşimizi elden alıyorlar"* söylemleriyle günden, güne artarken, küçük esnafından büyük işverenine kadar, göçmenler iş piyasasına dahil edilmekte ve bu süreç işverenlerin yanında kimi zaman ev sahibi toplumun emekçileri tarafından da gerekli görülmektedir. Bu dahil etme süreçlerinde, ev sahibi toplumla göçmenler arasındaki etkileşimlerde, ilkin düşük bir toplumsal konum tayin etmek suretiyle bir içerleme, bu konumun pekiştirilmesi anlamında bir dışlamanın söz konusu olduğu görülmüştür.

Yerli işverenler

Katılımcılar, göçmenlerin yerli işverenler tarafından sadece ucuz emek gücü koşuluyla emek piyasasına dahil edildiklerini ve özellikle Türkiyeli gençlerin asgari ücret kapsamında olan, nitelik gerektirmeyen veya uzun yıllara dayalı çıraklık eğitimi gerektiren işleri tercih etmediğini belirtmiştir. Katılımcılar konuyla ilgili olarak şunu demiştir:

> ...Şimdi şöyle bir şey. Toplum kabullenmiştir. Kabullenmiştir, neden kabullenmiştir, çünkü şöyle bir şey, senin işçin yok, herkesin de işine geliyor. Sigortasız çalıştırıyor, oradan kar ediyor. Bizim insanlarımızdan da kaynaklanıyor. Sigortasız çalıştırıyorum seni bin lira ayda karım var benim. Türk elemanını bu şekilde çalıştıramıyor. O yüzden Suriyelileri çalıştırıyor, toplum bu yüzden kabul ediyor Suriyelileri. Aksi halde kabul etmiyor...Siz geldiniz, işimiz gücümüz yok diyor insanlarımız. Kiralar arttı, ev bulamıyor diyor. Az önce Afgan örneğini vermiştim ya, hani Suriyeliler biz 60 çalışıyorduk onlar 40 çalışıyorduk diyor ya. Bizim Türklerde biz 100'e çalışıyorduk onlar geldi 60 çalışıyorlar, diyor. Buna yapılacak bir şey yok yani. Ya zamanında gönderecekler ya da burada yerleşik olarak kalacaklar...Bizimkiler de fiyat beğenmiyor o yüzden bizimkiler bunları çalıştırıyor. Öyle. Eskiden nasıldı etti benim kemiğim benim denildi, çocuklar çırak olarak verildi. Şimdi aileler için çocukları kıymetli. Eskiden çırak yetişirken, mesleği öğrensin diye dört, sene beş sene para almazdı. Mesleği öğrensin başka bir şey istenmezdi. Aileye katkısı olan bir para değildi ama, eline de ufak bir harçlık verirlerdi. Bahşiş alırdı. Kendini geçindirirdi sadece. Ailesi de ondan bir şey beklemezdi. Şimdi on üç on dört yaşındaki çocuğa gel mesleği öğren diyorsun, hemen kaç para vereceksin diyor. (Samet, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

İkitelli de kalıp, otomotiv, beyaz eşya alanında ticari faaliyet gösteren katılımcıya, "Piyasalar nasıl?" diye sorulduğunda *"İşler çok yoğun da. Alttan yetişen eleman yok. Bizim sektör şuan kan ağlıyor."* deyince, "Göçmenleri iş yerinizde çalıştırıyor musunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Yok bizim sektörde yabancılar çalışamıyor. Türklerin üç kağıtçısı filan var ama işini iyi yapıyor abi. İşini hakkıyla yapıyor. Geliyor bazen ufak çocuklar. Fazla para vermiyorlar. Kaporta da öyledir bizim sektörde öyledir. Yetişene kadar adam akıllı maaş vermezler. Çocuklarda haklı, geliyorlar diyorlar, ben bu işi burada yapacağıma

> gider mağazada çalışırım diyor. Temiz iş, diyorlar. Cebim para görsün diyor. Geleceği değil de anı yaşayayım diyorlar. (Kemal, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 40)

Diğer bir katılımcı, ise şunu demiştir:

> Duyum alıyorum abi. Firma sahipleri veya atölye sahipleri, inşaatçı olan arkadaşlarım var, Suriyeliler veya Afganlılar olmazsa iş yapamayacağız diyorlar. İşçi bulamıyorlar. Atölyede bunlar çalışıyor, Afganistanlısı, Pakistanlısı vesaire. Abi inşaatta çalışacak elektrikçisi de Suriyeli, duvar ustası da Suriyeli. Geçen fen işleri buranın çatısını yapmaya geldiler. Belediyenin yeleğini giymişler, adamlar Suriyeli. Bizimkiler de iş bulamıyoruz diyor. Bizimkilerde iş beğenmemezlik var. Şuanda Z kuşağı denilen kuşak, bunlar hiç çalışmıyor mesela. Bunların olayı bitmiştir. Bunlar hep telefon, bilgisayar. İşte bunların boşluklarını bu göçmenler dolduruyor. Onlar da olmazsa, onlarla çalışan birçok arkadaşımız var onlar diyor ki göçmenler olmazsa piyasalar durur. Böyle bir durum da var mesela. (Ferhan, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 40)

Katılımcıya, "Bu gerçeğe rağmen neden bu kadar karşıtlık oluyor göçmenlere karşı?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Sektöre göre değişiyor. Bakma sen Suriyeliler de az para almıyor. Bizimkiler Suriyeliler olmazsa 4.000 lira yerine 6.000 lira alacağım diyor. Kendi menfaatini düşünüyor. Şimdi ben bir personel bulamıyorsam, bir Suriyeli işimi görüyorsa, ben bu adamı çalıştırırım abi. Suriyeliymiş hiç önemli değil. Irkçılık yapmıyorum. İnsan olsun, adam olsun, tamam. Aralarında düzgünleri var mı? Var. Kötüleri var mı? Var. Fazlasıyla var. (Ferhan, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 40)

Katılımcıya, "Suriyelilerin ve Afganların işsizliğe ve kira artışına neden olduğu söyleniyor. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Yok öyle bir şey. Ben kira olaylarına inanmıyorum. İşsizlik konusunda da yerlilere göre daha az paraya çalışıyorlar ama sonuçta onlar da ihtiyaçtan dolayı çalışıyorlar. Yakalanmamak için çalışıyorlar sonuçta evleri, aileleri var. Bir şekilde para kazanmak

> zorundalar. Bakma sen hep kötülüyor ama buradaki Türkler bir daireyi veriyorlar, iti bağlasan iki yüz liraya oturacak yere sekiz yüz lira istiyorlar. Bak şu arka taraflarda öyle yerler çok mesela… Şu anda en temizi ne biliyor musun, Özbekler, Türkmenler, hem dürüstler hem de düzgün çalışıyorlar. Hem de çalıştıkları yerlere ihanet etmiyorlar. Afganlı gerçekten güvenilir değil. Şurada çalıştır, iki gün sonra dükkânı boşaltmayacağının garantisi yok. Hırsızlıklar çok. Ama Türkmenlerde, Özbeklerde de bu böyle değil. Benim yanımda çalışan Özbek bir bayan vardı, dükkanım anahtarını verip giderdim. Hala görüşürüz, ailece evime de çağırırım. Kadın Özbekistan'da öğretmendi ama işsizlik sorunlarından dolayı burayı gelmiş. Kız kardeşi Özbekistan'da çok büyük bir hastanede Başhekimmiş. Kız kardeşi o da ameliyata girerse ayda üç yüz dolar alıyormuş. (Hikmet, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Ticari mekanların bulunduğu muhit ve hitap ettiği müşteri portföyü de göçmenlerin işe alım sürecinde belirleyici olabilmektedir. Moda gibi semtlerde gastronomi alanında faaliyet gösteren yerli işverenler bir taraftan yerli eleman bulmakta zorluk çektiklerini söylerken diğer taraftan bu sorunu genelde Bağcılar örneğinde olduğu gibi göçmenleri istihdam ederek çözüme kavuşturamamaktadır. Bunun nedeni, özellikle Suriyeli ve Afgan göçmen örneklerinden hareket edildiğinde, "kültürel" farklılıklara dayandırılmaktadır. Konuya ilişkin olarak görüşme bağlamında, katılımcıya, "Türkiye'de göçmenlerin sayısı giderek artıyor. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda, şunu demiştir:

> Göçmenlerin sayısının artmasında bir sakınca yok. Niye diyeceksin? Çünkü çalıştıracak eleman bulamıyorsunuz Türkiye'de. Buraya eleman aldığınız zaman ben çöp atmam, bulaşık yıkamam diyor bizim Türk insanı. Ama Afganlı, Suriyelisi olsun ayırmayalım kim olursa olsun göçmenlerde böyle bir durum yok. Çünkü onların çalışmaya ihtiyacı var. Hayatını geçindirmeye ihtiyacı var. Burada bizim gençler bir şekilde babadan harçlık alıyor, dolasıyla ufak paraya çalışmıyor. Biz burada yedi milyara çalıştıracak kurye bulamıyoruz. Çalışmıyor. Çünkü diğer şirketler daha çok para veriyor. Ben Afgan veya Suriyeli olması çok önemli değil. Bizim sosyo-kültürel özelliklerimize uyum gösterirse hiç sıkıntı yok. Ama bizim kültürümüze aykırı davranırsa, aşırı hareketler yaparsa olmaz...Her türlü ırkçılık kötüdür. Almanya'da ırkçılık yapıldığı zaman benim babam burada çalıştı hayatını buraya verdi demeyi

> biliyoruz. Onlar da Türkleri istemeyebilir, kalmayın burası bizim ülkemizdir diyebilir. Biz de burada burası bizim ülkemiz Afganları istemiyoruz diyorsak, Almanlar, İsviçreliler, Fransızlar da aynısı bize diyebilir. Diyorlar da demiyorlar da. Demiyorlar çünkü onlar da az önce size söylediğim gibi her işte çalıştırabilecek elemanları yok. Genç nesilleri yok. Mecbur çalıştırabilecek göçmen alıyor. (Akın, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 55)

Görüşmenin devamında, "İşletmenizde göçmen çalıştırıyor musunuz?" sorusuna *"Hayır"* cevabını verince, katılımcıya "Neden çalıştırmıyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir: *"Çünkü adapsyon sorunu var. Bizim burada kalitemiz, standardımız var. Burada bir Suriyeli veya Afganlıyı birebir müşteriyle diyaloga giremez. Dediğim gibi bizim belirli bir kalitemiz var. Buraya, Almanlar, İngilizler de geliyor. Buraya gelen herkes ürünümüzün adını ve kalitesin biliyor. Burada bir Suriyeli veya Afganlıyı çalıştırmam doğru olmaz."* (Akın, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 55)

Yerli emekçiler

2016 ile 2018 yılları arasında Suriyelilerle birlikte çalıştığını, Suriyeliler nedeniyle işten atıldığını, "Biz onlara kucak açtık. Kardeş gibi baktık. Sonra onlar bize hainlik yaptı" diye katılımcıya, "Nasıl hainlik yaptılar?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Şimdi açık, açık söyleyeyim. Onlardan birine ev verdik, kiraladık. Son zamanlarda zorla çıkardık. Zorla çıkardık derken, gitmiş eve halasını koymaya çalışmış. Evi mahvetmiş. Biz bunlara iyilik yaptık. Yukarı mahalleden biri iyilik yapın dedi, bize ev verdik. Biz bunlarla sıkıntı yaşadık. Mesela benim bir engelli arkadaşım vardı, sağır, duymaz. Suriyelilere yer vermek için tuttular Ramazan dolaysıyla onu da kapı önüne koydular. Biz bu sıkıntıları beraber yaşadık. O çocuk yetmiş yaşında annesi vardı. O kendini ifade edemiyordu. Hem dilsiz hem sağır. Ben gene onun sorununu ifade ettim. Sonra ev sahibini tehdit ettim. Tehdit ettim derken, haklarını aldım zorla...Mülteci diyorsunuz, siz onlara değil mi?...Mülteci oldukları için bizim aylıklarımız vardı, elden alıyorduk. Onlara ayın biri olurdu, ceplerine para konulurdu. Bizi mesela gece 2-3'te bırakırlardı, ramazanda iş olurdu. Onlar Cumartesi işe gelmezlerdi. Onlara kimse bir şey demezdi. Onların maaşı zamanında gelmediğinde, fişi çeker otururlar, sigara içerlerdi. Biz de başkaydı. Bizim aylıklarımız 15'nde gelirdi. Onlara

akrabalarınız, tanıdıklarınız var diye daha erken ödeme yapılıyordu. Biz bunları yaşadık! (Metin, Bağcılar Kazım Karabekir Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 47)

Konuya ilişkin olarak diğer katılımcılar şunu demiştir:

Sigortasız oldukları için işe alıyorlar. Tabi işsiz adamlar. On lira ise adam yedi buçuk, beş liraya çalışıyor yani. Vallahi ben sana diyeyim, Allah bizim sonumuzu hayırlı etsin. Ben Emekliyim. Emekli olsam ne olacak abi! Ben milli eğitimden emekli oldum. Lisede çalışıyordum. Yine açım! Buraya gelip, süsünden mi burada oturuyorum? Bu tozu yiyorum burada. Niye, birkaç kuruş alıp katkı olsun evime diye. Çocuklar evlendi gitti. Gitse ne olacak abi. İş yok güç yok. Ne olacak? (Selim, Bağcılar İnönü Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 60)

...Hepsini görüyorum, vaziyetlerini. Rezillikten başka bir şey yok. Kavga, gürültü, kıyamet. Huzursuzluktan başka bir şeyleri yok. Türkiye'de Türk vatandaşı çalışsa daha iyi olmaz mı? Onlar bedava çalışıyor, sigorta yok bir şey yok, o yüzden kimse Türkleri çalıştırmıyor. Yüz liraya, elli liraya çalışıyorlar. Kira fiyatları da felaket artı, bir milyarlık yerler artık iki milyardan başlıyor. Herkes bezmiş durumda! (Temel, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 50)

Mağdur olan biziz onlar değil. Din kardeşliği nedir? Hepimiz din kardeşiyiz, insanız. Amerikan, Alman. Bizdeki mağduriyet, hükümeti de zor durumda bırakıyor. Sonuçta bizden topladığı vergileri onlara (Suriyeliler) getiriyor. Suriyeliler buradan bir daha gitmez kardeşim. Keyifleri yerinde. Giyimleri herşeyi yerinde. Para var, pul var, sen olsan geri döner misin?. Suriyeliler yüzde yüz haksız da olsa, 200 kişi bir araya gelip haklı duruma geliyor… Sanki yabancı ve sığıntı olan benim. Bir de bizim insanımızın işlerini ellerinden aldılar. Çırak kalmadı, tekstil işini bunlar yapıyor artık. Fabrika bile kurdular. Ya biz? Benim bir oğlum askerde, geri döndüğünde ben ne yapacağım? (Salih, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 62)

Son zamanlarda artan göç için "çok kötü" oldu diyen katılımcıya, *"Kötü mü oldu gerçekten?" diye sorulduğunda, "Tabi abi. Şimdi abi onlar bedava çalışıyorlar. Sigortaları yok ya abi. Bizimkiler olsa sigorta yatacak. Zaten işsizlik çok. Mesela kadınlar var abi, evde hastalara bakıyorlar, dört bin, dört bin beş yüz lira para alıyorlar*", demiştir (Hasan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 60).

Devamında "Bizimkiler niye yapmıyor?" diye sorulduğunda, "*Affedersin abi bizimkiler milletin altını değiştirir mi abi. Temizlemezler, yapmazlar abi. Onlar da bağırıyorlar, çağırıyorlar ki hastalara. Vallahi bak abi.",* demiştir (Hasan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 60)

Göçmen işverenler

Ev sahibi toplumdan insanların çalışma hayatı bağlamında Suriyelilerle ilgili dile getirdikleri sorunların dil bilmemekten kaynaklandığını düşünen ve işlettiği konfeksiyon şirketinde Suriyelilerle ilgili sorun yaşamadığını söyleyen Türkmen kökenli Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli katılımcı, konuyla ilgili olarak şunu ifade etmiştir:

> Araştırmacı: Yanınızda Suriyeliler çalışıyor mu? Memnun musun onlardan?
> Katılımcı: Evet. Yanımızda çalışıyor. Ne yapsınlar ekmek paralarını çıkartıyorlar.
> Araştırmacı: Türk işletmelerine sorduğumuzda Suriyeli emekçilerden rahatsız olduklarını söylüyorlar, o yüzden sordum bu soruyu…
> Katılımcı: Yok. Bizim bir sıkıntımız yok. Biz onların onlarda bizim dilimizden anlıyor. Arapça konuşuyorlar sıkıntı olmuyor yani.
> Araştırmacı: Genelde Suriyelilerin çalışmaya isteksiz oldukları söyleniyor. Az çalıştıklarından şikâyet ediyorlar.
> Katılımcı: Yok. İstediğimiz gibi çalışıyorlar.
> Araştırmacı: İşlerini eksik yaptıkları söyleniyor...
> Katılımcı: Sana dediğim gibi. Sorun dilden kaynaklanıyor.
> (Mahmut, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 56)

Yerli katılımcı ise, Suriyelilerin esnaf olma durumuyla ilgili olarak şunu demiştir:

> İlk başta muhtaç durumda misafir olarak geldiler. Şimdi ev sahibi oldukları için hani boynuz kulağı geçer diye bir laf var ya, o şekil oldu. Şimdi ben bu sektördeyim, ben gidiyorum fiyat veriyorum, atıyorum bin lira. Adam gidiyor beş yüz lira veriyor. Ne oluyor, benim önümü kesiyor. Ucuz iş gücüyle komple benim iş hayatımı bitiriyor. Geliyor çırak olarak işi öğreniyor artık bu işi kendim yapacağım diyor. Onun için

> istenmiyorlar. Mesela bir ortamda çalışıyorsun, mesela senin işçin, diğer arkadaşların yerinde de gördüm bunu, çalışıyor, mesela adam arabanın kaportasını yapacak, maaşlı çalışan eleman, şimdi adam iş yetiştirecek, iş teslim edecek, başka arkadaşları burada haftalığına bin liraya çalışıyor, öbür taraf bin ikiz lira veriyor, adamın işini bırakıp öteki tarafa gidiyor. Ben bu tür olaylara çok şahit oldum. Adam elemanım var diye iş alıyor, ertesi gün işi yapmaya gidiyor, tuttuğu Suriyeli gelmemiş. Tarafını arıyor ulaşamıyor, nereden bulacak bu adamı. Adı yok, sanı yok, yeri yok, yurdu yok. Komik bir olay duydum ben. Suriyelinin bir tanesi lokanta açmış, bizim Türk bir vatandaş iş için gitmiş, biz yabancı insan çalıştırmıyoruz demişler. Aradaki muhabbette bak. Sen buraya geldin, sana böyle bir şey diyen oldu mu? Bir de bizim milletin onları tercih etmesindeki sebep, ucuza çalışıyorlar. En büyük etken bu. Bizim insanımız tembel, alt tabaka işlerde kimse çalışmaz. (Kenan, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 36)

Diğer bir yerli katılımcı Türklerin yabancı işletmelerde çalıştırılmaması ilgili olarak *"Suriyeliler ilk Türkiye'ye geldiğinde. Bir tane adam Gaziantep'te kuyumcu dükkânı açıyor. Diyor ki ben yabancı çalıştırmam. Yabancı dediği de Türkler. Çalıştıracağım dedikleri Suriyeliler. Sen gelip benim ülkemde bir iş yeri açıyorsun, sıfır vergi veriyorsun ve yabancı deyip Türkleri çalıştırmayacağım diyorsun.",* demiştir (Aliye, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 50).

Suriye'den Türkiye'ye göç ettikten sonra, *"Burada hayat biraz pahalı çalışmak lazım."* demek suretiyle eğitim hayatına devam edemeyen katılımcı, Türkiye'deki iş deneyimiyle ilgili şunu demiştir:

> Bizim küçük bir fabrikamız vardı Suriye'de. Boya fabrikası. Tabi bombalandı. İşsiz kaldık. Mecbur olduk, kaçtık. İlk Beylikdüzü'ne geldik. 6 yıl filan orada kaldım. İlk başlarda siparişi işinde çalıştım. Paket servis işinde, yürüyerek çalıştım. Çünkü motor sürmesini bilmiyordum. Daha sonra motor sürmesini öğrenince, motor kullanmaya başladım. 1 yıl motorla çalıştım. Ondan sonra, bıraktım servisçiliği, lokantaya döndüm. Bulaşıkçılık yaptım, Pizza yapmasını öğrendim. Ondan sonra onu da bıraktım, şu anda bu dükkanı işletiyorum. (Aabid, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 25)

Buna ilişkin olarak yerli bir katılımcı şunu demiştir:

> Vallahi benim arkadaşlarım var, bizim burada Bağcılarda. Adamlar tırlarla, bakliyat, elbise ev, ev dağıttık. İlk geldiklerinde, 2013'te, 2014'te. Halen de yardımlar devam ediyor. Ama, adamlar ilk geldiklerinde bir şey bilmiyorlardı, ama adamlar şimdi mesela, kimisi vatandaşlık aldı, kimisi iş yeri kurdu. Adamlar çok güzel işler yapıyorlar. Mesela, fabrika açmışlar, spor ayakkabısı fabrikası açmışlar, elbise fabrikası açmışlar. Git mesela, Aksaray'a git, görürsün her bir yere lokanta açmışlar. Öyle büyük bir yatırım yapmışlar ki, aklına zarar. Geçen, bir Suriyeli arkadaşım var, Yusufpaşa'da sadece hava parası lokanta aldı 300 bin Dolar'a. (Hızır, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Suriyeli kadınların bakıcılık yapmamasını, *"Mesela çok pis diyenler var dediniz ya, belki ondan yapmıyor olabilirler"* diyen katılımcı, iş hayatıyla ilgili olarak şunu demiştir: *"..Özbekistan'da durumum çok iyiydi. Özbekistan'da annemin mağazası vardı. Hala var. Mesela biz buradan mal alıp orada satış yapıyorduk. Okulum da çok iyi gidiyordu. Biz buradan kargoyla Özbekistan'a mal gönderiyorduk. Ben Türkiye'yi beğendiğimden dolayı burada kalmak istedim."* (Aisara, Bağcılar Yeni Mah., Oturum izinli, Kadın, 29).

Göçmen emekçiler

Eşinin Fas'ta çalıştığı Türk kökenli işyerinin Türkiye'ye taşınmasıyla birlikte kendi de eşiyle birlikte Türkiye'ye göç eden, Fas'tayken demiryollarında güvenlik görevlisi olarak çalışan, Fas'a *"Sultan çok hain"* diyerek geri dönmek istemediğini söyleyen, ilk olarak göç ettiği Bağcılar ilçesinde tekstil sektöründe çalışan, sonrasında Antalya'da otelde bagaj elemanı ve tarım sektöründe ise toplayıcı olarak çalışan katılımcı, Türkiye'ye geliş sürecini, çalıştığı yerleri, Türkiye'de içindeki göç süreçlerini, şu şekilde ifade etmiştir:

> Fas'tayken güvenlik olarak çalışıyordum. Trende güvenlik görevlisiydim. Ama kim sebep oldu benim buraya gelmeme? Hanım. Kazablanka'da bir Türk şirketi vardı, eşim orada çalışıyordu. Sonra şirket Türkiye'ye taşınınca ben de eşimle gittim. Bu sefer ben güvenlik işini bıraktım. 2018'de Türkiye'ye geldim. Bağcılar Kirazlı'da, Tekstil'de çalıştım. Bağcılar'da Tekstil işinde çalışıyordum. Şirket ev veriyor, kira değil. Ben, Özbek var, Gürcü var. İki tane Gürcü bayan, üç tane Özbek. Aynı evde kalıyorduk. Benim oda misal burada karşısında Gürcülerin odası. Ben istemedim böyle kalmak. Ben sabah yedide evden çıkıyordum. Ben ortacı olarak çalışıyordum. Akşam yedi oldu eve geldim, otururdum… Ama kendi evimiz yoktu. Patron problemdi. Sigortamız yoktu. Paramızı geç verirdi. Bize 1.600 TL veriyordu. Sonra Antalya'ya gittim, bir buçuk sene tarım ve otelde çalıştım. Mesela otelde, bagaj topluyorum, temizlik yapıyorum, sonra tarlada çalıştım. Ama bu işler devamlı değil. Benim asıl kaydım İstanbul'daydı. Sonra tekrar İstanbul'a geri döndüm (Ahmet, Bağcılar Kirazlı Mah., Oturum izinli, Erkek, 40)

Yerli işverenlerin göçmenlere maaşlarını vermeme durumundan kaynaklı sorunu yerli bir katılımcı da şu şekilde ifade etmiştir:

> Bizim Gürcistanlı komşularımız vardı. Bizi bazen evlerine çağırırlardı. Evleri pırıl pırıldı, tertemiz. Dersin ki temizlikçi tuttu. İnanmazsın belki erkek de evin camını temizliyor, o kadar yani. Zaten geçenlerde beni yine aradı, Türkiye'de ceza yedim, iki aya kadar geleceğim. O arkadaş kırk beş gün inşaata çalışıyor, kırk yedinci gün parasını istiyor, patronu para yok artık gelme diyor. İşten çıkartıyor, para yok diyor, ne zaman para gelirse, gel paranı al. Ben ne bileyim, ne zaman diyor. İki günde, üç günde bir gidip geliyor diyor. Ben burada kiracıyım, kira, elektrik parası, ev sahibi beni burada sıkıştırıyor, evden çıkartacak diyor patronuna, patronda ona yürü git, para yok, git bildiğin yere şikayet et diyor. Şimdi çalışanlara göz dağı vermek için, diyelim ki otuz gün çalıştı mı, diyor ki patron on beş günün parası içeride kalacak, kaçmaman için. Bu sefer ne oluyor ona gebe kalıyor. Başka bir yere gidemiyorsun. (Zeki, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 64)

Devamında katılımcıya, "Bazı işletmeler tarafından belirli alanlarda eleman bulmakta zorluk çekildiği ifade ediliyor. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Şimdi şöyle bir şey, biz burada dört kişiyiz. İkimiz de Türkiyeliyiz. İki tane Suriyeli veya Gürcistanlı getiriyor, bize diyor ki, arkadaş ben bunlara elli lira veriyorum, size neden yüz lira vereyim. O hem on iki, on bir saat çalışıyor hem de sigortasız. Bir de ben ona her dediğimi yaptırabiliyorum diyor, ben sana niye yüz lira vereyim diyor. Adam onu elinde koz olarak kullanıyor. En basit örneğini vereyim, ailesi burada, çoluk çocuğu burada, kiracıy, işveren ona elli lira veriyor, bana diyor ki, ben buna elli lira veriyorum defol git. Ben de on gün, yirmi gün işsiz kalıyorum. Onu da bir iki ay çalıştırıyor, yürü git diyor. Millet iş bulamıyoruz deyince, bu adamlar iş var bunlar işi beğenmiyor, parayı beğenmiyor diyor. (Zeki, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 64)

Gezmek amacıyla Azerbaycan, Rusya, Almanya'ya gittiğini, Almanya'ya Gürcü vatandaşlarının vizesiz gitme imkanı varken Türkiye'de daha kolay iş bulduğunu, Almanya'da çalışma izni alma prosedürünün zor olduğunu söyleyen, pandemi döneminde Antalya'da bir otelin deposunda çalışan katılımcıya, "Antalya'dan Bağcılar'a gelmenizin özel bir nedeni mi vardı?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Ben buraya Kasım ayında geldim. İşten dolayı geldim. Burada daha çok arkadaş var. O yüzden karar aldım burada çalışmaya. Normalde Gürcistan'a gitmeyi düşünüyordum ama şimdi gidip gelmek çok zor, o yüzden oturma iznini yaptırdım burada kaldım... Çıktığınız zaman bir daha gelmek çok zor. Davetiyesiz gelmiyorsunuz. Oturma izinsiz gelemiyoruz. (Kristina, Bağcılar Yeni Mah., Oturum izinli, Kadın, 40)

Diğer bir göçmen katılımcı ise şunu demiştir:

> Ben burada altı yıldır yaşıyorum. Ben otuz bir yaşındayım. Yirmi beş yaşındayken buraya geldim. Halep'te doğup, büyüdüm. Halep'teyken bir sürü iş yapıyordum. İnternet bağlantı işleri yaptım. TTnet gibi. Ondan sonra tıbbiyet, platin koyuyorlar ya. Onları çalıştım. Çok işler yaptım. Pazarlama şirketlerinde çalıştım...İlk geldim burada bulaşıkçıda çalıştım. Dil yok tamam mı? Ondan sonra Aksaray'a gittim. Aksaray'da telefon hatları satan bir dükkan vardı, orada çalıştım. Ondan sonra orada Marroc Cafe restoran var orada çalıştım. Üç buçuk yıl. Benim sektör restorancılık. Şuanda bu sektörü bıraktım. Şuanda emlakçıda çalışıyorum. Yurtdışındaki Arapları çağırıyorum.

> Siteden daire satıyoruz onlara. (Başar, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 31)

Kuryelik yaptığı için pandemi döneminde de çalışabildiğini, Türkiye'ye ilk geldiğinde dil probleminden dolayı bir iki ay zorluk çektiğini, dört yıldır Türkiye'de bulunduğunu, Türkiye'de para biriktirerek Özbekistan'da bir nargile dükkanı açmak istediğini söyleyen katılımcıya "Temelli olarak Türkiye'de mi kalmak istiyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Yok abi, ben döneceğim. Ben burada farklı işlerde de çalıştım ama şuanda en iyi iş kuryelik. Orada daha iyi, daha rahat yaşamak için para biriktireceğim...burada nasıl bir yer açabiliyorsan orada açabiliyorsun. Benim mesela orada bir marketim var, üç artı bir evim var, arabam var. Biraz da kendi sevdiğim iş var onun arkasından, peşinden koşuyorum şuanda. Abi sizde nargile deniliyor ya ben öyle bir şey açacağım. (Özbekistan'da). Orifjon, Kadıköy Fikirtepe Mah., Oturum izinli, Erkek, 28)

Diğer bir Özbek kökenli katılımcıya "Özbekistan'da ne iş yaptınız?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Abi ben Özbekistan'da çalışmadım. Ben Rusya'da büyüdüm. Moskova'da. Ben Moskova'dayken taksi işi yapıyordum. Benim gelirim Rusya'dayken iyiydi. Burada benim çok arkadaşım var o yüzden ben buraya geldim abi. Burayı sevdim. Ama para olarak abi büyük bir fark var. Ben ordayken daha fazla kazanıyordum. Ben orada çalışırken en az sekiz yüz dolar kazanıyordum, burada beş yüz dolar kazanıyorum... Günlük 130 TL, abi. Bahşişlerle birlikte, 150 TL ediyor. Aylık 4.500 TL'ye geliyor ama sigortam yok. (Rüstem, Kadıköy Fikirtepe Mah., Oturum izinli, Erkek, 26)

Bu kapsamda yerli katılımcı göçmenlerin çalışma hayatıyla ilgili olarak şunu demiştir:

> Şöyle diyeyim, onu sizde biliyorsunuz. Türkiye'deki Özbekler, Türkmenler, Afganlar, Suriyeliler genelde kayıt dışı çalışıyorlar. Çoğunluğu öyle. Kayıtlı olan da var, ama çoğunluğu kayıt dışı çalışıyor. Bunu devlet de biliyor. Devletin de işine geliyor işverenin de işine geliyor. Danışıklı dövüş bu yani. Almanya'yı yaşadığınız için söylüyorum. Almanya'da bir Suriyeli bir Türk çalıştığı zaman kayıt dışı çalışma ihtimali yok. Ya işveren sigortasını öder ya da devlet destek verir devlet öder. Ama

> Türkiye'de öyle mi? Emek ucuz zaten Türkiye'de. Üç bin lira asgari ücretle bir insan nasıl geçinebilir ki? Artık kur farkından dolayı çok fazla Türkmen gelmiyor. Mesela on yıl önce Türkmenler burada çalışırken, bir Dolar bir TL idi. O zamanlarda asgari ücret bin liraydı. O dönem yaklaşık bin dolar alıyorlardı. Memleketin de bin doların çok bir değeri vardı. Şimdi asgari ücret üç bin lira, o da yaklaşık üç yüz dolar yapıyor. Onlar için burada çalışmanın çok büyük bir avantajı yok. (Tugay, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 55)

Suriyeli katılımcıya "Burada Özbekler temizlik işinde çalışıyor ama Suriyeliler hiç çalışmıyor. Bunun sebebi nedir?" diye sorulduğunda şunu demiştir: "Bakın Suriyelilerin çoğu bir sanat, meslek sahibidir. Özbek'ler de sanat sahipliği yok yani. Hizmetçilik var yani. Ben de konfeksiyonda çalışmamış olsam hizmetçilik yapardım. Suriyeli kadınlar temizlik işinde çalışmaz, çünkü Biz İslam şeraitine tabiyiz." (Mahmut, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 56)

Samet adlı katılımcı Suriyeli göçmenlerin emek piyasasında bulunmalarına ilişkin olarak bir taraftan, *"Toplum kabullenmiştir... Kabullenmiştir, neden kabullenmiştir, çünkü şöyle bir şey, senin işçin yok, herkesin de işine geliyor."* derken, diğer taraftan *"Aksi halde kabul etmiyor..."* demek suretiyle de göçmenlerin bu koşulları sağlayamaması halinde toplum tarafından kabul edilmeyeceklerini söylemektedir. Kenan adlı katılımcı ise, *"İlk başta muhtaç durumda misafir olarak geldiler. Şimdi ev sahibi oldukları için hani boynuz kulağı geçer diye bir laf var ya, o şekil oldu."* diyerek, göçmenlerin farklı konumda olmalarına tepki göstermektedir. Akın adlı katılımcı ise bir taraftan *"Göçmenlerin sayısının artmasında bir sakınca yok. Niye diyeceksin? Çünkü çalıştıracak eleman bulamıyorsunuz Türkiye'de"* derken, diğer taraftan Kadıköy ilçesi Moda semtinde işlettiği kafede, *"Burada bir Suriyeli veya Afganlıyı birebir müşteriyle diyaloga giremez. Dediğim gibi bizim belirli bir kalitemiz var."* demek suretiyle Suriyeli ve Afgan göçmenleri çalıştıramayacağını söylemektedir.

Samet adlı katılımcı, küresel ölçekte işleyen kapitalist ekonomik sistemin bir gereği olarak göçmen emekçilerin toplum tarafından kabul gördüğünü söylemektedir. Bu durum Terkedesis'in (2004) emek piyasası için belirttiği içerleme kuramına uygun düşmektedir. Yine Kenan adlı katılımcının, farklı sınıfsal konumda olan Suriyeli göçmenlere tepki göstermesi, içerleme sürecinde, sadece ucuz emek gücü kapsamında

olanların kabul edileceğini göstermektedir. Bu durum yine Terkedesis'in, içerleme yoluyla dışlama kuramına uygun düşmektedir. Diğer taraftan, Akın adlı katılımcının, ucuz iş gücü olmalarına rağmen Suriyeli ve Afgan göçmenlerin Kadıköy ilçesi Moda semtinde yer alan işletmelerde çalıştırılamayacağını söylemesi Balibar'ın kültürel ırkçılık tanımına uygun düşmektedir.

4.2.3 Saygı

Gündelik hayatta genellikle saygı talebiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Spor müsabakalarında, sendikalarda veya gençlik çalışmalarında, "saygı" kavramı, farklı grupların eşit olarak tanınması için kullanılmaktadır. Bu kapsamda farklı milletlerden ve kültürlerden, farklı inançlardan ve yaşam tarzlarından insanların eşit olarak birlikte yaşaması ve çalışması talep edilmektedir (Liebig, 2014). Bu kapsamda Richard Sennett'e göre, toplum tarafından, karakter, insanların saygı kazanması veya kazanmaması göre üç şekilde şekillendirilmektedir. Buna göre saygı kazanmanın birinci yolu, beceri ve kabiliyetlerin geliştirilmesinden, ikinci yolu ise, kendi kendine yetmek ve kendini önemsemekten geçmektedir. Birincisinde zeki olmasına rağmen yeteneğini boşa harcayan, ikincisinde de ise yük olanlar saygıyı hak etmeyenler olarak değerlendirilmektedir. Saygı kazanmanın üçüncü yolu olarak ise başkalarına bir şeyi geri vermek olarak görmektedir. Ona göre, geri verme arzusunun arkasında yatan "*merhamet, toplumsal şartlar tarafından zayıflara duyulan acıma biçimine dönüştürülebilir; bu ise alan kişinin aşağılama olarak hissettiği bir acımadır*". Ona göre bu üç farklı karakterin şekillenmesinde, eşitsizlik özgül ve belirleyici bir rol oynamaktadır (Sennett, 2019, s. 77-78).

Önceki bölümlerde ele alınan vicdan ve emek kavramları, yerli katılımcıların içerleme ve dışlama süreçleri kapsamında göçmenleri nasıl kabul ettikleri ve onları hangi toplumsal konumda görmek istedikleri hakkında bilgi verirken, çalışma bağlamında ele alınan saygı kavramı, kendini, yerli halktan insanların göçmenlerden beklentileri şeklinde göstermiştir. Yapılan derinlemesine görüşmeler bağlamında, yerli halktan insanların kendi, kendine yeten (Suriyeli esnaf örneği), kendini önemseyen ve yardım eli uzatan (dilenci örneği) göçmen profilinden oldukça rahatsız oldukları görülmüştür.

Yerel halktan insanların, özellikle Suriyeli göçmenlerden beklentileri, kendini, "hadlerini bilmeleri" konusunda göstermektedir. Diğer taraftan, haddini bilme anlamındaki saygı kavramına da genelde Suriyeli göçmenlerin onay verdiği görülmüştür.

Ferhan adlı yerli katılımcıya "Mahallenizde yaşayan Suriyeli göçmenler sorun yaratıyor mu diye sorulduğunda, *"Bizim mahallelimizde çok fazla sorun olmuyor. Sizin söylediğiniz sokakta sorun oluyor. Sokakta hep kalabalık dururlar. Kaldırımdan geçen insanlara yol vermezler, saygısızlar. Yoldan geçen yolunu değiştirir yani. Topluma karşı saygısızlar. Yaşam tarzları öyle. Bir de yaşam tarzları tam olarak böyle mi? Orada öyle mi yaşamışlar, bunları bilmiyoruz."*, demiştir (Ferhan, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 40). Diğer bir yerli katılımcı Suriyelilerle ilişkini ve onlardan beklentisini şu şekilde ifade etmektedir: *"...Abi bir şey yapamıyorsun. Bir şey dediğin sıra, diyelim ki bireylen kavga ettin, Suriyeli biriylen. Öyle ya es kaza kavga yaptın, bin kişi toplanıyor ibneler. Namusunu şerefini koruyamamış abi, buraya gelmiş kabadayılık yapıyor işte. Haddini bilsin. Kimseye bir şey diyemiyorsun. Gelmişler, bizimkinler burada mağdur kalıyor. Mağdur, iki bin liraya bir adam kirada nasıl oturacak, nasıl geçinecek burada."* (Selim, Bağcılar İnönü Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 60).

Suriyeli göçmenlerin rahat davrandığını söyleyen yerli katılımcıya "Rahat derken nasıl rahat davranıyorlar?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Şöyle, en basiti yolda yürürken bile, arkasından hiç kimse gelmiyormuş gibi, yoldan geçmek için müsaade eder misiniz dediğimizde, duymamazlıktan gelip yürümeye devam ediyor aynı şekilde. Mesela biz de toplu taşımada, büyük bir geldiğinde saygıdan ayağa kalkılıp yer verilir. Onlar bunu yapmıyor. Bir de inatla ayaklarını uzatarak oturmaları beni rahatsız ediyor. O terbiyeyi mi vermemişler, bilmiyorum ama! (Mehtap, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 29)

Devamında, "Bazı haberlerde Suriyelilere karşı ırkçılık yapıldığı ve dışlandıkları söyleniyor" denildiğinde şunu demiştir:

> Ben dışlandıklarını görmedim. Biz millet olarak yanlış bir şeye karşı direk tepki koyduğumuz için bunu ırkçılık olarak görüyorlar. Ama biz onların yaptığı

> saygısızlığına bir tepki gösterdiğimiz için ırkçılık deniliyor buna. Başka biri de yapsa biz ona da tepki koyarız. Ama bizim Türk milleti o hareketleri yapmadığı için onlara tepki koymuyoruz. O raddeye getiren şey ne olduğu değil de direk Suriyelilere yapılmış bir hareket olarak adlandırıyorlar. Şöyle bir örnek vereyim, pandemi öncesi nişanlımla Florya'ya gitmiştik, sosyal tesislere. O menekşe plajı var, biliyor musun, bilmiyorum. Menekşe plajında adam üstünü çıkardı, denize giriyor iç çamaşırıyla, erkek adam. Biz yolun yarısından dönmek zorunda kaldık, bu görüntüyü görmemek için. Biz kendi memleketimizde kafamızı çevirip gitmek zorunda kaldık. Sokakta yürürken, iç çamaşırınla denize girmek ne demektir yani, nasıl saygısızlıktır bu. Böyle kötü bir görüntüleri var. Şimdi ev bakıyoruz bulamıyoruz, Suriyeliler yüzünden. (Mehtap, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 29)

Kadıköy ilçesi Fikirtepe Mahallesinde yaşayan yerli katılımcı Suriyeli göçmenler yönelik beklentisini, şu şekilde ifade etmiştir: *"Vallahi ne diyeyim abi. Bir garip kuş çalıya mı siner derler, bir atasözü, ne yapacaksın abi? Müslüman olarak, din kardeşi olarak, zaten biz tarihten beri Müslümanız herkese avuç açtık. Herkese kapı açtık, misafirliği seven kişiyiz, ama misafir de misafir olacak"* (Mehmet, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 72).

Uzman katılımcı, siyahi göçmenlerle kıyaslama yapmak suretiyle Suriyeli göçmenlerle ilgili şunu demiştir:

> "Gündem neyse bakacağız. Ama ben, mültecileri mahalledeki insanlarımızın istemediğini, tamam sosyal olarak seslerini kestiler, fazla gürlemiyorlar ama, yok ya burada olmamalılar. Görmedin mi, cadde ne halde? Tamam ticari olarak bir canlanmaya neden oldular saygı duyuyorum. Bir iki tane zenci ailem var. O saat satanlar filan var ya, kurban olayım onlara. Devlete saygılı, insanlarımıza saygılı, din kardeşi de olunca Selamünaleyküm Aleykümselam şeklinde selamlaşıyoruz hep. Güler yüzlüler. Gülerken, beyaz dişlerini görüyoruz hep." (Cengiz, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 38)

Suriyelilere karşı bir dışlamanın yapılmadığını düşünen katılımcıya, "Suriyeliler çok sıcak kanlı insanlar deniliyor, siz bu konuda hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulunca, *"Bu sözü doğru buluyorum. Ben mesela Fatih'te, en basiti şöyle, kendi*

yerimden söyleyeyim, bulunduğum yerde yangın çıktı, ilk önce Iraklılar, ilk önce onlar müdahale ettiler. En çok aklımda kalan bu. Fatih'teki Suriyelilere baktığım zaman diyalog, saygı gayet iyi. Onları da o şekilde gördüm.", demiştir (Ali, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 50)."Ama Suriyeliler o şekilde düşünmüyor?" denilince, şunu söylemiştir: *"Onların bazılarının yaptığı olumsuz şeyler var. Ama bütün topluluğu bunun için suçlayamazsın. Suriyeliler kötü davrananları yüzdeye vurursan, yüzde ondur. Ama bir de kaçkınlar var. Vatanı için savaşmayıp buraya gelenler. Vatanın için öl değil mi?"* (Ali, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 50)

Diğer bir katılımcıya "Suriyeliler temiz insanlardır, bu ifade hakkında ne düşünüyorsun?" diye sorulduğunda, konuyla ilgili şunu demiştir:

> Her ülkenin iyisi de var, kötüsü de. Pisi de var temizi de var. Mesela Nuri abi, bizim burada çalışıyor. Ben bir buçuk aydır buradayım, Nuri abiden (Suriyeli) ben bugüne kadar bir saygısızlık görmedim. Mesela çalıştığı makinenin etrafını her zaman temiz tutar. Konuşması güzeldir…Ben onların arasında da kaldım. Aynı yerde yatıp kalktık. Ama başka tipler de var. Mesela milletin ayakkabısıyla gezdiği yerde sen çıplak ayakla gezebilir misin? (Azat, Bağcılar Yeni Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 32)

Bazı Suriyeli katılımcılar, göçmenlerin ev sahibi topluma karşı saygı göstermeleri ve "hadlerini bilmeleri" gerektiğini düşünmektedir. Bu bağlamda, Göçmen katılımcıya "Son zamanlarda Suriyelilere yönelik bazı olaylar oldu. Örneğin Ankara'da. Bu konuda hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Her yerde buna benzer olaylar yaşanabiliyor. Tek, tük. Sadece Suriyelilerle ilgili değil. Bazen Türkler ve Kürtler arasında da bu olaylar olabiliyor. Bazen Afganlı Suriyeli aynı problemi yaşayabiliyor. Biz yabancı, o zaman saygılı olmak gerekli. Eğer olmasak, o zaman bütün ceza bize gelir. Niye? Çünkü biz size misafir olarak geldik. Ben öyle düşünüyorum. Elhamdüllüah. Ben altı yıldır buradayım, hiç karakola gitmedim. Sadece kimlik çıkartmaya gittim. Kavga yapmadım. Türk insanları benim çok hakkımı yemişler, ben onları karakola şikayet etmemiştim. Sadece, kim benim hakkımı yemiş onu arkadaşa söyledim, o halletti. (Başar, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 31)"

Diğer bir göçmen katılımcı ise, *"Buradaki herkes birbirini tanır. Mesela bizim mahallede saygı var. Mesela bir bayan geçsin başını öne eğer. Türk de olsa Suriyeli de olsa aynı şekilde. İstanbul'da en güzel yer benim için Bağcılar. Bir insan nereye giderse gitsin, ister Amerika'ya gitsin, bir insan saygılıysa, karşı taraf da ona saygı gösterir. Ben yedi senedir buradayım. Hiçbir sorun yaşamadım."* (Enes, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 48). Katılımcıya "Türklerin bir kısmı Suriyeliler ülkelerine geri gitsin diyor. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda, "*Birisine kötü bir şey yapmazsan kim seni dışlamaz. Saygılı olacaksın. Yapacak bir şey yok. Biz burada misafiriz, çık derlerse çıkarız, yapabilecek bir şey yok. Mecbursun. Ne yapabilirsin ki?*", demiştir (Enis, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 34).

Geçici koruma kapsamında bulunan bir Suriyeli göçmen konuyla ilgili olarak şunları demiştir:

> Araştırmacı: Görüştüğümüz bazı yerli katılımcılar, Suriyelilerin temiz olmadığını, pis insanlar olduğunu söylüyor. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?
> Katılımcı: Bak Türklerde de var bu. Temiz insanlar da var pis insanlar da var. Şimdi benimle senin arasında ne fark var?
> Araştırmacı: Mesela karton kahve bardaklarını sokağa atıyorlar, deniliyor…
> Katılımcı: Bak bu sokak çocuğu, çöpü yabana atmak, neden atıyorsun. Sonra sen burada misafirsin, misafir olan edepli olması lazım.
> Araştırmacı: Diğer Suriyeli katılımcılarla yaptığımız görüşmelerde kendilerine kötü muamele yapıldığı söyleniyor. Bir yere gittiklerinde, park olabilir, bir dinlenme yeri olabilir, yerli insanlar genelde Suriyelilere burada ne işiniz var gibisinden baktığı söyleniyor.
> Katılımcı: Ben böyle şeylerle karşılaşmadım. Bizle Türk vatandaşı arasında hiçbir fark yok. Niye? Sana dedim ki, yine geldim dile yani. Dil, bir de muamele. Muamele nedir? insanın akla göre iş yapmasıdır. Karşı tarafa saygı göstereceksin ki o da sana saygı göstersin.
> Araştırmacı: Suriyelilere karşı bir dışlamanın olduğunu düşünmüyor musunuz?
> Katılımcı: Ben görmedim ama oluyor.
> Araştırmacı: Belki size karşı yapılmıyordur, ama çevresinde tanıdıklarınıza yapıyor olabilirler…

> Katılımcı: Şimdi bak insan haddini bilmezse, başına neler gelir. Doğru değil mi? Ben gördüm çok Suriyeli, Yeşilköy'e gitmişler, denize gitmişler yani, orada hanımıylan bilmem neyi ile oturmuş, mangal yapıyor, onu yapıyor şunu yapıyor. Eee bu olmaz yani. Sen çevrene göre yapman lazım. Senden başka kimse mangal yakmamış, sen niye yakıyorsun? İşte buna tek gözle de, kötü gözle de bakılır. (Mahmut, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 56)

Yerel katılımcıların birçoğu gibi Mehmet adlı katılımcı *"Misafirliği seven kişiyiz, ama misafir de misafir olacak",* Mehtap adlı katılımcı *"Büyük biri geldiğinde saygıdan ayağa kalkıp yer verilir. Onlar (Suriyeliler) bunu yapmı*yor", Cengiz adlı katılımcı *"…fazla gürlemiyorlar ama (Suriyeliler)…Bir iki tane zenci ailem var…Devlete saygılı, insanlarımıza saygılı"* ve Ali adlı katılımcı *"Fatih'teki Suriyelilere baktığım zaman diyalog, saygı gayet iyi…Ama bir de kaçkınlar var.."* demek suretiyle, özellikle Suriyeli göçmenlere yönelik beklentilerini ifade etmişlerdir. Esasen, yerel katılımcılara göre, Suriyeli göçmenlerin kendilerini ev sahibi toplumun insanlarıyla eşit görmemesi, haddini bilmesi, bu beklentileri karşılamaktadır. Diğer taraftan eşitsizliğe yönelik bu beklentinin karşılanmaması, göçmenlere yönelik ırkçı ifadeleri meşrulaştırmakta ve olağan hale getirmektedir.

4.2.4 Korku

Göçmenlerle ilgili dışlayıcı söylemlerin yayılıyor olması, genellikle küreselleşen dünyada artan çeşitlilik ve güvensizliklere bağlı değişim korkusuyla açıklanmaktadır. Korku, insanların katılaşmalarına ve tepki göstermelerine neden olmakta ve sınırlarını açmak yerine korumaya itmektedir. Bu değişim korkusu, yerleşim alanlarında ve sokaklarda artan suç oranlarıyla pekiştirilmektedir (Ghorashi, 2017). Yerel halktan insanlarla ve göçmenlerle yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda, yerel halktan insanlarda, taciz, hırsızlık gibi asayiş olaylarından ve yoğun göçmen işletmelerinin veya konut alanlarının bulunduğu bölgelerde bulunan kalabalıklardan kaynaklı bir korku olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, özellikle Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerde, Ankara ve İzmir'de göçmen işletmelerine ve konut alanlara saldırı şeklinde sonuçlanan olaylardan kaynaklı bir korku olduğu görülmüştür.

Kadın ve erkek yerli katılımcılar sık, sık göçmenlerin Türk kadınlarını taciz ettiği ve bunun önemli bir tehdit unsuru olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle kadın katılımcılar, belirli saatlerden sonra sokaklar rahat dolaşamadıklarını ve göçmenlerden kaynaklı tacizlerden korktuklarını söylemiştir. Bu bağlamda, kadın katılımcıya, "Son zamanlarda kamusal alanda sizi en fazla rahatsız eden şey nedir?" diye sorulduğunda şunu demiştir: "Ülkemizde Suriyelilerin fazla olması, olduğum yerde erkekleri filan, sürekli bakışları, konuşmaları, davranışları, gerçekten ben onları ülkemde istemiyorum… Kendi ülkemde rahat gezemiyorum?" (Sevim, Bağcılar Yeni Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 31). "Bakışları derken neyi kastediyorsunuz?" diye sorulduğunda *"Taciz edici"* dedikten sonra katılımcıya, "Rahat, rahat gezemiyoruz derken neyi kastediyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir: "Ya çıkıyorsunuz dışarı bakıyorlar. Ne konuştuklarını anlamıyorsun. Size bakarak konuşuyorlar. Ama anlamıyorsunuz. Terslediğiniz zaman, hemen saldırıya geçiyorlar çünkü saldırgan bir ırk olduğuna inanıyorum, onların." (Sevim, Bağcılar Yeni Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 31). Diğer bir kadın katılımcı konu bağlamında şunu demiştir: *"...Vatandaşlık verilmeden bu kadar rahat takılıyorlarsa, vatandaşlık verildikten sonra, biraz ürkütücü oluyor...Ben şimdiye kadar tanıştığım hiçbir Suriyelinin sıcak kanlı olduğunu görmedim...Tekken sıkıntı olmuyor ama çok olduklarında arslan kesiliyorlar* (Mehtap, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 29).

Göçmen kadınlar da, göçmen erkeler tarafından taciz edildiklerini ifade etmişlerdir. Gürcü kadın katılımcı bu konu hakkında şunu demiştir:

> Araştırmacı: Sizce Türkiye'de kimler yabancı olarak adlandırılıyor?
> Katılımcı: Yurtdışından gelen herkes yabancı. Burada Özbek çok fazla. Afganlı var.
> Araştırmacı: Afganlılar mı daha çok sorun çıkartıyor Suriyeliler mi?
> Katılımcı: Afganlar.
> Araştırmacı: Neden Afganlar sorun çıkartıyor?
> Katılımcı: Mesela geçen hafta bir Afganlı Gürcü bir kadını öldürmüş. Bıçakladı. Afganlılar ve Pakistanlılar çok taciz yapıyorlar. Ben onlardan korkuyorum. Benim evim orada geçen hafta on altı kişi bıçaklandı. Pakistanlılar birbirlerini bıçakladılar.

> Bir de çok hırsızlık yapıyorlar. (Kristina, Bağcılar Yeni Mah., Oturum izinli, Kadın, 40)

Diğer taraftan Türkiyeli erkeklerin göçmen kadınlara yönelik şiddeti de gündeme gelmiştir. Özbek kadın katılımcıya, "Size karşı Türkiye'de dışlayıcı davranışlarda bulunuldu mu hiç?" sorulduğunda, "*Tabi çok oldu*" deyince, ardından "Ne mesela?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir:

> Çocuğun babası. Dün de beni tehdit etti. Dünyayı yıkarım başına. Bana her gün mesaj atıyor, beni tehdit ediyor. Ben hamileyken evsiz kaldım, sokaklarda bile kaldım. Benim başıma bu olayı getirdi. Çünkü neden benim Özbekistan'da evli kaydım görünmüyor. Ona buna telefon numaramı verip beni aratıyor. Gerçekten ben bundan bıktım. Karakola şikâyette bulunmak istiyorum. Çocuk bir yaşına geldi, elimde kimlik, bir belge yok. Bir de beni çocuğu senden alacağım diye beni tehdit ediyor. Sen çocuğa hiç sahip çıkmadın ki çocuğu benden almak istiyorsun. (Aisara, Bağcılar Yeni Mah., Oturum izinli, Kadın, 29)

Bununla birlikte, yerli katılımcılar *"Suriyeliye bir şey olduğunda on, on beş kişi geliyor bir anda. Bizimkine bir şey olduğunda kimse gelmiyor" ifadesinden de anlaşılacağı gibi,* özellikle asayiş olaylarında yalnız kaldıklarını, diğer taraftan göçmenlerin sayısının yüksek olması ve giderek sayılarının artmasının ülke güvenliği tehdit ettiğini düşünmektedir. Konuya ilişkin olarak yerli katılımcılar şunu demiştir:

> ...Şimdi bir şey diyeyim. Geçen bizim arkadaş arabayla kaza yapıyor. Ana yola çıkacak durdum diyor. Suriyeliler geliyor, motosikletle bizim arkadaşın arabasına vuruyor. Tamam mı? Bir de bizim yoğun olduğumuz yer. Kasıtlı vurmuyor ama. Hani o aralardan kaçmış, yol boş ya, kemer boş. Trafik durmuş orada. O da, yola çıkacak. Kenarda bekliyor yolun boşalmasını. O da üstten aşağıya geliyor motosikletiyle, bir de süratli geliyormuş. Gelmiş bizim arkadaşın arabasını vurmuş. Motosiklet kırılmış birkaç yerden. Kendisi de asfalta yapışmış. Herhalde öldü dedim, çocuk. Sonra oradan kalktı, ayağını tuttu diyor. Çocuk polis çağıracağım diyor. Başım on tane, on beş tane Suriyeli dikildi, diyor. Baktım ki bizden hiç kimse yok, ben tek kaldım. Korktum dedi arkadaşım. Ondan sonra, polisi arayacaktım. Dediler ki polisi arama, biz, mal sahibi

çağıralım. O vuran çocuk bir firmaya çalışıyormuş. Çağırıyorlar mal sahibini, adam diyor ki polisi arama, biz masrafları neyse verelim. Patronu bana olan zararı verdi. Adamın şimdi ehliyeti yok, motosikletçinin. Sigortası da yok demek ki. Adam ondan da korktu. Masrafımı verdiler diyor ama kendimi azınlıkta hissettim. Bizden hiç kimse gelmedi yanıma. Düşünebiliyor musun? Suriyeliye bir şey olduğunda on, on beş kişi geliyor bir anda. Bizimkine bir şey olduğunda kimse gelmiyor. (Eşref, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 50)

...Bir de Suriyeliler tek başına sorun çıkaramaz. Bunlar ancak on kişi, on beş kişi, sorun çıkartıyorlar. Tek, tek bir şey yapmıyorlar. Ezikler. Ama kalabalıkken bitleri kanlanıyor bunların. Bunları kalabalık yaptırmayacaksın. On kişi bir arada gördüğün zaman dağıtacaksın. (Cengiz, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 38)

...Azınlık oluştururlarsa, tehlike olurlar. On, on beş sene sürer ama onların bir azınlık oluşturması. Suriyeliler tehlike olurlar bu anlamda. Nasıl Türkler Almanya'da, vekilleri var bilmem neleri var, burada da yarın bugün bu olacak. Çünkü, yaşayan belirgin bir nüfus var içeride. Dört milyon, beş milyon nüfus var. Az bir nüfus değil bu yani. (Samet, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Bir diğer katılımcı yabancılar sayısının artmasından şikâyet edince, kendisine "Yabancıların sayısı çok mu arttı?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

Çok, felaket arttı abi. Halk da şikayetçi bu konuda. Maltepe, Esenkent tarafına git, Suriyeli dolu abi orası. Afganlı, bilmem ne dolu. Kısıtlanması lazım. Bu kadar mülteci olmaz bir ülkede. Olur mu sence? Sekiz, on milyon yabancının ne işi var burada? Onu bırak abi, yarın bugün, bak ben elli altı yaşındayım, bir on, on beş sene ya yaşarım ya yaşamam, ama bu ülkenin çehresi değişecek. Bu bir iç savaşa bile gider yani. Öyle tehlikeli bu. Abi dikkat et Afganlılar geliyor. Görüyorsun değil mi? Hiç karı, kız var mı? Aile var mı? Çoluk, çocuk var mı? Hepsi bekar. Taliban yönetiminden kaçanlar, buraya gelip sığınıyorlar. Onlar terörist zaten. Başka bir şey konuşmaya gerek yok ki. Bunlar, yarın bugün, bunların içlerinde öyle insanlar var ki bizim başımızı ağrıtacak, göreceksin. Bak görmedin mi, Pendik'te dört tane Pakistanlı dört tane Afganistanlıyı kaçırdı, öldürdüler fidye için. Bahçeye gömmüşler, polisler bulmuş onları. Bu sadece bir olay, bildiğimiz bu. Daha kim bilir neler vardır. Bizim çoluğumuz, çocuğumuz, torunlarımız rahat edemezler. Bunların hayatını tehlike altına atmış oluruz. Bunlar göndermesi lazım. Bunlar ürüyorlar abi. Dört tane, beş tane çocuk yapıyorlar. Yarın

öbür gün bunlardan Cumhurbaşkanı, Başbakan bile çıkar. Bak sana o kadar da samimiyetimle söylüyorum. Bir sene içinde iki yüz elli bin çocuk doğurmuşlar. Biz de ancak beş yüz bin doğum oldu. Bu zamanda biz bir şey yapmayız. Ama, iç savaşa döndü mü durum, herkes tavrını alır yani. Alınmaz mı? Biz bu ülkede bu kadar şehit verdik! Orospulara mı bırakacağız vatanımızı! (Nail, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 56)

Diğer katılımcılar ise şunu demiştir:

Ülkenin nüfus dengesi bozuluyor, bu da ülkede iç karışıklığa yol açıyor. İstihdamımız azalıyor, bizim işe girebileceğimiz alanlar azalıyor. Ülkeyi zor duruma sokuyor. Biz zaten Almanya'ya işçi gönderen ülkelerdendik. Biz de zaten yeteri kadar çalışacak kişi var. Göçmenlerin gelmesi genç nüfusun işsiz kalmasına neden oluyor ve onların kültürü bizden farklı ve bizim kültürümüzle çatışıyor. Mesela onlar daha katı, şeriatla yönetilen bir ülke istiyorlar. Kültürleri buralarla uyacak bir kültür değil. Mesela onlarda evde oturan kadın figürü var biz de yok. Kadınların çalışmasını çok fazla yadırgıyorlar. Ya da dilleri farklı. Bir de Türkiye'de oldukça fazla etnik kültür var, fazlasına gerek yok daha! Bu ülkenin bölünmesine yardım eden bir şey. Türkiye gibi zayıf bir ülkede yaşıyorsan bu bölünmeye neden olur ama Amerika Birleşik Devletleri gibi güçlü ülkelerde bu hiçbir soruna yol açmayabilir. (Barış, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 17)

İlk kez bir yere yabancı olarak geldiğiniz zaman daha bir tedirgin otururusunuz. Acaba şöyle otursam karşıda oturan biri bir şey der mi diye. Ama buraya üçüncü, beşinci defa gelmeye başladığınızda artık kapıdan çok daha rahat girmeye başlarsınız. İlk başta Suriyeliler geldiklerinde aman bir şey olmasın, bir şey demesinler diye kendi aralarında bir dayanışma kurmuşlardı. Gördükleri insanı destekten güç bularak şuanda çok fazla palazlandılar ve af buyurun çok ukalaştılar. Artık sen neysen ben de oyum diyor. Sen burada oturuyorsun ben burada çalışıyorum diyor. Ben çalıştığım için senden daha kıymetliyim diyor. Zor şartlar altında bulunan insanların kendi aralarında birleşmesi daha kolaydır. Bir askerlik arkadaşlığı, bir hapishane arkadaşlığı, bir yatılı okul arkadaşlığı, çok daha samimidir. Çünkü zor zamanda, dayanışmak zorundasınız. Yabancı bir ülkeye geldikleri zaman bunlar muazzam şekilde dayanışmaya başladılar. Mahallenizde başınıza bir şey geldiğinde komşunuzun zilini çaldığınızda genelde size kimse kapısını açmaz. Ancak bunların başına herhangi bir şey geldiğinde, tüm Suriyeliler elli altmış kişi bir araya geliyor ve gidip adam dövüyorlar. Gerek adli

> suçlara karışmak olsun gerek İstanbul kültüründen vazgeçtim Türk kültürünü kabul etmeyip sadece kendi kültürlerini empoze etmeleri sorun yaratıyor. (Nazım, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 80)

Diğer taraftan bir göçmen katılımcı, son zamanlarda yerli halktan insanların bekar Afgan gençlerinin Türkiye'ye göç etmesini bir istila olarak görmelerine karşı çıkarak şunu ifade etmiştir:

> ...Şimdi Türkiye'deki insanlar ne diyor? Afganistan'dan gelen insanların hepsi bekarlar. Bilmeden konuşuyorlar. Türkiye'ye sadece aileden bir kişinin Türkiye'ye gelecek parası var. Bırak ailesini getirmeyi, kendisi için parayı zor buluyor. Kaçakçılara 1300 dolar para veriyor. 1300 dolar Afganistan'da çok büyük bir para. Adam bu parayı verip, Afganistan'daki ailesini geçindirmek için Türkiye'ye geliyor. Burada çalışıyor, parasını kazanıyor ve Afganistan'daki ailesine gönderiyor. Ama ne diyorlar? Bunlar tek başına, ailesini bırakarak geliyor. Ailesini bırakarak geliyor ama buraya ekmek için geliyor. Buradaki insanlar Afganistan'daki geçimi bilmiyorlar. Bilmeden, konuşuyorlar. (Sanjar, Kadıköy Fikirtepe Mah., Oturum izinli, Erkek, 35)

Yerli katılımcılar, göçmenler konusunda başta hırsızlık olmak üzere asayiş konularını dile getirmiştir. Selim adlı katılımcı konuya ilişkin olarak şunu demiştir:

> Zina var, hırsızlık var, uyuşturucu var, hırsızlık var abi. Olmaz mı yani? Tanımıyorsun ki adamları…Kendi memleketimizde yabancı olduk. Biz gideceğiz abi. Biz Sibirya'ya gideceğiz, kovalayacaklar bizi buradan. Ciddi diyorum, ha. Abi ne işi var, hiçbir devlette yok böyle. Rast getiren burayı gelmiş. Doksan dokuz buçuk millet var burada. Sadece Suriyeliler değil ki! Afganistanlılar var, Türkmenistanlılar var, Filipinliler var, eee Pakistanlılar var, varda var abi! Hangisini sayayım sana. (Selim, Bağcılar İnönü Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 60)

Diğer bir katılımcıya, "Türkiye'deki göçmenlerle ilgili görüşünüz nedir?" diye sorulduğunda, konuyla ilgili olarak şunu demiştir:

> Sonuç olarak şöyle söyleyeyim. Zaten okumuş, kültürlü Afgan ve Suriyelileri Avrupa Birliği aldı. Doktorunu, mühendisini aldı. Orada ne kadar vasıfsız var, kendi ülkesinde

> bile barınamayanları Türkiye'ye sınırını açarak buraya soktular. Burada çoğu Afganlı, benim çok Polis arkadaşım var, Mandıra caddesinin orada baskın yapıyorlar, hepsi hap kullanıyorlar abi. Afganlılar, Özbekler kadın ve hap satıyorlar abi. Yapıyorlar bunu artık. Mandıra Caddesi'ne çık yüz kişiden yirmisi sivil polistir, dolaşıyorlar orada, toplamaya çalışıyorlar. Afganlıların hırsızlıkları çok. Kaç kere komşu çocuğunun bisikletini çalarken Afganlı yakalandı. Aşırı hırsızlıkları var. (Hikmet, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Diğer yerli katılımcı, konuyla ilgili olarak şunu demiştir:

> Bir iki buçuk sene önce, bizim memlekette, ben Urfalıyım, bir kamyonet gelmiş dükkânın önüne park etmiş, dükkânın sahibi diyor ki, kamyoneti ya buradan kaldır ya da iki metre geri al, dükkanımı kapatıyorsun demiş. Karşıdan bakılınca dükkânı görülmüyormuş. Kamyonet dükkanını kapatıyor. Kamyonet sürücüsü ben Suriyeliyim diyor. Tamam diyor dükkân sahibi önde de boş yer var arkada da var. Oraya park et diyor. Suriyeli adam kamyonete binip gidiyor. On beş dakika sonra, on beş, yirmi kişiyle geri geliyor. Adamın dükkânının camını, çerçevesini indiriyorlar. Bir de isim vermiş. Tayyip Erdoğan bize gel diyor, siz bizi kabul etmiyorsunuz demiş. Lan dükkânın önü, bir iki metre arkaya çeksen ölür müsün? Geçen burada da olay oldu. Üç yabancı evdeler, içiyorlar evde alem yapıyorlar, para meselesinden dolayı tartışıyorlar, birinin kafasını kesmişler. Ha bu merkez caminin orada! Bir de geçen sene gördüm. Bu Afganlar var ya, kâğıt toplayanlar, balkonda olan bir halıyı çalmak için, kediyi bağlayarak balkona attılar. Kedi ne yapacak? Tırmalayacak. Çekiyor, halıyı indiriyor. Misal pantolon, elbise olsun, biraz yeni olduğunu görsün aynı yöntemle çalıyor. Veya böyle altına geliyor, biri sırtına çıkıp öyle alıyor. (Zeki, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 64)

Ankara'nın Altındağ ilçesinin Battalgazi mahallesinde yerli halktan insanlarla Suriyeliler arasında meydana gelen olaylara ilişkin olarak özellikle Geçici Koruma kapsamında olan Suriyeli göçmenlerin görüşleri alınmıştır. Aabid adlı göçmen katılımcıya, "Ankara'da bazı olaylar oldu, dün de İzmir'de olaylar oldu. Bu tarz olaylar olunca Suriyeliler ve özel olarak siz ne hissediyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir: *"Ne mi hissediyorum. Ben mesela, şahsen diyorum ki, keşke o sıkıntılar çıkmazsa. Keşke öyle bir kavga filan olmazsa ve ölüm olmazsa. Keşke insan işini*

bitirdiğinde evine dönse." (Aabid, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 25) Devamında katılımcıya, "Bu tür olaylar olunca bir korku oluyor mu sizde?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Korku olmuyor, tam tersi. Kızgınlık oluyor. Ben gençlerden korkarım. Genç dediğimiz kanı sıcaktır. Türk de olsa Suriyeli de olsa çok düşünmez ilerisini. Mesela benim arkadaşım bıçaklandı, ben de onları bıçaklarım der. Öyle derler, asıl ben ondan korkuyorum. Allah korusun. Hem misafiriz burada hem de kalıp burada, Türklerle savaş mı çıkartacağız? Allah korusun!.. Mesela Ankara'da oldu olay. Ben olayı şöyle duydum. Çocuk karısıyla beraber parkta yürüyordu. Olay namus meselesi. Dövüşürken ne yazık ki çocuk öldü. Tabi Allah rahmet eylesin. Tabi böyle bir olayın olması çok yanlış bir şey. Çocuğun babası bile, kardeşler, çocuğum öldü ne yaparsak geri dönmez, dedi. Böyle yapmayın. Peki tamam, bu çocuk o çocuğu öldürdü. Kanun var, devlet var, hapishane var. İsterse de idam var. Kanun yürüsün. Ama gelip de suçsuz insanların camını niye kırıyorsun. Aynı şekilde burada da olsa, o şekilde, biri gelip benim dükkanımın camını kırarsa veya içeriye girmeye çalışırsa, rızkımı veya emanet tuttuğum şeyler tehlikeye girerse, benim canım gider. Maalesef. Suriyeli de olsa Türk de olsa, kim olursa olsun, benim malıma, evime, dükkanıma zarar veren olmaya kalkarsa veya namusuma bir şey yapmaya kalkarsa, kötülük yapacaksa, tabi ki kendimi savunmaya çalışacağım. (Aabid, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 25)

Konuyla ilgili olarak diğer göçmen katılımcılar şunu demiştir:

> Kendimi kötü hissediyorum. Bir konuda haklılar. Bizimkilerden baya kötü insanlar çıktı, baya olaylara karıştılar. Kavgalar oldu, ölümler oldu, cinayetler oldu. Bu tarz olaylar var, yok demiyorum. Türkiye'de 66 millet yaşıyor, illaki çıkacak bu sorunlar…Vallahi, Avrupa yolunu kim açarsa gideriz. Burada kalmak istemiyorum. Çünkü vatandaşlık verilmeyince, burada yatırım yapılmaz. Kimse burada doğru dürüst bir şey yapamaz. Hep burada kalacağım mı gideceğin mi, bu belli değil. (Faris, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 23)

Ahmed adlı katılımcı, *"Biz dua ediyoruz. Bizim komşularımız çok güzel. Bize hiçbir zaman bu şekilde davranmıyorlar. Bize bir sıkıntı yaratmadılar. Biz komşularla aile gibi olduk."* derken, (Ahmed, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 58), Hatice adlı

katılımcı "..Yok vallahi hocam. İlk geldiğimde duymuştuk. Bizim iyimiz kötümüz var, sizin de iyiniz kötünüz var. Beş parmağın biri değil. Yok, yok şuandaki halimizden memnunuz. Burada tek sorunumuz pahalılık.", demiştir. (Hatice, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Kadın, 46). Diğer bir katılımcıya, "Son zamanlarda sosyal medyalarda ve ana akım ana bültenlerinde Suriyelilerle ilgili olumsuz haberler yapılmakta. Özellikle Suriyeliler ülkelerine geri dönsün gibi. Bu gibi haberleri duyunca ne hissediyorsunuz?" diye sorulduğunda, şunu demiştir: *"Bizim çoluk çocuğumuz var. Biz burada sadece geçinmek için yaşıyoruz. Tabi Suriyelilerin gidip bir olay yapması bizi sıkıntıya düşürüyor. Biz sade esnafımız, bizim ne suçumuz olabilir ki onların yaptığı olaylardan! Keşke bu tür tepikler olmazsa."* (Cemal, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 40). Devamında katılımcıya, "Örneğin Ankara'daki olayları görünce bu tür olaylar benim de başıma gelir mi diye düşündünüz mü?" diye sorulduğunda şunu demiştir: *"Aslında Türk halkı ayrımcılık yapmıyor. Bir olay olduğu zaman Suriyelilerin hepsini aynı görüyor. Ama Suriyelilerin hepsi aynı değil ki. Aha şimdi biz buradayız. Birisi gitsin meydanda bir olay yapsın. Bizim suçumuz ne bundan?... Hepimiz insanız. Ademin, havanın çocuklarıyız. Ayrımcılık olmasın kardeş gibi yaşayalım."* (Cemal, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 40).

Eşi Suriyeli olan ve yaşadığı mahallede Suriyeliler tarafından sevilen katılımcıya, "Suriyeliler, kendilerine yönelik tepkiler karşısında ne düşünüyor?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Şöyle bir durum. Bu dükkan benim. Ben burada on yıldır buradayım. Çalışıyorum, herkes benden memnun. Bir tane Suriyeli kopuk gitmiş bir olay yapmış, benim ne suçum var. Bizim millet de yanlış yapıyor. Geçen Ankara'da bir olay oldu. Bir çocuk, parkta kavga filan oluyor. Gittiler dükkanları, cam çerçeve yıktılar. O sırada ben Ankara'dayım... Olay şöyle oldu, çocuk işten geliyor. Tamam mı. Üç tane, balici mi, esrarcı mı ne çocuğun etrafını sarıyorlar, çocuk da kendini savunuyor, vuruyor kaçıyor yani. Hepsi o kadar. Ha dün İzmir'de de, aynı olay oldu. (Hızır, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Katılımcıya "Bütün bu olaylar olurken Suriyeliler ne düşünüyor?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Adamlar korkuyorlar. Adamlar korkusundan evinden çıkmıyorlar. Yani Türk tarafı diyor ki bak Suriyeliler yine bir olay yaptılar. Mesela burada tekstil açmışlar, lokanta açmışlar, işlerinden güçlerinden memnun adamlar. Rahatlar. Ama bir serseri bir olay yaptığında bu adamların ne suçu var? Şimdi biz böyle oturmuşuz, biri gitsin bir şey yapsın, bizim ne suçumuz var? Biz burada oturmuş kahve içiyoruz. Mantıklı olmak gerekiyor. (Hızır, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Samet adlı katılımcı *"Azınlık oluştururlarsa, tehlike olurlar"*, Nail adlı katılımcı *"Bu bir iç savaşa gider yani…"*,, Barış adlı katılımcı *"Ülkenin nüfus dengesi bozuluyor, bu da ülkede iç karışıklığa yol açıyor…"*, ve Selim adlı katılımcı *"Zina var, hırsızlık var, uyuşturucu var abi…"*, demek suretiyle özellikle Suriyeli göçmenlere ilişkin olarak, hırsızlık yapan, uyuşturucu kullanan, ülkeyi istila eden bir profil yaratılmakta ve bu temel üzerinde geliştirilen söylemler yerel toplumda göçmenlere yönelik endişeleri ve korkuyu körüklemektedir. Çalışma kapsamında yerli katılımcılar tarafından gündelik hayatta ırkçılık kapsamından vicdan, emek, saygı üzerinden geliştirilen söylemler, Ankara olaylarında görüldüğü gibi fiziki şiddet özelliği de kazanabilmektedir. Suriyeli göçmen katılımcılar ise Ankara'da vuku bulan olaylara ilişkin olarak "Kendimi kötü hissediyorum" (Faris), "Keşke bu tür tepkiler olmazsa" (Cemal) demek suretiyle korkularını ifade etmişlerdir. Aabid adlı katılımcı ise, *"Korku olmuyor, tam tersi…Kızgınlık oluyor... evime, dükkanıma zarar veren olmaya kalkarsa veya namusuma bir şey yapmaya kalkarsa, kötülük yapacaksa, tabi ki kendimi savunmaya çalışacağım"* demek suretiyle, ileride benzer olayların olması durumunda Suriyeli gençlerin direnç gösterebileceğini göstermektedir.

4.2.5 Görme

Vicdan, emek, saygı ve korku kavramları üzerinden tanımlayıcı özellik kazanan görme kavramı üzerinden, yerli halktan insanların, göçmenleri nasıl ırksallaştırdıkları ortaya konulmuştur. Diğer taraftan, göçmenlerin yerli halk tarafından nasıl görüldüklerini dair görüşleri alınmak istenmiştir. Bu kapsamda yerli ve göçmen katılımcılara yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda, yerli halktan insanların, özellikle Suriyeli ve

Afgan göçmenleri, pis, hijyen kurallarına uymayan, kavgacı, hırsız, vatan haini, tacizci, aylak aylak gezen, ayrıcalık tanınan, menfaatçi, nankör, kaba şeklinde gördükleri tespit edilmiştir. Diğer taraftan göçmenler, yerli halktan insanlarını iyi insanlar ve yardımsever olarak tanımlarken, onlar tarafından, sorun çıkartan, adli olaylara karışan, kötülük yapan, bağıran, gürültü yapan olarak görüldüklerini düşünmektedir.

Bu kapsamda, Suriyeli katılımcıya "Türkiye'de farklı yerlerde de çalıştınız. Sizce Türk insanları nasıl insanlar?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> İyi insanlar ama biraz ırkçılık var. Eski kafayla bakıyorlar. Keşke çok, çok eski kafayla baksalar. Tabi bazıları böyle, hepsi değil. Bizim insanlarımızda da suç var. Bizim insanlarımız da sokakta bağırıyor böyle. Bazı Suriyeliler metrobüste orda, burada pislik yapıyor. Buna karşıyım. Beş parmağın beşi bir değil….Bize buraya niye geldiniz, diyorlar. Ben buraya keyfimden gelmedim, bir. İkincisi devletten maaş alıyorsunuz, öyle bir şey yok, kesinlikle öyle bir şey yok. Ha nasıl var? Sakat insanlar, engelli olanlar, kocasız bir aile varsa, Unicef'ten, Avrupa'dan aylık 150 lira alıyor. Sigara parası yani. Şey sanıyorlar, onlar vergi ödüyorlar biz aldık sanıyorlar. Bu büyük bir sıkıntı. Bu gerçekten böyle olsa, ben de olsam, ben de ırkçılık yaparım. Gidip açıklama yapılıyor Suriyelilerin aldığı yardım yok deniliyor. Ama yine anlamıyor. Aslında inanmak istemiyorlar. (Aabid, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 25)

Katılımcıya, işe, arabayla, metroyla, bazen yürüyerek gidiyorum demesi üzerine, "Size hiç metrodayken kötü bir davranışta bulunuldu mu?" diye sorulduğunda şunu demiştir. "Yok. Hiç. Zaten ben Suriyelilere hiç benzemiyorum. Suriyeliyim desem de inanmıyorlar (beyaz tenli)". Devamında ise "Peki Suriyelilere benzeyip, arkadaşınız veya akrabanız olanlara kötü davranıldığı oluyor mu?" diye sorulduğunda ise, "*Evet. Türkler Suriyelilerin bazı hareketlerini kabul etmiyorlar. Bizim Suriyeliler de nasıl davranmasını bilmiyorlar."* (Muhammed) demiştir. Devamında, katılımcı sosyal medyadaki paylaşımlar üzerinden yapılan olumsuz paylaşımlar hakkında ise şunu demiştir:

Araştırmacı: Sosyal medyada Suriyelilerle ilgili olumsuz paylaşımlar oluyor zaman, zaman. Bunları görünce ne hissediyorsunuz?
Katılımcı: Diyorum bazen haklı, bazen haksız. Bir şey diyemiyorum.
Araştırmacı: Neyi haklı buluyorsunuz mesela?
Katılımcı: Bazı Suriyeliler kötülük yapıyorlar. Bağırıyorlar, gürültü yapıyorlar, biliyorsunuz her millette bunlardan var. Ama yedi sekiz yıl önce hiçbir sorun yoktu ama.
(Muhammed, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek)

Katılımcıya "Suriyeliler geri gitmeli. Burada niye kalıyorlar, diyenler oluyor, bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz, bu tarz şeyler duyunca ne hissediyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

Ne hissediyorum, biliyor musun? Ben Suriye'de kral gibi yaşıyordum. Yirmi iki yaşıma geldiğimde kendi evimi tutmuştum. Taksitli araba almıştım. Kral gibi yaşıyordum. Biliyorsun Saddam Hüseyin zamanında, Suriye'ye Iraklı göçmenler gelmişti. Biz Iraklılara niye kaçtınız demedik hiç. Benim yaşadığım mahallede (halep) hiç kimse böyle bir şey dememişti. Benim babam ve amcam, evlerini açtılar, gelin oturun dedik onlara. Bir aileye bir oda verdik. Yemek verdik. Ne istiyorlarsa, biz onlara verdik. O şekilde yaşadık iki yıl. Ondan sonra, kendileri gittiler. Ama biz onlara öyle bir şey demedik. Ama sana bir şey söyleyeyim mi? Biz de Suriye'de ev kiraları sizdeki gibi çok pahalandı. Ben açık söyleyeyim. Şöyle demek istiyorum. Allah Türk'lere de bizim yaşadığımızı göstermesin, ama, zor birşey. Vallahi çok zor bir şey. Vallahi içim acıyor. Ben Türklere hiçbir şey yapmadım, söyledim sana. Belki başka insanlara bir şey oldu. Ama ben size çok iyilik yaptım. Hep iyi davranıyorum. Bana niye, sen Suriyelisin diyorlar. Sen evine git, niye bana öyle şeyler diyorlar. Niye! Hepimiz insanız. Ben, Beyazım, mavi gözlüyüm. Bana diyorlar ki, sen Suriyeli gibi değilsin. O da ne demek? Suriyeli bir insan. Sen bizdensin, Sen Türksün diyorlar. Yok ben Elhamdülillah Suriyeliyim diyorum. Öyle diyorum! Tamam, mı! (Başar, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 31)

Katılımcıya "Özellikle sosyal medya mecralarında örneğin Suriyeliler niye savaşmıyor, ülkelerine gitsin deniliyor. Bu tarz şeyler duyunca ne hissediyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Öyle bir muhabbet var. Onların yaşamadığı şeyi ben anlatamam. Bu bir savaş değil, bu bir iç savaş. Devlet senin karşında durmuş. Sen ne yapabilirsiniz? Esed'imi savunacaksın. Kendimi kötü hissediyorum tabi. Bir konuda haklılar. Bizimkilerden baya kötü insanlar çıktı, baya olaylara karıştılar. Kavgalar oldu, ölümler oldu, cinayetler oldu. Bu tarz olaylar var, yok demiyorum. Türkiye'de 66 millet yaşıyor, illaki çıkacak bu sorunlar. (Faris, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 23)

Diğer taraftan Özbek kökenli olup Rusya'da doğup büyüyen, kurye olarak çalıştığından sürekli yerli insanlarla etkileşim halinde olan katılımcıya Türkiye'deki insanların kendisini nasıl gördüğünü anlamak amacıyla "Türkiye'deki insanlar nasıl?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Katılımcı: İyi abi. Her yerde kötü insan da var iyi insan da var. Rusya'da da öyle burada da öyle.
> Araştırmacı: Rusya'da dışlama veya ırkçılık gibi şeyler oluyor muydu?
> Katılımcı: Yok, abi. Orada öyle bir şey yapamazsın, Putin yasakladı. O yüzden böyle birşeye izin vermezler.
> Araştırmacı: Burada hiç dışlama ile karşılaştınız mı?
> Öyle bir şey var ama, ben kafama takmıyorum abi. Çünkü biri bir şey dediği zaman bir şey olmaz. Ben ekmek peşindeyim. (Rüstem, Kadıköy Fikirtepe Mah., Oturum izinli, Erkek, 26)

Doktora öğrencisi göçmen katılımcıya, "Sınıf arkadaşlarınızla ilişkiniz nasıl?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Okul daha başlamadı ama, daha önce okuduğum yıllarda, Türkleri sıcak ve samimi buluyorum, gerçekten yani. Yardımsever insanlar zaten. Bir şey istediğinde, tabi ki yardım ediyorlar. Ama yabancı bir ülkede olduğum için tabi ki bir pozisyona yerleşmek istesek, iki kat daha çalışmamız lazım. Mesela iyi bir not almak için Türkler on saat çalışıyorsa biz iki katını çalışmak zorundayız. (Akçan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Oturum izinli, Erkek, 25)

Devamında, "Hocalarınızın size karşı ayrımcılık yaptığını düşünüyor musunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Tabi hocalara da zor geliyor o kadar Türk içinde size iyi bir not vermesi. Bir de Türkiye'de insanlar kıyafetlerinize çok önem veriyor. Mesela elbisene bakarak bu iyi okuyan bir öğrenci değil diyebiliyorlar. Ben mesela tez danışmanlığı için gitmiştim hocanın yanına bana bir baktı seninle çalışmam dedi. Ya hocam dedim benim not ortalamam doksan altı, çalışmam da ne demek dedim. Sonra bir baktı belgelerime, tavırlarında değişiklikler oldu. İlk başta bakarak bir önyargı olabiliyor tabi. Size bakıp bundan bir şey çıkmaz diyebiliyorlar. (Akçan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Oturum izinli, Erkek, 25)

Görüşmenin ilerleyen bölümünde, "Yabancı olduğunuzu hissettirecek bakışlarla karşı karşıya geldiğiniz oluyor mu?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Sık, sık değil de, yerine göre değişiyor. Mesela ben bir alışveriş merkezine gitmiştim. Bir ayakkabı bakmak için mağazaya girdim, daha bir şey demeden, oradaki kişi benimle İngilizce konuşmaya başladı. Tipten anlıyorlar yani yabancı olduğumu. Bir de Suriyeli ve göçmenlerin çok olduğu yerlerde seni direkt yabancı olarak görüyorlar. Bölgeye kalmış. (Akçan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Oturum izinli, Erkek, 25)

Devamında, "Buradaki insanları nasıl görüyorsun?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Genel olarak iyi, yardımsever olarak görüyorum. Benim karşılaştığım çoğu insan akademik insanlar. Normal insanlardan daha yüksek maaş alan insanlar. Altı bin, yedi bin lira alıyorlar. Bunlardan bir zarar görmedim. Mesela ben bir eczanede çalışmaya başlamıştım, on gün geçmemişti adam beni düğününe davet etmişti. Ama mesela oraya staj olarak gitmiştim orada bir tane çalışan vardı, neden bu burada çalışıyor diye tepki gösteriyordu. Akçan, Akçan şöyle yaptı böyle yaptı diye sürekli şikayet ederdi. Sizi nasıl gördükleri, insanlığın seviyesine kalmış. Ne kadar okumuş, ne kadar kültürlü olursa yabancılara karşı görüşü daha açık oluyor. Akçan, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Oturum izinli, Erkek, 25)

Bu bağlamda katılımcıya, "Danışman hocanız size ayrımcılık yapmışıydı?" diye sorulunca, *"Evet, insandan insana değişiyor aslında."* demiştir. Görüşmenin ilk aşamasında yerli öğrencilerle ilişkilerinin iyi olduğunu ancak yabancı olmasından ötürü yerli öğrencilere göre daha fazla çalışması gerektiğini ve görünümünden dolayı zaman, zaman hocalarının da kendisine karşı ayrımcılık yaptığını söyleyen katılımcı, görüşmenin ilerleyen bölümünde eczanede çalışırken yaşadığı deneyimden hareketle insanlar *"Ne kadar okumuş, ne kadar kültürlü olursa yabancılara karşı görüşü daha açık oluyor."* deyince, kendisine "Danışman hocanız size karşı ayrımcılık yapmış mıydı?" diye sorulduğunda, "Evet, insandan insana değişiyor aslında" demiştir. Esasen göçmenlerin yasadığı bu tarz ayrımcı deneyimlerin kişiden kişiye değişmediği, bu tarz davranış kalıplarının kültürün içinde gömülü olduğu ve belirli etkileşim biçimlerinde yeniden üretildiği görülmektedir. Yerli katılımcıya "Mahallenizde yaşayanlar Suriyeliler hakkında ne düşünüyor?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Gitmelerini isteyenlerin sayısı çok. Ama bunlardan nemalanan insan da çok. Adamın dairesi var, Suriyeliye kiralamış. Adamın dükkanı var, Suriyeliye kiralamış, adam hayatından memnun. 500 lira edecek daireyi, dükkanı, 1500-2000 liraya kiraya veriyorlar. İki katı paralar elde ediyorlar. Bu adamlar ister mi Suriyelilerin gitmesini? İstemez. Ama, Suriyelilere kiralanan evlerin üstünde yaşayanın rahatsızlığı var,. Mesela onların tükettiği gıdalarla bizim gıdalar farklı. Onların dükkanının önünden geçince farklı kokuyu alıyorsun. Şimdi adamın oturduğu evin altında Suriyelinin açtığı dükkan var, şimdi adam bundan rahatsız olur mu olmaz mı? Tabiki olur. Ama mal sahibi onu böyle düşünmüyor. Mal sahibi kirasını alıyor, hayat ona güzel. (Ferhan, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 40)

Katılımcıya "Mahallenizde yaşayanlar Suriyeliler hakkında ne düşünüyor?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Adamların yağları kokuyor. Adamların, Kudüs'e gitmiştim bir keresinde, bir taraf kokuyordu diğer taraf şıkır, şıkırdı. Yani bunların, mesela mazgallar var ya, esnaf, yağı mazgallara döküyordu. Ben gittim, bir uyardım, iki uyardım, üç uyardım, dökmeyin mazgalla, kokuyor dedim. Şimdi olmaya başladılar, şimdi tuvalete döküyorlar. Baharatları kokuyor. Temizdir adamlar belki, bakıyorum, nasıl diyorum tezgâhları diye. Tamam temiz, sürekli temizlik yapıyorlar, şey yapıyorlar, ama yok

> yani. Bende mesela, üç tane kuaförleri var. Kuaförleri gidiyorum, makaslarına kadar bakıyorum, anladınız mı. Hep kaliteli. Malzemeleri hep kaliteli yani. Meğerse bunlara geliyorlarmış, her yerden. Benim burası Şam gibi oldu. Başkentleri gibi oldu. Alışveriş yerleri işte, diğer yerlerde yabancılık hissetmek istemeyenler buraya geliyor. ...Bunun içinde bir bayan kuaförü var. Dün akşam fark ettim. Bayan kuaförünün önünden bir kız çıkmış dışarıya sigara içmeye, baktım kuaför makaslarını takmış, kapıya dayanmış, kızı kesiyor. Ben fark ettim. Geçerken hemen camına vurdum. Aaa nasıl…dedi. Dedim ona, bak, kızı kesmeyi bırak saç kes dedim. İşine bak deyince, yok öyle dedi döndü hemen. Müdahale ediyorum bu tarz olaylara anladın mı? Ki çok zıplamasınlar diye. Kaybedeceğiz yoksa burayı. Kaybettik de aslında, Şam oldu burası. Bence, Suriye tanınmalı. Konsolosluklar açılmalı. Eset ile görüşülmelidir. Resmi temas olmalı. Youtube'ye bakıyoruz. Şu anki tarih itibariyle, Suriye'de gece hayatı diye girelim. Bir bakın hep elitler, zenginler, kaliteli insanlar, daha çağdaşlar, daha dünyaya, batıya açık olan insanlar Suriye'de. Bize çingene mahallesini attılar. Kaliteli olanlar orada kaldı. (Cengiz, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 38)

Katılımcıya "Kime göçmen kime mülteci dersiniz?" diye sorulduğunda, *"Suriyelilere mülteci derim. Ama gönülleri kırılmasın diye göçmen de diye bazılar. Türkmenistan, Özbekistan'dan geçici olarak çalışmaya gelenlere göçmen derdim. Onlar bugün çalışır, parası olur, tekrardan giderler. Ama Suriyelilerin ne zaman gideceği muamma.",* demiştir (Mustafa, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 26).

Katılımcıyla, toplumsal kabul kapsamında, "Konu Suriyelilerden açılmışken, size göre Suriyelilere vatandaşlık verilmeli mi?" diye sorulunca, kültürel farklılığa ve göçmenlerin getirisine vurgu yapmak suretiyle şunu demiştir: *"Verilmemeli. Belki çok üst düzey kişilere verilmeli. İşimize yarayan zengin, daha kültürlü doktor gibi mesela, bilgisinden faydalanacağımız insanlara verilmeli. Ama alt kesimlere verilmesini kesinlikle istemiyorum.*" Cevabını verdikten sonran, "Neden" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Çünkü onların kültürü, düşüncesi ayrı. Onlar gelip bizim ülkede yaşıyor mesele, biz elimizden gelen her türlü şeyi onlara yapıyoruz, burada bize kafa tutuyorlar. Bizim ülkemizde bizimle kavga etmeye kalkıyor. Şimdi bizim başımıza bir olay gelse, biz

> Suriye'ye gitsek, onlar bizi Suriye'ye koymaz ki. Orada bizi dışlarlar, ellerinden gelse bizi öldürürler. Hatta şimdi şöyle bir şey söyleyeyim, bir defa iyi bir halk olsa, savaştan kaçıp da sahillerde, şurada burada, nargile bilmem ne içmezler. İyi insanlar olsa kendi ülkelerinde an azından şehit olurlardı, gazi olur savaşırlardı. Bak bugün bizim ülkemizde seksen yaşındaki adam diyor ki, beni savaşa getirin oğlum diyor. Ben savaşa gideceğim diyor. Beni oraya götürün de şehit olurum, o mertebeye ulaşırım diyor. Askerin yemeğini yaparım diyor. Askerin şarjörüne mermi doldururum diyor. Seksen yaşında, seksen beş yaşındaki adam vallahi, billahi böyle diyor. Bir de adam bastonla geziyor, ha. Şimdi sen onlara bakıyorsun, yirmi, yirmi beş yaşındaki delikanlılar burada karı kız oynatıyor, hırsızlık yapıyor. Büyükçekmece sahiline gidin, Avcılar sahiline, efendime sülüm Florya, kamp kuruyorlar, çadırlar kuruyorlar, orada yatıyorlar. Vallahi bir gidiyorum, yemin ediyorum sana. Kasalarla meyve alıyorlar yanına. Nargileleri var, okey oyunları getirmişler, kağıt oyunları getirmişler. Envai çeşit yiyecekler, içecekler yanlarında. Yiyip, içip eğlenip, vakitlerini geçiriyorlar ya. Bunları ben ülkemde niye isteyeyim? Gitsin kendi ülkesine. Bize hiçbir getirileri yok. Ekonomimize zararları var. (Eşref, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 50)

Katılımcıya "Sizce yabancı, göçmen ve mülteci kavramları arasında bir fark var mı?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Bunları aynı kategoride değerlendirebiliriz. Ama örneğin Suriyeliler uyum sağlamışlarsa, artık onu yabancı olarak görmem. Benim mahallemde Iraklı, Mısırlı ve siyahi bir adam var yani. Adam uzun zamandır mahallemde yaşıyor, hatta mülk satın almış mahallemde yaşıyor. Gayet iyi namazda görüyorum. Hatta ailenizi görüyorum, kıyafetleri bize uygun. Başörtü şekli ilk geldiğinde farklı takıyorlardı, ama bizimle beraber yaşadıkça şimdi aynı bizimkiler gibi takıyorlar. Takılarını bizim örf ve adetlerimize göre takıyorlar. Bu yabancılıktan çıkmış oluyor o zaman. (Sercan, Bağcılar Merkez Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Katılımcıya, "Suriyeliler çok temiz insanlar deniliyor, bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Hijyen ve kültür olarak aramızda çok far var. Dağ kültürü, köy kültürü veya Arap kültürü, bizim burada önem verdiğim hareketleri, onlar rahat, rahat yapabiliyorlar. Mesela Suriyeli bir oğlan babasının yanında rahat rahat sigara içebiliyor kardeşim. Ayıp, mayıp yok. Ne ayıbı diyor! Şöyle ayaklarını açarak oturabiliyor. Babamın karşısında bu şekilde oturmak bizde ayıptır. Doğru mu? O, oturabiliyor, o şekilde. Sıkıntı yok diyor. Yedi, sekiz yıldır bizim içimizde yaşadıkları halde. Onlar kendi kültürlerini hala korumaya devam ediyorlar. Mesela bir Suriyeli kadına bakın, hiçbir zaman giyim olarak Türk kadınlarına hiçbir zaman benzemediler şimdiye kadar. Erkekler benzedi, kadınlar hiç benzemedi. Kültürlerini devam ettiriyorlar şuanda. Aynı ilk geldiklerindeki gibi kıyafetleri kapalı. Tesettürlü yani. Ama farklı tarzda bir tesettür giyiyorlar. Bizim burada cemaatlerin, tarikatların belirli bir kapanış şekli var ya, aynı şekilde onların da bir giyim tarzı var. Yani Suriyeli olduğunu fark ettirecek şekilde giyiniyor. (Metin, Bağcılar Sancaktepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 51)

Katılımcıya "Suriyelilerin çok sıcak kanlı insanlar olduğu söyleniyor. Bu konuda hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir: *"Hayır alakası yok. Bence değiller. Onlar hain. Vatanını önce savunsun. Bak biz 15 Temmuz'da sokaklara döküldük. Kürt'ümüz, Alevimiz, Çerkez'imiz, yaşlımız, çarşaflımız, niye döküldüler? Vatanımız için değil mi? Suriyeliler bize katılmadılar. Saklandılar!*" (Metin, Bağcılar Kazım Karabekir Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 47).

Katılımcıya "Göçmenlerin sizi en fazla rahatsız ettiği konu nedir?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Mesela, bir kadın plaja gittiği zaman kadını rahatsız ediyor. Mesela parktayken Türk kızlarını rahatsız ediyorlar. Sanki biz Türkiye vatandaşı değiliz de, kendileri buranın sahibi, biz buranın misafirmişiz gibi davranıyorlar. Mesela kendi esnafından alışveriş yapıyorlar. Genelde bizi ikinci sınıf görüyorlar. Kendileri kendi aralarında ticaret çevirmeye çalışıyor. Onlar bizi kabullenmiyorlar. Kabullenmiyorlar değil mi? (Murat, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 35)

Katılımcıya "Özellikle Suriyeli gençlerin, dar pantolonlarla aylak aylak gezmeleri beni çok rahatsız ediyor." deyince, "Sizce ilk geldikleriyle şimdi giyim tarzları arasında bir fark var mı?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Tabi giyim tarzları olarak, mesela kadınların başlarını yapma şekilleri vardı onları görmez olduk. Tabi biraz daha bizim tesettür tarzında giyinmeye başladılar. Tabi sima olarak farklılık var. Ama seçmek biraz daha zorlaştı. Uyum sağlayanlar oldu. Açık giyimli olarak değil illa da. Sonuçta bazı şeylerde duyarlılık göstermeye başladılar. Tabi göstermeyenler de var. (Veli, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 41)

Katılımcıya, "Kamusal alanlarda (park, metro) sizi en fazla rahatsız eden nedir?" sorusuna *"Yani çok dile getirmek istemiyorum bu konuları. Biraz görüntü olarak erkeklerinden rahatsız oluyorum, kadın olarak görüntülerinden rahatsız oluyorum."* cevabını verince, "Geçenlerde, temizlik görevlisiyle konuşmuştum, Suriyelilerin pis olduklarından bahsetmişti, bu görüşe katılıyor musunuz?" diye sorulduğunda, *"Evet"* dedikten sonra şunu demiştir:

> Şöyle söyleyeyim. Mesela, kışın ortasında bile parmak arası terlikle yürüyorlar. O ayağının görüntüsünü görmek zorunda değilim, hiçbir adamın. Elleri de aynı şekilde pis. Benim babam bir yerde yemek yerken özellikle çalışan olarak Suriyeli var mı diye sorar. Çünkü oturup yemez. Suriyeli çalışan varsa kalkar. Çünkü ellerinin görüntüsü beni rahatsız ediyor, ben orada yemek yiyemem diyor. Yaşadıkları yerde, bulundukları muhitte, pis geliyor bana. İşlettikleri dükkanların içini dışarıdan bakınca göremiyorsun. Ucuz yerde tutmuş olabilirsin, ama bir lokantanın camı pis olmak zorunda değil. Hani biz bir yere otururuz temiz mi diye bakarız. (Mehtap, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 29)

Görüşmenin devamında "Yabancı deyince ne anlıyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir: "*Türk olmayan. Ama o kadar içlerimize geldiler ki, aklımıza Suriyelilere yabancı demek gelmiyor. Aslında yabancılar. Ama o kadar kabullenmişiz ki onları yabancı görmek aklımıza gelmiyor."* (Mehtap, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 29). Suriyeli göçmenleri *"Konuşmasından, giyim tarzından, hal ve hareketlerinden ve görünüşünden"* ayırt ettiğini söyleyen katılımcıya, "Suriyelilerin Türklerle eşit şekilde sağlık hizmetinden faydalanmasını istiyor musunuz?" diye sorulduğunda, şunu demiştir:

> Onlar bizden hastane hizmetlerinden bizden daha fazla faydalanıyor. Bizim durumumuz ne kadar acil olursa olsun, onlara öncelik tanınıyor. Ben bu ülkede çalışıyorum, vergimi veriyorum, ben bazı haklardan faydalanamazken Suriyelilerin bundan faydalanmasını doğru bulmuyorum. Doktor olsun şey onlara bizden daha iyi davranıyor. Özel hastaneye gittiğimizde bile, paramızla gidiyoruz ama, onlara daha öncelik tanınıyor. Tercümanları geliyor. Özel bir ilgi göstermeler. Geldikleri gibi kabul edilmeler filan. Ben hasta, çocuğum hasta orada bekliyoruz, ama onlarda geldiklerinde, onlara öncelik tanınıyor. Parayla gittiğimizde özel hastanelerde bile bu böyle. (Sevim, Bağcılar Yeni Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 31)

Katılımcıya görüşmenin devamında "Suriyeliler çok temiz insanlar deniliyor, bu görüşe katılıyor musunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir: *"Hiç temiz görmüyorum. Çok pisler. Onlara evlerinde birkaç kez yardımda bulunduk, evlerine gittik, imkanları oldukları halde temizlemiyor evlerini. Pis insanlar. Kendileri bakımsız, evleri pis*." (Sevim, Bağcılar Yeni Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 31)

Afganlı göçmenler hakkında yerli katılımcılar şunu demiştir:

> Bir Afganlı yemek yiyordu burada, ben farkında değilmişim. Kamuflaj giymiş üzerinde Türk bayrağı var. Siz kimsiniz lan dedim, konuşuyorum öyle tanımıyorum ben onları, siz kimsiniz Türk bayrağını taşıyorsunuz, siktirin gidin dedim onlara, onlar da Afganlıymış. Abi bizden ne istiyorsun dediler, bunu Türk'ten başka kimse giyemez dedim onlara. Abi biz Türkiye'yi çok seviyoruz filan dediler. Defolun gidin siz parayı seviyorsunuz, başka bir şey sevmiyorsunuz dedim. (Nail, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 56)

> Bir Afganlı komşum var. Merdivenin başına kantar koymuş. Ben engelliyim, merdivenlerden inerken duvarı tuta, tuta iniyorum. Merdivenler kayar, kantarın demirine değersem bir daha ayağa kalkamam diyorum. Adam diyor ki işinize gelirse. Lan oğlum buraya koyacağına şu köşeye koy diyorum. Tamam diyor, ama yapmıyor. Mal sahibine söylüyorum ya idare et diyor. Ya ben engelliyim ben ölürsem katilim sen olacaksın diyorum. Eee ben bir sene orayı boş bıraktım diyor. Lan tamam da bura çatı, çatı. Sen çatıyı kiraya veriyorsun Allahsız. Nereden bakarsan bak çatıda en az on kişi kalıyor. (Zeki, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 64)

Gürcü göçmenler hakkında yerli katılımcılar şunu demiştir:

> Kadın veya erkek, göçmen olarak gelenler, diyorlar ki ben komşumla iyi olayım, diyaloglarımı iyi kurayım bana sahip çıkar. Bizim en büyük hatamız insani duygumuz. Bu dediğim arkadaşın, iki gün ekmeği bandırıyordu suya, biraz şeker de koyuyordu suyun içine, ekmeği bandırıp yiyordu. Lan oğlum bu da insan evladı, eve çağır bir yedir diyorsun. Bizim hassas noktalarımızı yakalıyorlar. Ama o Gürcü arkadaş beş sene komşu olarak yanımda kaldı, bir gün bir hatasını bir yanlışını görmedim. Benim hanıma anne diyordu. Oğluma benden fazla sahip çıkıyordu. Ben oğlum da var down sendroumlu, benim oğluma benden fazla sahip çıkıyordu. Yeri geliyordu bazen parka götürüyordu, gezdiriyordu, şey yapıyordu. Çocuk bana baba ben kola içtim, yemek yedim diyordu. Sana bir şey dedi mi diyorum Gürcü arkadaşa, yok beni sevdi, dedi. Gürcülerin iyisi çok iyi, ama kötüsü de çok tehlikeli. Tehlikeli olan da her yol Ankara! Fuhuş var, gasp var, hırsızlık var, tehdit var! Burada mıydı, öbür sokakta mıydı, bir tane vardı, kısa boylu, çok zayıf biriydi. Çok iyiydi. Sonradan, epey sonradan, bir öğrendik ki, benim yanımdaki Gürcü gencini dövmüş. Dedim ne oldu? Hırsız o, gaspmış yapmış, beni de bulaştıracaktı! Aman, aman istemiyorum dedi. (Zeki, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 64)

Yerli katılımcı Özbek göçmenler hakkında şunu demiştir:

> …Yani biz ilk etap Özbeklere daha aşinayız. Onlar Suriyelilerden daha eski burada. Bize dilleri yakın. Suriyeliler biraz daha kaba. Genelde onlar daha alt tabaka işlerde çalışıyor. Suriyelinin dilini bilmiyorsun, ama en azından Özbek ile anlaşabiliyorsun yani. Afganlar kaba, yobaz insanlar. Onlarla iletişime geçmen çok zor. Özbekistan, Türkmenistan hani bizim dilimize biraz yatkın, konuşabiliyorsun. Ama onlar tamamen kaba, kendi içlerinde yaşıyorlar. İletişime bile geçmek istemiyorsunuz? (Kenan, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 36)

Katılımcıya, "İstanbul'da nereye gittiğinizde kendinizi yabancı gibi hissediyorsunuz?" diye sorulduğunda, Batılılar, Suriyeliler ve Afganlılar hakkında şunu demiştir:

> Ben Sultanahmet'e gittiğimde kendimi başka yere gitmiş gibi hissediyorum. Fazla turistin olması, kendimi İstanbul'un dışındaymış gibi hissetmeme neden oluyor. Biraz daha Avrupalı turistin olduğu yer olabiliyor Sultanahmet. Mesela, aynı şeyi Taksime

> gittiğimde, İstiklal caddesine çıktığımda hissetmiyorum. Orası daha Arap kokan bir yer. Ama Sultanahmet'te bu azalıyor. (Sabiha, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 60)

Aabid adlı Suriyeli göçmen katılımcı yerli halktan insanlar için söyledikleri, *"İyi insanlar, ama biraz ırkçılık var…",* ve Muhammed adlı Suriyeli göçmen katılımcının *"…Türkler Suriyelilerin bazı hareketlerini kabul etmiyorlar."* demesi, kendilerine yönelen bir ırkçılığın olduğunu göstermektedir. Cengiz adlı katılımcının *"Adamların yağları kokuyor…",* Ferhan adlı katılımcının *"Onların dükkanının önünden geçince farklı koku alıyorsun"*, Eşraf *"Burada karı kız oynatıyor, hırsızlık yapıyor"*, Mustafa adlı katılımcının *"…Ayıp mayıp yok. Ne ayıbı diyor"*, Metin adlı katılımcının *"…Onlar hain. Vatanını savunsun"* Suriyelilere yönelik ırkçılığın varlığını desteklemektedir. Diğer taraftan, Suriyeli katılımcının, *"Ben beyazım, mavi gözlüyüm. Bana diyorlar ki Suriyeli gibi değilsin…"* ifadesi, yerli katılımcıların ırksallaştırma kapsamında sadece kültürel öğelere değil aynı zaman biyolojik özelliklere de önem atfettiklerini göstermektedir. Rüstem adlı Özbek katılımcının, karşılaştığı dışlamayı kabul ederek, *"Öyle var ama, ben kafama takmıyorum abi"* demesi, yaşadığı ırkçı deneyimleri içselleştirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu içselleştirme durumunun diğer göçmen katılımcılarda da olduğu görülmüştür.

4.3 Aygıt

Yapılan çalışma kapsamında, temellendirilmiş analizle "Vicdan", "Emek" "Saygı", "Korku"' olarak kategorize edilen kavramların, "Görme" kavramına tanımlayıcı özellik kazandırdığı görülmüştür. Görme kavramı ise, ırksallaştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Zaman, zaman göçmenlere yönelik olarak, ırkçı nedenlere bağlı olarak devreye sokulan baskı aygıtının arka planını görebilmek açısından, görme kavramının, toplumsal etkileşim düzleminde, yapıyı nasıl şekillendirdiği sorusuna cevap aranmıştır. Bu bağlamda baskı aygıtı kavramına başvurulmuştur. Diğer taraftan, katılımcıların, belirli göçmenler gruplarını kabul etme ve reddetme pratiğini çözümleyebilmek maksadıyla da diğer bir ifadeyle yapının toplumsal etkileşim

düzlemini nasıl yapılandırdığını anlamak amacıyla ideolojik aygıt kavramına başvurulmuştur.

4.3.1 İdeolojik aygıt

İdeolojik aygıt, yerli halktan insanların belirli bir ideolojik arka plan temelinde, göçmenleri kabul veya reddetme pratiklerini göstermektedir. Göçmenlerin kabulü, esasen, yerli halktan insanların ideolojik duruşuna göre de değişmektedir. Örneğin milliyetçi düşünce de olan katılımcılar Türkmenleri, Özbekleri "kan bağı", muhafazakâr düşüncede olan katılımcılar ise Suriyelileri "din bağı" nedeniyle toplumun doğal bir üyesi olarak görebilmektedir. Diğer taraftan, bazı katılımcıların, başta Suriyeliler ve Afganlılar olmak üzere, başından beri, göçmenlerin ülkelerinde bulunmalarına karşı oldukları görülmüştür. Bu anlamda milliyetçi, muhafazakâr veya çağdaş düşünceye sahip olduğunu söyleyen bazı katılımcıların, "kan" ve "din" bağını veya "çağdaş değerleri" gözetmeksizin, tüm göçmen gruplarına karşı çıktığı tespit edilmiştir.

İdeolojik aygıt, göçmenler açısından da toplumsal etkileşim kapsamında yaşadıkları dışlamaları neden ırkçılık olarak görmemelerine bir açıklama getirmektedir. Bu kapsamda bazı göçmen grupları yerli katılımcıların söylemleriyle örtüşecek şekilde "kan" ve "din" bağına vurgu yapmakta ve kendilerine karşı söylem geliştirilen yerli katılımcıları örneğin "Esetçi" olarak nitelendirebilmektedir. Göçmenleri, ideolojik nedenler kapsamında kabul eden katılımcılara bakıldığında, Batı kültürüne karşı olduğunu, ülkenin Doğu kültürünü temel alması gerektiğini ifade eden, geçmişinde Gürcistan'ın yanı sıra Suudi Arabistan'ı da ziyaret eden*, "Ben Müslüman olana yabancı demem. Biz Müslüman olmayanlara yabancı kelimesini kullanırız"* diyen katılımcıya, Suudi Arabistan ile bağlantılı olarak "Sizi, oradayken en fazla rahatsız eden şey neydi?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Katılımcı: Arapların davranışı, bakışı bize karşı farklı. Yani ırk olarak mı şey yapıyorlar, İngilizlerin kültür ve etkisi altında mı kalmışlar, bize öyle bakıyorlar.
> Araştırmacı: Nasıl bakıyorlar, daha açık tanımlayabilir misiniz?
> Katılımcı: Bize Osmanlının torunu olma hasebiyle beraber, pek iyi bakmıyorlar.
> Araştırmacı: Ne gibi bir şey yaşadınız bununla ilgili?

> Dediğim gibi oradaki Arapların, aldığı eğitim, gerçi bizim verdiğimiz eğitimde de sıkıntılar var. Örneğin nedir. Arap saçına dönmüş ifadesi gibi. Arap'ın saçı karışık mı, Arap'ı örnek veriyorsun? Köpeğimize, affedersin Arap diye çağırıyoruz. Batın kültürü, etkisi bize sirayet etmiş. Hem onlar hem de biz onlara karşı doldurulmuşuz. Mesela bir de ne Şam'ın şekeri ne Arap'ın yüzü de derler. (Kemal, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 65)

Görüşmenin devamında, *"Bizim ülkemizi zaten göçmenler yönetiyor. Bir Sözcü gazetesine baktığın zaman, yazarlarıyla, çizerleriyle beraber göçmen bunlar."*, diye düşünen katılımcıya, "Sizce Türkiye'de uzun yıllar yaşayan Suriyelilere vatandaşlık verilmeli mi?" diye sorulunca ise şunu demiştir: "*Benim Suriyeliler pek ilişkim olmadı. Ama onlar mazlum bir millet. Nasıl ki peygamberimiz hicret etmiş Mekke'den Medine'ye, onlar da mecbur kaldılar, geldiler. Kötü eylemler yapanlar var tabi. Bunlar ama Suriyelilerin %20'si. Diğerleri çocuk, yaşlı, kadın, duldur. Bunlar mağdurdur."* (Kemal, Bağcılar Yenigün Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 65).

Diğer bir katılımcıya, Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin statüleriyle ilgili olarak, "Bunu Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi belirli koşullara mı bağlamak gerekiyor?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Hayır. Avrupa Birliği ırkçılık yapıyor. Kendisine doktor alıyor, mühendis alıyor. Diğer insanları yarı yolda bırakıyor. Bizim Suriyelilerle bir bağımız var. Din bağımız var. Biz bunu Avrupa Birliği gibi yapmak zorunda değiliz bu yüzden. Onlar Çanakkale'de senin vatanını savunmuşlar. Çanakkale'ye gitmediniz mi hiç? Şamlı, Kerküklü şehitler yatıyor orada. Aslında vatanın Suriye senin. Kim böldü bizi? İngiltere yaptı bu işi, yüz yıl önce böldü bizi. Niye Suriyeliler Türk vatandaşı olmasın? Niye benim vatanım Suriye olmasın. Suriyelerle bazı uyum sorunları yaşanıyor deniliyor, Kürtler geldiğinde onlarla sorun yaşamadık mı? (Metin, Bağcılar Sancaktepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 51)

Hikmet adlı katılımcıya, "Suriyelilere veya Afganlılara karşı bir yabancı düşmanlığı veya ırkçılık yapıldığını düşünüyor musunuz?" diye sorulduğunda, şunu demiştir:

> Hayır, hayır. Benim için insan insandır. Yeter ki insan olsun. Zaten ırkçılık olmuş olsa onların hiçbiri buraya gelmez. Türk milleti ne kadar tepki gösterse ne kadar da kızsa, sonuçta insanların beyninin altında kalıplaşmış fikirler yerleşmiştir. Bir şey bulamadığı için geliyor, ekmek bulamadığı için hırsızlık yaptı diye düşünüyor. Sorduğunuz şekilde eğer Türk halkı ırkçılık yapmış olsaydı, yani Amerika'nın zencilere yaptığı gibi ya da Alman Nazilerin Yahudilere ve Türklere yaptığı gibi bir ırkçılık yapmış olsaydı, onların hiçbiri Türkiye girmezdi, giremezdi. Ben Türkiye'de Afganlara olsun Suriyelilere karşı ırkçılık yapıldığına veya yapılacağına inanmıyorum. (Hikmet, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Devamında "Sizce neden ırkçılık yapılmayacağını düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir: "*Şimdi geçmişe bir dönün, Osmanlı tarihine gidin, bu zamana kadar gelin, göreceksiniz ki hiçbir Türk zulmetmemiştir. Yaptıysa padişahlar yapmıştır. Bir kadın için ülke veren bir padişahın torunlarıyız biz."* (Hikmet, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45).

Bazı yerli katılımcıların, Suriyeli, Afgan ve Özbek göçmenlerin Türkiye'den gönderilip gönderilmesine yönelik görüşlerini, üyesi oldukları siyasal partinin alacağı tutuma göre değişebileceği görülmüştür:

> Araştırmacı: Suriyeliler ve Afganlılar hakkında ne düşünüyorsunuz?
> Katılımcı: Vallahi benim onlarla bir işim olmadı, iyi veya kötü.
> Araştırmacı: Sizce Türkiye'de kalmalılar mı gitmeliler mi?
> Katılımcı: Tayyip Erdoğan ne derse o ya! Ben severim babayı. Açık konuşayım ben Ak Parti'ye üyeyim.
> Araştırmacı: Bir ara Erdoğan Suriyelileri geri göndereceğiz demişti, bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?
> Katılımcı: Ben ondan duymamıştım, öbürü demişti sanki.
> Araştırmacı: Hatırlıyorsanız İBB seçim sürecinde demişti…
> Katılımcı: Aslında gitmeleri benim için daha iyi olur, hastanede gittiğimde sıra bekleyeceğime, göndersinler anasını satayım. Buradaki Suriyeliler de o durum

> değişmeden Beşar Esad'ın kaderine terk edecek şekilde göndermek insafsızlık olur. (Tayfur, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 53)

Hasan adlı uzman katılımcıya, "2011 yılında Suriye'den Türkiye'ye büyük bir kitlesel göç oldu. Son altı yedi aydır Afganların gelmesiyle birlikte bu süreç bir ivme kazanmış görünüyor. Bu süreçle ilgili ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Bir yorum yapmayayım buna. Ama şöyle söyleyeyim, bu Suriyeliler, Afganlar, Özbekler, hele Suriyeliler mesela yani Esad'ın zulmünden kaçıp geldiler bize. Biz onlara kucak açmayacak mıydık? Kucak açmakla kötü mü yaptık yani? Allah korusun yarın bizim başımıza, senin benim başıma gelse, gerçi biz aramızdan gidip kimseye sığınmayız. Biz sığınacak bir millet değiliz ama zamanında biz çok sıkıntı çektiğimiz zaman Pakistan'daki kadınlar kollarındaki bilezikleri satıp bize göndermişler. Ha, Afganlılara karşı, bilmiyorum, düşünürüm yani. (Hasan, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 56)

Bazı göçmen katılımcılar, Türkiye'de kabul görmeleri gerektiğini ideolojik nedenlere bağlı olarak açıklamaya çalışmışlardır. Bu bağlamda Suriyeli katılımcı imkânı olduğu halde neden Avrupa'da yaşamayı değil de Türkiye'de yaşamayı tercih ettiğini şu şekilde ifade etmiştir: *"Burada ezan duyuyoruz. Ne olursa olsun burası Müslüman bir ülke. Senin deden benim dedeyle beraber Çanakkale'de ölmüş, şehit olmuş. Ama Avrupalılar benim hiç dostum olmadı. Senin dedeler benim dedeler sadece dost değil beraber şehit olmuşlar."* (Aabid, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 25).

Mustafa adlı Türkmen kökenli Suriyeli katılımcıya, Türk kültürü denilince "Direk Müslüman anlıyorum." dedikten sonra "Suriyelilere yönelik Türkiye'de bir ırkçılığın var olduğuna inanıyor musunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Bir kesim yapıyor. Her defasında bir sıkıntı olduğunda bunu yapanlar var. Gerçekten Suriyelilerden nefret edenler olduğu için, burada olmalarını istemedikleri için bir sıkıntı olduğunda ırkçılık yapanlar var.
> Araştırmacı: Sizce yerel halk Suriyelileri neden istemiyor?
> Katılımcı: Geçim. Türkiye'nin ekonomisi şimdi yerle bir olduğu için, Türk halkı zor günler yaşadığı için…

> Araştırmacı: Örneğin çalıştığım Kadıköy Moda semtinde ekonomik sorunlar yok. Ama yine de aralarında Suriyelilere karşı olanlar oluyor?
> Katılımcı: Orası CHP kesimi olduğu için, ben onları vatan haini olarak görüyorum. Çünkü CHP demek Esed yandaşı demek.
> Araştırmacı: Ancak yerel halk vatandaşlık verilse dahi kendilerini Suriyelilerle eşit görmek istemiyor…
> Katılımcı: Evet, bunu bu şekilde görmek isteyenler, benim oyumla çobanın oyu bir olmasın diyen insanlardır. (Mustafa, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 26)

Türkiye'ye önce gezmek amaçlı olarak geldiğini, Bağcılar ilçesinde yaşadığı süre boyunca herhangi bir sorun yaşamadığını söyleyen, Suriyelilerle ilgili olarak *"Sonuçta o da Müslüman biz de Müslümanız"* ve *"Kimsenin hakkını ve parasını yemeyen kişiye vicdanlı denilir."* diyen, Özbeklerle Suriyeliler arasında işten kaynaklı bir rekabetin var olduğunu kabul eden katılımcıyla, "Göçmenlere yönelik bir dışlamanın olduğunu düşünüyor musunuz" diye sorulduğunda şunu demiştir: "*Şu an var. Türkler Suriyeliler gitsin, Özbekler kalsın diyor. Siz yapıyorsunuz, biz yapmıyoruz. Siz onlar gitsin, biz kalalım diyorsunuz. Sonuçta sizin vatanınız burası."* (Aida, Bağcılar Yeni Mah., Oturum izinli, Erkek, 25). Katılımcıya, "Bunun nedeni nedir? diye sorulduğunda ise şunu demiştir: "*Biz Özbekler ve Türkler sonuçta kanımız aynı. Suriyeliler başka. Müslüman olarak aynıyız ama onlar başka biz başkayız."* (Aida, Bağcılar Yeni Mah., Oturum izinli, Erkek, 25).

Diğer göçmen gruplarından farklı olduklarını, kök bakımından Türkiye ile soydaş olduklarını ve bu nedenle dışlanmamaları gerektiğini söyleyen Özbek kökenli katılımcıya, "Yabancılara karşı bir dışlama olduğunu düşünüyor musunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Var, var. Ne bileyim, bu dışlama, artıkça, artıyor yani. Bizi insan yerine koymuyorlar ki! Biz Suriyeli değiliz. Biz Özbek'iz. Çanakkale'de bizim şehitlerimiz var. Yeni nesil bunları bilmiyor. Eski nesil bunları biliyor, bunları yeni nesillere öğretmemiz lazım. Adam ne diyor? Vatanıma geldin, işgal ettin burasını. Böyle bir şey yok. Benim hakkım var ki ben buraya gelmişim. Eğer hakkım yoksa zaten ben burada yaşamam.

> Biz aynıyız, bir ağaç düşün, sadece dalları değişik. Sadece dalların ismi başka. (Sanjar, Kadıköy Fikirtepe Mah., Oturum izinli, Erkek, 35)

Farklı bir Özbek katılımcı da soy birliğine vurgu yaparak şunu demiştir: *"...Suriyeleri ve Afganlıları sevmiyorum. Oldukları yerler, yattıkları yerler temiz değil. Biz Özbekler farklıyız. Atatürk zamanında, Afganların Özbek tarafı, kurtuluş savaşına katılmışlar. Ben bu ülkeyi seviyorum. Ben buraya çalışmaya geldim. Altı senedir Türkiye'deyim. Şimdiye kadar hiçbir problem yaşamadım. Buraya alıştım artık Türk gibi oldum."* (Anwar, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Oturum izinli, Erkek, 28). Bazı yerli katılımcılar, özellikle Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de bulunmalarına milliyetçi düşüncelerle karşı çıktığı görülmüştür. Bu bağlamda, Türk kültürünü *"Örf ve adetlere bağlılık. Terbiye, ahlak. Savaşçılık"* olarak tanımlayan katılımcıya "Talep etmeleri halinde Suriyelilere vatandaşlık verilmeli mi?" diye sorulunca, *"Bence verilmemeli"* dedikten sonra, "Neden?" diye sorulduğunda şunu demiştir: "*Sonuçta bir Türk'üz. Türk kanı taşıyoruz. Onlar da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olacaklar. Biz bu ülke için bedel ödedik, kan akıttık. Türklüğün bir şerefi haysiyeti var, yani öyle kolay şekilde Türk vatandaşı olmalarını kabul etmiyorum, istemiyorum."* (Murat, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 35). Görüşmenin devamın katılımcıya, "Hangi koşullarda Türk vatandaşı olabilirler?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Genel olarak bizim toplumumuzda Türkler savaşçıdır. Bir karış toprağı için can verir. Bu adamlar toprağını bırakıp geldiler. Topraklarını bırakarak kendi ülkelerine ihanet etmiş gibi oldular. Ben Kars'ta askerdim. Ermeni askerleri geldi üç yüz kişi filan. Tatbikat yapıyorlarmış, Türk askerlerini korkutuyorlarmış. Dağdan projektörü yakmışlar. Gece karanlığında yatıyorlar, kalkıyorlar mermiler sıkıyorlar. Kaçıyorlar mu diye bakıyorlar. Biz kaçmadık, üç askerdik. Üç yüz kişiye bedel olabildik yani. Onlar da vatanlarında mücadele vermeliydiler. O yüzden Türk vatandaşı olmalarını kabul edilemez görüyorum. İstemiyorum, Allah için istemiyorum. (Murat, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 35)

Bu kapsamda diğer katılımcılar şunu demiştir:

"Tabi din kardeşlerimiz bizim! Tamam din kardeşimiz olur da, namusunu şerefini orada bırakmış buraya gelmiş. Tek başına geliyor, nasıl din gardaşlığı bu abi! Sen namusun için yaşamıyor musun? Eee! Kötüye gidiyor herşey!" (Selim, Bağcılar İnönü Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 60)

> ...Mağdur olanlar mutlaka vardır. Asıl bizim soydaşlarımız mağdur oldu. Onlar da topraklarını terketmediler. Buradakiler hani be abi. Benim gözümde Suriyeli eşittir hain yani. Ben burada yaşadıklarımdan hareketle bunu söylüyorum. Kendisi zaten ülkesini terk etti, Kapılar açıldı, hoş geldi sefa geldi. Burada sıkıntı oldular. Mesela Türkmenler, canını yiyeyim Türkmenlerin. Buradaki Suriyelilerin çoğu, duyuyorum, Şia, Esatçı. (Ferhan, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 40)

Suriyelilerin Türk kültürüne uyum sağlamayacaklarını söyleyen yerli katılımcıya "Sizce Türklerin yaşam tarzı nasıl olmalı?" diye sorulduğunda şunu demiştir: *"Bir kere Türklükle Müslümanlık birleşmiş olması lazım. Bir olarak görülmesi lazım. İkisini ayrı düşünemiyorum açıkçası. Müslümanlığın ve Türklüğün getirdiği bir hijyen var, bunun olması lazım. Ve bulunduğu her ortam Müslüman ve Türk olduğunu hatırlatan hareketlerde bulunması lazım. O ahlakla yaşaması lazım."* (Mehtap, Bağcılar Yıldıztepe Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 29). Diğer bir yerli katılımcı konuyla ilgili olarak şunu demiştir: *"Sen bizim vergilerimizi alıyorsun, bize sormuyorsun, onlara para veriyorsun. Yardım ediyorsun. Yedi, sekiz seneden beri, bakmak zorunda değiliz. Bak şimdi, biz bir milyar yüz lira aldık bayramda, onlar bin beş yüz aldı. Bayram parası. Olacak şey mi? Sen kendi vatandaşını ikinci sınıf vatandaş yerine koyabilir misin? Bu olur mu? Haksızlık!"* (Nail, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 56).

Mehmet adlı katılımcıya, "Göçmenlere karşı ırkçılık ve ayrımcılık yapılıyor deniliyor, bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Bence yapılmıyor. Ama herkes kendi şeyini kendi hazırlar. Şu taşa (musalla taşı) geldiğin zaman, her şey biter hemşerim. İyilik de biter mal da biter, çocuk da biter, her şey biter. Ne kazandıysan onu götürürsün öbür dünyaya. Yoksa bir şey götüremezsin

> hemşerim. Orada azığın iyiyse rahatsın, yoksa kötüsün. Allah'ımıza, kitabımıza, Mevla'mıza inancımız varsa, bayrağını, torağını, vatanını, sanacağını seveceksin abi. Sevmedikten sonra bu topraklarda niye yaşayım? (Mehmet, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 72)

Kemal adlı katılımcının *"Nasıl ki peygamberimiz hicret etmiş Mekke'den Medine'ye, onlar da mecbur kaldılar, geldiler."*, ve Metin adlı katılımcının *"Niye Suriyeliler Türk vatandaşı olmasın? Niye benim vatanım Suriye olmasın."*, demesi, göçmenlerin kabulünde dini referansların önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Murat adlı yerli katılımcının ise, *"...Sonuçta biz Türk'üz. Türk kanı taşıyoruz..."* demek suretiyle özellikle Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de bulunmasına karşı çıktığını görülmektedir. Diğer taraftan Mehmet adlı katılımcı ise, "*...Türkmenler, canını yiyeyim Türkmenlerin. Buradaki Suriyelilerin çoğu, duyuyorum, Şia, Esatçı"* demek suretiyle ideolojik olarak aynı kökten gelmeyi yeterli görerek, Suriyelilerin Türkiye'de bulunmasına karşı çıkmakta, ancak Suriyeli Türkmenlerin Türkiye'de bulunmasını desteklemektedir.

Aabid adlı Suriyeli katılımcı *"Burada ezan duyuyoruz. Ne olursa olsun burası Müslüman bir ülke"* demek suretiyle Türkiye'de bulunma nedenini ideolojik gerekçelerle açıklamaktadır. Mustafa adlı Türkmen kökenli Suriyeli katılımcı ise, Türkiye'de kendilerine ideolojik gerçeklerle karşı olanların CHP'li olduğunu, "*...CHP kesimi olduğu için, ben onları vatan haini olarak görüyorum. Çünkü CHP demek Esed yandaşı demek."* sözleriyle ifade ederek, Türkiye'de kalıcı olmalarının dini referanslarla hareket eden siyasi partilerin iktidarına bağlı olduğunu ifade etmektedir. Suriyeli göçmenlerden farklı olarak Türkmen veya Özbek kökenli göçmenler kendilerini köken bakımından Türkiye'nin parçası olarak görmektedirler. Aida adlı katılımcı bu durumu, *"Biz Özbekler ve Türkler sonuçta kanımız aynı. Suriyeliler başka. Müslüman olarak aynıyız ama onlar başka biz başkayız."* demek suretiyle ortaya koymaktadır. Sanjar adlı katılımcı ise ideolojik unsurlara başvurarak, "Biz Suriyeli değiliz. Biz Özbek'iz. Çanakkale'de bizim şehitlerimiz var." demektedir. Anwar adlı katılımcı, kendini diğer göçmenlerden ayırt etmek suretiyle *"Suriyeleri ve Afganlıları sevmiyorum...Atatürk zamanında, Afganların Özbek tarafı, kurtuluş savaşına katılmışlar... Ben bu ülkeyi seviyorum..."*, demektedir. Göçmenlerin, Türkiye'de ideolojik olarak karşılığı olan din

veya kan bağına yönelik referans vermesi, Türkiye'de kabul görmeye ve kalıcı olmaya yönelik bir strateji olduğu düşünülmektedir.

4.3.2 Baskı aygıtı

Türkiye'nin 2016 yılında, Türk Vatandaşlarına Avrupa ülkelerine vizesiz giriş hakkının verilmesi gibi bazı siyasi ve stratejik çıkarların elde edilmesi amacıyla Avrupa Birliği ile yapılan 'Göçmen Anlaşması" (BBC, 2020) temelinde, Türkiye'de transit göç bağlamında ve statü bakımından 'Düzensiz Göçmen' kapsamında bulunan göçmenler, Avrupa ülkelerine bir şekilde ulaşsalar bile, Türkiye'ye iade edilmektedir. Diğer taraftan 'Geçici Koruma' kapsamında bulunan ve genelde ekonomik sebeplerle kayıtlı oldukları illerin dışında yaşayan Suriyeli göçmenler, zaman, zaman göçmenlerle ilgili vuku bulan hadiseler bağlamında, idare tarafından çıkartılan genelgelerle kayıtlı oldukları illere gitmeye zorlanmaktadır (Güven, 2019). Göçmenlere yönelik olarak eylemsel düzlemde yerel halk tarafından ortaya konulan tepkiler sonucunda, Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin özellikle Türkiye'nin kontrol ettiği bölgelerde yaşayan akrabalarını ziyaret etmelerine yine çıkartılan genelgelerle kısıtlama getirildiği görülmüştür (Habertürk, 2022). Yerli halktan insanlarla ve göçmenlerle yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular bağlamında, göçmenlerin yaşadığı en önemli sorunun idare tarafından yukarıda söz konusu edilen anlaşma ve genelgeler bağlamında uyguladığı kapatma pratiğinden kaynaklandığı ve bu kapatma pratiğinin uygulaması konusunda, yerli katılımcıların kendini *"Sınır Namustur"* şeklinde gösteren belirli söylemler üzerinden idareye baskı yaptığı görülmüştür.

Bu kapsamda ikameti İstanbul'da olup Bursa'daki akrabalarını izin almadan ziyaret edemediğini söyleyen Başar adlı göçmen katılımcı, aynı zamanda bu uygulamanın iş hayatını nasıl etkilediğini şu şekilde ifade etmiştir:

> ...Bilmiyorum, ama ben düzgün insanım. Ama mesela benim ikametim İstanbul, Bursa'ya gitmek yasak. Onlarda zorlanıyorum. Mesela emlak işinde komisyon alacağım, bana yasaktır. Ben beş yıl çalıştım. İzinsiz çalışıyorum. Çalışma iznim yok, daha doğrusu sigortasız çalışıyorum. Türkler benim sigortamı yapmadı. Niye?. Pahalı

> diye. Ama en son ben emlakçıda çalışıyorum ya, patronum Yemenli, o direk veriyor bana hakkımı. (Başar, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 31)

Diğer bir katılımcı bu durumla ilgili olarak şunu ifade etmiştir:

> Şuanda en büyük sıkıtın, kira fiyatların çok arttı, pahalı oldu. Bir de bu şehirlerarası seyahatte izin almak...Mesela bir sıkıntım var benim. Ben mesela, akrabam İzmir'de, akrabam Antep'te, Hatay'da gitmeye kalktığımızda, bize, göç idaresinden izin almamız gerektiği söyleniyor. Keşke bu izin alma zorunluluğu olmazsa. Normal olsaydı, otobüse bin git. Türk vatandaşı gibi. Yani normal arabaya bin git. (Enes, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Erkek, 48)

Özellikle bayram günlerinde Suriye'nin güvenli bölgesine izin alamadan gidemediğini ve izin almanın oldukça zor olduğunu söyleyen katılımcı, "Şu anda Elbab açık değil mi, sınır kapıları gidip gelebiliyorsunuz değil mi?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Yok biz şimdi burada, olduğumuz yerden gidemiyoruz. Sınırlar açık ama izin alıp gideceksiniz. Bayramda da gidemiyoruz. İzin alamıyoruz. Gitmek istediğimizde para veriyoruz. Burada her şey parayla. Bizim Suriyeliler çoğunlukla paraylan izin alıyorlar, yani. Yani mesela Bayram günü gideceksen, birkaç kuruş verip gidiyorsunuz yani. Orada bir iki ay kalıp geliyorsun. (Hatice, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Kadın, 46)

Görüşmenin devamında, "İzin belgesi almak için para veriyor musunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir: *"Biz Türklere vermiyoruz. Biz alamıyoruz. Aracılara veriyoruz. Yani aracılar için ödüyorsunuz. Ama Antep'ten kimlik alan Suriyelilere izin var onlar gidebiliyor. Bayramdan hariç de gidebiliyorlar. Ticaret yolu açık."* (Hatice, Bağcılar Çınar Mah., Geçici Koruma, Kadın, 46). Suriyeli göçmenlerin baskı aygıtı kapsamındaki uygulamalardan duydukları rahatsızlık nedeniyle farklı ülkelere göç etmek istedikleri de görülmüştür. Bu kapsamda katılımcıya, "Buradan neden gitmek istiyorlar, dışlandıkları için mi?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Abi yok, şimdi şöyle bir durum. Adamlar neden Avrupa'ya gidiyor. Ben sana anlatayım. Şimdi ilk Avrupa'ya gittin ya, sen Suriyelisin, sen iltica ettin. Direk sana sıfır bir daire veriyorlar. Sana maaş veriyorlar. Seni işe sokuyorlar. Çocuklar okula gidiyorlar, maaş, mesela kaç tane çocuğun var. Dört tane, yenge beş, sen altı, en az 2.500 Euro devlet sana maaş veriyor, bir. İkincisi hemen sana oturum veriyor. Beş yıl sonra da sana pasaport veriyor. O pasaportla da tüm dünyayı geziyorsun. Eee, burada sana geçici kimlik veriyor bir, ikincisi kimisinin de kimliği yok, korkusundan evinden çıkamıyor. Bir de tutuyorlar postalıyorlar. Kimlik çıkartacak, parayla çıkartacak. Yani, Avrupa onlar için daha rahat. (Hızır, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Suriyeli göçmenlerin vatandaşlık talep etmesinin bir nedenin de seyahatlerini kısıtlayan uygulamalardan kurtulmak olduğu görülmüştür. Bir katılımcı konuyla ilgili olarak şunu demiştir:

> Bak şimdi vatandaşlık konusunda, çok uzadı bu işler. İki sene oldu müracaat ettim. Niye bu kadar yorulmak. Bir iki seneden beri, korena nedeniyle vatana bırakmıyorlar. Burası bizim için aynı mahpushane gibi oldu. Oradaki malımız, evimiz harap ve talan oluyor. Başkaları gelip oturuyor. Gidip gelmek için izin istiyoruz vermiyorlar. (Mahmut, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 56)

Katılımcıya, "2019 yılında, Belediye seçimlerine denk gelen zaman diliminde, il dışında kayıtlı olan Suriyelilerin İstanbul'dan gitmeleri istendi. "Bu Suriyelileri nasıl etkiledi?", "Bu kararı duyunca ne hissettiler?", "Türkiye'ye olan bakış açısını değiştirdi mi?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Çoğunun değiştirdi. Şöyle ki bu kişiden kişiye değişiyor. Biz çoğunluğu konuşacak olursak, nasılsa bizden sıkıldılar, sekiz, dokuz sene oldu. Zaten adamlarda bizi çekemez hale geldiler, diye düşünüyorlar. Bir de tabi gerçeği bilenlerde var. İstanbul'un şişmiş bir kenti olduğunu, ipini koparanın buraya geldiğini, bu sefer de Türk vatandaşları da, çileden çıktı. Göç idaresi de iş yapamaz hale geldi. Çünkü nereden bakarsan, Türkiye'deki Suriyelilerin yüzde kırkı İstanbul'da oldu. Bu patlar... 2020 senesinde sınır kapıları açılınca, onu şu şekilde algıladılar, şimdi bunu üç şekilde diyebiliriz. Birincisi Tayyip Erdoğan bizi kalkan olarak kullanıyor, hani bana para vermezsem sallarım diyor ya Avrupa Birliğine. İkincisi de Allah razı olsun bizi sınıra

> bıraktılar diyen var. Bir diğer kesim ise bizden kurtulmak için bizi sınıra getirdiler diyor. (Mahmut, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 56)

Avrupa Birliği kapılarının açılmasıyla, nihai hedefi Avrupa'da bir ülke olmak üzere Türkiye'den Yunanistan'a göç eden, belirli bir zaman sonra sınır dışı edilip Türkiye'ye geri gönderilen, kendi ifadesiyle *"Türkiye'de hiçbir şeyim yok, pasaport yok, kimlik yok. Hastaneye bile gidemiyorum"* diyen, tekstil atölyesinde çalışan ve patronunun sağladığı imkanlar dahilinde farklı göçmen gruplarının da kaldığı bir evde ikamet eden, Türkiye'de kalıcı olmadığını fırsatını bulduğunda tekrar Avrupa'ya göç etmek istediğini söyleyen katılımcı, deport olma sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

> Ben Yunanistan'dayken sizin ataşeniz bana sahip çıktı. Ben bunu hayatta unutmam... Ben önce İzmir'e deport oldum. Sizin Cumhurbaşkanınız var ya, kapıyı açtı bize de isabet vurdu. Yunanistan'a gittim. Sonra geldim buradayım, hiçbir şeyim yok. Yunanistan'a gittiğimde her şeyimi (belgeler) alıp beni geri gönderdiler. Burada çok yasak (Pandemi) var, iş bulmakta zorlanıyorum. (Ali, Bağcılar Yeni Mah., Düzensiz, Erkek, 29)

İdeolojiye bağlı olarak, uluslararası kapsamda, açma ve kapatma pratiklerinin göçü tetikleyici özelliği, ilkin açık kapı politikası nedeniyle Suriye'den Mısır'a, sonraki süreçte 2013 yılında Mursi'nin devrilmesiyle, yeni gelen yönetimin Suriyelilere yönelik "açık kapı" politikasından vazgeçmesiyle Mısır'dan Türkiye'ye göç etmek durumunda kalan Suriyeli göçmen katılımcı üzerinden görmek mümkün olmuştur. Konuyla ilgili olarak katılımcı şunu demiştir:

> Ben Şam'da yaşadım, Şam'da doğdum. Şimdi 2011 yılında savaş başladığında, ben aslında küçüktüm, ailemizle birlikte biraz hava değişimi olsun, bir de durumlar çok şey değildi, yani, yaşanabilir bir durumda ama, biraz kötü durumlar da vardı. Mısır'a gittik, annem, ben, babam ve küçük kardeşim. Ama abilerim Şam'da kaldılar. Şimdi ben abim askeriyedeydi. Askerler biraz bize karşı geldikleri için benim abim karşıya geçti, Özgür Suriye ordusuna. Orada da Duma'da kaldı. Duma, Şam'ın etrafında Guta var, bir de Duma var. Orada hep, Özgür Suriye Ordusu vardı. Orda oturdu onlarla. Şimdi biz Mısır'a gittiğimiz zaman, tam üç sene Mısır'da oturduk. Mısır'ın kapıları zaten açıktı, Suriyelilerin gelmeleri için. Biz de gittik oraya. Ondan sonra, abim

> çıkmak için, yani bize Mısır'a gelmek istiyordu. Durumlar daha da kötü oldu. Ama sonra Mısır'ın tüm kapıları kapandı. Artık Suriyelilerin girmesi yasaktı. 2015 senesiydi. Şimdi iki kardeşim vardı size bahsettiğim gibi. Biri Ordu'da diğeri Ordu'da değildi. Türkiye'de sınırlar açıktı. Biz de buraya, geldik. Abimiz de gelsin, hepimiz buluşalım diye. Biz geldik buraya, ondan sonra, abim geldi, ama diğer abim 2015 senesinde şehit oldu. Diğer abim dediğim gibi burada, muhasebeci. Burada evlendi. (Fawad, Bağcılar Yenigün Mah., Geçici Koruma, Erkek, 24)

Diğer taraftan genel itibariyle yerli katılımcıların, Türk hükümetinin özellikle kitlesel göç kapsamında Türkiye'ye gelen göçmenler konusunda, ekonomi ve güvenlik unsurlarıyla ilişkilendirmek suretiyle, kayıt altına alma, sınır dışı etme, ülkeye kabul etmeme konusunda aldığı önlemlerin yetersiz kaldığını düşündüğü görülmüştür. Bu bağlamda katılımcıya, "Hükümet Suriyelileri geri göndermeyi düşünüyor. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorulduğunda şunu demiştir: "*Tokiler yapılıyordu hani.. Tayip Bey yapıyor. Kimin parasıyla yapıyor, bizim parayla. Tüyü bitmemiş yetimlerin hakkı.. Başka ülkeler neden almıyor? Bak Yunanistan almıyor ya! Niye alsın ki? Her yerde pislikleri var bunların. Ankara'da bak genç bir çocuğu öldürdüler ya. Değil mi? Yazık ya! "* (Selim, Bağcılar İnönü Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 60). Görüşmenin devamında katılımcıya, "Ankara'daki o bölgeyi kısmen boşaltmaya çalışıyorlar sanırım" denildiğinde şunları demiştir

> Katılımcı: Abi burayı da boşaltsınlar. Buradan da gitsinler. Sana yemin ediyorum. Ben Türkiye'de doğdum. Buraya gurbete geldim. Onlar bizden daha iyi geçiniyorlar.
> Araştırmacı: Sebebi nedir sizce?
> Katılımcı: Ne bileyim abi sebebi ne! Adamlar çalışmıyorlar doğru dürüst. Devlet bunlara para veriyor. Sağlık veriyor, nereden veriyorsa, Avrupa'dan mı geliyor, nereden geliyorsa artık. Öyle diyorlar. Bilmiyoruz.
> Araştırmacı: Bağcılar'da daha çok nerede yaşıyorlar?
> Katılımcı: Belli olmuyor ki abi. Her tarafta. Bak burada bir Afganistanlılar vardı, aklın durur. Şimdi bugün, bunları topladılar. Bugün Pazar günü ya, normalde Afganistanlılardan buradan geçemezdin. Ha burada. Pazar günü gelirlerdi burada, top oynardılar, ellerinde bir şey vardı onla oynarlardı. Bir tane aile şu parka gelmezdi. Onlar şükür kayboldular şimdi. Herhalde, topladılar hepsini.
> Araştırmacı: Kriket mi oynadıkları oyun?

He, he. Bir de gülüyorlar bir seviniyorlar bir görsen. Ben bazılarına diyordum, lan gavat ülkenize sahip çıkın. Burada ne oynuyorsunuz? Bakalım sonu ne olacak. Türkiye'ye geliyorlar herhalde. Sınırları kapattık diyorlar ya, kimi inandırıyorlar abi.
Araştırmacı: Görünen o ki, Afganlıları geri gönderdiler?
Katılımcı: Burdakinlerden ve Bahçelievler'den gönderdiler yani. Bak on, on beş gündür buraya kimse çıkamıyor. Yoklar. O çöp toplayanlar bile gelmiyor. Gelmesinler, ülkesine geri dönsünler. Bak Suriyeliler, namusunu şerefini bırakmışlar, dikleniyorlar abi. Şimdi takılsın bir türlü takılmasan bir türlü. Haksız oluyorsun, doğru mu? Git ülkende savaş oğlum! (Selim, Bağcılar İnönü Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 60)

Diğer katılımcılar ise, göçmenlerin kaydedilme süreciyle ilgili olarak şunu demiştir:

...Devlet bu konuda biraz basiretsiz kaldı. Kayıtsız geldiler, ne oldukları belli değil, şimdi de tutup müdahale edemiyorlar. Hükümet bu konuda yetersiz kaldı, beceremedi. Ha başka hükümet olsa becerir miydi? Çok basit yani. O kadar basit bir olay ki bu. 1774 nolu kimlik bildirme kanunu diye bir kanunumuz var uygulanmayan. Polis, hangi dükkânda kim çalışıyor, patron kim, çalışanların fotoğraflarının, adreslerinin, telefon numaralarının olduğu bir dosyanın olması gerekir. Veya 634 kat mülkiyet kanunu, o binada kim oturuyor, kaç kişi var, bunun bir dosyasının tutulması gerekir. Bunlar uygulanmıyor. Normalde kanunda var bu. Bu kanun uygulansa sorun kalmayacak. (Cengiz, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 38)

Katılımcıya görüşmenin devamında "Sizce bu kanunlar neden uygulanmıyor?" diye sorulduğunda şunu demiştir: *"Uygulanamaz, çünkü bunun için ayrı bir polis gerekiyor. Örneğin Çınar mahallesine bu işlemler için ayrıca 3-4 polisin daha verilmesi gerekir. Buraya ekip verilmesi lazım, araba verilmesi lazım. Zaten buraya 21 tane polis aldık zar, zor yani."* (Cengiz, Bağcılar Çınar Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 38).

Diğer bir katılımcı konuya ilişkin olarak şunu demiştir:

...Aslında benim ne düşündüğüm önemli değil. Devletin ya da muhalefet partilerinin ne düşündüğü önemli. Bizim ne düşündüğümüz önemli değil yani, medyada zaten çıkılıp konuşuluyor. Orada verilen fikirler sizce yeterli değil mi? Burada ülkeyi

yöneten bir hükümet var. Muhalefet var. Buradaki sorun şey değil mi, Afganları, Suriyelileri sahipsiz bırakması, isteyenin istediği yere gitmesi gibi yanlış bir politika yok mu? Mesela Suriyeliler Avrupa'ya, Almanya'ya gitse, bunlar kayıt altına alınır, siz şu köyde yaşayacaksın der. Belirlediği bölgenin dışına çıkartmaz. Ama Türkiye'de benim gördüğüm kadarıyla, Suriyeliler bu şekilde kayıt altında tutulmuyor. Sen burada yaşayacaksın olayı yok. Sınırdan geçtikten sonra isteyen İstanbul'da isteyen Ankara'da yaşıyor, isteyen Hatay'da yaşıyor. (Tugay, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 55)

Sercan adlı katılımcı, hükümetin uyguladığı açma ve kapatma politikaları ve özellikle AB kapılarının açılması konusunda yerli halktan insanların ne düşündüğü hakkında şunu söylemiştir:

Araştırmacı: Son yıllarda Bağcılarda göçmenlerin sayısının arttığı söyleniyor. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?
Katılımcı: Hükümet bunları tanımadığı için düzensiz göçmenler bunlar. Suriyeliler hariç. Az önce bir evrak verirken fark ettim, Suriyelilerin bile artık e-devleti var. Onlar da e-devletten hizmet alıyorlar. Ama sizin bahsettiğiniz göçmenler, devletin tanımadığı, düzensiz göçmenler. Burada illegal kalıyorlar, kalabildikleri kadar kalıyorlar. Burada devletimiz bunlara insani yaklaşım açısından bir zorluk çıkarmıyor. Öyle bir tarafımız da var Türk milleti olarak.
Araştırmacı: Göçmenler 1 Temmuz 2019 yılında, İstanbul büyükşehir seçimlerinin ikinci turunda toplanmaya başlanmıştı? Bu konuyla ilgili bilgi vermeniz mümkün mü?
Katılımcı: Şöyle, Adana ve Antep ikametli olanlar gelmiş, İstanbul'da yaşıyorlardı. Onları topluyorlardı, bulundukları ile gönderiyorlardı. Düzensiz göçmenleri deport ediyorlardı.
Araştırmacı: İnsanın dilediği yerde yaşaması gerekmez mi?
Katılımcı: Olmaz, nüfusun dengesi bozulur.
Araştırmacı: İkinci büyük kırılma sınır kapılarının açılmasıyla yaşandı. 28 Şubat 2020'de, hatırlayabildiniz mi?
Katılımcı: Tabi canım. İyi hatırladım. Kaçan Konyalı vardı ya? (gülümseyerek).
Araştırmacı: Yerli insanlar bu durumu nasıl gördü?
Katılımcı: Olumlu karşıladılar. İstanbul büyükşehir belediye seçiminin kayıp edilmesinin faturasını bir nebze onlara kestiler. Politik bir atak yapmak istediler. Biz Suriyelileri çıkarmak istiyoruz, madem öyle bir şikayetiniz var, biz de çıkartıyoruz

> denilmek istendi. Bu düşünceden hareketle bu olaylar gerçekleşti. (Sercan, Bağcılar Merkez Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 45)

Sancaktepe Mahallesi'nde yaşayan uzman katılımcı konuyla ilişki olarak şunu demiştir: *"Büyükşehir seçiminden sonra hükümet, düzensiz göçmenleri toplamaya başladı. Bağcılarda kıyım yaptı resmen. Günde hemen, hemen altmış, yüz kişi toplandı. Her gün toplanıp, gönderiliyorlardı. Ben de buna baya tepki göstermiştim."* (Metin, Bağcılar Sancaktepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 51). "Neden tepki göstermiştiniz?" diye sorulduğunda ise şunu demiştir:

> Bir tane Pakistanlı ile görüşmüştüm. Adama kendi ülkesini sormuştum. Bana bir liraya orada on ekmek alıyorsun demişti. Buranın bir tek lirasıyla, on ekmek alıyorsun yani. Abi diyor ki, kendi ülkemde her gün kavga, kaos var, çalışmak zorundayım, mecburuz buraya gelip çalışmaya. Madem öyle, almayacaksan, sınırdan geçirme! Adamın buraya kadar gelmesine bir şey demiyorsun, ya Suriyeliler gibi şey yap, kimlik ver adamlara. Özbekler ne yapıyorlar. Normal pasaportla gelip üç ay kalıyorlar sonra giriş çıkış yapıyorlar, yine kalıyorlar burada. Pakistanlılara da bunu yapsana!... Ne oldu tırsmaya mı başladın? Almasaydın zamanında. (Metin, Bağcılar Sancaktepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 51)

28 Şubat 2020'de ikinci büyük kırılma sınır kapılarının açılmasıyla yaşandığını söyleyen katılımcıya, "Yerli insanlar bu durumu nasıl gördü?" diye sorulduğunda şunu demiştir:

> Yerli insanların yüzde sekseni, yüzde doksanı bunu benimsediler. Bence, öyleydi. Başımızdan gitsinler de nereye giderlerse gitsinler düşüncesi vardı. Ama ben buna karşıydım. Siyasete politikaya alet etmek için sınırları niye açıyorsun, yani! Niye bunu baştan yapmadın. Ben bunun siyasi olduğunu düşünüyorum... Asıl olay ne biliyor musunuz? Avrupa Birliği para göndermedi. Başta Türkiye ile Avrupa Birliği anlaşma varmışlardı. Avrupa Birliği dedi ki kapat sınırları, ben sana para göndereyim, sen Türkiye'de bak şeylere, göçmenlere. Bir de Suriye'deki operasyonun etkisi de oldu. Erdoğan bunu itiraf etti de yani, madem siz bana bakmıyorsunuz, açın kapıları dedi, ne haliniz varsa görün dedi. Bu da yanlış bir şey ki, burada duran yabancıların yüzde yüze yakını Avrupa'ya gitmek istiyorlar yani. Niye? Çünkü yaşantı olarak buranın

> şartlarıyla oraların şartları arasında dağlar var. Bak mesela benim tanıdığımın bir kardeşi Kanada'da. Diyor ki, ne kadardı tam olarak bilmiyorum, ama süper para veriyorlarmış mültecilere. Oradaki mültecinin aldığı yardımla hiç çalışmasına gerek yokmuş. Kişi başı 1500 dolar alıyorlar, Yunanistan galiba 300 Euro veriyormuş. (Metin, Bağcılar Sancaktepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 51)

Bazı yerli katılımcılar, düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilmelerine rağmen geri döndüklerini, geri dönüşlerinde hem idari uygulamaların hem de işverenlerin konuya yaklaşım biçiminin etkili olduğunu ve bu anlamda sınır dışı etme pratiklerin sonuç vermediğini düşünmektedir. Konuyla ilgili olarak katılımcılar şunu demiştir:

> Afganlılar topluyorlar, sonra tekrar geliyorlar. Bizim sınırlarımız laçka olmuş abi. Yol geçen hanı olmuş. Sen buradayken bir yere gitmek için üç kere polis kontrolünden geçiyorsun, adam elini kolunu sallayarak ülkeye geliyor. Onlar buraya nasıl geliyor, ben bunu anlamış değilim! Bunu bana anlat da rahat edeyim abi. Şurada rahat oturamıyoruz biz abi. Buraya arabayı yanlış park etsen bir saat sonra çekiyorlar! Bize nasıl yapıyorsanız, onlara da yapın ya!... Benim burada tanıdığım bir Özbek kadın var. On beş senedir pasaportu kayıp. Normalde yakalandığında geri gönderilmesi lazım. Yakalanıyor polise, polis bir şey yapmıyor bırakıyor abi, böyle bir şey olur mu? (Nail, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 56)

Diğer bir katılımcı konuyla ilgili olarak şunu demiştir:

> ...Baya temizlendi. Ama geri giden geri geliyor yani. Benim burada iki tane komşum var. Mal sahibine dedi ki, ben gelecek iki ayın kirasını peşin vereceğim dedi, geri geleceğim dedi. Mal sahibine anahtar sende kalsın dedi. Lan oğlum ne yapacağın, nasıl geleceksin? Amca sen bırak. Bir baktım on beş gün sonra, baktım gece üçte geri gelmiş. Çoğu defa da polis Afganlıları görüyor ama görmezden geliyor. Geçenler de yedi polis arabası geldi. Dört tanesi aşağıdan üç tanesi Salı pazarının oradan geldi, iki üç tane de derenin kenarından geldi, sonra büyük araba geldi, belediyenin arabası geldi, çekçekcileri topladılar filan. Birşeyler olmuştu, gece on bir buçukta baskına gelmişlerdi. Topluyorlar ama geri bırakıyorlar. Belediyede bunların adamı var. Baskına gelmeden bir iki saat önce Afganlıların başındaki adama telefon açıyor, toplanın kayıp olun, polis gelecek diyor. Ben o yüzden son evimden çıktım, başım

> belaya giriyordu. Gece sabaha kadar, ya şey olsa da göstersem burada, Pazar sokağını biliyor musun? Solda kağıtçıların iki büyük kapısı var, o binanın üst katında yatarlar, hurdaları aşağıya taşırlar. Orada on beş, yirmi kişi vardır. Arka sokakta merkez caminin orada, bir iki ay oluyor, bir adamın boğazını kestiler. Yine geçenlerde ramazanın birinci günü belediyedeki adam yine gelmiş, bin lira daha istemiş Afganların başı olan adamdan. Afganların başı daha yeni verdik deyince, vereceksin lan demiş. Afganlı da abi ben de beş yüz lira kaldı, o da yanımda kalanların ekmek parası demiş. (Zeki, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 64)

Bu kapsamda katılımcıya, "Geri dönüyorlar demiştiniz, sınır dışı edildikten sonra nasıl geri dönebiliyorlar?" diye sorulduğunda şunu demiştir: "*İsim değiştiriyorlarmış. Bir de bir Afganlıdan duydum. Gümrük kapısında nöbetçiler varmış, arkasında kendilerinin girip, çıkması için bir kapı açmışlar. Orada üç kişi varmış. Misal siz içeride oturuyorsunuz, sen parayı alıyorsun, bana işaret ediyorsun, adam başı iki bin dolar para veriyorlar, kapı açılıyor. Sonra serbestsin."* (Zeki, Kadıköy Fikirtepe Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 64). Diğer bir katılımcı, sınır geçişleri konusunda şunu demiştir:

> Biz yurtdışına çok zor çıkıyoruz. Eğer devlet memuru olup yeşil pasaportunuz yoksa, çok affedersiniz eğer marabaysanız sizden hesap bilgileriniz, tapunuz, o bu bir sürü belge istenir. Adamlar geri dönüp dönmeyeceğini garanti altına almak istiyor. O kadar masraf yapıyorsunuz ki, döndüğünüzde keşke gitmeseydim diyorsunuz. Paraya burada harcayıp yeseydim diyorsunuz… Gitsinler! Herkes kendi evine gitsin. Benim çocuğum diresek çürütüyor, üniversiteye girmek gecesini gündüzünü veriyor. Elin Suriyelisi, Afganlısı geliyor sınavsız üniversiteye giriyor. Bak benim ağabeyim Almanya'da yaşıyor. 1993 senesinde Solingen'de olaylar oldu. Cayır, cayır insanları yakıyorlardı. Burada kimse mültecileri bir şey yapmıyor. Adam gibi yaşamak isteyen varsa yaşasın... Geçen gazetede okumadınız mı. Adam sabah Hatay'da çalışıyor, akşam olunca elini kolunu sallaya sallaya Suriye'deki evine gidiyor. Türkiye'den maaş alıyor. Okumadınız mı bu haberi? Kendi ülkemizde mülteci gibi yaşıyoruz. Geçen valilikten bir beyefendi geldi, adamın dediği, Özbek'in bana yaptığı hakareti bir görsen. (Bağırarak) Ne diyorsun! Biz kendi ülkemizde mülteci hayatı yaşıyoruz mülteci!" (Aliye, Kadıköy Rasimpaşa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 50)

Bazı katılımcılar ise, göçmenlerin kabul ve yerleştirme süreçlerinde göç politikasının değişmesi gerektiğini düşünmektedir. Bir katılımcı, AB ile yapılan göçmen anlaşmasına da atıfta bulunarak konuyla ilgili olarak şunu demiştir:

> Suriyeliler olayına şöyle karşıyım, Avrupa göç politikasına uyup onları biz niye besleyelim. Niye bizde kalsınlar. Bu bir göçmen sorunuysa, bütün devlet bunu paylaşmalıdır. Almayalım demiyorum kaç milyon var, üç milyon mu? Bunun bir milyonunu alırım geri kalan iki milyonunu Avrupa ülkelerine paylaştırırım. Ben üç milyonunu almak istemem. İstedikleri kadar para versinler ki onların para vereceklerine de inanmam. Aslında ben bunu bir para meselesi olarak da görmem. Siyasetçi olsam burada barındırmaya karşı olurdum. Biz Avrupa'nın çöplüğü değiliz. Siz de kalsın biz size para verelim diyorlar. Niye? Çünkü onların sosyolojik yapısı bozulacak…Demografik yapıyı bozuyor. Hastalık getiriyor. Biz çocukluğumuzdan beri bütün aşıları olduk. Şimdi bunlar gelince yeni bir aşılama programı gerekiyor. (Akın, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 55)

Bu kapsamda bir kadın katılımcı, Türkiye'nin uyguladığı göç politikasının yanlış olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

> Tabi… doğrusu, öncelik bir hükümetin, temel görevinin, kendi vatandaşını korumak, kollamak, gözetmek olduğunu düşünüyorum. Vatandaşların ihtiyaçları karşılandıktan sonra Göçmenlere sıra gelir mi?, elbette gelir. Bunları korumaya çalışırken, benim kapıma gelmiş göçmenleri, geri çevirebilir miyim? Hayır, çeviremem. Ama onlara verdiğim alan içinde onlara yaşam hakkı tanımalıyım. Süreç içerisinde, bu ila nihai olmaz. Benim çocuğum x üniversiteye sınavla giriyorsa, veya çalışıp, çalışıp giremiyorsa, bir meslek edinemiyorsa, dışarıdan gelen, o göçmen sıfatıyla gelen, sınavsız, imtihansız, osuz, busuz, benim çocuğumun önüne geçemez. Bunlar ciddi vatandaşlık hakkı ihlalleridir. Hani bugün bir Suriyeliye bir Afgan'a sebep varsa, onların Suriyeli veya Afgan olduklarından dolayı değil, hükûmetimizin maalesef ki izlemiş olduğu politikaların, bana göre, bu tamamen bireysel bir fikir, yanlış olması sebebiyledir. Yoksa hiç kimse kendi ülkesinden, savaştan kaçan, açlıktan kaçan bir insanı, sınırından geri çevirmemesi lazım. Ama sınırları belli bir alanda yaşaması kaydıyla. (Sabiha, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Kadın, 60)

Diğer bir katılımcı ise, Türkiye'nin daha önce uyguladığı göç politikasına dikkat çekerek, uygulanan mevcut göç politikasının uygun olmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

> Bak 1983 senesinde Özal geldikten sonra 1989 senesinde Bulgaristan'dan göç oldu. Bulgaristan'dan gelenler göçmen değildi onlar zaten Türk'tü. Sen Türkiye'ye Cumhuriyeti sınırları dışında kalmış olan senin uğrundan olan insanları bir şekilde Türkiye'ye getirdin. Yine birinci Körfez Savaş'ında, muazzam bir şekilde Kürtler peşmergeler geldi. Saddam öldürecekti bunları. Ne yaptı? Alıp Türkiye'nin her yerine dağılmaması için tampon bölge kurdu, orada çadırlar kurdu. Gelin burada benim güvencem altında elektriğiniz, yemeğiniz, ısınmanız benden dedi. Yüzbinlerce insan geldi. Fakat biz ne İstanbul'da, İzmir, Ankara'da bir tane peşmerge görmedik. Suriye'den gelen göçte ise ilk önce kamplar, konteyner evler yapmaya başlanıldı, ama daha sonra ipin ucunu kaçırdılar, kimin gelip kim gittiğinden bile haberleri yoktu. Dolaysıyla sınır öyle bir hale geldi ki kaçakçısından tutun her türlü insan girip çıkmaya başladı. Şu anda Türkiye'de kaç tane Suriyeli var haberimiz yok. Devlet olarak haberimiz yok. 1983'lü yıllara kadar İstanbul göç alıyordu. Anadolu'dan gelen insanlar kendi mahallerinde kendi hayatlarını yaşıyorlardı. İstanbullu 'ya fazla karışmıyorlardı. (Nazım, Kadıköy Caferağa Mah., Türk vatandaşı, Erkek, 80)

Bu kapsamda, Başar adlı Suriyeli göçmen katılımcının *"...benim ikametim İstanbul, Bursa'ya gitmek yasak..."*, Hatice adlı Suriyeli göçmen katılımcının *"Sınırlar açık ama izin alıp gideceksiniz. Bayramda da gidemiyoruz. İzin alamıyoruz"*, Ali adlı düzensiz göçmenin *"... Ben önce İzmir'e deport oldum. Sizin Cumhurbaşkanınız var ya, kapıyı açtı bize de isabet vurdu."* demesi, idarenin açma ve kapatma pratiklerini göstermektedir. Selim adlı yeri katılımcının *"Başka ülkeler neden almıyor? Bak Yunanistan almıyor ya! ...Niye alsın ki? Her yerde pislikleri var bunların…", Cengiz* adlı katılımcının, *"...Devlet bu konuda biraz basiretsiz kaldı. Kayıtsız geldiler, ne oldukları belli değil, şimdi de tutup müdahale edemiyorlar. Hükümet bu konuda yetersiz kaldı, beceremedi"*, Nail adlı katılımcının, *"Afganlılar topluyorlar, sonra tekrar geliyorlar. Bizim sınırlarımız laçka olmuş abi. Yol geçen hanı olmuş*." demek suretiyle dile getirdiği tepkiler ise idarenin neden açma ve kapatma pratiklerine başvurabildiğini göstermektedir.

Bu bağlamda, yerli katılımcıların, göçmenleri, toplumsal etkileşim düzleminde, belirli bir ideolojik perspektiften, vicdan, emek, saygı, korku kavramlarına bağlı olarak sorunsallaştırması ve görme biçiminde ırksallaştırması, baskı aygıtının, genelge yayınlama ve sınır kapılarını açma gibi bir dizi idari önlemler üzerinden açma ve kapatma pratiklerini uygulamasına neden olduğu görülmüştür. Bu anlamda, örneğin 2020 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliğine dönük sınır kapılarını açması (DW, 2020) kendini açma ve Suriyeli göçmenler bağlamında bayram ziyaretlerinin kısıtlanması (Habertürk, 2022) kapatma pratiği olarak göstermektedir. Diğer taraftan yerli halktan kaynaklı tepkilere bağlı olarak, idarenin yeni düzenlemeler yapma gereksinimi duyması, içerleme ve dışlama süreçlerinden kaynaklı ırkçı nedenleri kurumsallaştırabileceğini göstermektedir.

BÖLÜM 5. SONUÇ

Son yıllarda, küreselleşme kapsamında dünya çapında insan hareketlerinde yaşanılan ivmeden Türkiye'de etkilenmiş ve ekonomik ve politik kargaşalar nedeniyle önceleri eski Sovyetler Birliği ülkelerinden ve sonrasında Orta Doğu coğrafyasından önemli ölçüde göç almaya başlamıştır. 2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç çatışmalar nedeniyle Türkiye'ye yönelen kitlesel göç sonucunda ise, Türkiye dünyanın en fazla göçmen barındıran ülkesi haline gelmiştir. 2021 yılında ise Afganistan'da Taliban'ın yönetimini ele almasıyla Türkiye'ye yeni bir göç akımı yönelmiştir. Türkiye'de son yıllarda yaşanılan siyasi ve ekonomik krizler sonucunda, Türk halkı özellikle Suriye'den ve Afganistan'dan gelen göçmenlere ırkçılık boyutunda tepki göstermesine neden olmuştur.

Türkiye'de artan ekonomik ve siyasi krizlerle birlikte, son zamanlarda ırkçılık kapsamında göçmenlere yönelik giderek artan tepkilerin, Geçici Koruma kapsamında olup Suriye'den gelen veya gelecekte Türkiye'de kalıcı olabilecek "Oturum İzni" veya "Düzensiz Göçmen" statüsündeki göçmenlerin, ev sahibi toplumla aralarında var olan eşitsizlikleri daha da derinleştirebilecek şekilde toplumsal bütünleşme süreçlerini kesintiye uğratabileceği ve bu bağlamda ileriki yıllarda sosyal, ekonomik ve kültürel olarak ayrıştırılmış, sadece kentlerin periferisinde yer alan, getto veya mekânsal ayrışma alanlarında yaşamalarına neden olabileceği düşünülmüştür. Bu sorunsaldan hareketle gündelik hayatta ırkçılık bağlamında, Geçici Koruma, Oturma İzni, Düzensiz Göçmen statüsünde olan göçmenlerin ırkçılık kapsamında yaşadıkları deneyimleri ve bu bağlamda ırkçılığın göçmenlerle yerel halk arasındaki etkileşimler temelinde nasıl inşa edildiğini ve gündelik hayatlarında kendilerine yönelen ırkçı söylemleri ne şekilde içselleştirdiklerini ve hangi söylemleri ırkçılık olarak görüp görmediklerini ve hangi etkileşimler temelinde ırkçılığa karşı direnç gösterdiklerini diğer taraftan ev sahibi toplumdan insanların ırkçı pratikleri hangi kültüre atıfta bulunarak meşrulaştırmaya çalıştığını ve ortaya koydukları ırkçı pratikleri ırkçılık olarak görüp görmediklerini anlamak amacıyla Aralık 2020'den Kasım 2021'e kadar süren bir saha çalışması

yapılmıştır. Saha çalışması kapsamında ise, İstanbul genelinde en fazla Suriyeli göçmenin yaşadığı ve yaşam kalitesi indeksine göre İstanbul'un en geri kalmış bölgelerinden biri olan Bağcılar ilçesinde 22'si göçmen ve 21'i yerli olmak üzere 43, İstanbul'un en gelişmiş ve "modernite" ile özdeşleştirilen Kadıköy ilçesinde ise 11'i göçmen 26'si yerli olmak üzere toplamda 80 katılımcıyla, Miles (2000) ve Terkedesis'in (2004) kuramsal yaklaşımından faydalanılmak suretiyle oluşturan yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bununla birlikte Kadıköy ilçesinin Moda semtinde yerli ve Bağcılar ilçesinde göçmen katılımcıların kullandığı sosyal medya grupları netnografik olarak takip edilmiştir.

Saha çalışması sürecinde elde edilen, derinlemesine görüşmeleri de içeren etnografik ve netnografik bulgular, temellendirilmiş kuram bağlamındaki kodlama paradigması bağlamında analiz edilmiş ve bunun sonucunda "Gündelik Hayat", "İçerleme ve Dışlama" ve "Aygıt" başlıkları altında olmak üzere üç ana kategoriye ulaşılmıştır. Bu bağlamda 'Gündelik Hayat' ana kategorisi, göçmenlerin, hangi nedenlere bağlı olarak araştırmanın yapıldığı İstanbul ilinin Bağcılar ve Kadıköy ilçelerine göç ettiklerini ve yerleşme süreçlerinde hangi sosyal ağları kullandıklarını ve belirli mekanlar temelinde iç göç süreçleri de dikkate alınan yerli halktan insanlarla nasıl etkileşime geçtiklerini göstermiştir. 'Gündelik Hayat' ana kategorisiyle bağlantılı olarak 'İçerleme ve Dışlama' ana kategorisi, gündelik hayatta ırkçılığın hangi mekanizmaya bağlı olarak inşa edildiğini, 'Aygıt' ana kategorisi ise yine 'Gündelik Hayat' ve 'İçerleme ve Dışlama' ana kategorileriyle bağlantılı olarak, gündelik hayattaki ırkçılığın nasıl kurumsallaşabileceğini ortaya koymuştur.

İçerleme ve dışlama pratikleri temelinde gündelik hayattaki ırkçılığın inşa edilme ve aygıt kavramı temelindeki kurumsallaşma süreçleri bağlamında, ilkin gündelik hayat ana kategorisi çerçevesinde, sırasıyla, göçmenlerin göç ve yerleşme süreçleri, kullandıkları sosyal ağlar ve belirli mekanlardaki etkileşimleri, dikkate alınmıştır. Buna göre, göç süreçleri bakımından, araştırmanın yapıldığı, İstanbul ilinin Bağcılar ilçesinde, Suriye, Afganistan, Pakistan, Özbekistan, Gürcistan ve Fas olmak üzere eski Sovyet Rusya ve Ortadoğu ülkelerinden gelen göçmenlerin yaşadıkları görülmüştür.

Suriye'den gelen göçmenlerin zorunlu göç, eski Sovyet Rusya ve Ortadoğu ülkelerinden gelen göçmenlerin ise ekonomik göç bağlamında Türkiye'ye göç ettikleri tespit edilmiştir. Zorunlu göç nedenlerine bağlı olarak Suriye'den gelen göçmenlerin Geçici Koruma, eski Sovyet Rusya ülkelerinden gelen göçmenlerin Oturma İzni ve genelde Afganistan'dan gelen göçmenlerin ise Düzensiz göçmen statüsünde oldukları görülmüştür. İstanbul ilinin Kadıköy ilçesine bakıldığında ise, araştırma kapsamında Fikirtepe ve Yeldeğirmeni olarak adlandırılan bölümlerde, Özbekistan, Türkmenistan, Gürcistan ve Afganistan'dan gelen göçmenlerin yaşadığı tespit edilmiştir. Yapılan bu tespitler temelinde, İstanbul ilinin Bağcılar ilçesinde yaşayan Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin, 2011 yılından beri Türkiye'de yaşadıkları, Çınar bölümü örneğinde görüldüğü gibi ticari işletmeler açtıkları, bir bölümünün Türk vatandaşlığına geçtiği ve büyük ölçüde emek piyasasına girdikleri düşünüldüğünde, Türkiye'de büyük ölçüde kalıcı olmaya başladıkları görülmektedir. Diğer taraftan, İstanbul ilinin Bağcılar ilçesindeki Yenigün ve Kadıköy ilçesindeki Fikirtepe ve Yeldeğirmeni bölümlerinde yaşayan, eski Sovyet Rusya ve Ortadoğu ülkelerinden gelen, "Oturma izni" ve "Düzensiz" göçmen statüsünde olan göçmenlerin durumu farklılık arz etmiştir. Genelde eski Sovyet Rusya ülkelerinden gelen bu göçmenlerin, kendileri açısından en net fayda sağlayan ülkeye göç ettikleri görülmüştür. Örneğin Kadıköy ilçesinin Fikirtepe ve Yeldeğirmeni bölümünde yaşayan, bakıcı, kurye, inşaat ve tekstil emekçisi olarak çalışan bazı Özbek, Gürcü ve Türkmen göçmenlerin, Türkiye'de 2021 yılında yaşanan döviz dalgalanmalarından dolayı ülkelerine geri döndükleri veya daha cazip imkanlar sunan ülkelere göç etmeye çalıştıkları görülmüştür. Bağcılar ilçesinin genelinde ve Kadıköy ilçesinin Fikirtepe ve Yeldeğirmeni bölümünde yaşayan, Afganistan veya Pakistan'dan gelen göçmenlerin ise, Türkiye'yi Avrupa'ya göç etmek amacıyla transit ülke olarak gördükleri, Avrupa'ya göç etme imkânı bulmamaları halinde ise Türkiye'de kalıcı olmayı düşündükleri görülmüştür. Bu bağlamda, gündelik hayatta ırkçılığın söz konusu olabilmesi için, göçmenlerin statülerine bağlı olarak hedef ülkede ev sahibi toplumla sürekli etkileşim halinde olacak şekilde kalıcı olmaları gerektiği gerçeği dikkate alındığında, hemen, hemen her toplumsal etkileşim alanında ev sahibi toplumdan insanlarla karşılaştıklarından, Geçici Koruma kapsamında bulunan Suriyeli göçmenlerin diğer statüdeki göçmenlere göre gündelik hayat kapsamında fark edilmeyen, ırkçılık

kapsamında olup ırkçılık olarak değerlendirilmeyen dışlayıcı pratiklerle daha fazla karşı karşıya kaldıkları görülmüştür.

Göç süreçlerinin sürekliliği bakımından ve göçmenlerin kalıcı olmasında sosyal ağların da önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Buna göre, araştırmanın yapıldığı İstanbul ilinin Bağcılar ilçesinde, Hatay'da meydana gelen sel felaketi nedeniyle Bağcılar ilçesine göç eden Hataylıların, 2015 yılında Suriye'den gelen göçmenlere Bağcılar ilçesine yerleşme sürecinde yardımcı oldukları görülmüştür. Hataylılarla ilgili bu durum, iç göç kapsamında da olsa, kültürel yakınlıktan kaynaklı olarak sosyal ağların, dış göç kapsamındaki zorunlu göç süreçlerinde de etkili olabileceğini göstermiştir. Diğer taraftan İstanbul ilinin Kadıköy ilçesinde yer alan ve Fikirtepe bölümünde "Düzensiz" statü kapsamında olan Afgan göçmenlerin sınır dışı edilme pratiklerine karşı aracılar ve işverenlerden oluşan sosyal ağları kullandıkları tespit edilmiştir. Fikirtepe bölümünde yaşayan ve çöp toplama işi yapan Afgan göçmenlerin işverenleri, daha önce bu işi yapan yerel halktan insanlar olduğundan, Afgan göçmenlere yönelik özellikle sosyal medya mecraları üzerinden geliştirilen ve çoğu ırkçılık kapsamında değerlendirilebilecek toplumsal tepkiler sonucunda Temmuz 2021 yılında olduğu gibi idare tarafından düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilmesine yönelik uygulamalar yürürlüğe girdiğinde, söz konusu bu sosyal ağlar Afgan göçmenlere bir süre güvende saklanabilecekleri yerler sağlamakta veya sınır dışı etme pratiği gerçekleştiğinde tekrar Türkiye'ye geri dönmelerini sağlayacak yollar göstermektedir. Dolaysıyla bu kapsamda bulunan ve emek piyasasıyla doğrudan bağlantılı olan sosyal ağlar, idari önlemler alınsa dahi, göçmenlere yönelik sınır dışı etme pratiğini aşabilmektedir. Bu durumun ise yerel halktan insanların idari önemlere şüpheyle bakmasına ve sosyal medya mecralarında özellikle güvenlik boyutunda yaratılan ırkçı argümanların meşrulaştırılmasına neden olduğu görülmüştür.

Yine gündelik hayat ana kategorisi bağlamında, yerel halkla etkileşimleri bakımından önem arz ettiği için göçmenlerin yaşadığı alanlara bakıldığında ise, mübadele, iç göç, zorunlu göç arka planına sahip olan İstanbul ilinin Bağcılar ilçesi kapsamında, Yenigün bölümünde farklı göçmen gruplarının, Çınar bölümünde ise ağırlıklı olarak Geçici Koruma kapsamında yaşayan Suriye'den gelen göçmenlerin olduğu görülmüştür.

1950'li yıllarda yaşanılan makineleşme, 6-7 Eylül olayları ve Kıbrıs Barış Harekâtı bağlamında, iç göç, zorunlu ve düzensiz göç süreçlerini içeren bir göç arka planına sahip olan İstanbul ilinin Kadıköy ilçesinin Fikirtepe ve Yeldeğirmeni bölümünde ise Özbek, Afgan, Türkmen ve Gürcü göçmenlerin var olduğu tespit edilmiştir. Kadıköy ilçesinin genelinde az sayıda Geçici Koruma kapsamında Suriyeli göçmenlerin yaşadığı, Moda bölümünde ise Fikirtepe ve Yeldeğirmeni bölümünde görülen Özbek, Afgan, Türkmen ve Gürcü göçmenlerin ikamet etmediği, burada Oturma İzni kapsamında olan İtalyan, Fransız, İngiliz ve Almanların yaşadığı görülmüştür. Bağcılar ilçesinin Yenigün bölümünde, göçmenler, genelde depreme dayanıksız apartman dairelerinde veya apartmanların giriş veya bodrum katında bulunan dairelerde yaşamaktadır. Bu bağlamda, yerel halktan insanlar depreme dayanıksız evlerini göçmenlere kiralarken, kentsel dönüşüm kapsamında yenilenen evlere taşındıkları görülmüştür. İstanbul ilinin Kadıköy ilçesinin Fikirtepe bölümünde ise var olan kentsel dönüşüm çalışmaları kapsamında, yerel halktan insanların büyük bir bölümünün yerlerini kat karşılığı olarak müteahhitlere verdikleri, ekonomik krizler nedeniyle eski ev ve binaların yıkılmamasından dolayı, metruk görünümde olan bu konut alanlarına genelde düzensiz göçmen kapsamında olan Afgan göçmenlerin yerleştiği görülmüştür.

İstanbul ilinin Bağcılar ilçesi ve Kadıköy ilçesinin Fikirtepe bölümündeki kentsel dönüşüm süreçleri karşılaştırıldığında, Bağcılar ilçesinde genelde eski apartmanların yıkılarak yerlerine yenisi yapılmak suretiyle yerinde kentsel dönüşüm yapıldığı, Fikirtepe bölümünde ise, bölümün kapsadığı tüm alanların dönüştürülmek suretiyle kentsel dönüşümün gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu kentsel dönüşüm süreçleri, belirli zaman aralıklarında, Fikirtepe bölümünde metruk yapılar ve Bağcılar ilçesindeki depreme dayanıksız yapılar örneğinde görüldüğü gibi boşluklar yaratmakta ve göçmenlerin barınma gereksinimini karşılayabilmektedir. Bu kentsel dönüşüm süreçleri sonuçlanmaya başladıkça, göçmenler, yine kentin farklı alanlarında oluşabilecek boşluklar aramaya başlayacaklardır. Ancak her ne kadar göçmenler, Fikirtepe örneğinde olduğu gibi yaşadıkları yerleri terk etme durumunda kalacak olsalar da hizmet sektöründe gereksinim duyulan ucuz emek gücü dikkate alındığında yine de bu bölgelerde çalışmaya devam edeceklerdir. Dolaysıyla, küreselleşme dinamiklerine bağlı olarak (Parnreiter, 2000) İstanbul gibi büyük kentlerde özellikle hizmet sektöründe ucuz

emek gücüne yönelik talepte bir azalma olmadığı sürece, büyük kentler, özellikle Ortadoğu ve eski Sovyet Rusya ülkelerinden gelen göçmenler için çekici olmaya devam edeceğe benzemektedir. Dolaysıyla küreselleşme dinamiklerine bağlı olarak gelişen bu süreç, göçmen akışını durdurmayıp daha da attıracağı için, ileriki yıllarda göçmenlere yönelik ırkçılık kapsamındaki tepkilerin daha da artabileceği düşünülmektedir.

Göçmenlerin yerleşme sürecinde önem arz eden hem bir başvuru noktası hem de ihtiyaçlarını giderdikleri, ev sahibi toplum açısından mekânsal ayrışma görünümü arz eden yerlere de rastlanılmıştır. İstanbul'un Bağcılar ilçesinde, Çınar bölümünde olmak üzere Fatih Caddesi ve 842'nci sokakta yer alan ve genelde Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenler tarafından işletilen dükkanlar görülmüştür. Bağcılar Yenigün bölümde ise, Çınar bölümünde görüldüğü şekilde mekânsal ayrışma alanlarına rastlanılmamıştır. Çınar bölümünde yer alan mekânsal ayrışma alanlarında az sayıda da olsa Türkmen ve Özbek göçmenlere ait işletmeler de görülmüştür. Bu mekânsal ayrışma alanlarına, çevre ilçelerden de göçmenlerin geldiği gözlemlenmiştir. Çınar bölümündeki mekânsal ayrışma alanlarının Bağcılar'da veya çevre ilçelerde yaşayan Geçici Koruma kapsamındaki Suriyelilerin buluşma noktası olduğu görülmüştür. Burada yerel işletmelerde bulunmayan veya yerel işletmelerden daha uygun fiyata sunulan ürünleri satın aldıkları, tespit edilmiştir. Diğer taraftan bu mekânsal ayrışma alanların üzerinde bulunduğu caddenin genelde yerel halk tarafından kullanılmadığı görülmüştür. Kadıköy ilçesinin Fikirtepe bölümünde ise, Bağcılar ilçesinin Çınar bölümündeki Fatih Caddesi'nde olduğu gibi mekânsal ayrışma görünümünde olan ve Mandıra Caddesi üzerinde bulunan göçmen işletmelere rastlanılmıştır. Burada genelde gıda, kargoculuk, lokantacılık alanında faaliyet gösteren ve Özbek, Türkmen ve Özbek kökenli Afganların işlettiği dükkanlar görülmüştür. Bazı Özbek veya Türkmen işletmelerin, yerliler tarafından da işlettiği de gözlemlenmiştir. Fikirtepe bölümünde yer alan Mandıra Caddesi'nin Çınar bölümünde yer alan Fatih Caddesi ve 842'nci sokaktan farkı, burada yerel halktan insanların açtığı işletmelerin de olması ve bazı göçmen işletmelerinde sunulan gıda ürünlerin yerel halk tarafından da tercih edilmesidir. Yine Kadıköy ilçesinin Yeldeğirmeni bölümünde genelde, Özbek, Türkmen ve Gürcü olmak üzere eski Sovyet Rusya ülkelerinden gelen göçmenlerin olduğu görülmüştür.

Yine bu bölümde de bakıcılık, kargoculuk, lokantacılık gibi hizmetler veren göçmenlere ait ticari işletmelere rastlanılmıştır. Bu bölümün, Bağcılar Çınar bölümünden ve Kadıköy Fikirtepe bölümünde farkı, ticari işletmelerin tek bir cadde üzerinde bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Kadıköy ilçesindeki Yeldeğirmeni bölümü, gerçekleştirilen 'Canlandırma Projeleri' kapsamında çevre ilçeden gelebilecekler için bir cazibe merkezi haline getirilmeye çalışıldığından, açılan kafe, lokanta veya eğlence yerlerine benzer mekanlar için, yerli halktan insanlara göre daha ucuz emek fiyatlarına çalışabilecek göçmen elemanlara yönelik talep artmaya devam edecektir. Diğer taraftan uzman katılımcılarla yapılan görüşmelerde, 2005-2010 yılları arasında gerçekleştirilen "Canlandırma Projeleri" ile Yeldeğirmeni bölümünün demografik yapısının da değiştiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda, 1970-1980'li yıllardaki apartmanlaşma süreçleriyle birlikte bu bölgeye yerleşen ailelerin birçoğunun çevre ilçelere taşındığı ve bu bölgenin yeni sakinleri arasında yabancı ve yerel halktan öğrencilerin de yer almaya başladığı görülmüştür. Yine Kadıköy ilçesinde yer alan ve bir zamanlar Levantenler, İngilizler ve Osmanlı bakiyesi olarak değerlendirilen gayrimüslimlerin yaşadığı, 'Mübadele', '1948 Varlık Vergisi', '6-7 Eylül Olayları', '1963 Kıbrıs Olayları', '1974 Kıbrıs Barış Harekâtı' gibi zorunlu göç süreçlerini tetikleyen göç arka planına sahip Moda bölümü ise, kendini diğer bölümlerden yaşam tarzı ve tüketim biçimleri ve katılımcıların "Biz medeniyiz" söylemi temelinde atıfta bulundukları değerler bakımından ayırt ettiği görülmüştür.

Moda semtinde yaşayanların, yine "Canlandırma Projeleri" kapsamında teşvik edilip açılan yeni bar ve kafe türü eğlence yerlerinden kaynaklı aşırı sesten ve işletmelerin sandalye ve masa koymak suretiyle neden olduğu yer işgallerinden ayrıca çevre ilçelerden gelenlerin yaptıkları taşkınlıklardan rahatsız oldukları görülmüştür. Moda bölümünde, özellikle gelişmiş Batı ülkelerinden gelen, genelde "Oturma İzni" kapsamında bulunan yabancılar "Modalılar" tarafından hoş karşılanırken, aynısı Afganistan ve Suriye'den gelen göçmenler için söz konusu olmamaktadır. Bu anlamda, genelde, Afganistan ve Suriye'den gelen göçmenler, gerici, hırsız ve dilenci olarak nitelendirilmiş ve iktidarın politik bir aracı olarak görülmüştür. Moda semtinde, Batı ülkelerinde ünlü olan unlu mamullerin satıldığı bir işletmenin sahibi, göçmenlere emek piyasasında ihtiyaç duyduğunu belirtmesine rağmen, müşteri portföyü ve semtin

kültürel profiline uygun olmadıkları için "ucuz da olsa" Afganistan ve Suriye'den gelen göçmenleri çalıştıramayacağını söylemiştir. Bu kapsamda Moda bölümünde kültürel farklılıkların özellikle vurgulandığı ve örneğin Suriyeli ve Afgan göçmenlere yönelik aşağılamaların gündelik ırkçılık kapsamına girecek şekilde olağan görüldüğü tespit edilmiştir.

İstanbul ilinin Kadıköy ilçesinde yer alan Moda bölümündeki katılımcıların, "Biz medeniyiz" bağlamında atıfta bulundukları, Küresel Değer Entegrasyonu (2000) kuramı temelinde anlam bulan "modernite" kavramı, Terkedesis'in (2004) kuramsal yaklaşımına göre, aynı zamanda ırkçılığı üreten bir mekanizmayı içinde barındırmaktadır. Dolaysıyla Batı ülkelerinden gelmeyen veya o ülkelerin değerlerini paylaşmayan göçmenlere yönelik "modernite" bağlamında geliştirilen ve ırkçılık kapsamında düşünülmeyen, örneğin "gerici" tarzındaki söylemlerin, gündelik hayat kapsamındaki ırkçılıkla bağlantılı olduğu görülmektedir.

'Gündelik Hayat' ana kategorisi altında, göçmenlerle ev sahibi toplum arasındaki etkileşimlere bakıldığında ise, göçmenlerin direnme pratikleri, yerel halkta toplumsal dayanışmanın çözülmesi, göçmenlerin ırkçılığa karşı korunma stratejileri, göçmenlerin alışveriş pratikleri ve kültürel farklılıklar ön plana çıkmıştır. İstanbul ilinin Bağcılar ve Kadıköy ilçesinde yaşayan göçmenlerin, gündelik hayat kapsamında yerli halktan insanlarla aralarındaki etkileşimler temelinde ırkçılığa maruz kaldıkları görülmüştür. Bağcılar ilçesinde, tekstil atölyesi gibi çalışma ortamlarında ve tamir ve onarım işleri için ev sahibi toplumun mekanlarında bulunan Geçici Koruma kapsamında yaşayan Suriyeli göçmenlerle ev sahibi toplumdan insanların etkileşimleri gözlemlenmiş, özellikle genç Suriyeli göçmenlerin, ev sahibi toplumun insanlarının ırkçı aşağılamalarına karşı önce susarak, ancak sonraki süreçte örneğin sosyal medya araçları üzerinden ev sahibi toplumunu aşağılayarak tepki verdikleri görülmüştür. Diğer taraftan orta yaş ve yaşlı göçmenler ise, ırkçılığa maruz kaldıkları durumlarda genelde susmaya devam ettikleri ve içinde bulundukları durumu kabullendikleri tespit edilmiştir. İstanbul ilinin Kadıköy ilçesinde çalışan Özbek göçmenlerin ise, ırkçılığa maruz kaldıklarını bildikleri halde bunu içselleştirdikleri görülmüştür. Benzer bir durum Bağcılar ilçesinde yaşayan Özbek katılımcılarda da görülmüştür. Suriyeli genç

göçmenlerin, Özbek göçmenlere göre ırkçılığa farklı yönde tepki göstermeleri, Türkiye'de kalıcı olmak istemlerini göstermektedir. Öncesinde belirtildiği gibi, eski Sovyet Rusya ülkelerinden gelen göçmenler için Türkiye'de bulunmanın temel nedeni ekonomik gerekçelere dayanmaktadır. Suriyeli genç göçmenlerin, ırkçı söylemlere karşı önce susmaları sonrasında sosyal medya mecraları üzerinden yerel halktan insanları aşağılamak suretiyle direnme pratiklerine başvurmaları, kendilerine karşı ev sahibi toplum tarafından geliştirilen ırkçı argümanların onaylanmasına ve yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Bir diğer direnme pratiği, özellikle 10 Ağustos 2021 tarihinde Ankara'nın Altındağ ilçesinin Battalgazi mahallesinde yerli halktan insanlarla Suriyeliler arasında meydana gelen olaylarla ilgili olarak kendini göstermiştir. Yine genç Suriyeli göçmenler, oluşabilecek fiziki saldırılara karşılık verebileceklerini söylemişlerdir. Bu direnme pratiği dikkate alındığında, ileriki yıllarda Ankara'nın Altındağ ilçesinde yaşanan olaylara benzer olayların vuku bulması halinde, bunun ev sahibi toplumla göçmenler arasında fiziki çatışmalara neden olabileceği düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında yerli halktaki toplumsal dayanışmanın çözülmeye başladığı, göçmenler arasında ise özellikle mekânsal ayrışma alanlarında güçlü dayanışma ağlarının kurulduğu görülmüştür. Bu kapsamda, İstanbul ilinin Bağcılar ilçesi ve Kadıköy ilçesinin Fikirtepe ve Yeldeğirmeni bölümünde, kentsel dönüşüm ve Canlandırma Projeleri bağlamında, daha önce hemşerilik ağları temelinde inşa edilen toplumsal dayanışma biçimlerinin çözülmeye başladığı görülmüştür. Örneğin İstanbul ilinin Bağcılar ilçesinde yaşayan yerli katılımcılar, yalnızlıklarını vurgulamak suretiyle mahallelerindeki komşuluktan, akrabalık ve hemşerilikten kaynaklı dayanışmanın yok olduğundan söz ederek sık, sık mekânsal ayrışma görünümünde olan ve Çınar bölümünde olmak üzere Fatih Caddesi ve 842'nci sokakta yer alan ve genelde Geçici Koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenler tarafından işletilen dükkanlara atıfta bulunarak, göçmenlerin başlarına bir şey geldiğinde bir araya gelip kendilerini koruyabildiklerini, ama kendilerinin sahipsiz kaldıklarını söylemişlerdir. Bu nedenle, kentleşme sürecinin bir sonucu olarak, kendilerini sahipsiz ve eski kültürel ve dayanışma ağlarından kopmuş hisseden yerli katılımcıların bazıları için, özellikle Çınar bölümünde olmak üzere Fatih Caddesi ve 842'nci sokakta yer alan mekânsal ayrışma

alanlarında görülebilen göçmen dayanışmasının, ırkçı argümanların üretilmesine zemin hazırladığı görülmüştür. Bu durumun, Park ve Burgess'in (2018) de belirtiği gibi, göçmenlerin ırkçı argümanlara karşı korunma stratejileri geliştirmelerine neden olduğu görülmüştür.

Çalışma kapsamında, göçmenlerin, farklı giyinmek ve ev sahibi toplumun dini ve tarihi referanslarına başvurmak suretiyle ırkçı argümanlara karşı korunma stratejileri geliştirdikleri görülmüştür. İstanbul ilinin Bağcılar ilçesinde yaşayan yerli katılımcıların, göçmenleri, elbiselerinden ve konuşma tarzlarından tanıdıkları görülmüştür. Bu bağlamda özellikle Suriyeli genç göçmenler, yerel halktan insanlar gibi giyinerek, kendilerine ev sahibi toplumdan yönelebilecek ırkçı söylemlere karşı bir koruma stratejisi geliştirdikleri tespit edilmiştir. Diğer taraftan İstanbul ilinin Kadıköy ilçesindeki Fikirtepe bölümünde, Afgan göçmenlerin, özellikle hafta sonlarında yerel kıyafetlerini giydikleri görülmüştür. Yine Bağcılar Yenigün bölümünde, ırkçı argümanlara karşı korunma stratejileri bağlamında bazı Özbek ve Türkmen kökenli göçmenlerin, Türk bayraklı tişörtler giydikleri tespit edilmiştir. Dini ve tarihi referanslarına başvurmak suretiyle ırkçı argümanlara karşı korunma stratejilerine bakıldığında ise, Müslüman oldukları bilinen Suriyeli ve Afgan göçmenler için "dini" değerler Türkiye'ye göç etme veya Türkiye'den farklı bir ülkeye göç etmeme nedeni olarak da görülebilmektedir. Bu düşüncede olan göçmenler, kendilerine yönelen ırkçılığın ortak dini inanç temelinde anlamsız olduğunu ve var olan ırkçılığın seküler kesimlerden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Yine Türk kökenli olduğunu düşünen Özbek ve Türkmen katılımcılar ise ortak tarihsel kökene vurgu yapmak suretiyle kendilerine yönelik ırkçılığın anlamsız olduğunu ve tarihi bilmemekten kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Göçmenlerin dini ve tarihi referanslara başvurması, ideolojik aygıt kapsamında Suriyeliler örneğinden hareketle geliştirilen 'Ensar' ve 'Muhacir' söylemelerinin, bazı Suriyeli göçmenlerin kendilerini Türkiye ile özdeşleştirmelerine neden olduğu görülmektedir. Bu durum, sadece Küresel Değer Entegrasyonu (2000) kuramı temelinde ifade edilen modernite bağlamındaki değerlerin değil aynı zamanda dine veya ortak soy veya tarihe referans gösteren değerlerin de göç etme nedeni olabileceğini ve toplumsal katılım süreçleri bakımından yönelebilecek ırkçı söylemlere karşı bir savunma sağlayabileceğini göstermektedir.

Göçmenlere ilişkin alışveriş pratiğinin, yerel halk tarafından "biz değil onlar ırkçıdır" söylemini meşrulaştırmak amacıyla kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlamda, İstanbul ilinin Bağcılar ve Kadıköy ilçesinin Fikirtepe bölümünde yerli katılımcılar, göçmenlerin sadece kendi aralarında alışveriş yaptıklarını ve bu nedenle ırkçı olduklarını dile getirmişlerdir. Bu durumun arka planını öğrenmek amacıyla göçmenlerin ve yerel halktan insanların alışveriş pratikleri sahada gözlemlenmiş ve bununla ilgili derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Buna göre, Suriyeli göçmenlerin, yerel halktan insanlar gibi mahallelerinin yakınında bulunan yerli bakkallarda yer alan ürünleri borç karşılığı bakkal defterine yazdırmak suretiyle satın alamadıkları görülmüştür. Diğer taraftan, göçmenlerin, göçmen bakkalların fiyat bakımından daha uygun olması ve göçmenlere ait tüketim ürünleri sunulması nedeniyle göçmenlerin işlettiği dükkanları tercih ettiği tespit edilmiştir. Bir diğer önemli sebep ise göçmenlerin büyük bir bölümünün statüleri gereği kredi kartı alamadıkları için yerel işletmelerden alışveriş yapmamasından kaynaklanmaktadır. Bu gerçeğe bağlı olarak netnografik araştırma kapsamında Suriyeli göçmenlere ait alışveriş platformu incelenmiş ve burada gündelik hayatta gereksinim duyulan, mobilya, cep telefonu, buz dolabı gibi ikinci el ürünlerin teklif edildiği görülmüştür. Bu kapsamda Suriyeli göçmenler ekonomik ve kültürel nedenlerle kendi aralarında alışveriş yaptıkları ve ev sahibi toplumdan bazı katılımcıların ırkçı argümanlara kaynak olacak şekilde iddia ettikleri gibi kendilerini ev sahibi toplumdan ayrı görmek veya yerli halka karşı ırkçılık yapma düşüncesinde olmadıkları görülmüştür. Ancak her ne kadar Suriyeli göçmenlerin "ırkçılık" yapmak gibi bir niyetleri olmasa da göçmenlerin bu alışveriş pratiği ırkçı argümanların üretilmesine kaynaklık edebilmektedir.

'Gündelik Hayat' ana kategorisi, ev sahibi toplumla göçmenler arasındaki etkileşimler temelinde gündelik hayatta ırkçılığın var oluş biçimlerini gösterirken, 'İçerleme ve Dışlama' ana kategorisi gündelik hayatta ırkçılığın hangi mekanizmaya bağlı olarak inşa edildiğini göstermiştir. 'Vicdan', 'Emek', 'Saygı', 'Korku' gibi kavramların tanımlayıcı özellik kazandırdığı 'Görme' kavramına bağlı olarak işleyen bu mekanizma, "Irkçılık var mıdır?" sorusunun yanıtlanmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, çalışmada Terkedesis (2004) ve Miles'in (2000) kuramsal yaklaşımından faydalanılarak oluşturulan kuramsal çerçeve, temellendirilmiş kuram bağlamındaki kodlama

paradigması çerçevesinde yapılan analizle, “İçerleme ve Dışlama” ana kategorisi altında geliştirilmiştir. Terkedesis (2004) ve Miles'in (2004) kuramsal yaklaşımında, ırkçılık, ırksallaştırma, dışlayıcı pratikler, kurumsal ırkçılık ve aygıt kavramları temelinde yukarıdan aşağıya doğru inşa edilmektedir.

Yapılan çalışmada ise, temellendirilmiş kuram bağlamındaki kodlama paradigması çerçevesinde analiz edilen bulgular kapsamında, ırkçılık, ırksallaştırma, dışlayıcı pratikler, kurumsal ırkçılık ve aygıt kavramları arasındaki bağlantı temelinde, eylemsel düzlemde aşağıdan yukarıya doğru inşa edildiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede “İçerleme ve Dışlama” ana kategorisine bağlı olarak, “Vicdan", "Emek" "Saygı", "Korku"’ olarak kategorize edilen kavramların, “Görme” kavramına tanımlayıcı kavram niteliği kazandırdığı görülmüştür. Bu temelde söz konusu kavramlarla ilişkili olarak görme kavramı, göçmenlerin ırkçılığa maruz kalma deneyimlerini ve ırkçı söylemleri içselleştirme şeklini ve bununla birlikte, yerli halktan insanlar tarafından ırkçı söylemlerin meşrulaştırma biçimini içerecek şekilde, göçmenlerin bir sorun bağlamında, ırksallaştırma kapsamında nasıl inşa edildiklerini göstermiştir. Görme kavramı, biyolojik ve kültürel kapsamda ırksallaştırmanın nasıl inşa edildiğini ortaya koyarken, eylemsel düzlemde inşa edilen ırksallaştırma kavramı, ırkçı nedenler yaratmak suretiyle, dışlayıcı pratikler ve aygıt kavramlarıyla nasıl bağlantılı hale geldiğini göstererek, kurumsal ırkçılığın inşa ediliş biçimini de göstermiştir.

Görme kavramına tanımlayıcı özellik kazandırmak suretiyle biyolojik ve kültürel temelde göçmenlerin ırksallaştırma sürecine etki eden vicdan, emek, saygı ve korku kavramlarına sırasıyla bakıldığında, içerleme ve dışlama süreçleri bakımından, genelde, Türkiye’de kalıcı olduğu düşünülen Suriye’den gelen göçmenlerin sorunsallaştırıldığı görülmüştür. Suriyeliler özellikle 2015 yılında Suriye'nin İdlip kentinde meydana gelen olaylar nedeniyle İstanbul gibi büyükşehirlere kitlesel olarak göç etmeye başlamış ve kısa bir zaman sonra, kentin en az gelişmiş bölgelerine yerleşmişlerdir. Bu bağlamda, 'Vicdan' kavramı, ideolojik aygıtla bağlantılı olarak, göçmenlerin toplumsal içerleme süreçlerinin nasıl gerçekleştiğini ve gerçekleşen toplumsal içerleme sürecinden sonra bunun ırkçı argümanlar yaratmak suretiyle nasıl ırkçılık kapsamında bir dışlama eylemine dönüştüğünü göstermiştir. Görme kavramına tanımlayıcı özellik kazandıran

‘Vicdan’ kavramı ilkin "Vicdanlı olmasaydık onlara kapılarımızı açmazdık" şeklinde kendini bir içerleme şeklinde göstermiştir. Bu ve buna benzer cümlelerden sonra kurulan "ama çok pisler" tarzındaki aşağılamalar ise dışlama pratiğini göstermiştir. Bu anlamda genelde ilk kurulan cümle, peşinden gelecek cümledeki aşağılamayı meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Dolaysıyla bu tarz aşağılamalar "Vicdan" gibi bir kavrama bağlı olarak ifade edildiği için yerli halk tarafından olağan görülmektedir. Suriyeli göçmenlerin büyük bir bölümü ise ev sahibi toplumun vicdanlı olduğunu kabul ederken, yine de maruz kaldıkları ırkçılığı ifade etmektedir. Genelde bu "Vicdanlılar, ama..." cümlesiyle ifade edilmektedir.

Yine içerleme ve dışlama pratikleri açısından ‘Vicdan’ gibi, ilkin içerleme özelliğine sahip olan ‘Emek’ kavramı temelinde, küreselleşme dinamiklerine bağlı aygıt kavramı tarafından genelde “Geçici Koruma” ve “Düzensiz” kapsamdaki göçmenler olmak üzere belirli statüler bağlamında değerlendirilen göçmenler, ucuz emek gücü çerçevesinde, emek piyasasına düşük bir sınıfsal konumda kalacak şekilde içerleme süreci kapsamında dahil edilmektedir. Yani burada, Terkedesis’in (2004) Wallerstein’a atıfta bulunarak ifade ettiği içerleyerek dışlama süreci söz konusu olmaktadır. Eylemsel düzlemde ise, göçmenlerin emek piyasasına dahil edilme süreçleri, işverenler ve yerli emekçiler tarafından farklı şekilde değerlendirilmektedir. İşverenler, “çalıştıracak işçi bulamıyoruz” diyerek göçmenlerin emek piyasasına katılımını desteklerken, ideolojik nedenlerle bağlı olarak örneğin Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de bulunmalarını destekleyen emekçiler, Suriyeli göçmenlerin emek piyasasına katılımlarına karşı çıkmaktadırlar. Ancak, yerli emekçilerin, tekstil ve inşaat işçiliğinin dışında, çöp toplayıcılığı ve bakıcılık gibi iş alanlarında göçmenlere yönelik yaklaşımları genelde kendini içerleme şeklinde göstermektedir. Örneğin Afgan göçmenlerin çöp toplayıcılığı işini yapmaları, yerli emekçileri genelde rahatsız etmemektedir. Irkçı argümanların esas temellendirildiği husus ise, göçmen işverenler olmaktadır. Bu kapsamda, “İlk başta muhtaç durumda misafir olarak geldiler” tarzında kurulan cümlenin peşinden, “Şimdi ev sahibi oldukları için hani boynuz kulağı geçer diye bir laf var ya, o şekil oldu” (Kenan), şeklinde kurulan cümleler, esasen, Terkedesis’in (2004) işaret ettiği, içerleyerek dışlama sürecini göstermektedir. Bu anlamda göçmenler içerleme süreci kapsamında kabul edilseler dahi, farklı bir toplumsal konumda olmaları kabul görmemektedir. Bu

bağlamda, işveren gibi farklı toplumsal konumda olup, zorunlu göç kapsamında tahsis edilen statülerle ülkeye kabul edilen göçmenlerin durumu, ırkçı argümanların üretiminde önemli bir rol oynamaktadır.

Vicdan kavramı ideolojik aygıtla, emek kavramı toplumsal konumla bağlantılı olarak göçmenlerin içerleme yoluyla dışlama süreçlerini gösterirken, saygı kavramı, yerli halktan insanların göçmenlere yönelik, "hadlerini bilecekler" şeklindeki beklentilerini göstermiştir. Günümüz toplumlarında saygı görmek, kendini, beceri ve kabiliyetleri geliştirmek, kendi, kendine yetmek, kendini önemsemek ve yardım eli uzatmak (Sennett, 2019) şeklinde göstermektedir. Bu meziyetlere sahip olunmaması ise, genelde eşitsiz muamelelere neden olmaktadır. Bu kapsamda, yerel halktan insanlar, kendi işini kuran göçmen esnaflardan, çalışma kapsamında yerli dilenci örneğinde görüldüğü gibi yerli dilencilere yardım eli uzatan göçmen profillerinden rahatsızlık duyduğu görülmüştür. Korku kavramı ise küresel dinamiklere bağlı olarak oluşan güvensizliklerden ve buna bağlı olarak güvenlik kaygılarından ve saygı kavramı temelinde göçmenlerden beklenilen "haddini bilme" konusundaki beklentilerin karşılanmamasından kaynaklanmaktadır. Beklentilerin karşılanmaması kapsamında geliştirilen ülkemizi “işgal ediyorlar”, “azınlık konumuna düştük” tarzındaki dışlayıcı söylemler, baskı aygıtı üzerinde, göçmenlere yönelik baskı kurulmasını sağlamaktadır. Kendini güvenlik boyutunda gösteren bu dışlayıcı söylemler, özellikle Suriyeli göçmenlerin, ev sahibi toplumun etkileşim alanlarından çekilmesine neden olmaktadır.

Bu kapsamda, göçmenlerin, vicdan, emek, saygı ve korku kavramları temelinde yerel halk tarafından sorunsallaştırıldığı görülmüştür. Bu sorunsallaştırmanın ise, görme kavramına ırksallaştırma sürecinde tanımlayıcı bir özellik kazandırdığı tespit edilmiştir. Bu anlamda, ideolojik olarak farklı düşünseler de özellikle Suriye’den ve Afganistan’dan gelen göçmenler, yerli katılımcılar tarafından, pis, hijyen kurallarına uymayan, kavgacı, hırsız, vatan haini, tacizci, aylak aylak gezen, ayrıcalık tanınan, menfaatçi, nankör ve kaba olarak tanımlanmıştır. İçerleme süreçleri bakımından ise, yine ideolojik aygıtla bağlantılı olarak, genelde, modern düşünceye sahip olduğunu söyleyen katılımcılar için, göçmenlerin “medeni” olmaları yeterli görülmüştür. Muhafazakâr olduğunu söyleyen katılımcılar için göçmenlerin “Müslüman” ve

milliyetçi olduğunu söyleyen katılımcılar için ise "Türk kökenli" olmaları yeterli görülmüştür. Bununla birlikte, beyaz tenli ve mavi gözlü olan göçmenlerin, farklı düşüncede olan hemen, hemen tüm yerli katılımcılar tarafından "Bize benziyorsun" denilmek suretiyle, kabul gördükleri görülmüştür. Bu durum, ırksallaştırma açsından hem biyolojik hem de kültürel özelliklerin etkili olabileceğini göstermektedir.

Çalışma kapsamında tespit edilen, yerli halktan insanların, olağan gördüğü, göçmenler açısından da olağanlaşan, ırkçılık olarak fark edilmeyen, içerleme ve dışlama süreçleri açısından diyalektik bir mantıkla işleyen, ırkçı argümanlar yaratarak göçmenleri sorunsallaştıran, sorunsallaştırma temelinde biyolojik ve kültürel özellikler temelinde ırksallaştıran, baskı aygıtını devreye sokan, ırkçı nedenler kapsamında kurumsallaşmaya neden olan bu mekanizma, gündelik hayatta ırkçılığın var olduğunu göstermiştir.

Sonuç olarak, yerli halktan insanların, göçmenleri, belirli bir ideolojik perspektife bağlı olarak, toplumsal etkileşim düzleminde, vicdan, emek, saygı, korku kavramları üzerinden ırkçı argümanlar üretmek suretiyle sorunsallaştırdıkları ve ırksallaştırma bağlamında olmak üzere, görme biçiminde ırksallaştırdıkları görülmüştür. Toplumsal etkileşim düzleminde gerçekleşen bu ırksallaştırmanın, ırkçı nedenler yaratmak suretiyle baskı aygıtını da devreye soktuğu görülmüştür. Bu kapsamda, baskı aygıtının hareket etmesini sağlayan ırkçı nedenlerin belirli zaman sonra göçmenlerle ilgili çıkartılabilecek kanun veya yönetmelikler temelinde kurumsallaşabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç - Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa* (3. b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi* (3. b.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Akkaş, İ., & Aksakal, İ. (2021). Afgan Göçmenlere Yönelik Tutum ve Algıların Sosyolojik Analizi: Erzincan Örneği. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 41-54.

Akturk, A. (2010). Arabs in Kemalist Turkish Historiography. *Middle Eastern Studies*, 633-653.

Algül, H. (1995). Ensar. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (s. 251-252). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Alp, H. (2018). Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Ayrımcı Ve Ötekileştirici Söylemin Yerel Medyada Yeniden Üretilmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 22-37.

Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları.* İletişim.

Arndt, S. (2017). Rassismus. Eine viel zu lange Geschichte. K. Fereidooni, & M. El içinde, *Rassismuskritik und Widerstandsformen* (s. 29-45). Wiesbaden: Springer VS.

Arslan, E. (2017). Türkiye'de Irkçılık. M. Belge içinde, *Milliyetçilik* (s. 409-413). İstanbul: İletişim.

Atasoy, A., & Demir, H. (2015, Haziran). Suriyeli Sığınmacıların Kırıkhan'a (Hatay) Etikleri. *8*(38), 457-470.

Aykırı. (2021, Ekim 28). *Türk ekonomisiyle dalga geçen Suriyeliler, TikTok'ta "Muz yeme" akımı başlattı!* Aykırı: https://www.aykiri.com.tr/turk-ekonomisiyle-dalga-gecen-suriyeliler-tiktok-ta-muz-yeme-akimi-baslatti/15444/

Bağcılar Belediyesi. (2020). *BAĞCILAR BELEDİYESİ 2020-2024 STRATEJİK PLAN.* İstanbul: Bağcılar Belediyesi.

Balibar, E. (2017). Bir "Yeni-Irkçılık" Var mı? E. Balibar, & I. Wallerstein içinde, *Irk Ulus Sınıf* (s. 27-40). İstanbul: Metis.

Başaran, D. (2018, Kasım 9). *Dünyada Yükselen Sağ Popülizm ve Brezilya Seçimleri.* ANKASAM: https://www.ankasam.org/dunyada-yukselen-sag-populizm-ve-brezilya-secimleri/

Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki Yabancılar.* İstanbul: Ayrıntı.

Bayır, K. D., & Aksu, F. (2020). Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine: Türkiye'de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 8*(2), 324-256.

BBC. (2020, Mart 3). *Mülteci krizi: Türkiye ile AB arasındaki 'göçmen anlaşması' neleri kapsıyordu?* BBC NEWS Türkiye: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51724776

Bernasconi, R. (2018). *Irk Kavramını Kim icat Etti?* İstanbul: Metis.

Biskamp, F. (2017). Rassismus, Kultur und Rationalität Drei Rassismustheorien in der kritischen Praxis. *PERIPHERIE* , 271-296.

Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2016). *Düşünümsel bir Antropoloji için Cevaplar* (Cilt 8). İstanbul: İletişim.

Buchna, J. (2019). *Organisationale Deutungsmuster im Kontext Schule, Migration und Rassismus.* Wiesbaden: Springer VS.

Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı* (1. b.). (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Dü) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Charmaz, K., & Mitchell, R. (2007). Grounded Theory in Ethnography. P. Atkinson, A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland, & L. Lofland içinde, *Handbook of Ethnography* (s. 160-174). London: SAGE Publications Ltd.

CHP. (2021, Temmuz 16). *CHP LİDERİ KILIÇDAROĞLU: "SURİYELİ KARDEŞLERİMİZİ, HUZUR İÇİNDE KENDİ ÜLKELERİNE GÖNDERECEĞİZ"*. CHP: https://chp.org.tr/haberler/chp-lideri-kilicdaroglu-suriyeli-kardeslerimizi-huzur-icinde-kendi-ulkelerine-gonderecegiz

Cumhuriyet. (2022, Şubat 5). *SODEV'den 'Suriyelilere Bakış' araştırması: 'Ülkelerine geri dönmeliler' diyen AKP'lilerin oranı yüzde 42.6.* Cumhuriyet: https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/sodevden-suriyelilere-bakis-arastirmasi-ulkelerine-geri-donmeliler-diyen-akplilerin-orani-yuzde-426-1905421

Çelik, E. (2020, Haziran 6). *Türkiye'deki siyahlara sorduk: Irkçılık yaşıyor musunuz?* Hurriyet: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiyedeki-siyahlara-sorduk-irkcilik-yasiyor-musunuz-41535089

Dashti, Z. (2021). AFGANİSTAN'DA TALİBAN'IN İKTİDARA GELMESİ İLE YAŞANAN İÇ VE DIŞ GÖÇ KRİZİ. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 8*(4), 381-403.

Doğan , N., Süleymanoğlu-Kürüm, R., Bekâroğlu, E., & Cin, M. (2020). *İstanbul Göç Araştırması.* İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

DW. (2020, Şubat 28). *Türkiye'deki mülteciler sınır kapılarına yöneliyor*. DW: https://www.dw.com/tr/türkiyedeki-mülteciler-sınır-kapılarına-yöneliyor/a-52568694

Elias, N. (1978). Zum Begriff des Alltags. K. Hammreich, & M. Klein içinde, *Materialien zur Soziologie des Alltags* (s. 22-29). Opladen: Westdeutscher Verlag GmbH.

Erdoğan, M. (2014). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması.* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmalar Merkezi-HUGO Yayınları.

Erdoğan, M. (2015). Türkiye'ye Kitlesel Göçlerde Son ve Dev Dalga: Suriyeliler. M. Erdoğan, & A. Kaya içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi - 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 317-342). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. (2017). *"Kopuş'tan "Uyum"a Kent Mültecileri, Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği.* İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Erdoğan, M. (2017). *6 yılında Türkiye'deki Suriyeliler: Sultanbeyli Örneği.* İstanbul: Sultabeyli Belediyesi; Mülterciler Derneği; Welt Hungerhilfe; Aksoy Araştırma.

Erdoğan, M. (2019). *Suriyeliler Barometresi 2019.* Ankara: Orion Kitabevi.

Ergün, N. (2006). Gentrification Kurumlarının İstanbul'da Uygulanabilirliliği. D. Behar, & T. İslam içinde, *İstanbul'da "Soylulaştırma"* (s. 15-30). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Essed, P. (2005). Everyday Racism: A New Approach to the Study of Racism. P. Essed , & D. Goldberg içinde, *Race Critical Theories* (s. 176-192). Hong Kong: Blackwell Publishing.

Etimoloji Türkçe. (2022, Nisan 4). *Irk*. Etimoloji Türkçe: http://www.etimolojiturkce.com/kelime/ırk

Farwick, A. (2012). Segregation. F. Eckhardt içinde, *Handbuch Stadtsoziologie*. Wiesbaden: Springler.

Flick, U. (2016). *Qualitative Sozialforschung* (7 b.). Hamburg: Rohwolt Taschenbuch Verlag.

Gazeteduvar. (2020, Kasım 25). *Prof. Erdoğan: Mülteci karşıtlığı sosyal kırılmaya neden olabilir*. Gazeteduvar: https://www.gazeteduvar.com.tr/prof-erdogan-multeci-karsitligi-sosyal-kirilmaya-neden-olabilir-haber-1505473

Gazeteduvar. (2022 , Şubat 17). *Süleyman Soylu: Şam civarından gelenlere geçici koruma vermeyeceğiz*. Gazeteduvar: https://www.gazeteduvar.com.tr/suleyman-soylu-sam-civarindan-gelenlere-gecici-koruma-vermeyecegiz-haber-1553568

Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014, Aralık 24). Mevzuat: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf

Geisen , T., Riegel, C., & Yildiz, E. (2017). Unterschiedliche Perspektiven auf Migration, Stadt und Urbanität. T. Geisen, C. Riegel, & E. Yildiz içinde, *Migration, Stadt und Urbanität* (s. 3-16). Wiesbaden: Springer VS.

Geulen, C. (2007). *Geschichte des Rassismus,*. München: Verlag C. H. Beck.

Ghorashi, H. (2017). Rassismus und der „undankbare Andere“ in den Niederlanden. K. Fereidooni, & M. El içinde, *Rassismuskritik und Widerstandsformen* (s. 61-80). Wiesbaden: Springer VS.

Giddens, A. (2016). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı.

Glasze, G., & Pott, A. (2014). *Räume der Migration und der Migrationsforschung*. Hannover: Forschungsberichte der ARL 3.

Göç İdaresi. (2022, Mayıs 2). *Göç Tarihi*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi

Göç İdaresi. (2022, Mayıs 4). *Düzensiz Göç İstatistikleri*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler

Göç İdaresi. (2022, Mayıs 4). *Geçici Koruma*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638

Göç İdaresi. (2022, Mayıs 4). *İkamet İzinleri*. T.C İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri

Göç İdaresi. (2022, Mayıs 4). *İkamet İzni Çeşitleri*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: https://www.goc.gov.tr/ikamet-izni-cesitleri

Göç İdaresi. (2022, Mayıs 4). *Uluslararası Koruma*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma

Göç İdaresi. (2022, Mayıs 5). *Uluslararası Koruma İstatistikleri*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler

Göç İdaresi. (Mayıs, 4 2022). *İkamet İzni Çeşitleri*. T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı: https://www.goc.gov.tr/ikamet-izni-cesitleri

Gökçe, H. (2022, ŞUBAT 24). *Mahallelerde yabancı oranı yüzde 25'i geçmeyecek*. DÜNYA: https://www.dunya.com/gundem/mahallelerde-yabanci-orani-yuzde-25i-gecmeyecek-haberi-649921

Grotjahn, H. (2018). Gesellschaftliche Ein- und Ausgrenzung. Der soziologische Diskurs. E.-U. Huster, J. Boeckh , & H. Grotjahn içinde, *Handbuch Armut und soziale Ausgrenzung* (Cilt 3, s. 59-77). Wiesbaden: Springer VS.

Gül, D. (2020, Şubat 29). *Göçmenleri İstanbul'dan sınır kapılarına ücretsiz taşıyan otobüsleri kim tuttu tartışması*. Euronews: https://tr.euronews.com/2020/02/28/gocmenleri-istanbul-dan-sinir-kapilarina-ucretsiz-tasiyan-otobusleri-kim-tuttu

Gül, M. (2011). *Modern İstanbul'un Doğuşu.* İstanbul: Sel.

Gürsel, K. (2019, Ağustos 3). *İktidar, Suriyelilerle baş başa, karşı karşıya*. Diken: http://www.diken.com.tr/iktidar-suriyelilerle-bas-basa-karsi-karsiya/

Güven, B. (2019, Temmuz 28). *Banu Güven: "Suriyeliler Defolsun" eşittir "Türken Raus"*. T24: https://t24.com.tr/haber/banu-guven-suriyeliler-defolsun-esittir-turken-raus,832535

Gzt. (2022, Şubat 17). *İçişleri Bakanı'ndan açıkladı: Afganları göndermeye başladık*. Gzt: https://www.gzt.com/jurnalist/icisleri-bakanindan-acikladi-afganlari-gondermeye-basladik-3603815

Habertürk. (2022, Nisan 22). *Suriyelilerin 'bayram izni' kısıtlandı, sadece 2 gruba hak tanındı*. Habertürk: https://www.haberturk.com/son-dakika-suriyelilerin-bayram-izni-kisitlandi-kimler-gecis-yapabilecek-3416964

Hahn, S. (2012). *Historische Migrationsforschung.* Frankfurt/New York: Campus Verlag.

Hall, S. (1998). Yerel ve Küresel. A. D. King içinde, *Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi* (s. 40-61). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Heckmann, F. (2005). *Ghettobildung in der Großstadt? Aspekte sozialräumlicher Integration.* Bamberg: Europäisches forum für migrationsstudien.

Held, J. (2015). Rassismus, Ausgrenzung und Integration in Europa nach 1989*. G. Drews-Sylla, & R. Makarsk içinde, *Neue alte Rassismen?* (s. 29-44). Bielefeld: transcript Verlag.

Hergüvenç, B. (2020). 89 Bulgaristan Göçmenlerinin Kimlik Kurguları Üzerinden Şehre Uyum Pratikleri: Sakarya Örneği. *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, 35-62.

Hoa Anh Mai, H. (2016). Was ist Rassismus? Was ist Alltagsrassismus? M. Detzner, A. Drücker, & S. Seng içinde, *Rassismuskritik* (s. 12-18). Düsseldorf: Informations- und Dokumentationszentrum für Antirassismusarbeit e.V. .

Hoesch, K. (2018). In *Migration und Integration* (1 Ausg.). Wiesbaden: Springer VS.

Hollifield, J. (2003). Offene Weltwirtschaft und nationales Bürgerrecht: das liberale Paradox. D. Thranhardt, & U. Hunger içinde, *Migration im Spannungsfeld von Globalisierung und Nationalstaat* (s. 35-57). Wiesbaden: Westdeutscher Verlag/GWV Fachverlage GmbH.

Hund, D. (2007). *Rassismus.* Bielefeld: Transcript Verlag.

Hurriyet. (2016, Mart 8). *Başbakan Davutoğlu: Avrupa ile vize muafiyeti Haziran ayında başlayacak*. Hurriyet Gazetesi: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-davutoglu-avrupa-ile-vize-muafiyeti-haziran-ayinda-baslayacak-40065589

Hussy, W., Schreier, M., & Echterhoff, G. (2013). *Forschungsmethoden.* Berlin: Springer-Verlag .

Independent. (2021, Ağustos 18). *CHP'den "sınır namustur" kampanyası*. Independent: https://www.independentturkish.com/node/400721/chpden-sınır-namustur-kampanyası

Işık, O., & Pınarcıoğlu, M. (2015). *Nöbetleşme Yoksulluk* (10 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

İçduygu, A. (2010). Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arkaplanı: Küreselleşen Dünyada Ulus-Devleti İnşa Etmek ve Korumak. B. Push, & T. Wilkoszewski içinde, *Türkiye'ye Uluslararası Göç* (s. 17-40). İstanbul: Kitap Yayınevi.

İçduygu, A. (2015). Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları içinde "Transit Göç". M. Erdoğan, & A. Kaya içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi* (s. 279-294). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere.* İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi .

İnan, C. (2016). Türkiye'de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi, 2*(3), 10-33.

İnanç, H., & Yazıcı, B. (2018). Bulgaristan'dan Türkiyeye Göçler, Bulgaristan Diasporası ve Uluslaşma. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences,* 77-93.

İNGEV. (2019, 8 5). *İNGEV'den Suriyeli Algı Araştırması* . İNGEV İnsani Gelişme Vakfı: https://ingev.org/bulten/ingevden-suriyeli-algi-arastirmasi/

İpek, N. (2015). *Fetihten Cumhuriyet'e İstanbul'a Yönelik Göçler*. Büyük İstanbul Tarihi: https://istanbultarihi.ist/assets/uploads/pdf/fetihten-cumhuriyete-istanbula-yonelik-gocler-96.pdf

İskan Kanunu. (1934, Haziran 21). Resmi Gazete: https: //www.resmigazete.gov.tr /arsiv/ 2733.pdf

İstanbul Valiliği. (2022, Mayıs 4). *Basın Açıklaması*. T.C. İstanbul Valiliği: http://www.istanbul.gov.tr/basin-aciklamasi202232

Jäggi, C. (2016). *Migration und Flucht.* Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden .

Janowitz, K. (2009). Netnographie - Ethnographische Methoden im Internet und posttraditionelle Vergemeinschaftungen Janowitz, Klaus M. *Tagungsband zur Wissensorganisation '09 "Wissen - Wissenschaft - Organisation* (s. 1-9). Bonn: 12. Tagung der Deutschen ISKO.

Kadıköy Belediyesi. (2014). *Mekansal Stratejik Plan - Mevcut Durum Raporu.* İstanbul: Kadıköy.

Karacay , A. (2022). 70. Yılında 1951 Cenevre Sözleşmesini Yeniden Değerlendirmek. A. Karacay, E. Ürgen, F. Çoban, & Z. Ürgen içinde, *70. Yılında 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi* (s. 8-22). İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği (GAR).

Karasu, M. (2016). Şanlıurfa'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3*(2), 995-1014.

Karpat, K. (2015). Türkiye'nin Göç Tarihi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Kavak, İ. (2020). Türkiye'nin Geri Gönderme Politikası ve Suriyeli Sığınmacılar. *İNSAMER,* 1-5.

Kavukçuoğlu, D. (2015). *Moda'da Gezinti* (Cilt 3). İstanbul: Can Yayınları.

Kaya, A., & Kıraç, A. (2016). *İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere ilişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu.* Değerlendirme Raporu, Hayata Destek, İstanbul.

Keneş, H. (2015). *Yeni Irkçılığın "Kirli" Ötekileri.* Ankara: Dipnot.

Keneş, H. (2018). İdeolojik Bir İnşa Olarak Yeni Irkçılık: Günümüz Irkçılığını Tartışmak, Anlamak ve Adlandırmak. Ü. Doğanay içinde, *Ayrımclığın Yüzleri* (s. 39-62). Ankara: Kapasite Geliştirme Derneği.

Klokatova, S. (2010). *Die EU in Bewegung - Migration aus den neuen Mitgliedsstaaten der Europaeischen Union in die Bundesrepublik Deutschland.* Berlin: Osteuropa-Institut der Freien Universitaet Berlin.

Kozinets, R. (2010). *Netnography* . London: SAGE Publications Ltd.

Kurtuluş, H. (2005). Giriş. H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* (s. 9-24). İstanbul: Bağlam.

Kümbetoğlu, B. (2020). *Niteliksel Araştırmalarda Analiz.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Leghtas, I. (2019). *Türkiye'deki Mülteciler İçin Güvensiz Bir Gelecek.* Refugees International.

Leiprecht, R. (2001). *Alttagsrassismus.* Münster: Waxmann.

Liebig, A. (2014, Haziran 16). *"Respekt verschaffen, Recht verschaffen: Respekt und Gerechtigkeit"*. Soziologieblog: https://soziologieblog.hypotheses.org/6975

Luedtke, J. (2007). Globaler Wandel: Nationalstaaten und nationale Gesellschaften unter Druck. I. Bemerburg, & A. Niederbacher içinde, *Die Globalisierung und ihre Kritik(er)* (s. 40-56). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Maksudyan, N. (2016). *Türklüğü Ölçmek* (Cilt 3). İstanbul: Metis.

Matzner, A. (2018). *Informelle Gespräche in Jugendämtern.* Wiesbaden: Springer VS.

Meier, S. (2018). Third Places. Orte sozialer Inklusion im Kontext digitaler Kommunikation und Kommerzialisierung öffentlicher Räume. N. Berding, W.-D. Bukow , & K. Cudak içinde, *Die kompakte Stadt der Zukunft* (s. 127-139). Wiesbaden: Springer VS.

Messerschmidt , A., Espahangizi , K., & Pugatsch, D. (2017). *Rassismus in der Mitte der Gesellschaft.* Zürich: Stadt Zürich Stadtentwicklung Integrationsförderung.

Miles, R. (2000). *Irkçılık.* İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Mörth, I., & Ziegler, M. (1990). Pendelbewegung oder Brückenschlag zwischen Mikro- und Makro-Ufer der Soziologie. *Zeitschrift f. Soziologie*, 88-111.

Mühe, M. (2017). *Rassistische Diskurse im Einwanderungsland Deutschland.* Berlin: Center for North African and Middle Eastern Politics.

Müller-Schneider, T. (2000). *Zuwanderung in westliche Gesellschaften.* Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH.

Neuman, W. (2016). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri* . Ankara: YayınOdası.

Nuscheler, F. (2004). *Internationale Migration* . Wiesbaden 2004: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Oğuz, C. (2019). SURİYELİ SIĞINMACILARA YÖNELİK TEPKİNİN SOSYAL MEDYADAKİ TEMSİLİ: HASHTAGLERDE NEFRET SÖYLEMİ. *AL FARABI 6th International Conference on Social Sciences* (s. 64-75). Adana: Farabi Publishing House.

Oran, B. (2020, Haziran 11). *Türkiye'de ırkçılık yok ama, Yeni Irkçılık her zerremizde*. Agos: http://www.agos.com.tr/tr/yazi/24156/turkiyede-irkcilik-yok-ama-yeni-irkcilik-her-zerremizde

Özsan, G. (2019). *Cinsiyet, Dükkan ve Semt: Moda'nın Esnaf Kadınları*. İstanbul: Libra.

Öztürk, F. (2021, Ağustus 13). *Altındağ olayları: 'Battalgazi'de Suriyeliler ekonomik olarak çok güç kazandılar, mahalledeki rahatsızlık ondan'*. BBC NEWS TÜRKÇE: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58205315

Park , R., & Burgess, E. (2018). *Şehir* (Cilt 3). Ankara: Heretik.

Parnreiter, C. (2000). Theorien und Forschungsansätze zu Migration. K. Husa , C. Parnreiter, & I. Stacher içinde, *Internationale Migration: Die globale Herausforderung des 21. Jahrhunderts?* (s. 25-53). Frankfurt a. M.

Pusch, B., & Wilkoszewski, T. (2010). Önsöz. B. Pusch, & T. Wilkoszewski içinde, *Türkiye'ye Uluslararası Göç - Toplumsal Koşullar, Bireysel Yaşamlar* (s. 8-13). İstanbul: Kitap Yayınevi Ltd.

Rommelspacher, B. (1995). *Dominanzkultur.* Berlin: Orlanda Frauenverlag GmbH.

Schneider, U. (2021, Nisan 30). *„Wir haben eine neue und schlimme Form der Ausgrenzung“*. Deutschlandfunk: https://www.deutschlandfunk.de/armut-und-corona-wir-haben-eine-neue-und-schlimme-form-der-100.html

Sennett, R. (2019). *Saygı* (Cilt 5). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Siebel, W. (2015). *Die Kultur der Stadt.* Berlin: Suhrkamp .

Sputniknews. (2021, Ağustos 18). *CHP Genel Merkezi'ne 'Sınır namustur' pankartı asıldı*. SPUTNIK: https://sputniknews.com.tr/20210818/chp-genel-merkezine-sinir-namustur-pankarti-asildi-1048126334.html

Sputniknews. (2019, Kasım 9). *Erdoğan: 'Suriyeliler gitsin' diyenlere eyvallah edemeyiz.* Sputniknews: https://tr.sputniknews.com/turkiye/201911091040589066-erdogan-suriyeliler-gitsin-diyenlere-eyvallah-edemeyiz/

Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory.* Sage Publications, Inc.

Şeker, M. (2011). *İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması.* İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Şimşek, D. (2018). Göç ve Irk Temelli Ayrımcılık. *Uluslararası Ayrımcılık Konferansı* (s. 39-53). İstanbul: Eşit Haklar İçin İzleme Derneği.

Terkessidis , M. (2004). *Die Banalität des Rassismus.* Bielefeld: Transcript .

Thomas, S. (2019). *Ethnografie.* Wiesbaden: Springer VS.

Thome, H., & Terpe, S. (2012). Das Gewissen – (k)ein Thema für die Soziologie? *Zeitschrift für Soziologie*, 258–276.

Trthaber. (2021, Ağustos 18). *13 bini Afgan, 37 bin düzensiz göçmen sınır dışı edildi*. TRTHABER: https://www.trthaber.com/haber/turkiye/13-bini-afgan-37-bin-duzensiz-gocmen-sinir-disi-edildi-601913.html

Trthaber. (2021, Ağustos 14). *13 bini Afgan, 37 bin düzensiz göçmen sınır dışı edildi*. TRTHABER: https://www.trthaber.com/haber/turkiye/13-bini-afgan-37-bin-duzensiz-gocmen-sinir-disi-edildi-601913.html

TÜİK. (2022, Mart 9). *31 Aralık 2021 Tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (Adnks) Sonuçları.* Türkiye İstatistik Kurumu: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500

Tümtaş, M. (2020). *Nöbetleşe Dışlama.* İstanbul: İletişim.

Türk Dil Kurumu. (2022, Mayıs 7). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Türk Dil Kurumu: https://sozluk.gov.tr

UNCHR. (2022, Mayıs 2). *Sığınmacılar*. UNHCR BM Mülteci Örgütü: https://www.unhcr.org/tr/siginmacilar

UNHCR. (2020, Kasım 1). *Türkiye'deki Mülteciler ve Sığınmacılar*. UNHCR BM Mülteci Örgütü: https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar

UNHCR. (2022, Mayıs 2). *UNHCR: Küresel Yerinden Edilme, On Yıldır Artan Eğilimi Aşarak Başka Bir Rekor Kırdı*. UNHCR BM Mülteci Örgütü: https://www.unhcr.org/tr/35627-forced-displacement-hit-record-high-in-2021-with-too-few-able-to-go-home.html

Vogelpohl, A. (2012). *Urbanes Alltagsleben.* Wiesbaden: Springer VS.

Xypolia, I. (2016). Racist Aspects of Modern Turkish Nationalism. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 111-124.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013, Nisan 11). Mevzuat: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf

Yazıcı, T. (2016). Yeni Medyanın Nefret Dili: Suriyeli Mültecilerle İlgili Ekşi Sözlük Örneği. *Global Media Journal*, 115-136.

Yeniçağ Gazetesi. (2021, Ağustos 10). *Afganlar geçen yıl İstanbul Moda'da Taliban bayrağı açmıştı. Bakalım yeni gelenler ne yapacak?* Yenicağ Gazetesi: https://www.yenicaggazetesi.com.tr/daha-once-gelen-afganlar-istanbul-modada-taliban-bayragi-acmisti-bakalim-yeni-gelenler-ne-yapacak-467915h.htm

Yıldırımalp, S., İslamoğlu, E., & İyem, C. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma. *Bilgi*, s. 107-126.

Yıldız, E. (2020). Kent Götür- Göç Rejiminden Çok Yurtlu Gündelik Pratiğe. Y. Ahi, M. Gültekin, & M. Açıkgöz içinde, *Göç ve Kent* (s. 25-41). Ankara: Nika Yayınevi.

Zürcher, E. J. (2017). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Cilt 34). İstanbul: İletişim.

EKLER

Ek 1: İstanbul'un Bağcılar İlçesinde Derinlemesine Görüşme Yapılan Katılımcılar

Katılımcı No	Adı	Mahalle	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	Bağcılar'da bulunma süresi	Statü	Köken-Geldiği Yer
1	Eşref	Yıldıztepe	Erkek	50	Lise	Kargocu	6	Türk Vatandaşı	Sivas
2	Kemal	Yenigün	Erkek	65	Orta	İnşaatçı	52	Türk Vatandaşı	Trabzon
3	Muhammed	Yenigün	Erkek	27	Lis	Mobilyacı	7	Geçici Koruma	Suriye-Halep-Arap kökenli
4	Ali	Yenigün	Erkek	50	Lise	Güvenlikçi	15	Türk Vatandaşı	Bayburt
5	Metin	Kazım Karabekir	Erkek	47	İlkokul	Serbest meslek	20	Türk Vatandaşı	Malatya
6	Ayla	Yenigün	Kadın	57	İlkokul	Ev hanımı	20	Türk Vatandaşı	Niğde
7	Murat	Yıldıztepe	Erkek	35	Lise	Esnaf	35	Türk Vatandaşı	Kastamonu
8	Veli	Yenigün	Erkek	41	İlkokul	Temizlik görevlisi	41	Türk Vatandaşı	Antalya
9	Mehtap	Yıldıztepe	Kadın	29	Üniversite	Öğretmen	29	Türk Vatandaşı	Trabzon
10	Mahmut	Yenigün	Erkek	56	Ortaokul	Esnaf	7	Geçici Koruma	Suriye-Halep-Türkmen kökenli
11	Sevim	Yeni	Kadın	31	Lise	Reyon görevlisi	31	Türk Vatandaşı	Kastamonu
12	Mustafa	Yenigün	Erkek	26	Üniversite	Dış ticaret personeli	7	Geçici Koruma	Suriye-Halep-Türkmen kökenli
13	Fawad	Yenigün	Erkek	24	Yüksekokul	Web tasarımcı	5	Geçici Koruma	Suriye-Şam-Arap kökenli
14	Rahmet	Yeni	Erkek	15	İlkokul	Fırıncı	1	Düzensiz	Afganistan
15	Ali	Yeni	Erkek	29	Ortaokul	Tekstil çalışanı	1	Düzensiz	İran
16	Kristina	Yeni	Kadın	40	Üniversite	Tekstil çalışanı	2	Oturum İzni	Gürcistan
17	Azat	Yeni	Erkek	32	İlkokul	Tekstil çalışanı	18	Türk Vatandaşı	Diyarbakır
18	Rizwan	Yenigün	Erkek	25	İlkokul	Fırıncı	1	Düzensiz	Pakistan
19	Ahmet	Yenigün	Erkek	50	Lise	Esnaf	50	Türk Vatandaşı	Kastamonu
20	Sercan	Merkez	Erkek	45	Üniversite	Serbest meslek	45	Türk Vatandaşı	Erzurum
21	Metin	Sancaktepe	Erkek	51	Lise terk	Serbest meslek	51	Türk Vatandaşı	Sivas
22	Ahmet	Yenigün	Erkek	28	Meslek lisesi	İnşaat-Hizmet sektörü	8	Geçici Koruma	Suriye-Halep
23	Aisara	Yeni	Kadın	29	Yüksekokul	Tekstil çalışanı	3	Oturum İzni	Özbekistan
24	Aida	Yeni	Erkek	25	Lise	Tekstil çalışanı	3	Oturum İzni	Özbekistan
25	Feruza	Yeni	Kadın	26	Yüksekokul	Tekstil çalışanı	4	Oturum İzni	Özbekistan
26	Ahmet	Kirazlı	Erkek	40	Meslek lisesi	Serbest meslek	4	Oturum İzni	Fas
27	Samet	Çınar	Erkek	45	Lise	Otel çalışanı	45	Türk vatandaşı	Çankırı
28	Kemal	Çınar	Erkek	40	Lise	Kalıpçı	40	Türk vatandaşı	Erzurum
29	Selim	İnönü	Erkek	60	İlkokul	Emekli	40	Türk vatandaşı	Sivas
30	Salih	Çınar	Erkek	62	İlkokul	Esnaf	40	Türk vatandaşı	Malatya
31	Ferhan	Çınar	Erkek	40	Lise	Serbest meslek	40	Türk vatandaşı	Tokat
32	Cengiz	Çınar	Erkek	38	Üniversite	Serbest meslek	38	Türk vatandaşı	Kırklareli
33	Yusuf	Yenigün	Erkek	46	Lise	Serbest meslek	46	Türk vatandaşı	Trabzon
34	Ahmed	Çınar	Erkek	58	Ortaokul	Esnaf	7	Geçici Koruma	Suriye-Halep-Arap kökenli
35	Hatice	Çınar	Kadın	46	İlkokul	Ev hanımı	7	Geçici Koruma	Suriye-El-Bab-Türkmen kökenli
36	Aabid	Çınar	Erkek	25	Yüksekokul	Esnaf	1	Geçici Koruma	Suriye-Halep-Arap kökenli
37	Enes	Çınar	Erkek	48	Lise	Esnaf	7	Geçici Koruma	Suriye-Halep-Arap kökenli
38	Başar	Çınar	Erkek	31	Lise	Emlakçı 'da çalışan	6	Geçici Koruma	Suriye-Halep-Arap kökenli
39	Cemal	Çınar	Erkek	40	Yüksekokul	Esnaf	9	Geçici Koruma	Suriye-Şam-Arap kökenli
40	Enis	Çınar	Erkek	34	Lise	Esnaf	6	Geçici Koruma	Suriye-Halep-Arap kökenli
41	Faris	Çınar	Erkek	23	Ortaokul	Tekstil çalışanı	7	Geçici Koruma	Suriye-Halep-Arap kökenli
42	Kamal	Çınar	Erkek	26	Ortaokul	Esnaf	7	Geçici Koruma	Suriye-Halep-Arap kökenli
43	Hızır	Çınar	Erkek	45	Üniversite	Dış hekimi	10	Türk Vatandaşı	Hatay

Ek 2: İstanbul'un Kadıköy İlçesinde Derinlemesine Görüşme Yapılan Katılımcılar

Katılımcı No	Adı	Mahalle	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	Kadıköy'de bulunma süresi	Statü	Köken-Geldiği Yer
1	Sabiha	Caferağa Mah.	Kadın	60	Üniversite	Emekli	60	Türk Vatandaşı	Kadıköy
2	Aylin	Caferağa Mah.	Kadın	30	Yükseklisans	Ekonomist	30	Türk Vatandaşı	Kadıköy
3	Ahmet	Fikirtepe Mah.	Erkek	68	İlkokul	Ayakkabı tamircisi	50	Türk Vatandaşı	Urfa
4	Şükrü	Fikirtepe Mah.	Erkek	60	İlkokul	Taksici	45	Türk Vatandaşı	Akyazı
5	Rahmi	Fikirtepe Mah.	Erkek	70	İlkokul	Emekli	50	Türk Vatandaşı	Sivas
6	Hikmet	Fikirtepe Mah.	Erkek	45	Yüksekokul	Esnaf-Lokantacı	45	Türk Vatandaşı	Giresun
7	Tayfur	Fikirtepe Mah.	Erkek	53	Lise	Galerici	53	Türk Vatandaşı	Ordu
8	Nail	Fikirtepe Mah.	Erkek	56	Lise	Gıda toptancısı	56	Türk Vatandaşı	Fatih-Selanik göçmeni
9	Zeki	Fikirtepe Mah.	Erkek	64	İlkokul	Emekli	40	Türk Vatandaşı	Urfa
10	Mehmet	Fikirtepe Mah.	Erkek	72	İlkokul	Emekli	67	Türk Vatandaşı	Yozgat
11	Sadık	Fikirtepe Mah.	Erkek	48	İlkokul	Esnaf	48	Türk Vatandaşı	Çankırı
12	Leyla	Fikirtepe Mah.	Kadın	50	İlkokul	Esnaf	50	Türk Vatandaşı	Urfa
13	Kenan	Fikirtepe Mah.	Erkek	36	Ortaokul	Esnaf	36	Türk Vatandaşı	Ordu
14	Hasan	Rasimpaşa Mah.	Erkek	60	İlkokul	Esnaf	30	Türk Vatandaşı	Diyarbakır
15	Mehmet	Rasimpaşa Mah.	Erkek	64	Ortaokul	Esnaf	9	Türk Vatandaşı	Kastamonu
16	Timur	Rasimpaşa Mah.	Erkek	60	Lise	Esnaf	60	Türk Vatandaşı	İstanbul
17	Anwar	Rasimpaşa Mah.	Erkek	45	Lise	Lokanta çalışanı	6	Oturma İzni	Özbekistan
18	Arda	Rasimpaşa Mah.	Erkek	30	Yüksekokul	Kurye	30	Türk Vatandaşı	Kadıköy
19	Tugay	Rasimpaşa Mah.	Erkek	55	Lise	Kargo	15	Türk Vatandaşı	Afyon
20	Aliye	Rasimpaşa Mah.	Kadın	50	Lise	Kargo	13	Türk Vatandaşı	Ordu
21	Negehan	Caferağa Mah.	Kadın	21	Üniversite öğrencisi	Öğrenci	21	Türk Vatandaşı	Bursa
22	Sanjar	Fikirtepe Mah.	Erkek	35	Lise	Esnaf	15	Oturma İzni	Afganistan-Özbek kökenli
23	Mashhur	Fikirtepe Mah.	Erkek	40	Lise	Fırıncı	3	Oturma İzni	Özbekistan
24	Umijon	Fikirtepe Mah.	Erkek	28	Lise	Oto servis çalışanı	1	Oturma İzni	Özbekistan
25	Temel	Fikirtepe Mah.	Erkek	50	İlkokul	Kıraathanede çaycı	40	Türk Vatandaşı	Rize
26	Akın	Caferağa Mah.	Erkek	55	Üniversite	Esnaf	50	Türk Vatandaşı	Kadıköy
27	Barış	Caferağa Mah.	Erkek	17	Lise	Öğrenci	17	Türk Vatandaşı	Kadıköy
28	Akçan	Rasimpaşa Mah.	Erkek	25	Doktora	Öğrenci	2	Öğrenci Oturma İzni	Iran
29	Heerad	Rasimpaşa Mah.	Erkek	22	Üniversite öğrencisi	Öğrenci	3	Öğrenci Oturma İzni	Iran
30	İgor	Rasimpaşa Mah.	Erkek	22	Üniversite öğrencisi	Öğrenci	3	Öğrenci Oturma İzni	Rusya
31	Agahan	Rasimpaşa Mah.	Erkek	22	Üniversite öğrencisi	Öğrenci	3	Öğrenci Oturma İzni	Azerbaycan
32	Hedayat	Rasimpaşa Mah.	Erkek	23	Üniversite öğrencisi	Öğrenci	3	Öğrenci Oturma İzni	İran
33	Rüstem	Fikirtepe Mah.	Erkek	26	Lise	Kurye	1	Oturma İzni	Özbekistan
34	Orifjon	Fikirtepe Mah.	Erek	28	Lise	Kurye	1	Oturma İzni	Özbekistan
35	Hasan	Fikirtepe Mah.	Erkek	56	Lise	İnşaatçı	40	Türk Vatandaşı	Trabzon
36	Sinan	Rasimpaşa Mah.	Erkek	74	Üniversite	Mimar	74	Türk Vatandaşı	Kadıköy
37	Nazım	Caferağa Mah.	Erkek	80	Üniversite	Emekli	80	Türk Vatandaşı	Kadıköy

Ek 3: Bağcılar'daki Netnografik Çalışma

Grup, Sayfa adı veya	İçeriklerin Kaynağı	Konusu	Kodu
Bağcılar, Esenler, Merter, Zeytinburnu, bölgesindeki Suriyeli göçmenlerin alışveriş platformu	https://www.facebook.com/groups/618624324951443	Suriyeli göçmenlere hitap eden, genelde ikinci el eşyaların satıldığı alışveriş platformu	(Suriyeli Alışveriş Platformu, 1)

Ek 4: Kadıköy'deki Netnografik Çalışma

Grup veya Sayfa adı	İçeriklerin Kaynağı	Konusu	Kodu
Moda Bülten	https://www.facebook.com/groups/1936818426647894/permalink/2905151033147957/	Pandemi -Gürültü	(Moda Bülteni, 1)
Moda Bülten	https://www.facebook.com/groups/1936818426647894/permalink/2899453737051020	Caddebostan-Sahil	(Moda Bülteni, 2)
Yaşanacak Bir Moda	https://www.facebook.com/groups/1619834531629995/permalink/2052155781731199/	Göçmenler	(Yaşanacak Bir Moda, 3)
Yaşanacak Bir Moda	https://www.facebook.com/groups/1619834531629995/permalink/2276632475950194/	Göçmenler	(Yaşanacak Bir Moda, 4)
Yaşanacak Bir Moda	https://www.facebook.com/groups/1619834531629995/permalink/2875557982724304/	Göçmenler	(Yaşanacak Bir Moda, 5)
Yaşanacak Bir Moda	https://www.facebook.com/groups/1619834531629995/permalink/2723264137953690/	Gürültü-Değişim	(Yaşanacak Bir Moda, 6)
Moda Bülten	https://www.facebook.com/groups/1936818426647894/permalink/2792485821081146/	Moda Kimliği	(Moda Bülten, 7)
Moda Bülten	https://www.facebook.com/groups/1936818426647894/permalink/3076187332710992/	Göçmenler Irkçılık	(Moda Bülten, 8)

Ek 5: Görüşme Formu

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ DOKTORA PROGRAMI

GÜNDELİK HAYATTA IRKÇILIK: KADIKÖY VE BAĞCILAR ÜZERİNE NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA

GÖRÜŞME ÇERÇEVESİ

G-Kodu:
Görüşmenin kimle yapıldığı:
Görüşmenin kim tarafından yapıldığı:
Görüşme tarihi:
Görüşmenin saati ve süresi:
Görüşmenin yapıldığı yer:

Tanıtım

Merhaba ben Maltepe Üniversitesi Sosyoloji Doktora öğrencisiyim. Gündelik hayattaki ırkçılığın incelenmesi amacıyla, İstanbul'un Bağcılar ilçesindeki yerel ve geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmen ve Kadıköy ilçesindeki yerel ve yabancı katılımcılara, gündelik hayat çerçevesinde Suriyeli göçmenlerin ırkçılığı ne şekilde deneyimlediklerine, neyi ırkçılık olarak görüp görmediklerine ve hangi durumlarda ırkçılığa karşı direnç gösterdiklerine ayrıca ev sahibi toplum açısından belirli pratiklerin hangi kültürel arka planından ortaya konulmaya ve meşrulaştırılmaya çalışıldığına ve söz konusu pratikleri ırkçılık olarak görüp görmediklerine ilişkin sorular sorulacaktır. Yapılan tüm görüşmenin saklı tutulacağı, isminizin veya kimlik bilgilerinizin kimseyle paylaşılmayacağını da belirtmek isterim. Bu nedenle sorulara içinizden geldiği gibi cevap vermenizi rica ederim. Söylediğiniz her şey bizim için değerlidir. Dediklerinizden hiçbir şeyi kaçırmak istemediğimden, bu görüşmeyi ses kayıt cihazına kayıt etmek istiyorum. Görüşmenin ses kayıt cihazına kayıt edilmesini kabul ediyor musunuz?

Görüşmenin teybe kaydedilmesini uygun buluyor mu?
1. Uygun:
2. Uygun değil:

Kişisel özellikler:

Cinsiyeti	:
Yaşı	:
Medeni durum	:
Çocukları	:
Eğitim durumu	:
Nerede doğduğu (il/ilçe/köy)	:
Nereden geldiği	:
Bulunduğu yerdeki yaşam süresi	:
Transit göç bilgisi	:
Kendisini nereli hissettiği	:
Bildiği/konuştuğu diller	:
Mesleği	:
Vatandaşlığı/Statüsü	:

A- Biyografik Bilgiler

1- Kendinizden biraz bahseder misiniz?
2- Daha önce nerelerde yaşadınız?
3- Nerede eğitim gördünüz?
4- Resmi okul dışında eğitim gördüğünüz yerler var mı? (Dil kursu, Kuran kursu gibi)
5- Bugün de akrabalarınız, tanıdıklarınız ve arkadaşlarınız size yakın bir yerde mi oturuyor?
6- Çocukluk döneminizde yaşayıp bugün bile aklınızdan çıkmayan anılarınız var mı? (İyi veya kötü anılar)

B- Gündelik Hayat

1- Bize olağan bir gününüzü anlatır mısınız?
2- İşe veya okula nasıl gidiyorsunuz? (Metro, kişisel araç, İETT veya yürüyerek), (İşsizseniz gününüzü nasıl geçiriyorsunuz?)
3- Hiç tanımadığınız bir kişiyle, otobüs veya metro yolcuğunda herhangi bir konuda iletişime geçer misiniz? (Parkın bankında veya kafede otururken de olabilir)
   - Bunun için sosyal medya araçlarını kullanır mısınız?
4- Daha çok nerelerden alışveriş yapıyorsunuz?
5- Boş zamanınızı nasıl geçiriyorsunuz?
6- Tanımadığınız bir mekâna gider misiniz? (Kafe, Sinema)
   - Mekânın seçiminde neye dikkat edersiniz?
7- Son zamanlarda kamusal alanlarda sizi en fazla rahatsız eden şey nedir?
8- İstanbul'da nereye gittiğinizde kendinizi başka bir yerdeymiş gibi hissediyorsunuz?
9- Devlet dairelerine işiniz düşüyor mu? (Kimlik, pasaport, vize, ikamet izni işlemleri için)
10- Memurların size nasıl davrandığını düşünüyorsunuz?
11- Resmi dairelerdeki işlemlerde Türk vatandaşlarına öncelik verilmesi gerektiğini düşünüyor musunuz? (Bu tür uygulamalara şahitlik ettiniz mi?)
12- Yeterli bir sağlık güvencesine sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?
13- Hizmet olarak devlet hastaneleri yeterli mi?

14- Hastalandığınızda devlet hastanesi dışında bir sağlık kuruluşuna gidiyor musunuz? (Özel)
15- Devlet hastanelerinde randevu verilirken Türk vatandaşlarına öncelik verilmeli mi?
16- Talep etmeleri halinde Türkiye'de uzun yıllar yaşayan yabancılara vatandaşlık verilmeli mi?, (Veya vatandaşlık verilmeden önce eğitim, ekonomik sermaye gibi belirli kriterler mi aranmalı?)

C- <u>SOSYAL MEDYA</u>

1- Sosyal medya araçlarını hangi amaçla kullanıyorsunuz? (Kullanmıyorsanız nedeni)
2- Sosyal medya gündelik hayatınız önemli bir parçası mı?
(Haberleri okuduğunuz, arkadaşlarınıza yönelik paylaşımlar yaptığınız, alışveriş için başvurduğunuz)
3- Sosyal medyadaki haber paylaşımlarına yorum yapıyor musunuz?
4- Sosyal medyada sizi rahatsız eden haber ve paylaşım oluyor mu?
5- Oturduğunuz ilçenin, mahallenin veya semtin Facebook'ta bir sayfası var mı?
- Varsa, bu sayfayı ne amaçla ziyaret ediyorsunuz?
- Paylaşım ve yorum yapıyor musunuz?
- Ziyaret ettiğiniz sayfanın katılım koşulları bulunmakta mıdır?
- Varsa, bu kriterleri doğru buluyor musunuz?

5- "Ekşi sözlük" gibi forumları kullanıyor musunuz?
- Kullanıyorsanız, yorumda bulunuyor musunuz?
- Bu gibi forumlarda herhangi bir konuda fikir alışverişinde bulundunuz mu? Yoksa sadece içerikleri okumakla mı yetiniyorsunuz?

6-Sosyal medyada paylaşılan haberleri doğrulama gereksinimi duyuyor musunuz?

D- YABANCILIK VE YABANCILAR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLER

1- Türkiye dışında bir ülkeye seyahat ettiniz mi?
2- Seyahat ettiğiniz ülkede sizi rahatsız eden davranışlarla karşılaştınız mı?
- Örneğin, Pasaport kontrol noktasındaki memur size genelde nasıl davranıyor?
- Lokantanda sipariş verdiğinizde yerel insanlara göre daha fazla beklemek zorunda kaldınız mı?

3- Size "Yabancı" olduğunuz hissini verebilecek olaylar yaşadınız mı? (Örneğin Bunun burada ne iş var tarzındaki bakışlar)
4- Seyahat ettiğiniz ülkede "yabancı düşmanlığının" olduğunu düşünüyor musunuz?
5- Yurtdışına seyahat etmediyseniz, size nasıl davranacakları konusunda bir düşünceniz var mı?
- Veya yakınlarınızın yurtdışı deneyimleri hakkında bilgi verebilir misiniz?
- Kimleri "Yabancı", "Göçmen", "mülteci", "muhacir", "misafir" olarak adlandırırsınız?
- Bu kavramlar arasında bir fark olduğunu düşünüyor musunuz?

6- "Suriyeliler çok sıcak kanlı insanlar" ifadesi doğru mu sizce?
7- Türk kültürü deyince ne anlıyorsunuz?
8- Sizce Türkiye Batı ya mı Doğu ya mı aittir? Veya hangisine ait olmalıdır.
9- Türkiye'de göçmenlerin dışlandıklarını düşünüyor musunuz?

Ek 6: Etik Kurul Kararı

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Osman AYDIN

Eğitim

Derece	Yıl	Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı
Yüksek Lisans	2018	Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ensititüsü, Sosyoloji
Lisans	2000	Mersin Üniversitesi, Fen Edebiyat Fükültesi, Mütercim-Tercümanlık
Lise	1996	Kartal Anadolu Lisesi

İş/İstihdam (Varsa)

Yıl	Görev
2003	Yeminli Tercüman

Yayınlar ve Diğer Bilimsel/Sanatsal Faaliyetler

19-21 Eylül 2019 tarihleri arasında Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde düzenlenen IX. Ulusal Sosyoloji Kongresi: "Sultanbeyli'de Yaşayan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli Göçmenlerin Entegrasyon Süreçlerine İlişkin Niteliksel Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezinin sunumu